

नालन्दा - देवनागरी - पालि - गन्थमालायं

सुत्तपिटके

खुद्दकनिकाये

चुल्लनिद्देसपालि

पधानसंसोधको

भिक्षु जगदीसकस्सपो

बिहारराजकीयेन पालिपकासनमण्डलेन

पकासिता

बु० २५०३

वि० २०१६

१९५९

THE CULLANIDDESA

[KHUDDAKAṆIKĀYA Vol. IV, Part II]

General Editor
BHIKKHU J KASHYAP

PĀLI PUBLICATION BOARD
(BIHAR GOVERNMENT)

B. E. 2503

V. E. 2016

1959

GENERAL PREFACE

The teaching of the prophets is generally distorted by the beliefs of the world and the interpretations of the priests. If we wish to ascertain what the founders of great religions taught, we have to get back to the original sources.

Buddhism in all its forms goes back to the life and teaching of the Buddha. While the austerities practised by him till he attained enlightenment appeal to the Hinayāna, the Pāli, or the Southern school, his life of service and compassion for 45 years after the attainment of enlightenment is the authority for the Mahāyāna, the Sanskrit or the Northern school.

The religious quest springs from the consciousness of the imperfection and suffering of the world. The questions which worried Tolstoy in the fiftieth year of his life disturb all thinking men. "What is life? Why should I live? Why should I do anything? Is there any meaning in life that can overcome inevitable death?" Nijnzky summed up the whole problem in his *Diary* when he wrote "The whole life of my wife and all of mankind is death." How can we be saved from the body of this death? This is the problem of religion.

The Buddha traces suffering to selfish desire. Suffering is the result of tension between a living creature's essential impulse to try to make itself into the centre of the universe and its essential dependence on the rest of creation. Craving is that which binds the individual to the creative process. The individual with selfish desire becomes the slave of the universe. We can overcome suffering only if we get rid of *tr̥snā* or *tanhā*. To attempt to get rid of suffering through the various devices of self-deception is not to cease to suffer but to suffer in a different way.

The Buddha formulates the eight-fold path of morality which helps us to eliminate selfish desire and overcome suffer-

ing. When the Upanisads declare, "That thou art", *tat tvam asi*, it is not a mere statement of fact. It is a call to action. Make thyself that which thou know thou canst be. Whereas the Hindu mind believes in a permanent element in the individual which can stand firm and unshaken in the midst of change, the Buddhist stresses the dynamic character of the self. No change is possible with an unchanging consciousness. We can achieve the possibilities in us by the exertion of the will rather than by the play of the intellect. Religion is not a creed, but a vital process. It is no use railing against God or destiny when we are ourselves the authors of our disgrace. If few are chosen, it is because few choose to be chosen. The Buddha laid stress on the creative freedom of man. The Buddha did not encourage dependence on the supernatural. He could not conceive of a being capable of creating a world for the express purpose of its creatures praising him. The ten veramanis or prohibitions or abstinences called *dasāsīla* or *dasāsīksāpada* which the novices in the path of Buddhism utter are given in these words. "I take upon myself the abstinence, (1) from destroying life, (2) from taking what is not given, (3) from leading an unchaste life, (4) from speaking untruth, (5) from giving myself to intoxicating drugs, (6) from eating at irregular hours, (7) from seeing musical and dancing performances and other shows and pageants, (8) from wearing garlands, perfumes, unguents and other bodily decorations, (9) from using high couches and seats, (10) from accepting gifts of gold and silver." The first five are the Buddhist *pañcaśīla*.

Pānātipātā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Adinnādānā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Kāmesu micchācārī veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Musāvādā veramanī sikkhāpadam samādiyāmi
 Suiā-merayamajja-pamādaṭṭhānā
 veramanī sikkhāpadam samādiyāmi

Conflicts in the world are conflicts in the human soul enlarged. If men were at peace within themselves, the outer conflicts between nations would inevitably cease. By practising the Buddha's *pañcaśīla* we will develop patience, courage, love

and unselfishness The Buddha teaches us that even in an age of anxiety and violence, it is possible to gain and maintain inner harmony, which is not at the mercy of outward circumstance

Nirvānam paramam sukham . Nirvāṇa is the highest bliss It is not a negative state of annihilation but a positive state of joy, consciousness grown from an unhappy to a beatific one The Buddha does not tell us that man is but a bubble on the turbulent surface of nature and that he has no destiny save to undergo dissolution The Hindu affirms that man can realise his identity with Brahman, the ground of all being, the Buddhist says that man can live in a transfigured world where *samsāra* and *nirvāna* are one In *Mahā-saccaka Sutta*, the Buddha himself is reported to have described the supreme triumph of reaching the goal of his quest as follows .

“When this knowledge, this insight had arisen within me, my heart was set free from intoxication of lusts, set free from the intoxication of becomings, set free from the intoxication of ignorance In me, thus emancipated, there arose the certainty of that emancipation And I came to know “Rebirth is at an end. The higher life has been fulfilled What had to be done has been accomplished After this present life there is no further for this or that. This last insight did I attain to in the last watch of the night. Ignorance was beaten down, insight arose, darkness was destroyed, the light came, inasmuch as I was there strenuous, earnest, master of myself”. Thus ended the struggle of six long years.

The Buddha is said to be a physician. Even as the physician strives to restore to health a sick man, the Buddha tries to restore us to our normal condition. If our leaders become normal, we may be able to replace the present social order in which division, falsehood and violence prevail, by a new one in which humanity, truth and brotherhood will reign

On the occasion of the 2,500th anniversary of the Buddha’s parinirvāna, the Government of India decided to publish standard versions in Devanāgarī script of the complete Pali

and the Sanskrit texts of the two schools, Southern and Northern, in the hope that some of the readers of these books may be impelled to love the good, to practise altruism and hold their spirit aloof from the desires and ambitions of the world.

S Radhakrishnan

INTRODUCTION

1. The Pāli Tipitaka

After the passing away of the Buddha at Kusinārā, the disciples had assembled to pay their last homage to him. The Venerable Mahā Kassapa, the chief of the congregation, was delivering words of consolation to the bereaved assembly, reminding them of the declaration of the Buddha :—“It is the very nature of all things near and dear to us that we must divide ourselves from them.” Subhadra, a monk who had received ordination in an advanced age, however, did not look gloomy. He took a perverted view of the situation and spoke :—“Do not grieve, brothers, for now we are definitely released from the restraint of the Great Teacher and his too rigid discipline. While the Teacher lived, we were constantly rebuked for failing to observe the hard rules; but now we are at liberty to do as we please; therefore, do not grieve.” These words sounded a note of warning against the future possible distortion of the Dhamma at the hands of faithless members of a similar category. The Venerable Mahā Kassapa felt an urgent need for convening a Grand Council of the leading Elders of the Saṅgha to make a full collection of the teachings, and also to adopt means for their right preservation and transmission to posterity. He addressed the Bhikkhus thus :—“Come, friends, let us chant together the Dhamma and the Vinaya.. ” The Venerable Mahā Kassapa drew a list of five hundred names of the topmost disciples to be appointed as members of the Council. At first, the name of the Venerable Ānanda was left out in view of the fact that he had not attained Arhathood till then. But, as no one else in the Saṅgha had the privilege of listening to the Teacher so very closely and for such a long period of time, his participation was deemed necessary and important. He was, consequently, asked to go to a suitable abode and develop insight, so as to become an Arhat and be able in time to join the Council. King Ajātasattu made necessary arrangements for the accommodation

and convenience of the convention at Rājagaha, a favourite resort of the Teacher himself. A spacious beautiful pavilion was raised for the meeting at the entrance of the Sattapaṇṇi cave, on the northern side of the Vebhāra Hill

Venerable Ānanda made the best efforts to train himself in developing insight. He kept walking up and down for the whole night absorbed in deep meditation; and, early in the morning, as he was going to stretch himself on the bed, his feet had left the ground and the head had not reached the pillow, at that moment, as if by a flash of light, darkness was dispelled and the sublime light of sainthood dawned upon him. And, through his miraculous superhuman power of an Arhat, he appeared all of a sudden on his appointed seat in the hall, as if emerging out of the ground, exactly as the proceedings were going to be started

With the permission of the Saṅgha, Venerable Mahā Kassapa asked Upāli questions on Vinaya, relating to the different monastic transgressions; the matter, the occasion, the individuals concerned, the principal rules (paññatti), the amended rules (anupaññatti) and all other details about them. In this, the Vinaya text was agreed upon and settled. Then, again, with the permission of the Saṅgha, he asked Ānanda questions on the Dhamma; the occasion of a sermon and the person or persons with reference to whom it was preached¹.

The commentry, Aṭṭhakathā, of a much later date, assumes that the Abhidhamma Piṭaka was also included in the collection of the Dhamma, and that the Tīpiṭaka, as it is available to us, was finalised at this very stage.²

A century after the passing away of the Buddha, a great controversy arose in the Saṅgha concerning the interpretation of some Vinaya rules. This necessitated the holding of the Second Council at Vesālī. Seven hundred leading Elders

1. *Cullavagga, Chapter XI*

2. *Sumaṅgalavilāsini*,

from distant parts of the country assembled to take part in it; and they had drawn up a new edition of the Scripture, resulting in the fixing up of the Pītakas, Nikāyas, Angas and Dhammakkhandhas.¹

A century after, when King Asoka embraced Buddhism and gave patronage to its propagation, the richly furnished monasteries became centres of attraction even for the members of other sects. They donned the yellow robe, either by proper ordination or stealthily, and went about as Bhikkhus enjoying the privileges and honour given to them. They could not, however, leave their own inclinations behind, and began to twist and distort the Doctrine in their own ways. This led to a state of confusion, and it became difficult to distinguish the true principles from the coloured ones. The Elders felt the necessity of safeguarding the purity of the Dhamma by affecting a total purge of the alien elements in the philosophical life of the Sangha. This task was entrusted to the Venerable Moggaliputta Tissa, a saint, a thinker and a writer. He compiled a book called the Kathāvatthu, refuting all the foreign theories, which was adopted as a book of the Tīpitaka at the Third Council held at Pāṭaliputta under his presidentship. After the council, Asoka despatched missionaries to the then civilised parts of the world for a wide propagation of the Dhamma.²

Prince Mahinda and Princess Saṅghamittā renounced the world and joined the Order to lead a mission to Sīhaladīpa (Ceylon). Since then, the island became a stronghold of Buddhism, and, even up to this day, has maintained the tradition of Pāli Tīpitaka with all religious zeal.³

Up till then, the Tīpitaka was traditionally handed down orally from teachers to pupils. The complete Scripture was compiled in the form of books for the first time in Ceylon in 29 B. C., under the patronage of king Vaṭṭagāmani Abhaya, with all the detailed classifications that are now obtained in the Pāli Tīpitaka of the Theravāda School. This was done

1. *Cullavagga*, Chapter XI 2. *Mahāvamsa*, Chapter V
3. *Mahāvamsa*, op cit

at the Council convened for the purpose, known as the Fourth Great Council.¹

The Fifth Council, according to orthodox tradition, was held at Mandalay, Upper Burma, in 1871, under the patronage of King Mindon. In this Council, the entire Pāli Tipiṭaka was revised, re-edited and finally engraved on 729 marble slabs as follows² :—

Vinaya :	111 slabs
Sutta :	410 slabs
Abhidhamma .	208 slabs

Now, in this present age, there was the necessity of bringing out an up-to-date edition of the Tipiṭaka, printed on modern machines. This task was taken up by the Burmese Chaṭṭha Saṅgāyana, the Sixth Great Council, held in Rangoon, which opened on the 17th May 1954 in the artificially built Rock Cave, specially constructed for this purpose, at a little distance from the city. Two thousand and five hundred of the most erudite Bhikkhus, from all parts of the world, participated in chanting the Tipiṭaka together. A modern printing press was installed in a separate building, and there the texts were printed as soon as they received the sanction of the Saṅgāyana. The Council kept functioning for two years, and concluded on the fullmoon day, May 1956, synchronising with the 2500th Jayantī of the Buddha.

In Ceylon, Burma, Thailand and Cambodia the principal religion of the people is Theravāda Buddhism, that adheres to Pāli Tipiṭaka as its Scripture. There, they have been having editions of it in their own scripts. Pali Text Society, London, has been able to complete the publication of a major portion of it in Roman characters. But, as yet, it is not fully available in any script of India.

It is with a view to removing this want that the Government of India and the State Government of Bihar have jointly

1. *Mahāvamsa*, Chapter X - XXIII. 2. बौद्ध धर्म के २५०० वर्ष, १९५६, p 35.

sanctioned a scheme of editing and publishing the entire Pāli Tipiṭaka in Devanāgarī, which will be complete in 40 volumes of about 400 pages each. This task has been entrusted to the Devanāgarī Tripiṭaka Publication Department, Nalanda. It aims at presenting a co-ordinated edition of the text based on the printed books in Roman, Sinhalese, Burmese and Siamese scripts.

The following chart will show the distribution of books in the literature :—

TIPITAKA

Vinaya Piṭaka	Sutta Piṭaka	Abhidhamma Piṭaka
1. Mahāvagga	1. Dīghanikāya	1. Dhammasangani
2. Cullavagga	2. Majjhimanikāya	2. Vibhaṅga
3. Pācittiya	3. Samyuttanikāya	3. Dhātukathā
4. Pārājika	4. Anguttaranikāya	4. Puggalapaññatti
5. Parivāra	5. Khuddakanikāya,	5. Kathāvatthu
	which contains the	6. Yamaka
	following fifteen	7. Paṭṭhāna
	books :—	
	i. Khuddakapāṭha	
	ii. Dhammapada	
	iii. Udāna	
	iv. Itivuttaka	
	v. Suttanipāta	
	vi. Vimānavatthu	
	vii. Petavatthu	
	viii. Theragāthā	
	ix. Therīgāthā	
	x. Jātaka	
	xi. Niddesa	
	xii. Paṭisambhūdāmagga	
	xiii. Apadāna	
	xiv. Buddhavaṃsa &	
	xv. Cariyāpiṭaka	

2. The Present Volume

The two volumes—the Mahā Niddesa and the Culla Niddesa—are very much different in contents and style from the other books of the Tipitaka. In reality, they belong to the class of Commentary Literature, the Atṭhakathā, and not to that of the texts, the Pāli, inasmuch as they are nothing but full-fledged commentary on the last two chapters of the Suttanipāta, the Atthaka Vagga and the Pāiāyana Vagga. The text of the entire Vagga is quoted in the beginning of the book. And then, following the traditional style of the Atṭhakathā, stanza by stanza has been taken up and commented upon. For the convenience of the reader, the extracts quoted from the text of the stanzas, ending with 'u', have been printed in black. This will help in avoiding the confusion that is likely to be caused due to their being mixed up with the body of the commentary.

3. The Present Edition

The present edition has been prepared co-ordinating the following texts —

Burmese — Chatṭhasangāyana publication, 1956.

Siamese — Mahāmakuta Government publication 1926

For preparing our MSS, we have adopted the Chaṭṭhasangāyana edition as our basic text, an edition that has been brought out by the efforts and sanction of an international Saṅgha constituting of the zealous holders of the orthodox Theravāda tradition.

The Roman edition of the book is so very technically sketchy that it was difficult, and also not necessary, to give their page-reference in the margin.

As regards the other details of preparing the edition,

the same principles have been followed as in the other previous Volumes.

×

×

×

×

Shri Lakshmi Narayan Tiwari, M. A., Editor, has finalised the Press Copy of this volume, and has vigilently supervised the work of Printing.

Varanasi
29th August, 1959.

Bhikkhu J. Kashyap

आमुख

१ 'पालि तिपिटक

कुशीनगर में बुद्ध के निर्वाण के पश्चात् उनके शिष्यगण एकत्रित हो अपनी-अपनी श्रद्धा-ज्जलि अर्पित कर रहे थे। उस समय सङ्घनायक आयुष्मान् 'महाकस्सप' सभी को सान्त्वना देते हुए बुद्ध के उपदेश का स्मरण दिला रहे थे—“सभी वस्तुये अनित्य है और उनसे वियोग होना अवश्यम्भावी है”। उस परिषद् में 'सुभद्' नामक एक वृद्ध प्रव्रजित भिक्षु भी था, जो दुःखी होने के स्थान पर बुद्ध के निर्वाण पर प्रसन्नता प्रकट करते हुए कह रहा था—“भिक्षुओ, दुःखी मत हो। अब हम उस महाश्रमण के कठिन नियन्त्रण से मुक्त हो गये। वह बराबर कहता रहता था—‘यह करना तुम्हें विहित है और यह नहीं’। अब हम स्वेच्छा से जो चाहेगे करेगे और जो नहीं चाहेगे नहीं करेगे। अतः आप लोग दुःखी न हों”। 'सुभद्' के इन शब्दों से चेतावनी सी मिली और आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने इस आवश्यकता का अनुभव किया कि प्रमुख भिक्षुओं की एक बैठक का आयोजन हो, जिसमें बुद्ध-वचन का प्रामाणिक सग्रह कर लिया जाय, जिससे धर्म की सुरक्षा हो सके और आगामी पीढ़ियों में उसकी परम्परा अबाधगति से चल सके। अतः उन्होंने भिक्षुओं को सम्बोधित किया—“आवुसो, हम लोग 'धम्म' और 'विनय' का सङ्घायन करें”। उन्होंने उक्त बैठक में भाग लेने के लिये सुयोग्य भिक्षुओं की एक नामावली तैयार की। पहले तो उन्होंने आयुष्मान् आनन्द का नाम उसमें सम्मिलित नहीं किया, क्योंकि तब तक वे अर्हत्-पद को प्राप्त न कर सके थे। परन्तु सम्पूर्ण सङ्घ में भगवान् के निकटतम सम्पर्क में रहकर उनके वचन श्रवण करने का सौभाग्य आयुष्मान् आनन्द के अतिरिक्त और किसी को नहीं प्राप्त हुआ था। अतः अन्त में आयुष्मान् 'महाकस्सप' को उनका भी नाम सम्मिलित करना पडा। आयुष्मान् आनन्द भी पूरी श्रद्धा और वीर्य से ध्यानाभ्यास में तल्लीन हो गये, जिससे वे बैठक की तिथि के पूर्व ही अर्हत्-पद की प्राप्ति करने में समर्थ हो सके।

तत्कालीन मगध-सम्राट अजातशत्रु ने राजगृह के 'विभार' पर्वत के उत्तर-पार्श्व में स्थित 'सत्तपण्णी' गुहा के द्वार पर एक विस्तृत रम्य मण्डप का निर्माण कराया, जिसमें भिक्षुओं की उक्त बैठक प्रारम्भ हुई।

उधर आयुष्मान् आनन्द को भी अपने प्रयत्न में सिद्धि-लाभ हुआ। सारी रात वे ध्यान-मग्न हो चक्रमण करते रहे। प्रातः काल जैसे ही वे शय्या पर लेटने के लिये बैठे, उनके पैर भूमि से उठ चुके थे और उनका सिर तकिये तक पहुँचा भी न था कि इसी बीच उनका अज्ञानान्धकार नष्ट हो गया और उनमें परम ज्ञान की ज्योति का प्रादुर्भाव हुआ। उन्होंने अर्हत्-पद को प्राप्त

कर लिया। अपनी दिव्य शक्ति से वे बैठक प्रारम्भ होने के क्षण ही मण्डप में अपने लिये निर्धारित आसन पर ऐसे विराजमान हुए मानो वे पृथ्वी के गर्भ से उद्भूत हुये हों।

सङ्घ की अनुमति लेकर आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने उपालि से विनय के नियम पूछे और आयुष्मान् उपालि ने भी सङ्घ को उन प्रश्नों का सविस्तार उत्तर दिया। फिर उसी प्रकार आयुष्मान् 'महाकस्सप' ने आनन्द से भगवान् बुद्ध के उपदिष्ट धर्म पर प्रश्न किये, जिनका उन्होंने पूर्णरूपेण उत्तर दिया। इस प्रकार इसमें 'विनय' और 'धम्म' दोनों का संग्रह किया गया।^१ पर इस सङ्गीति के कई शताब्दी पश्चात् लिखे गये 'अट्टकथा-साहित्य' में यह उल्लेख मिलता है कि इसी पहली बैठक में ही 'अभिधम्मपिटक' का भी संग्रह हो गया था और जिस रूप में आज हमें 'तिपिटक' साहित्य मिलता है, उसी रूप में उसका उसी समय निर्माण हुआ था।^२

बुद्ध-निर्वाण के एक शताब्दी पश्चात् विनय के नियमों को लेकर एक बड़ा विवाद खड़ा हुआ, जिस पर निर्णय करने के लिये वैशाली में एक दूसरी बैठक बुलाई गई। इसमें देश के सुदूर प्रान्तों के चुने हुये विख्यात सात सौ भिक्षु सम्मिलित हुये। इसी कारण यह द्वितीय सङ्गीति 'सप्तशतिका' नाम से प्रसिद्ध है।^३

इसके एक सौ वर्ष बाद जब सम्राट् अशोक ने बौद्ध-धर्म ग्रहण किया और उसके प्रचार को राज्याश्रय प्राप्त हुआ, तब लाभ देखकर अन्य मतावलम्बी भी बौद्ध-विहारों की ओर आकृष्ट हुये। विधिवत् प्रव्रज्या ग्रहण करके अथवा चुपचाप ही पीले वस्त्र धारण कर वे अपने को बौद्ध-भिक्षु घोषित करके विहारों में रहने लगे। किन्तु उनके लिये अपने पुराने सस्कार और विचार छोड़ना सरल नहीं था। अतः उन्होंने अपनी-अपनी तरह से धर्म की उलट-पलट व्याख्या करनी प्रारम्भ कर दी। फलतः भिक्षु-सङ्घ के बौद्धिक जीवन में एक उच्छृङ्खलता प्रकट हुई और धर्म के वास्तविक स्वरूप का निर्णय करना कठिन हो गया। धर्म के नायक स्थविर भिक्षुओं ने धर्म की शुद्धता को चिरस्थायी रखने के लिये तथा उसे विरोधी तत्त्वों से मुक्त रखने के लिये एक तीसरी सङ्गीति की आवश्यकता समझी। सम्राट् अशोक के गुरु आयुष्मान् 'मोग्गलिपुत्त तिस्स' के नेतृत्व में पाटलिपुत्र के 'अशोकाराम' नामक विहार में इस सङ्गीति की बैठक हुई। आयुष्मान् 'तिस्स' ने अशुद्ध मतों का खण्डन करते हुए और मौलिक परम्परा से मान्य शुद्ध 'स्थविरवाद' नामक धर्म के स्वरूप का प्रतिपादन करते हुए 'कथावत्थु' नामक एक ग्रन्थ की रचना की, जिसे सङ्घ ने तीसरी सङ्गीति में बुद्ध-वचन का ही गौरव प्रदान किया। आज भी यह 'तिपिटक-साहित्य' का एक अमूल्य ग्रन्थ माना जाता है। इस सङ्गीति के पश्चात् अशोक ने सुदूर देशों में प्रचार करने के निमित्त धर्मदूतों को भेजा।^४

१. चुल्लवग्ग, ग्यारहवाँ 'खन्धक'।

२. सुमङ्गलविलासिनी, निदान कथा।

३. चुल्लवग्ग, बारहवाँ 'खन्धक'।

४. महावंस, पाँचवाँ अध्याय।

राजकुमार 'महिन्द' और राजकुमारी 'सङ्घमिता' ने गृह त्याग कर भिक्षु-सङ्घ में प्रव्रज्या ग्रहण की। उन लोगो ने दक्षिण में सुदूर लङ्काद्वीप की यात्रा की और वहाँ वे धर्म की स्थापना करने में सफल हुये। आज तक बौद्ध 'पालि-तिपिटक' की परम्परा लङ्का में अनुप्राणित हो रही है।'

ईसा पूर्व २९ में राजा 'वट्टगामिनी अभय' के संरक्षण में एक चौथी सङ्गीति की बैठक हुई, जिसमें सम्पूर्ण 'तिपिटक' लिपिबद्ध कर लिया गया।^३ फिर स्थविरवाद की मान्यता के अनुसार बर्मा देश के माण्डले नामक नगर में १८७१ ई० में राजा मिण्डन के संरक्षण में पाँचवी सङ्गीति का आयोजन हुआ, जिसमें सारे 'तिपिटक' का सशोधन और सम्पादन किया गया और उन्हें सङ्गमर्मर की पट्टियों पर इस प्रकार उत्कीर्ण कर दिया गया^४ —

विनय	१११ पट्टियाँ
सुत्त	४१० पट्टियाँ
अभिधम्म	२०८ पट्टियाँ

लोग इस आवश्यकता का अनुभव कर रहे थे कि अब इस युग में आधुनिकतम यन्त्रों पर 'तिपिटक' का सुन्दर से सुन्दर मुद्रित संस्करण प्रकाशित किया जाय। बर्मा में होने वाले 'छट्ट सङ्गायन' में इस अभाव की पूर्ति करने का निश्चय किया गया। राजधानी रगून से कुछ ही दूर सुन्दर निर्मित पाषाण-गुहा में १७ मई, १९५४ को सङ्गायन की बैठक प्रारम्भ हुई। ससार के विभिन्न देशों से आमन्त्रित ढाई सहस्र विद्वान् भिक्षुओं ने सङ्गायन में भाग लिया। सङ्गायन द्वारा स्वीकृत मूल 'तिपिटक' वही अपने मुद्रणालय में मुद्रित कर लिया गया। १९५६ ई० की पच्चीस-सौवी बुद्ध-जयन्ती के दिन सङ्गायन की बैठक पूरी हुई।

लङ्का, बर्मा, थाईलैण्ड और कम्बोडिया आदि में राष्ट्रधर्म बौद्ध-स्थविरवाद है, जिसका सर्वमान्य ग्रन्थ है — 'पालि-तिपिटक'। उन देशों में उनकी अपनी-अपनी लिपियों में समय-समय पर 'तिपिटक' के सुन्दर से सुन्दर संस्करण प्रकाशित होते रहे हैं। लन्दन की 'पालि टेक्स्ट सोसायटी' ने भी 'तिपिटक' के अधिकांश का प्रकाशन रोमन लिपि में किया है। किन्तु अभी तक भारतवर्ष की किसी लिपि में यह अमूल्य साहित्य उपलब्ध नहीं है।

१. महावस, वही।

२. महावस, अध्याय १०-२३।

३. बौद्धधर्म के २५०० वर्ष, १९५६, पृ० ३५।

इस अभाव की पूर्ति के उद्देश्य से केन्द्रीय तथा बिहार सरकार के सयुक्त प्रयत्न से सम्पूर्ण 'पालि-तिपिटक' को देवनागरी लिपि में सम्पादित तथा मुद्रित करने की योजना स्वीकृत की गई। प्रायः चार-चार सौ पृष्ठों वाले चालीस खण्डों में यह प्रकाशन समाप्त होगा। इसे पूर्ण करने का भार नालन्दा के 'देवनागरी तिपिटक प्रकाशन विभाग' को सौंपा गया है। इस प्रकाशन का मुख्य उद्देश्य रोमन, सिंहली, बर्मी तथा स्यामी लिपियों में मुद्रित ग्रन्थों के आधार पर एक प्रामाणिक देवनागरी-संस्करण उपस्थित करना है।

'तिपिटक' के ग्रन्थों का विभाजन किस प्रकार है, यह निम्न तालिका से प्रकट होगा —

तिपिटक		
विनयपिटक	सुत्तपिटक	अभिधम्मपिटक
१. महावग्ग	१. दीघनिकाय	१ धम्मसङ्गणि
२ चुल्लवग्ग	२. मज्झिमनिकाय	२ विभङ्ग
३ पाराजिक	३. सयुत्तनिकाय	३ धातुकथा
४ पाचित्तिय	४. अङ्गुत्तरनिकाय	४ पुग्गलपञ्चत्ति
५ परिवार	५ खुद्दकनिकाय	५ कथावत्थु
	(१) खुद्दकपाठ	६ यमक
	(२) धम्मपद	७ पट्टान
	(३) उदान	
	(४) इतिवृत्तक	
	(५) सुत्तनिपात	
	(६) विमानवत्थु	
	(७) पेतवत्थु	
	(८) थेरगाथा	
	(९) थेरीगाथा	
	(१०) जातक	
	(११) निद्देस	
	(१२) पटिसम्भिदामग्ग	
	(१३) अपदान	
	(१४) बुद्धवस	
	(१५) चरियापिटक	

२. प्रस्तुत ग्रन्थ

‘निद्वेस’ के दो भाग—महा और चुल्ल—तिपिटक के दूसरे ग्रन्थों से मूलतः भिन्न हैं। सचमुच, इनकी गिनती अट्ठकथा-साहित्य के साथ होनी चाहिये, न कि मूल पालि-साहित्य के साथ, क्योंकि वे सुत्त-निपात के अन्तिम दो वर्गों—अट्ठकवग्ग और पारायनवग्ग—के भाष्य मात्र हैं। पुस्तक के प्रारम्भ में ही पूरे वर्ग का मूल पाठ अवतरित कर दिया गया है। फिर अट्ठकथा की पारम्परिक शैली के अनुसार एक एक गाथा लेकर उसकी पूरी व्याख्या की गई है। पाठक की सुविधा के लिये मूल पाठ के प्रतीको को काले अक्षरों में छाप दिया गया है ताकि वे व्याख्या से मिल जा कर कोई भ्रम पैदा न कर सकें।

३. प्रस्तुत संस्करण

प्रस्तुत संस्करण निम्नलिखित ग्रन्थों के पाठों के आधार पर तैयार किया गया है —

वर्मी-संस्करण—छट्टु-सगायन प्रकाशन, १९५६

स्यामी-संस्करण—महामकुट राजविद्यालय प्रकाशन, १९२६

स्थविरवाद परम्परा के चुने हुये प्रतिनिधियों के अन्तर्राष्ट्रीय सङ्घ के सोत्साह सम्मिलित प्रयत्न से तैयार किये गये ‘छट्टु-सगायन संस्करण’ को हमने अपनी पहली पाण्डुलिपि तैयार करने के लिये आधार-स्वरूप ग्रहण किया है।

ग्रन्थ का रोमन संस्करण इतना साकेतिक और अस्पष्ट है कि पार्श्व में उसकी पृष्ठ-संख्या का उल्लेख करना कठिन—और अनावश्यक भी—जान पड़ा।

इसके सम्पादन के आधारभूत सिद्धान्त हमारे अन्य ग्रन्थों के समान ही रहे हैं।

×

×

×

ग्रन्थ की पाण्डुलिपि को योग्यता से तैयार करने और अवधि के भीतर छपाई पूर्ण कर देने का श्रेय हमारे विद्वान् सम्पादक श्री लक्ष्मीनारायण तिवारी, एम० ए० तथा उनकी मण्डली को है।

वाराणसी
२९-८-५९

भिक्षु जगदीश काश्यप

DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a आ ā इ i ई ī उ u ऊ ū ए e ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अ am

VOWELS IN COMBINATION

क ka	का kā	कि ki	की kī	कु ku	कू kū	के ke	को ko
ख kha	खा khā	खि khi	खी khī	खु khu	खू khū	खे khe	खो kho

CONJUNCT-CONSONANTS

क kka	ञ्च ण्चा	द्व dva	म्ब mba
क्ख kkha	ञ्छ ण्छा	ध्य dhya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज ण्जा	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्झ, ञ्झ ण्झा	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट ण्ठा	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ ण्था	न्थ ntha	य्य yya
क्या khya	ड्ड, ड्ढ ण्ढा	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ, ड्ढ ण्ढा	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट ण्ठा	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ gggha	ण्ठ ण्था	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड ण्ढा	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण ण्णा	न्ह nha	स्त sta
ङ्क ण्का	ण्ह ण्हा	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख ण्खा	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग ण्गा	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ ण्घा	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
ञ्च cca	त्य tyā	ब्ब bba	स्म sma
ञ्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ञ्ज jja	द्द, द्द द्दा	ब्य bya	ह्य hma
ञ्झ, ञ्झ jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्जा ण्जा	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह lha
ञ्ह ण्हा	द्र dra	म्फ mpha	

१ = ā;	२ = 1;	३ = ī,	४ = u,	५ = ū;	६ = e,	७ = o
१	२	३	४	५, ५	६	७
१	२	३	४	५	६	७
						८
						९
						०

चुल्लनिद्देसपालि

सूची

	पिट्ठक्या		पिट्ठक्या
१. पारायनवग्गो	३	२. तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छा-	
(क) वत्थुगाथा	३	निद्देसो	४३
१. अजितमाणवपुच्छा	८	३. पुण्णकमाणवपुच्छानिद्देसो	४९
२. तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छा	८	४. मेत्तगूमाणवपुच्छानिद्देसो	६६
३. पुण्णकमाणवपुच्छा	९	५. धोतकमाणवपुच्छानिद्देसो	९५
४. मेत्तगूमाणवपुच्छा	१०	६. उपसीवमाणवपुच्छा-	
५. धोतकमाणवपुच्छा	१२	निद्देसो	१०८
६. उपसीवमाणवपुच्छा	१३	७. नन्दमाणवपुच्छानिद्देसो	११९
७. नन्दमाणवपुच्छा	१५	८. हेमकमाणवपुच्छानिद्देसो	१३२
८. हेमकमाणवपुच्छा	१६	९. तोदेय्यमाणवपुच्छा-	
९. तोदेय्यमाणवपुच्छा	१७	निद्देसो	१३७
१०. कप्पमाणवपुच्छा	१७	१०. कप्पमाणवपुच्छानिद्देसो	१४२
११. जतुकण्णिमाणवपुच्छा	१८	११. जतुकण्णिमाणवपुच्छा-	
१२. भद्रावुधमाणवपुच्छा	१८	निद्देसो	१४९
१३. उदयमाणवपुच्छा	१९	१२. भद्रावुधमाणवपुच्छा-	
१४. पोसालमाणवपुच्छा	२०	निद्देसो	१५६
१५. मोघराजमाणवपुच्छा	२०	१३. उदयमाणवपुच्छा-	
१६. पिङ्गियमाणवपुच्छा	२१	निद्देसो	१६२
१७. पारायनत्थुतिगाथा	२२	१४. पोसालमाणवपुच्छा-	
१८. पारायनानुगीतिगाथा	२३	निद्देसो	१७२
२. पारायनवग्गनिद्देसो	२६	१५. मोघराजमाणवपुच्छा-	
१. अजितमाणवपुच्छानिद्देसो	२८	निद्देसो	१७७

	पिढङ्का	
१६. पिङ्गयमाणवपुच्छा- निद्देशो	१९९	३. खग्गविसाणसुत्तनिद्देशो पठमो वग्गो
१७. पारायनत्थुतिगाथा- निद्देशो	२०६	दुत्तियो वग्गो तत्तियो वग्गो
१८. पारायनानुगीतिगाथा- निद्देशो	२१३	चत्तुत्थो वग्गो

सुत्तपिटके
खुद्दकनिकाये
चुल्लनिद्देशो

चुल्लनिद्देसपालि

१. पारायनवग्गो

क. वत्थुगाथा

- १ कोसलान पुरा रम्मा, अगमा दक्खिणापथं ।
आकिञ्चञ्ज पत्थयानो, ब्राह्मणो मन्तपारगू ॥
२. सो अस्सकस्स विसये, मळकस्स^१ समासने ।
वसि गोधावरीकूले, उञ्छेन च फलेन च ॥
३. तस्सेव उपनिस्साय, गामो च विपुलो अहु ।
ततो जातेन आयेन, महायञ्जमकप्पयि ॥ 5
४. महायञ्ज यजित्वान, पुन पाविसि अस्सम ।
तस्मि णटिपविट्ठम्हि, अञ्जो आगञ्छि ब्राह्मणो ॥
५. उग्घट्टपादो तसितो, पङ्कदन्तो रजस्सिरो ।
सो च न उपसङ्गम्म, सतानि पञ्च याचति ॥ 10
- ६ तमेन बावरी दिस्वा, आसनेन निमन्तयि ।
सुख च कुसल पुच्छि, इद वचनमब्रवि ॥
७. “य खो मम देय्यधम्म, सब्ब विसज्जित मया ।
अनुजानाहि मे ब्रह्मे, नत्थि पञ्चसतानि मे” ॥
८. “सचे मे याचमानस्स, भव नानुपदस्सति ।
सत्तमे दिवसे तुय्हं, मुद्धा फलतु सत्तधा” ॥ 15

- ९ अभिसङ्हरित्वा कुहको, भेरव सो अकित्तयि ।
तस्स तं वचन सुत्वा, बावरी दुक्खितो अहु ॥
- १० उस्सुस्सति अनाहारो, सोकसल्लसमप्पितो ।
अथो पि एव चित्तस्स, भाने न रमती मनो ॥
- 5 ११ उत्रस्त दुक्खितं दिस्वा, देवता अत्थकामिनी ।
बावरि उपसङ्कम्म, इद वचनमब्रवि ॥
- १२ “न सो मुद्ध पजानाति, कुहको सो धनत्थिको ।
मुद्धनि मुद्धाधिपाते^१ वा, जाण तस्स न विज्जति” ॥
- १३ “भोती^२ चरहि जानाति, त मे अक्खाहि पुच्छिता ।
10 मुद्ध मुद्धाधिपातं च, त सुणोम वचो तव” ॥
- १४ “अहम्पेत्त न जानामि, जाण मेत्थ न विज्जति ।
मुद्धनि^३ मुद्धाधिपाते^३ च, जितान हेत्थ^४ दस्सन” ॥
- १५ “अथ को चरहि जानाति, अस्मि पथविमण्डले^५ ।
मुद्ध मुद्धाधिपात च, त मे अक्खाहि देवते” ॥
- 15 १६ “पुरा कपिलवत्थुम्हा, निक्खन्तो लोकनायको ।
अपच्चो ओक्काकराजस्स, सक्कपुत्तो पभङ्करो ॥
- १७ “सो हि ब्राह्मण सम्बुद्धो, सब्बधम्मान धारगू ।
सब्बाभिञ्जाबलप्पत्तो, सब्बधम्मेसु चक्खुमा ।
सब्बकम्मक्खय^६ पत्तो, विमुत्तो उपधिकक्खये ॥
- 20 १८ “बुद्धो सो भगवा लोके, धम्म देसेति चक्खुमा ।
त त्व गन्त्वान पुच्छस्सु, सो ते त व्याकरिस्सति” ॥
- १९ सम्बुद्धो ति वचो सुत्वा, उदग्गो बावरी अहु ।
सोकस्स तनुको आसि, पीति च विपुल लभि ॥
- B 3 25 २० सो बावरी अत्तमनो उदग्गो,
त देवतं पुच्छति वेदजातो ।

१ मुद्धपाते—म० । २ पहीती—स्या० । ३-३ मुद्ध मुद्धाधिपातो—स्या० ।
४ हेत—स्या० । ५ पथविमण्डले—सी०, पठविमण्डले—स्या० । ६ सब्बधम्मक्खय—स्या० ।

- “कतमम्हि गामे निगमम्हि वा पन,
कतमम्हि वा जनपदे लोकनाथो ।
यत्थ गन्त्वान^१ पस्सेमु^२, सम्बुद्ध द्विपदुत्तम^३” ॥
- २१ “सावत्थिय कोसलमन्दिरे जिनो,
पहूतपञ्चो वरभूरिमेधसो ।
सो सक्क्यपुत्तो विधुरो अनासवो,
मुद्धाधिपातस्स विदू नरासभो” ॥ 5
- २२ ततो आमन्तयी सिस्से, ब्राह्मणे मन्तपारगू^४ ।
“एथ माणवा अक्खिस्स, सुणाथ^५ वचन मम ॥
- २३ “यस्सेसो दुल्लभो लोके, पातुभाँवो अभिण्हसो ।
स्वाज्ज लोकम्हि उप्पन्नो, सम्बुद्धो इति विस्सुतो ।
खिप्प गन्त्वान सावत्थि, पस्सव्हो द्विपदुत्तम” ॥ 10
- २४ “कथ चरहि जानेमु, दिस्वा बुद्धो ति ब्राह्मण ।
अजानत नो पब्रूहि, यथा जानेमु त मय” ॥
- २५ “आगतानि हि मन्तेसु, महापुरिसलक्खणा ।
द्वत्तिंसानि^६ च ब्याक्खाता, समत्ता अनुपुब्बसो ॥ 15
- २६ “यस्सेते होन्ति गत्तेसु, महापुरिसलक्खणा ।
द्वेयेव^७ तस्स गतियो, तत्थिया हि न विज्जति ॥
२७. “सच्चे अगार आवसति, विजेय्य पथवि इमं ।
अदण्डेन असत्थेन, धम्मेन अनुसासति ॥ 20
- २८ “सच्चे च सो पब्बजति, अगारा अनगारियं ।
विवट्टच्छदो सम्बुद्धो, अरहा भवति अनुत्तरो ॥
- २९ “जाति गोत्त च लक्खण, मन्ते सिस्से पुनापरे ।
मुद्ध मुद्धाधिपातं च, मनसायेव पुच्छथ ॥
३०. “अनावरणदस्सावी, यदि बुद्धो भविस्सति ।
मनसा पुच्छिंते पञ्हे, वाचाय विसज्जिस्सति^८” ॥ 25

१-१. गन्त्वा नमस्सेमु-स्या० । २ द्विपदुत्तम-स्या० । ३ मन्तपारगे-स्या० ।

४ सुणाथ-स्या० । ५ द्वत्तिसा-स्या० । ६ दुवेव-स्या० । ७ विस्सज्जेस्सति-स्या० ।

- B 4 ३१ बावरिस्स वचो सुत्वा, सिस्सा सोळस ब्राह्मणा ।
अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ॥
- ३२ धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ।
तोदेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो ॥
- 5 ३३ भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥
- ३४ पच्चेकगणिनो सब्बे, सब्बलोकस्स विस्सुता ।
भायी भानरता धीरा, पुब्बवासनवासिता ॥
- ३५ बावरि अ॒भिवादेत्वा, कत्वा च न पदविखण ।
10 जटाजिनधरा सब्बे, पक्कामु उत्तरामुखा ॥
- ३६ मळकस्स पतिट्ठान, पुरमाहिस्सति^१ तदा ।
उज्जेनि चा पि गोणद्ध, वेदिस वनसव्ह्य ॥
- ३७ कोसम्बि चा पि साकेत, सावत्थि च पुरुत्तम ।
सेतव्य कपिलवत्थु, कुसिनार च मन्दिर ॥
- 15 ३८ पाव च भोगनगर, वेसालि मागध पुर ।
पासाणक चेतिय च, रमणीय मनोरम ॥
- ३९ तसितोवुदक सीत, महालाभ व वाणिजो ।
छाय धम्माभितत्तो व, तुरिता पब्बतमारुहु ॥
- ४० भगवा^२ तम्हि समये, भिक्खुसङ्घपुरक्खतो ।
20 भिक्खून धम्मं देसेति, सीहो व नदती वने ॥
- ४१ अजितो अद्दस बुद्ध^३, पीतरसि^४ व भाणुम ।
चन्द यथा पन्नरसे, परिपूर^५ उपागत ॥
- ४२ अथस्स गत्ते दिस्वान, परिपूर च व्यञ्जन ।
एकमन्त ठितो हट्ठो, मनोपञ्हे अपुच्छथ ॥
- 25 ४३ “आदिस्स जम्मन ब्रूहि, गोत्त ब्रूहि सलक्खण ।
मन्तेसु पारमि ब्रूहि, कति वाचेति ब्राह्मणो” ॥

१ पुरिम माहिस्सति-स्या० । २ भगवा च-स्या० । ३ सम्बुद्ध-स्या० ।
४. पीतरसि-सी०, स्या० । ५ पारिपूरि-स्या० ।

४४. “वीसं वस्ससत आयु, सो च गोत्तेन बावरी ।
तीणिस्स^१ लक्खणा गत्ते, तिण्ण वेदान पारगू ॥
४५. “लक्खणे इतिहासे च, सनिघण्डुसकेटुभे ।
पञ्चसतानि वाचेति, सधम्मं पारमि गतो” ॥
४६. “लक्खणान पविचय, बावरिस्स नरुत्तम ।
तण्हच्छिद पकासेहि, मा नो कङ्घायित अहु” ॥ 5
४७. “मुख जिव्हाय छादेति, उण्णस्स भमुकन्तरे ।
कोसोहित वत्थगुह, एव जानाहि माणव” ॥
४८. पुच्छञ्चिह^२ किञ्चि^३ असुणन्तो, सुत्वा पञ्हे वियाकते ।
विचिन्तेति जनो सब्बो, वेदजांतो कतञ्जली” ॥ 10
४९. “को नु देवो वा” ब्रह्मा वा, इन्दो वा पि सुजम्पति ।
मनसा पुच्छिते पञ्हे, कमेत पटिभासति ॥
५०. “मुद्धं मुद्धाधिपात च, बावरी परिपुच्छति ।
तं व्याकरोहि भगवा, कङ्घ विनय नो इसे” ॥
५१. “अविज्जा मुद्धा ति जानाहि, विज्जा मुद्धाधिपातिनी ।
सद्धासतिसमाधीहि, छन्दविरियेन^४ सयुता” ॥ 15
५२. ततो वेदेन महता, सन्थम्भेत्वान^५ माणवो ।
एकस अजिनं कत्वा, पादेसु सिरसा पति ॥
५३. “बावरी ब्राह्मणो भोतो, सह सिस्सेहि मारिस ।
उदग्गचित्तो सुमनो, पादे वन्दति चक्खुम” ॥ 20
५४. “सुखितो बावरी होतु, सह सिस्सेहि ब्राह्मणो ।
त्व चा पि सुखितो होहि, चिर जीवाहि माणव ॥
५५. “बावरिस्स च तुय्ह वा, सब्बेस सब्बससयं ।
कतावकासा पुच्छन्हो, य किञ्च मनसिच्छथ” ॥
५६. सम्बुद्धेन कतोकासो, निसीदित्वान पञ्जली ।
अजितो पठम पञ्ह, तत्थ पुच्छि तथागत ॥ 25

वत्युगाथा निद्रिता ।

१. अजितमाणवपुच्छा

B. 6

५७ “केनस्सु निवुतो लोको, (इच्चायस्मा अजितो)
केनस्सु नप्पकासति ।

किस्साभिलेपन ब्रूसिं, किसु तस्स महब्भय” ॥

५८ “अविज्जाय निवुतो लोको, (अजिता ति भगवा)
वेविच्छा पमादा नप्पकासति ।

5

जप्पाभिलेपन ब्रूमि, दुक्खमस्स महब्भय” ॥

५९. “सवन्ति सब्बधि सोता, (इच्चायस्मा अजितो)
सोतान कि निवारण ।

सोतान सवर ब्रूहि, केन सोता पिधिय्यरे” ॥

10

६० “यानि सोतानि लोकस्मि, (अजिता ति भगवा)
सति तेस निवारण ।

सोतान सवर ब्रूमि, पञ्जायेते पिधिय्यरे” ॥

६१ “पञ्जा चेव सति चा पि, (इच्चायस्मा अजितो)
नामरूप च मारिस ।

15

एत मे पुट्ठो पब्रूहि, कत्थेत उपरुज्झति” ॥

६२ “यमेत पञ्ह अपुच्छि, अजित त वदामि ते ।
यत्थ नाम च रूप च, असेस उपरुज्झति ।

विञ्जाणस्स निरोधेन, एत्थेत उपरुज्झति” ॥

६३ “ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेखा^३ पुथू इध ।
तेस मे निपको इरिय, पुट्ठो पब्रूहि मारिस” ॥

20

६४ “कामेसु नाभिगिज्जेय्य, मनसानाविलो सिया ।
कुसलो सब्बधम्मान, सतो भिक्खु परिव्वजे” ति ॥

अजितमाणवपुच्छा पठमा ।

२. तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छा

B 7

६५ “कोध सन्तुसितो लोके, (इच्चायस्मा तिस्समेत्तेय्यो)
कस्स नो सन्ति इज्जिता ।

को उभन्तमभिञ्जाय,
मज्झे मन्ता न लिप्पति^१ ।
क ब्रूसि महापुरिसो ति,
को इध सिब्बनिमच्चगा^२” ति ॥

६६. “कामेसु ब्रह्मचरियवा, (मेत्तेय्या ति भगवा) 5
वीततण्हो सदा सतो ।
सङ्घाय निब्बुतो भिक्खु, तस्स नो सन्ति इञ्जिता ॥
- ६७ “सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति ।
त ब्रूमि महापुरिसो ति, सो इध सिब्बनिमच्चगा” ति ॥
तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छा दुतिया ।

३. पुण्णकमाणवपुच्छा

६८. “अनेज मूलदस्सावि, (इच्चायस्मा पुण्णको) 10
अत्थि पञ्हेन आगम ।
कि निस्सिता इसयो मनुजा,
खत्तिया ब्राह्मणा देवतान ।
यञ्जमकप्पयिसु^३ पुथूध लोके,
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत” ॥ 15
- ६९ “ये केचिमे इसयो मनुजा, (पुण्णका ति भगवा)
खत्तिया ब्राह्मणा देवतान ।
यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
आसीसमाना पुण्णक इत्थत्त ।
जर सिता यञ्जमकप्पयिसु” ॥ 20
७०. “ये केचिमे इसयो मनुजा, (इच्चायस्मा पुण्णको) B. 8
खत्तिया ब्राह्मणा देवतान ।
यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
कच्चिसु ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ।

१ लिप्पति—स्या०, एवमुपरिपि । २ सिब्बनिमच्चगा—स्या० । ३ यञ्जमकप्पिसु—
स्या०, एवमुपरि पि । ४ आसिसमाना—स्या० ।

अतारु जाति च जरं च मारिस,
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत” ॥

७१ “आसीसन्ति थोमयन्ति, अभिजप्पन्ति जुहन्ति ।
(पुण्णका ति भगवा)

5 कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभ,
ते याजयोगा भवरागरत्ता ।
नातरिसु जातिजर ति ब्रूमि” ॥

७२ “ते चे नातरिसु याजयोगा, (इच्चायस्मा पुण्णको)
यञ्जेहि जाति च जर च मारिस ।
10 अथ को चरहि देवमनुस्सलोके,
अतारि जाति च जर च मारिस ।
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत” ॥

७३ “सङ्खाय लोकस्मि परोपरानि, (पुण्णका ति भगवा)
यस्सिञ्जित नत्थि कुहिञ्चि लोके ।
15 सन्तो विधूमो अनीघो^१ निरासो,
अतारि सो जातिजर ति ब्रूमी” ति ॥

पुण्णकमाणवपुच्छा ततिया ।

४. मेत्तगूमाणवपुच्छा

७४ “पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत, (इच्चायस्मा मेत्तगू)
मञ्जामि त वेदगु भावितत्त ।
कुतो नु दुक्खा समुदागता^२ इमे^३,
20 ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा” ॥

B. 9

७५ “दुक्खस्स वे म पभव अपुच्छसि, (मेत्तगू ति भगवा)
त ते पवक्खामि यथा पजान ।
उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा,
ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा ॥

- ७६ “यो व अविद्धा उपधिं करोति,
पुनप्पुन दुक्खमुपेति मन्दो ।
तस्मा पजान उपधि न कयिरा,
दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी” ॥
- ७७ “य त अपुच्छिम्मह अकित्तयी नो,
अञ्ज त पुच्छाम तदिद्ध ब्रूहि ।
‘कथ नु धीरा वितरन्ति ओघ,
जाति^१ जर^१ सोकपरिद्व च’ ।
त मे मुनि साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥ 5 10
- ७८ “कित्तयिस्सामि ते धम्म, (मेत्तगू ति भगवा)
दिट्ठे धम्मो अनीतिह ।
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ॥
७९. “त चाह अभिनन्दामि, महेसि धम्ममुत्तम ।
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ॥ 15
- ८० “य किञ्चि सम्पजानासि, (मेत्तगू ति भगवा)
उद्ध अधो तिरिय चा पि मज्झे ।
एतेसु नन्दिं च निवेसन च,
पनुज्ज विञ्जाणं भवे न तिट्ठे ॥
८१. “एवंविहारी सतो अप्पमत्तो,
भिक्षु चर हित्वा ममायितानि ।
जाति जर सोकपरिद्व च,
इधेव विद्धा पजहेय्य दुक्ख” ॥ 20
- ८२ “एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तित गोतमनूपधीक ।
अद्धा हि भगवा पहासि दुक्ख,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥ B 10 25

८३ “ते चा पि नूनप्पजहेय्यु दुक्ख,
ये त्व मुनि अट्ठित ओवदेय्य ।
त त नमस्सामि समेच्च नाग^१,
अप्पेव म भगवा अट्ठित ओवदेय्य” ॥

5 ८४ “य ब्राह्मण वेदगुमाभिजञ्जा,
अकिञ्चन कामभवे असत ।
अद्धा हि सो ओघमिम अतारि,
तिण्णो च पार अखिलो अकञ्चो ॥

10 ८५ “विद्धा च यो वेदगू नरो इध,
भवाभवे सङ्गमिम विसज्ज ।
सो वीततण्हो अनीघो निरासो,
अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमी” ति ॥

मेत्तगूमाणवपुच्छा चतुत्थी ।

५. धोतकमाणवपुच्छा

८६ “पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत, (इच्चायस्मा धोतको)
वाचाभिकञ्चामि महेसि तुय्ह ।
15 तव सुत्वान निग्घोस, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ॥

८७ “तेनहातप्पं करोहि, (धोतका ति भगवा)
इधेव निपको सतो ।
इतो सुत्वान निग्घोस, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ॥

20 ८८ “पस्सामह देवमनुस्सलोके,
अकिञ्चन ब्राह्मणमिरियमान ।
त त नमस्सामि समन्तचक्खु,
पमुञ्च म सक्क कथकथाहि” ॥

B 11

८९. “नाह सहिस्सामि^२ पमोचनाय,
कथकथि धोतक कञ्चि लोके ।

धम्म च सेट्टु अभिजानमानो^१,
एवं तुव ओघमिम तरेसि” ॥

९०. “अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो,
विवेकधम्म यमहं विजञ्जं ।
यथाह आकासो व^२ अब्यापज्जमानो^३,
इधेव सन्तो असितो चरेय्य” ॥ 5

९१. “कित्तयिस्सामि ते सन्ति, (धोतका ति भगवा)
दिट्ठे धम्मे अनीतिह ।
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिकं” ॥

९२ “त चाह अभिनन्दामि, महेसि सन्तिमुत्तमं । 10
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ॥

९३ “यं किञ्चि सम्पजानासि, (धोतका ति भगवा)
उद्धं अधो तिरिय चा पि मज्झे ।
एतं विदित्वा सज्जो ति लोके,
भवाभवाय माकासि तण्हं” ति ॥ 15

धोतकमाणवपुच्छा पञ्चमी ।

६. उपसीवमाणवपुच्छा

९४ “एको अह सक्क महन्तमोघ, (इच्चायस्मा उपसीवो)
अनिस्सितो नो विसहामि तारित्तु ।
आरम्मण ब्रूहि समन्तचक्खु,
यं निस्सितो ओघमिम तरेय्य” ॥

९५. “आकिञ्चञ्ज पेक्खमानो सतिमा, (उपसीवा ति भगवा) 20 B 12
नत्थी ति निस्साय तरस्सु ओघ ।
कामे पहाय विरतो कथाहि,
तण्हक्खय नत्तमहाभिपस्स” ॥

१ आजानमानो—स्या० । २ च—स्या० । ३ अब्यापज्जमानो—स्या० ।

- ९६ “सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (इच्चायस्मा उपसीवो)
आकिञ्चञ्ज निस्सितो हित्वा मञ्ज ।
सञ्जाविमोक्खे परमे^१ विमुत्तो^२,
तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी” ॥
- ९७ “सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (उपसीवा ति भगवा)
आकिञ्चञ्ज निस्सितो हित्वा मञ्ज ।
सञ्जाविमोक्खे परमे विमुत्तो,
तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी” ॥
- ९८ “तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी,
पूग पि वंस्सान समन्तचक्खु ।
तत्थेव सो सीत्तिभिया विमुत्तो,
चवेथ^३ विञ्जाण तथाविधस्स” ॥
- ९९ “अच्चि यथा वातवेगेन खित्ता^४, (उपसीवा ति भगवा)
अत्थ पलेति न उपेति सङ्घ ।
एव मुनी नामकाया विमुत्तो,
अत्थ पलेति न उपेति सङ्घ” ॥
१००. “अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थि,
उदाहु वे सस्सतिया अरोगो ।
त मे मुनी साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥
१०१. “अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि, (उपसीवा ति भगवा)
येन न वज्जु^५ त तस्स नत्थि ।
सब्बेसु धम्मेषु समूहतेसु,
समूहता वादपथा पि सब्बे” ति ॥

उपसीवमाणवपुच्छा छट्ठी ।

७. नन्दमाणवपुच्छा

- B. 13 26 १०२ “सन्ति लोके मुनयो, (इच्चायस्मा नन्दो)
जना वदन्ति तयिद कथसु ।

आणूपपन्न मुनि नो वदन्ति,
उदाहृ वे जीवितेनूपपन्न^१” ॥

१०३ “न दिट्टिया न सुतिया न आणेन,
मुनीध नन्द कुसला वदन्ति ।
विसेनिकत्वा अनीघा निरासा,
चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमि” ॥

5

१०४ “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्छायस्मा नन्दो)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।
सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,
अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धिं ।
कच्चिस्सु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता,
अतारु जाति च जर च मारिस ।
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत ” ॥

10

१०५. “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ।
सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,
अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि ।
कि चा पि ते तत्थ यता चरन्ति,
नातरिसु जातिजर ति ब्रूमि” ॥

15

१०६ “ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्छायस्मा नन्दो)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।
सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,
अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि ।
ते चे मुनि ब्रूसि अनोघतिण्णे,
अथ को चरहि देवमनुस्सलोके ।
अतारि जाति च जर च मारिस,
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत ” ॥

25

१०७ “नाह सब्बे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
जातिजराय निवुता ति ब्रूमि ।

B 14

ये सीध दिट्ठ व सुत मुत वा,
सीलब्बत वा पि पहाय सब्ब ।
अनेकरूप पि पहाय सब्ब,
तण्हं परिञ्जाय अनासवासे^१ ।
ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि” ॥

5

१०८. “एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तित गोतमनूपधीक ।
ये सीध दिट्ठ व सुत मुत वा,
सीलब्बत वा पि पहाय सब्ब ।
अनेकरूपं•पि पहाय सब्ब,
तण्ह परिञ्जाय अनासवासे ।
अह पि ते ओघतिण्णा ति ब्रूमी” ति ॥

10

नन्दमाणवपुच्छा सत्तमा ।

८. हेमकमाणवपुच्छा

१०९ “ये मे पुब्बे वियाकसु, (इच्चायस्मा हेमको)
हुर गोतमसासना ।

15

इच्चासि इति भविस्सति, सब्ब त इतिहीतिहं ।
सब्ब त तक्कवड्डुन, नाह तत्थ अभिरमि ॥

११० “त्व च मे धम्ममक्खाहि, तण्हानिग्घातन मुनि ।
यं विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ॥

१११ “इध दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसु, पियरूपेसु हेमक ।
छन्दरागविनोदन, निब्बानपदमच्चुत ॥

20

११२ “एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
उपसन्ता च ते सदा, तिण्णा लोके विसत्तिक” ति ॥

हेमकमाणवपुच्छा अट्टमा ।

९. तोदेय्यमाणवपुच्छा

- ११३ “यस्मि कामा न वसन्ति, (इच्छायस्मा तोदेय्यो)
तण्हा यस्स न विज्जति।
कथकथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स कीदिसो” ॥
- ११४ “यस्मिं कामा न वसन्ति, (तोदेय्या ति भगवा)
तण्हा यस्स न विज्जति। 5
कथं कथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स नापरो” ॥
- ११५ “निराससो सो उद आससानो,
पञ्जाणवा सो उद पञ्जकप्पी।
मुनि अहं सक्क यथा विज्जञ्ज,
तं मे वियाचिक्ख समन्तचक्खु” ॥ 10
- ११६ “निराससो सो न च आससानो,
पञ्जाणवा सो न च पञ्जकप्पी।
एव पि तोदेय्य मुनि विजान,
अकिञ्चन कामभवे असत्त” ति ॥

तोदेय्यमाणवपुच्छा नवमा ।

१०. कप्पमाणवपुच्छा

- ११७ “मज्जे सरस्मि तिट्ठत, (इच्छायस्मा कप्पो)
ओघे जाते महब्भये।
जरामच्चुपरेतान, दीप पब्रूहि मारिस।
त्व च मे दीपमक्खाहि, यथायिद नापर सिया” ॥ 15
- ११८ “मज्जे सरस्मि तिट्ठत, (कप्पा ति भगवा)
ओघे जाते महब्भये।
जरामच्चुपरेतान, दीप पब्रूमि कप्प ते ॥ 20
- ११९ “अकिञ्चन अनादान, एत दीप अनापर।
निब्बानं इति न ब्रूमि, जरामच्चुपरिक्खय ॥

१२० “एतदञ्जाय ये सता, दिद्वधम्माभिनिब्बुता ।
न ते मारवसानुगा, न ते मारस्स पट्टु” ति ॥

कप्पमाणवपुच्छा दसमा ।

११. जतुकण्णिमाणवपुच्छा

१२१ “सुत्वानह वीरमकामकामि, (इच्चायस्मा जतुकण्णि^१)
ओघातिग पुट्ठुमकाममागम ।

5

सन्तिपद ब्रूहि सहजनेत्त^२,
यथातच्छं भगवा ब्रूहि मेत ॥

१२२ “भगवा हि^३ कामे अभिभुय्य इरियति,
आदिच्चो व पथवि^४ तेजी तेजसा ।

10

परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्ज^५,
आचिक्ख धम्मं यमह विजञ्जं ।
जातिजराय इध विप्पहान” ॥

१२३ “कामेसु विनय गेध, (जतुकण्णी ति भगवा)
नेक्खम्म दट्ठु खेमतो ।

उग्गहित निरत्त वा, मा ते विज्जित्थ किञ्चन ॥

15

१२४ “य पुब्बे त विसोसेहि, पच्छा ते माहु किञ्चन ।
मज्जे चे नो गहेस्ससि, उपसन्तो चरिस्ससि ॥

१२५ “सब्बसो नामरूपस्मि, वीतगेधस्स ब्राह्मण ।

आसवास्स^६ न विज्जन्ति, येहि मच्चुवस वजे” ति ॥

जतुकण्णिमाणवपुच्छा एकादसमा ।

१२. भद्रावुधमाणवपुच्छा

B 17

१२६ “ओकञ्जह तण्हच्छिद अनेज, (इच्चायस्मा भद्रावुधो)
नन्दिञ्जह ओघतिण्ण विमुत्त ।

20

कप्पञ्जह अभियाचे सुमेध,

सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो ॥

१ जतुकण्णी-स्या० । २ सहाजनेत्त-स्या० । ३ पठवि-स्या० । ४ भूरि-
पञ्जो-स्या० । ५ आसवस्स-स्या० ।

- १२७ “नानाजना जनपदेहि सङ्गता,
तव वीर वाक्य अभिकङ्क्षमाना ।
तेस तुव साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ॥
- १२८ “आदानतण्ह विनयेथ सब्ब, (भद्रावुधा ति भगवा) ६
उद्धं अधो तिरिय चा^१ पि^२ मज्जे ।
य य हि लोकस्मिमुपादियन्ति,
तेनेव मारो अन्वेति जन्तु ॥
- १२९ “तस्मा पजान न उपादियेथ,
भिक्षु सतो किञ्चनं सब्बलोके । 10
आदानसत्ते इति पेक्खमानो,
पज इम मच्चुधेय्ये विसत्त” ति ॥

भद्रावुधमाणवपुच्छा द्वादसमा ।

१३. उदयमाणवपुच्छा

१३०. “भायि विरजमासीनं, (इच्चायस्मा उदयो)
कतकिच्चं अनासवं ।
पारगुं सब्बधम्मानं, अत्थि पञ्हेन आगम । 15
अञ्जाविमोक्खं पन्नूहि^३, अविज्जाय पभेदन” ॥
१३१. “पहान कामच्छन्दान, (उदया ति भगवा)
दोमनस्सान चूभय ।
थिनस्स च पनूदन, कुक्कुच्चान निवारणं ॥
- १३२ “उपेक्खासतिससुद्ध, धम्मतक्कपुरेजवं । 20 B 18
अञ्जाविमोक्खं पन्नूमि^३, अविज्जाय पभेदन” ॥
- १३३ “किंसु संयोजनो लोको, किंसु तस्स विचारणं ।
किस्सस्स विप्पहानेन, निब्बानं इति वुच्चति” ॥
१३४. “नन्दिसंयोजनो लोको, वितक्कस्स विचारणं ।
तण्हाय विप्पहानेन, निब्बान इति वुच्चति” ॥ 25

१३५. “कथ सतस्स चरतो, विञ्जाण उपरुज्झति ।
भगवन्तं पुट्ठुमागम्म^१, त सुणोम वचो तव” ॥

१३६. “अज्झत्त च बहिद्धा च, वेदनं नाभिनन्दतो ।
एव सतस्स चरतो, विञ्जाण उपरुज्झती” ति ॥

उदयमाणवपुच्छा तेरसमा ।

१४. पोसालमाणवपुच्छा

६ १३७ “यो अतीतं आदिसति, (इच्चायस्मा पोसालो)
अनेजो छिन्नससयो ।
पारगु^२ सब्बधम्मान, अत्थि पञ्हेन आगम ॥

१३८. “विभूतरूपसञ्जिस्स, सब्बकायप्पहायिनो ।
अज्झत्त च बहिद्धा च, नत्थि किञ्ची ति पस्सतो ।
१० जाणं सक्कानुपुच्छामि, कथ नेय्यो तथाविधो” ॥

१३९ “विञ्जाणट्ठितियो सब्बा, (पोसाला ति भगवा)
अभिजानं तथागतो ।
तिट्ठन्तमेन जानाति, विमुत्त तप्परायण^३ ॥

१४० “आकिञ्चञ्जसम्भव जत्वा, नन्दी सयोजन इति ।
१५ एवमेत अभिञ्जाय, ततो तत्थ विपस्सति ।
एत जाण तथ तस्स, ब्राह्मणस्स वुसीमतो” ति ॥

पोसालमाणवपुच्छा चतुद्दसमा ।

१५. मोघराजमाणवपुच्छा

B 19 १४१. “द्वाह सक्क^४ अपुच्छिस्सं, (इच्चायस्मा मोघराजा)
न मे ब्याकासि चक्खुमा ।
यावततिय च देवीसि^५, ब्याकरोती ति मे सुतं ॥

२० १४२. “अयं लोको परो लोको, ब्रह्मलोको सदेवको ।
दिट्ठि ते नाभिजानाति, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

१ पुट्ठुमागम्हा—स्या० । २ पारगू—स्या० । ३ तप्परायन—स्या० । ४ सक्क—
स्या० । ५ देविसि—स्या० ।

- १४३ “एवं अभिक्कन्तदस्साविं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।
कथं लोकं अवेक्खन्त, मच्चुराजा न पस्सति” ॥
१४४. “सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु, मोघराजं सदा सतो ।
अत्तानुदिट्ठि ऊहच्च, एव मच्चुत्तरो^१ सिया ।
एव लोकं अवेक्खन्त, मच्चुराजा न पस्सती” ति ॥ ६
मोघराजमाणवपुच्छा पन्नरसमा ।

१६. पिङ्गियमाणवपुच्छा

१४५. “जिण्णोहमस्मि^२ अबलो वीतवण्णे^३, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
नेत्ता न सुद्धा सवनं न फासु ।
माहं नस्सं मोमुहो अन्तरा^४ वं,
आच्चिक्खं धम्मं यमहं विजञ्जं ।
जातिजराय इध विप्पहानं” ॥ १०
१४६. “दिस्वानं रूपेसु विहञ्जमाने, (पिङ्गिया ति भगवा)
रुप्पन्ति रूपेसु जना पमत्ता ।
तस्मा तुवं पिङ्गियं अप्पमत्तो,
जहस्सु रूपं अपुनब्भवाय” ॥
१४७. “दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो, १५ B. 20
उद्धं अधो दसं दिसा इमायो ।
न तुय्हं अदिट्ठं असुतं अमुतं,
अथो अविञ्जातं किञ्चनमत्थि^५ लोके ।
आच्चिक्खं धम्मं यमहं विजञ्जं,
जातिजराय इध विप्पहानं” ॥ २०
- १४८ “तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो, (पिङ्गिया ति भगवा)
सन्तापजाते जरसा परेते ।

१. मच्चुत्तरो—स्या० । २. जिण्णोहमस्मी—स्या० । ३. विक्कण्णे—स्या० । ४-४. माहम्पनस्स—स्या० । ५-५. अन्तराय—स्या० । ६-६. असुतामुत्त वा—स्या० । ७. किञ्चि नमत्थि—स्या० ।

तस्मा तुव पिङ्गिय अप्पमत्तो,
जहस्सु तण्ह अपुनब्भवाया” ति ॥

पिङ्गियमाणवपुच्छा सोळसमा ।

१७. पारायनत्थुतिगाथा

B. 21

इदमवोच भगवा मगधेसु विहरन्तो पासाणके चेतिये,
परिचारकसोळसान^१ ब्राह्मणान अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्ह ब्याकासि ।
५ एकमेकस्स चे पि पञ्हस्स अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय धम्मानुधम्म
पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव जरामरणस्स पार । “पारङ्गमनीया इमे
धम्मा” ति - तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स पारायनन्तेव अधिवचन ।

१४९ अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ।
धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ॥

10 १५० तोदेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो ।
भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥

१५१. एते बुद्ध उपागच्छु^२, सम्पन्नचरणं इसि ।
पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे, बुद्धसेट्ठ उपागमु ॥

15 १५२. तेसं बुद्धो पब्याकासि^३, पञ्हे^४ पुट्ठो यथातथ ।
पञ्हान वेय्याकरणेन, तोसेसि ब्राह्मणे मुनि ॥

१५३ ते तोसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
ब्रह्मचरियमचरिसु, वरपञ्जस्स सन्तिके ॥

20 १५४ एकमेकस्स पञ्हस्स, यथा बुद्धेन देसित ।
तथा यो पटिपज्जेय्य, गच्छे पार अपारतो ॥

१५५ अपारा पार गच्छेय्य, भावेन्तो मग्गमुत्तम ।
मग्गो सो पार गमनाय, तस्मा पारायन इति ॥

१. परिचारिकसोळसान्न - स्या० । २ उपागच्छु - स्या० । ३ ब्याकासि - स्या० ।
४. पञ्ह - स्या० ।

१८. पारायनानुगीतिगाथा

१५६. “पारायनमनुगायिस्स, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
यथाद्दक्खि तथाक्खासि, विमलो भूरिमेधसो ।
निक्कामो निब्बनो नागो, किस्स हेतु मुसा भणे ॥
- १५७ “पहीनमलमोहस्स, मानमक्खप्पहायिनो ।
हन्दाह कित्तयिस्सामि, गिर वण्णूपसञ्चित ॥ 5
- १५८ “तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु,
लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ।
अनासवो सब्बदुक्खप्पहीनो,
सच्चव्हयो ब्रह्मे उपासितो मे ॥ B 22
- १५९ “दिजो यथा कुब्बनक पहाय,
बहुप्फलं काननमावसेय्य ।
एवम्पहं अप्पदस्से पहाय,
महोदधि हसोरिव^१ अज्झपत्तो^१ ॥ 10
- १६० “येमे पुब्बे वियाकंसु, हुर गोतमसासना ।
इच्चासि इति भविस्सति ।
सब्ब त इतिहीतिह, सब्ब तं तक्कवड्डुन ॥ 15
- १६१ “एको तमनुदासिनो, जुतिमा सो पभङ्करो ।
गोतमो भूरिपञ्जाणो, गोतमो भूरिमेधसो ॥
- १६२ “यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिकं ।
तण्हक्खयमनीतिक, यस्स नत्थि उपमा क्वचि” ॥ 20
- १६३ “कि नु तम्हा विप्पवससि, मुहुत्तमपि पिङ्गिय ।
गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥
- १६४ “यो ते धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिक ।
तण्हक्खयमनीतिक, यस्स नत्थि उपमा क्वचि” ॥
- १६५ “नाह तम्हा विप्पवसामि, मुहुत्तमपि ब्राह्मण ।
गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥ 25

१६६. “यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिक ।
तण्हक्खयमनीतिक, यस्स नत्थि उपमा क्वचि ॥
- १६७ “पस्सामि न मनसा चक्खुना व,
रत्तिन्दिव ब्राह्मण अप्पमत्तो ।
नमस्समानो विवसेमि^१ रत्ति,
तेनेव मञ्जामि अविप्पवास ॥
- 5
- १६८ “सद्धा च पीति च मनो सति च,
नापेन्तिमे^२ गोतमसासनम्हा ।
य य दिस्र वजति^३ भूरिपञ्जो,
स तेन तेनेव नतोहमस्मि ॥
- 10
- १६९ “जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्स,
तेनेव कायो न पलेति तत्थ ।
सङ्कप्पयन्ताय वजामि निच्च,
मनो हि मे ब्राह्मण तेन युत्तो ॥
- 15
- १७० “पङ्के सयानो परिफन्दमानो, दीपा दीप उपल्लवि ।
अथद्दसासि सम्बुद्ध, ओघतिण्णमनासवं ॥
- १७१ “यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो,
भद्रावुधो आळवि गोतमो च ।
एवमेव त्व पि पमुञ्चस्सु सद्ध,
गमिस्ससि त्व पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स पार” ॥
- 20
- १७२ “एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वान मुनिनो वचो ।
विवट्टच्छदो सम्बुद्धो, अखिलो पटिभानवा^४ ॥
- १७३ “अधिदेवे अभिञ्जाय, सब्ब वेदि परो पर” ।
पञ्जानन्तकरो सत्था, कङ्खीन पटिजानत ॥

१ विवसामि—स्या० । २ नामेन्तिमे—स्या० । ३ वज्जति—स्या० । ४. पटि-
भाणवा—स्या० । ५. वर—स्या० ।

१७४ “असहीर^१ असकुप्प, यस्स नत्थि उपमा क्वचि ।
 अद्धा गमिस्सामि न मेत्थ कद्धा,
 एवं म धारेहि अधिमुत्तचित्त” ति ॥

पारायनानुगीतिगाथा निद्धिता ।

— • —

१ असहिर—स्या० ।

चु० नि०-४

२. पारायनवग्गनिद्देशो

१. अजितमाणवपुच्छानिद्देशो

१. केनस्सु निवुतो लोको, (इच्चायस्मा अजितो)
केनस्सु नप्पकासति ।

किस्साभिलेपनं ब्रूसिं, किंसु तस्स महब्भयं ॥

केनस्सु निवुतो लोको ति । लोको^१ ति^२ । निरयलोको,
५ तिरच्छानलोको, पेट्तिविसयलोको^३, मनुस्सलोको, देवलोको खन्धलोको,
धातुलोको, आयतनलोको, अय लोको, परो लोको, ब्रह्मलोको,
देवलोको^४—अयं वुच्चति लोको । अय लोको केन आवुतो निवुतो
ओवुतो^५ पिहितो पटिच्छन्नो पटिकुज्जितो ति — केनस्सु निवुतो लोको^६ ?

इच्चायस्मा अजितो ति । इच्चा ति — पदसन्धि पदससग्गो
१० पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता पदानुपुब्बतापेतं^७
इच्चा ति । आयस्मा ति — पियवचन गरुवचन सगारवसप्पतिस्साधि-
वचनमेत आयस्मा ति । अजितो ति — तस्स ब्राह्मणस्स नाम सञ्जा
समञ्जा पञ्जत्ति वोहारो नाम नामकम्म नामधेय्य निरुत्ति व्यञ्जन
अभिलापो ति — इच्चायस्मा अजितो ।

१५ केनस्सु नप्पकासती ति । केन लोको नप्पकासति न भासति
न तपति न विरोचति न जायति^८ न पञ्जायती ति — केनस्सु नप्पकासति ।

किस्साभिलेपनं ब्रूसी ति — किं लोकस्स लेपन लग्गान् बन्धन
उपक्किलेसो । केन लोको लित्तो सलित्तो उपलित्तो किलिट्ठो
सकिलिट्ठो मक्खित्तो ससट्ठो लग्गो लग्गित्तो पलिवुद्धो, ब्रूसि आचि-
२० क्खसिं देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरसि विभजसि उत्तानीकरोसि
पकासेसी ति — किस्साभिलेपनं ब्रूसि ।

१ ब्रूहि—स्या०, एवमुपरि पि । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ पित्तिविसयलोको—
स्या०, एवमुपरि पि । ४ सदेवलोको—स्या० । ५ ओफुटो—स्या० । ६ पदानुपुब्बतामेत
—स्या०, एवमुपरि पि । ७ सञ्जायति—स्या० । ८ आचिक्खाहि—स्या०; एवमुपरि पि ।

किंसु तस्स महब्भयं ति — किं लोकस्स भयं महब्भयं पीळनं
घट्टन उपट्टवो उपसग्गो ति — किंसु तस्स महब्भयं । तेनाह सो ब्राह्मणो —

“केनस्सु निवुतो लोको, (इच्चायस्सा अजितो)
केनस्सु नप्पकासति ।

किस्साभिलेपनं ब्रूमि, किंसु तस्स महब्भयं” ति ॥ ६

२. अविज्जाय निवुतो लोको, (अजिता ति भगवा)

वेविच्छा पमादा नप्पकासति ।

जप्पाभिलेपनं ब्रूमि, दुक्खमस्स महब्भयं ॥

अविज्जाय निवुतो लोको ति । अविज्जा ति । दुक्खे अञ्जाण^१
दुक्खसमुदये अञ्जाण दुक्खनिरोधे अञ्जाण दुक्खनिरोधगामिनिया 10
पटिपदाय अञ्जाण, पुब्बन्ते अञ्जाणं अपरन्ते अञ्जाण पुब्बन्तापरन्ते
अञ्जाण, इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पत्तेसु धम्मेषु अञ्जाण, य एवरूप
अञ्जाणं अदस्सन अनभिसमयो अननुबोधो असम्बोधो अप्पटिवेधो
असगाहना अपरिथोगाहना असमपेक्खना अपच्चवेक्खणा^३ अपच्च-
वेक्खणकम्म^४ दुम्मेज्झ बाल्यं असम्पजञ्ज मोहो^५ पमोहो सम्मोहो 15
अविज्जा^६ अविज्जोघो अविज्जायोगो अविज्जानुसयो अविज्जापरियुट्ठान
अविज्जालङ्गी^७ मोहो अकुसलमूलं, अयं वुच्चति — अविज्जा ।

लोको ति । निरयलोको तिरच्छानलोको पेट्तिविसयलोको
मनुस्सलोको देवलोको खन्धलोको धातुलोको आयतनलोको अय
लोको परो लोको ब्रह्मलोको देवलोको — अयं वुच्चति लोको । अयं 20
लोको इमाय अविज्जाय आवुतो निवुतो ओवुतो^६ पिहितो पटिच्छन्नो
पटिकुज्जितो ति — अविज्जाय निवुतो लोको ।

अजिता ति । भगवा तं ब्राह्मणं नामेन आलपति । भगवा
ति — गारवाधिवचन^७ । अपि च, भग्गरागो ति भगवा; भग्गदोसो ति
भगवा; भग्गमोहो ति भगवा, भग्गमानो ति भगवा, भग्गदिट्ठी ति 25
भगवा; भग्गकण्टको ति भगवा, भग्गकिलेसो ति भगवा; भजि

१ किं तस्स — स्या० । २ अञ्जाण — स्या०, एवमुपरि पि । ३ अपच्चवेक्खना —
स्या० । ४ अपच्चक्खकम्म — स्या० । ५-५ पमोहो सम्पमोहो — स्या० । ६ अविज्जाल
— स्या० । ७ ओफुटो — स्या०, एवमुपरि पि । ८ गारवाधिवचनमेत — स्या० ।

- विभजि पविभजि^१ धम्मरतन ति भगवा, भवानं अन्तकरो ति भगवा,
 भावितकायो भावितसीलो भावितचित्तो भावितपञ्चो ति भगवा,
 भजि वा भगवा अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि अप्पसद्धानि
 अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराह्सेय्यकानि^२ पटिसल्लान-
 ५ सारूपानी^३ ति भगवा, भागी वा भगवा चीवरपिण्डपातसेनासनगिलान-
 पच्चयभेसज्जपरिक्खारान ति भगवा, भागी वा भगवा अत्थरसस्स
 धम्मरसस्स विमुत्तिरसस्स अधिसीलस्स अधिचित्तस्स अधिपञ्चाया
 ति भगवा; भागी वा भगवा चतुन्न भानान चतुन्न अप्पमञ्जान
 चतुन्न अरूपसमापत्तीन ति भगवा; भागी वा भगवा अट्टन्न विमोक्खान
 10 अट्टन्न अभिभायतनान नवन्न अनुपुब्बसमापत्तीन^४ ति भगवा, भागी
 वा भगवा दसन्न सञ्जाभावानान कसिणसमापत्तीन आनापानस्सति-
 समाधिस्स असुभसमापत्तिया ति भगवा, भागी वा भगवा चतुन्न
 सतिपट्टानान चतुन्न सम्मप्पधानान चतुन्न इद्धिपादान पञ्चन्न
 इन्द्रियानं पञ्चन्न बलान सत्तन्न बोज्झङ्गान अरियस्स अट्टङ्गिक्कस्स
 15 मग्गस्सा ति भगवा, भागी वा भगवा दसन्न तथागतवलान चतुन्न
 वेसारज्जान चतुन्न पटिसम्भिदान छन्न अभिञ्जान छन्न बुद्धधम्मान
 ति भगवा, भगवा ति नेत नाम मातरा कत न पितरा कत न
 भातरा कत न भगिनिया कत न मित्तामच्चेहि कत न जातिसालो-
 हितेहि कत न समणब्राह्मणेहि कत न देवताहि कत । विमोक्खन्तिकमेतं
 20 बुद्धानं भगवन्तान बोधिया मूले सह सब्बञ्जुतजाणस्स पटिलाभा
 सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - अजिता ति भगवा ।

वेविच्छा पमादा नप्पकासती ति । वेविच्छ वुच्चति^५
 पञ्च मच्छरियानि - आवासमच्छरिय, कुलमच्छरियं, लाभमच्छरिय,
 वण्णमच्छरिय, धम्ममच्छरिय । य एवरूप मच्छेर^६ मच्छरायना मच्छ-
 25 रायितत्तं वेविच्छं कदरिय कटुकञ्चुकता^७ अग्गहितत्त चित्तस्स - इद
 वुच्चति मच्छरिय । अपि च खन्धमच्छरिय पि मच्छरिय, धातुमच्छरिय
 पि मच्छरिय, आयतनमच्छरिय पि मच्छरियं, गाहो वुच्चति

१ पटिविभजि - स्या० । २ मनुस्सराह्सेय्यकानि - स्या०, एवमुपरि पि । ३
 पटिसल्लानसारूपानी - स्या० । ४ अनुपुब्बविहारसमापत्तीन - स्या० । ५ वुच्चन्ति - स्या० ।
 ६ मच्छरिय - स्या० । ७ कटुकञ्चुकता - स्या० ।

मच्छरियं । पमादो वत्तब्बो - कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु कामगुणेषु वा चित्तस्स वोसग्गो^१ वोसग्गानुप्पदान कुसलान धम्मान भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्ठितकिरियता^२ ओलीनवुत्तिता निक्खित्तच्छन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना अबहुलीकम्म अनधिट्टान अननुयोगो 5 पमादो । यो एवरूपो पमादो पमज्जना पमज्जितत्त - अयं वुच्चति पमादो । वेविच्छा पमादा नप्पकासती ति । इमिना च^३ मच्छरियेन इमिना च पमादेन लोको नप्पकासति न भासति न तपति न विरोचति न आयति न पञ्जायती ति - वेविच्छा पमादा नप्पकासति ।

जप्पाभिलेपनं ब्रूमी ति । जप्पा वुच्चति तण्हा । यो रागो 10 सारागो अनुनयो अनुरोधो नन्दी^४ नन्दिरागो चित्तस्स सारागो इच्छा मुच्छा अज्झोसानं गेधो पल्लिगेधो सङ्गो पङ्को एजा माया जनिका सञ्जननी सिब्बिनी जालिनी सरिता विसत्तिका सुत्त^५ विसटा^६ आयूहनी दुतिया पणिधि भवनेत्ति वन वनथो सन्थवो सिनेहो अपेक्खा पटिबन्धु^७ आसा आसीसना आसीसितत्तं रूपासा सद्दासा गन्धासा 15 रसासा फोट्टुब्बासा लाभासा धनासा पुत्तासा जीवितासा जप्पा पजप्पा अभिजप्पा जप्पना जप्पितत्त लोलुप्प^८ लोलुप्पायना लोलुप्पायितत्त पुच्छञ्चिकता^९ साधुकम्यता अधम्मरागो विसमलोभो निकन्ति निकामना पत्थना पिहना सम्पत्थना कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा रूपतण्हा अरूपतण्हा निरोधतण्हा रूपतण्हा 20 सदत्तण्हा गन्धतण्हा रसतण्हा फोट्टुब्बतण्हा धम्मतण्हा ओघो योगो गन्थो उपादान आवरण नीवरण छदन बन्धन उपक्किलेसो अनुसयो परियुट्टान लता वेविच्छ दुक्खमूल दुक्खनिदान दुक्खप्पभवो मारपासो मारबळिस मारामिस^{१०} मारविसयो मारनिवासो^{११} मारगोचरो मारबन्धन तण्हानदी तण्हाजाल तण्हागद्दुल^{१२} तण्हासमुद्धो 25 अभिज्झा लोभो अकुसलमूल - अय वुच्चति जप्पा । लोकस्स लेपनं लगनं बन्धन उपक्किलेसो इमाय जप्पाय लोको लित्तो

१ वोसग्गो - स्या०, एवममुपरि पि । २ अनट्ठितता - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४ नन्दि - स्या० । ५-५ सोत्त विसता - स्या० । ६ पटिबद्धा - स्या० । ७ लोलुप्पा - स्या० । ८ पुच्छञ्चिकता - स्या० । ९ स्या० पोत्थके नत्थि । १० स्या० पोत्थके नत्थि । ११ तण्हागद्दुल - स्या० ।

सलित्तो^१ उपलित्तो^१ किलिट्टो सकिलिट्टो मक्खित्तो संसट्टो लग्गो लग्गित्तो
पलिबुट्टो ति ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि
विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति — जप्पाभिलेपन ब्रूमि ।

B 28

दुक्खमस्स महब्भयं ति । दुक्खं ति । जातिदुक्खं जरादुक्खं
5 व्याधिदुक्खं मरणदुक्खं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्खं नेरयिकं
दुक्ख तिरच्छानयोनिकं दुक्ख पेत्तिविसयिक दुक्खं मानुसिकं दुक्ख
गब्भोक्कन्तिमूलकं दुक्ख गब्भट्ठित्तिमूलकं^३ दुक्खं गब्भवुट्टानमूलक
दुक्खं जातस्सूपनिबन्धकं दुक्खं जातस्स पराधेय्यक दुक्ख अत्तूपक्कम-
दुक्खं परूपक्कमदुक्खं सङ्घारदुक्खं^४ विपरिणामदुक्खं चक्खुरोगो
10 सोतरोगो घानरोगो जिब्हारोगो कायरोगो सीसरोगो कण्णरोगो
मुखरोगो दन्तरोगो कासो सासो पिनासो डाहो^५ जरो कुच्छिरोगो
मुच्छा पक्खन्दिका सूला विसूचिका कुट्ट गण्डो किलासो सोसो
अपमारो दद्दु कण्डु कच्छु रक्खसा वितच्छिका लोहितपित्त मधुमेहो
अंसा पिळका भगन्दला पित्तसमुट्टाना आबाधा सेम्हसमुट्टाना आबाधा
15 वातसमुट्टाना आबाधा सन्निपातिका आबाधा उतुपरिणामजा आबाधा
विसमपरिहारजा आबाधा ओपक्कमिका आबाधा कम्मविपाकजा
आबाधा सीत उण्ह जिघच्छा पिपासा उच्चारो पस्सावो डसमकस-
वातातपसरीसपसम्फस्स^६ दुक्खं^६ मातुमरणं दुक्खं पितुमरण दुक्ख
भातुमरणं दुक्खं भगिनिमरणं^७ दुक्ख पुत्तमरण दुक्खं धीतुमरण दुक्ख
20 जातिव्यसन दुक्खं रोगव्यसन दुक्ख भोगव्यसन दुक्ख सीलव्यसन
दुक्खं दिट्ठिव्यसनं दुक्खं येस धम्मानं आदितो समुदागमन पञ्जायति
अत्थङ्गमतो निरोधो पञ्जायति कम्मसन्निस्सितो विपाको विपाक-
सन्निस्सितं कम्मं नामसन्निस्सित रूप रूपसन्निस्सित नाम जातिया
अनुगत जराय अनुसटं व्याधिना अभिभूत मरणेन अब्भाहत दुक्खे
25 पत्तिट्ठितं अताणं अलेणं असरण असरणीभूत — इदं वुच्चति दुक्ख ।
इदं^८ दुक्खं लोकस्स भयं महाभयं^९ पीळन घट्टन उपद्वो उपसग्गो
ति — दुक्खमस्स महब्भय । तेनाह भगवा —

१-१ पलित्तो—स्या० । २ गब्भेट्ठित्तिमूलक—स्या० । ३ ससारदुक्ख—स्या० ।
४. डहो—स्या०, एवपमुरि पि । ५-५ ० सिरिमपसम्फस्सदुक्ख—स्या०, एवमुपरि पि । ६.
भगिनीमरण—स्या० । ७-७ अस्स लोकस्स दुक्ख महब्भय—स्या० ।

“अविज्जाय निवृतो लोको, (अजिता ति भगवा)
वेविच्छा पमादा नप्पकासति ।
जप्पाभिलेपन ब्रूमि, दुक्खमस्स महब्भय” ति ॥

३. सवन्ति सब्बधि सोता, (इच्चायस्मा अजितो)
सोतानं किं निवारणं ।
सोतानं संवरं ब्रूहि, केन सोता पिधीयरे^१ ॥

B. 29

5

सवन्ति सब्बधि सोता ति । सोता ति । तण्हासोतो दिट्ठिसोतो
किलेससोतो दुच्चरितसोतो अविज्जासोतो । सब्बधी ति – सब्बेसु
आयतनेसु । सवन्ती ति – सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ति ।
चक्खुतो रूपे सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ति । सोततो सद्दे 10
सवन्ति . घानतो गन्धे सवन्ति जिव्हातो रसे सवन्ति . कायतो
फोट्टुब्बे सवन्ति मनतो धम्मे सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ति ।
चक्खुतो रूपतण्हा सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ति । सोततो
सद्दतण्हा सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ति । घानतो गन्धतण्हा
सवन्ति .. जिव्हातो रसतण्हा सवन्ति कायतो फोट्टुब्बतण्हा सवन्ति . 15
मनतो धम्मतण्हा सवन्ति आसवन्ति सन्दन्ति पवत्तन्ती ति – सवन्ति
सब्बधि सोता ।

इच्चायस्मा अजितो ति । इच्चा ति – पदसन्धि पे० .
पदानुपुब्बतापेतं इच्चा ति पे० इच्चायस्मा अजितो ।

सोतानं किं निवारणं ति । सोतानं किं आवरणं नीवरण 20
सवरणं रक्खन गोपन ति – सोतानं किं निवारणं ।

सोतानं संवरं ब्रूही ति । सोतान आवरण नीवरण सवरण
रक्खन गोपन ब्रूहि आचिक्ख^२ देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि
विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति – सोतानं संवरं ब्रूहि ।

केन सोता पिधीयरे ति । केन सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति 25
न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ती ति – केन सोता
पिधीयरे । तेनाह सो ब्राह्मणो –

“सवन्ति सब्धि सोता, (इच्चायस्मा अजितो)
सोतान कि निवारण।
सोतान सवर ब्रूहि, केन सोता पिधीयरे” ॥

B 30

४. यानि सोतानि लोकस्मिं, (अजिता ति भगवा)
सति तेसं निवारणं।
सोतानं संवरं ब्रूमि, पञ्जायेते पिधीयरे ॥

5

यानि सोतानि लोकस्मिं ति। यानि एतानि सोतानि मया
कित्तितानि पकित्तितानि^१ आचिक्खितानि देसितानि पञ्जपितानि
पट्टपितानि विवरितानि विभजितानि उत्तानीकतानि पकासितानि,
10 सेय्यथिद^२—तण्हासोतो दिट्ठिसोतो किलेससोतो दुच्चरितसोतो अविज्जा-
सोतो। लोकस्मिं ति। अपायलोके मनुस्सलोके देवलोके खन्धलोके
धातुलोके आयतनलोके ति—यानि सोतानि लोकस्मि। अजिता ति।
भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति।

सति तेसं निवारणं ति। सती ति। या सति अनुस्सति
15 पटिस्सति सति सरणता धारणता अपिलापनता असम्मुस्सनता सति
सतिन्द्रियं सतिबल^३ सम्मासति^३ सतिसम्बोज्झो एकायनमग्गो—अय
वुच्चति सति। निवारणं ति। आवरण नीवरण सवरण रक्खन
गोपनं ति—सति तेस निवारण।

सोतानं संवरं ब्रूमी ति। सोतान आवरणं नीवरण सवरण
20 रक्खन गोपनं ब्रूमि आचिक्खामि .पे० उत्तानीकरोमि पकासेमी
ति—सोतान सवर ब्रूमि।

पञ्जायेते पिधीयरे ति। पञ्जा ति। या पञ्जा पजानना
. . पे०. अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि। पञ्जायेते पिधीयरे ति—
पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति
25 न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति। “सब्बे सङ्घारा अनिच्चा” ति जानतो
पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न
आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति। “सब्बे सङ्घारा दुक्खा” ति

१ स्या० पोत्थके नत्थि। २ सेय्यथीद—स्या०; एवमुपरि पि। ३-३. स्या० पोत्थके
नत्थि।

जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “सब्बे सङ्खारा^१ अनत्ता” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “अविज्जापच्चया सङ्खारा” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति 5 B 31 न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “सङ्खारपच्चया विञ्जाण” ति . “विञ्जाणपच्चया नामरूप” ति “नामरूपपच्चया सळायतन” ति . “सळायतनपच्चया फस्सो” ति “फस्सपच्चया वेदना” ति . “वेदनापच्चया तण्हा” ति “तण्हापच्चया उपादान” ति . “उपादानपच्चया भवो” ति . “भवपच्चया जाती” ति . 10 “जातिपच्चया जरामरण” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो” ति “सङ्खारनिरोधा विञ्जाणनिरोधो” ति “विञ्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो” ति “नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो” ति “सळायतननिरोधा फस्स- 15 निरोधो ति “फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो” ति “वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो” ति “तण्हानिरोधा उपादाननिरोधो” ति . “उपादाननिरोधा भवनिरोधो” ति . “भवनिरोधा जातिनिरोधो” ति . “जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति 20 नप्पवत्तन्ति । “इद दुक्ख” ति “अय दुक्खसमुदयो” ति “अय दुक्खनिरोधो” ति “अय दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “इमे धम्मा^२ आसवा” ति “अय आसवसमुदयो” ति “अय आसवनिरोधो” ति “अय आसव- 25 निरोधगामिनी पटिपदा” ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । “इमे धम्मा अभिञ्जेय्या” ति . “इमे धम्मा परिञ्जेय्या” ति “इमे धम्मा पहातब्बा” ति . “इमे धम्मा भावेतब्बा” ति “इमे

१ धम्मा—स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि ।

धम्मा सच्छिकातब्बा' ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति
 पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । छन्न
 फस्सायतनान समुदय च अत्थङ्गम च अस्साद च आदीनव च
 निस्सरण च जानतो पस्सतो पञ्जायेते सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति
 5 न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति नप्पवत्तन्ति । पञ्चन्न उपादान-
 क्खन्धान समुदय च अत्थङ्गम च अस्साद च आदीनव च निस्सरण
 च जानतो पस्सतो चतुन्न महाभूतान समुदय च अत्थङ्गम च
 अस्साद च आदीनव च निस्सरण च जानतो पस्सतो य किञ्चि
 समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म ति जानतो पस्सतो पञ्जायेते
 B 32 10 सोता पिधीयन्ति पच्छिज्जन्ति न सवन्ति न आसवन्ति न सन्दन्ति
 नप्पवत्तन्ती ति - पञ्जायेते पिधीयरे' । तेनाह भगवा -

“यानि सोतानि लोकस्मि, (अजिता ति भगवा)
 सति तेस निवारण ।
 सोतान सवर ब्रूमि, पञ्जायेते पिधीयरे' ति ॥

15 ५. पञ्जा चेव सति चा पि, (इच्चायस्मा अजितो)
 नामरूपं च मारिस ।

एतं मे पुट्ठो पब्रूहि, कत्थेतं उपरुज्झति ॥

पञ्जा चेव सति चा पी ति । पञ्जा ति । या पञ्जा पजानना
 विचयो पविचयो धम्मविचयो^३ सल्लक्खणा उपलक्खणा पच्चुपलक्खणा
 20 पण्डच्च कोसल्ल नेपुञ्ज वेभव्या चिन्ता उपपरिक्खा भूरी मेधा
 परिणायिका विपस्सना सम्पजञ्ज पतोदो पञ्जा पञ्चिन्द्रिय पञ्जाबल
 पञ्जासत्थ पञ्जापासादो पञ्जाआलोको पञ्जाओभासो पञ्जापज्जोतो
 पञ्जारतन अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि । सती ति । या सति
 अनुस्सति .. पे० सम्भासती ति - पञ्जा चेव सति चा पि, इच्चायस्मा
 25 अजितो ।

नामरूपं च मारिसा ति । नामं ति - चत्तारो अरूपिनो
 खन्धा । रूपं ति - चत्तारो च महाभूता चतुन्न च महाभूतान उपादाय-
 रूप । मारिसा ति - पियवचनं गरुवचन सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत
 मारिसा ति - नामरूप च मारिस ।

१ सोता पिथियरे - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि ।

एतं मे पुट्टो पब्रूही ति । एतं मे ति । य पुच्छामि य याचामि
 य अज्भेसामि य पसादेमि । पुट्टो ति । पुच्छितो याचितो अज्भेसितो
 पसादितो । पब्रूही ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि
 विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति — एत मे पुट्टो
 पब्रूहि ।

5

कथेतं उपरुज्भती ति । कथेत निरुज्भति वूपसम्मति अत्थ
 गच्छति पटिप्पस्सम्भती ति । कथेत उपरुज्भति । तेनाह सो ब्राह्मणो —

“पञ्जा चैव सति चा पि, (इच्चायस्मा अजितो)
 नामरूप च मारिस ।

B. 33

एव मे पुट्टो पब्रूहि, कथेतं उपरुज्भती” ति ॥ 10

६. यमेतं पञ्हं अपुच्छि, अजित तं वदामि ते ।

यत्थ नामं च रूपं च, असेसं उपरुज्भति ।

विञ्जाणस्स निरोधेन, एत्थेतं उपरुज्भति ॥

यमेतं पञ्हं अपुच्छी ति । यमेतं ति । पञ्ज च सतिं च
 नामरूप च । अपुच्छी ति । अपुच्छसि^१ याचसि^२ अज्भेसति पसादेसी
 ति — यमेतं पञ्ह अपुच्छि ।

15

अजित तं वदामि ते ति । अजिता ति । भगवा तं ब्राह्मण
 नामेन आलपति । तं ति । पञ्जं च सतिं च नामरूप च । वदामी
 ति । वदामि^३ आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि
 विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति । अजित तं वदामि ते ।

20

यत्थ नामं च रूपं च, असेसं उपरुज्भती ति । नामं
 ति । चत्तारो अरूपिनो खन्धा । रूपं ति । चत्तारो च महाभूता चतुन्न
 च महाभूतान उपादायरूप । असेसं ति । सब्बेन सब्ब सब्बथा सब्ब
 असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत^३ असेस ति । उपरुज्भती ति ।
 निरुज्भति वूपसम्मति अत्थ गच्छति पटिप्पस्सम्भती ति । यत्थ नाम
 च रूप च असेस उपरुज्भति ।

25

विञ्जाणस्स निरोधेन, एत्थेतं उपरुज्भती ति । सोतापत्ति-
 मग्गजाणेन अभिसङ्खारविञ्जाणस्स निरोधेन सत्त भवे ठपेट्वा

१-१. आपुच्छसि आयाचसि — स्या० । २ त वदामि — स्या० । ३ परियादायवचन-
 मेत — स्या० ।

अनमतग्गे ससारे ये उप्पज्जेय्यु नाम च रूप च, एत्थेते निरुज्झन्ति वूपसम्मन्ति^१ अत्थ गच्छन्ति पटिप्पस्सम्भन्ति । सकदागामिमग्गजाणेन अभिसङ्खारविञ्जाणस्स निरोधेन द्वे भवे ठपेत्वा पञ्चसु भवेसु ये उप्पज्जेय्यु नाम च रूप च, एत्थेते निरुज्झन्ति वूपसम्मन्ति अत्थ
 ४ गच्छन्ति पटिप्पस्सम्भन्ति । अनागामिमग्गजाणेन अभिसङ्खारविञ्जाणस्स निरोधेन एक भव ठपेत्वा रूपधातुया^२ वा अरूपधातुया वा ये उप्पज्जेय्यु नाम च रूप च, एत्थेते निरुज्झन्ति वूपसम्मन्ति अत्थ गच्छन्ति पटिप्पस्सम्भन्ति । अरहत्तमग्गजाणेन अभिसङ्खारविञ्जाणस्स निरोधेन ये उप्पज्जेय्यु नाम च रूप च, एत्थेते निरुज्झन्ति वूपसम्मन्ति अत्थ
 10 अत्थ गच्छन्ति पटिप्पस्सम्भन्ति । अरहतो अनुपादिसेसाय निब्बान-धातुया^३ परिनिब्बायन्तस्स चरिमविञ्जाणस्स^४ निरोधेन पञ्जा च सति च नाम च रूप च, एत्थेते निरुज्झन्ति वूपसम्मन्ति अत्थ गच्छन्ति पटिप्पस्सम्भन्ती ति - विञ्जाणस्स निरोधेन एत्थेत उप-रुज्झति । तेनाह भगवा -

15 “यमेत पञ्ह अपुच्छि, अजित त वदामि ते ।
 यत्थ नाम च रूप च, असेस उपरुज्झति ।
 विञ्जाणस्स निरोधेन, एत्थेत उपरुज्झती” ति ॥

७. ये च सङ्घातधम्मासे, ये च सेखा^५ पुथू इध ।
 तेसं मे निपको इरियं, पुट्ठो पन्नूहि मारिस ॥

20 ये च सङ्घातधम्मासे ति । सङ्घातधम्मा वुच्चन्ति अरहन्तो खीणासवा । किकारणा सङ्घातधम्मा वुच्चन्ति अरहन्तो खीणासवा ? ते सङ्घातधम्मा जातधम्मा तुलितधम्मा तीरितधम्मा^६ विभूतधम्मा विभावितधम्मा । “सब्बे सङ्घारा अनिच्चा” ति सङ्घातधम्मा जातधम्मा तुलितधम्मा तीरितधम्मा विभूतधम्मा विभावितधम्मा ।
 25 “सब्बे सङ्घारा दुक्खा” ति सङ्घातधम्मा पे० “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति सङ्घातधम्मा . “अविज्जापच्चया सङ्घारा” ति सङ्घात-धम्मा ... “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म ति” सङ्घात-

१. वूपसम्मन्ति - स्या०; एवमुपरि पि । २ कामधातुया वा रूपधातुया - स्या० ।
 ३ परिनिब्बानधातुया - स्या० । ४ पुरिमविञ्जाणस्स - स्या० । ५ सेक्खा - स्या०,
 एवमुपरि पि । ६ तिरितधम्मा - स्या०, एवमुपरि पि ।

धम्मा जातधम्मा तुलितधम्मा तीरितधम्मा विभूतधम्मा विभावित-
 धम्मा । अथ वा - तेस खन्धा सङ्घाता धातुयो सङ्घाता आयतनानि
 सङ्घाता^१ गतियो सङ्घाता उपपत्तियो सङ्घाता पटिसन्धि^२ सङ्घाता
 भवा सङ्घाता ससारा सङ्घाता वट्टा सङ्घाता । अथ वा - ते खन्धपरियन्ते
 ठिता धातुपरियन्ते ठिता आयतनपरियन्ते ठिता गतिपरियन्ते ठिता 5
 उपपत्तिपरियन्ते ठिता पटिसन्धिपरियन्ते ठिता भवपरियन्ते ठिता
 ससारपरियन्ते ठिता वट्टपरियन्ते ठिता अन्तिमे भवे ठिता अन्तिमे
 समुस्सये ठिता अन्तिमदेहधरा अरहन्तो ।

तेस चायं पच्छिमको, चरिमोय समुस्सयो ।

जातिमरणससारो, नत्थि नेस पुनब्भवो ति ॥ 10

तकारणा सङ्घातधम्मा वुच्चन्ति अरहन्तो खीणासवा ति ।
 ये च सङ्घतधम्मामे, ये च सेखा पुथू इधा ति । सेखा ति ।
 किकारणा वुच्चन्ति सेखा ? सिक्खन्ती ति सेखा । किं च सिक्खन्ति ?
 अधिसील पि सिक्खन्ति, अधिचित्त पि सिक्खन्ति, अधिपञ्चं पि
 सिक्खन्ति । कतमा^३ अधिसीलसिक्खा ? इध भिक्खु सीलवा होति 15
 पातिमोक्खसवरसवुतो विहरति आचारगोचरसम्पन्नो अणुमत्तेसु
 वज्जेसु भयदस्सावी, समादाय सिक्खति सिक्खापदेसु । खुद्दको^४
 सीलक्खन्धो महन्तो^५ सीलक्खन्धो सील पतिट्टा आदि चरण सयमो
 सवरो मुख पमुख कुसलान धम्मान समापत्तिया - अय अधिसील-
 सिक्खा । 20

B 35

कतमा अधिचित्तसिक्खा ? इध भिक्खु विविच्चेव कामेहिं
 पे० पठम भान दुतिय भान ततिय भान चतुत्थ भान
 उपसम्पज्ज विहरति - अय अधिचित्तसिक्खा ।

कतमा अधिपञ्चा सिक्खा ? इध भिक्खु पञ्चवा होति
 उदयत्थगामिनिया पञ्चाय समन्नागतो अरियाय निब्बेधिकाय सम्मा 25
 दुक्खक्खयगामिनिया । सो “इद दुक्ख” ति यथाभूत पजानाति,
 “अय दुक्खसमुदयो” ति “अय दुक्खनिरोधो” ति “अय दुक्खनिरोध-

१ सङ्घातानि - स्या० । २ पटिसन्धियो - स्या० । ३ कतमा च - स्या० । ४.
 खुद्दको पि - स्या० । ५. महन्तो पि - स्या० ।

गामिनी पटिपदा” ति यथाभूत पजानाति। “इमे आसवा”
 ति, “अय आसवसमुदयो” ति, “अय आसवनिरोधो” ति, “अय
 आसवनिरोधगामिनी पटिपदा” ति यथाभूत पजानाति। “अय
 अधिपञ्चा सिक्खा” “इमा तिस्सो सिक्खायो^१ आवज्जन्ता^२ सिक्खन्ति
 5 जानन्ता सिक्खन्ति पस्सन्ता^३ सिक्खन्ति^३ चित्त अधिट्ठहन्ता सिक्खन्ति
 सद्धाय अधिमुच्चन्ता सिक्खन्ति विरिय पग्गण्हन्ता सिक्खन्ति सति
 उपट्टपेन्ता सिक्खन्ति चित्त समादहन्ता सिक्खन्ति पञ्जाय पजानन्ता
 सिक्खन्ति अभिञ्जेय्य अभिजानन्ता सिक्खन्ति परिञ्जेय्य परिजानन्ता
 सिक्खन्ति पहातब्ब पजहन्ता सिक्खन्ति भावेतब्ब भावेन्ता सिक्खन्ति
 10 सच्छिकातब्ब सच्छिकरोन्ता सिक्खन्ति आचरन्ति^४ समाचरन्ति
 समादाय वत्तन्ति। तकारणा वुच्चन्ति - सेखा। पुथू ति - बहुका। एते
 सेखा सोतापन्ना च पटिपन्ना च सकदागामिनो च पटिपन्ना च
 अनागामिनो च पटिपन्ना च अरहन्तो^५ च पटिपन्ना च। इधा ति।
 इमिस्सा दिट्ठिया इमिस्सा खन्तिया इमिस्सा रुचिया इमस्मि आदाये
 15 इमस्मि धम्मे इमस्मि विनये इमस्मि धम्मविनये इमस्मि पावचने
 इमस्मि ब्रह्मचरिये इमस्मि सत्थुसासने इमस्मि अत्तभावे इमस्मि
 मनुस्सलोके ति - ये च सेखा पुथू इध।

B 36

तेसं मे निपको इरियं, पुट्टो पब्रूहि मारिसा ति। त्व पि
 निपको पण्डितो पञ्जवा बुद्धिमा ज्ञाणी मेधावी^६। तेसं सद्धातधम्मान
 20 च सेक्खान च इरिय चरिय वुत्ति^७ पवत्ति^७ आचर^८ गोचर विहार
 पटिपद। पुट्टो ति - पुच्छितो^९ याचितो अज्झेसितो पसादितो।
 पब्रूही ति - ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि
 विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेहि। मारिसा ति - पियवचन गरुवचन
 सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत मारिसा ति - तेस मे निपको इरिय,
 25 पुट्टो पब्रूहि मारिस। तेनाह सो ब्राह्मणो -

“ये च सद्धातधम्मासे, ये च सेखा पुथू इध।

तेस मे निपको इरिय, पुट्टो पब्रूहि मारिसा” ति ॥

१-१ सिक्खा आवज्जेन्ता - स्या०। २-२ स्या० पोत्यके नत्थि। ३ चरन्ति
 आचरन्ति - स्या०। ४ अरहन्ता - स्या०। ५ विभावी मेधावी - स्या०। ६ वुत्ति - स्या०।
 ७ स्या० पोत्यके नत्थि। ८ आचार - स्या०। ९ पुट्टो पुच्छितो - स्या०।

८. कामेसु नाभिगिज्भ्येय, मनसानाविलो सिया ।
कुसलो सब्बधम्मानं, सतो भिक्खु परिब्वजे ॥

कामेसु नाभिगिज्भ्येया ति । कामा ति । उदानतो द्वे
कामा — वत्थुकामा च किलेसकामा च । कतमे वत्थुकामा ? मनापिका
रूपा मनापिका सद्दा मनापिका गन्धा मनापिका रसा मनापिका 5
फोटुब्बा, अत्थरणा पावुरणा^१ दासिदासा^२ अजेळका कुक्कुटसूकरा
हत्थिगवास्सवळवा खेत्तं वत्थु हिरञ्ज सुवण्ण गामनिगमराजधानियो
रट्ट च जनपदो च कोसो च कोट्टागार च — य किञ्चि रजनीयवत्थु
वत्थुकामा । अपि च अतीता कामा अनागता कामा पच्चुप्पन्ना कामा
अज्झत्ता कामा बहिद्धा कामा अज्झत्तबहिद्धा कामा, हीना कामा 10
मज्झिमा कामा पणीता कामा, आपायिका कामा मानुसिका कामा
दिब्बा कामा, पच्चुपट्टिता कामा, निम्मिता कामा परनिम्मिता
कामा, परिग्गहिता कामा अपरिग्गहिता कामा, ममायिता कामा
अममायिता कामा, सब्बे पि कामावचरा धम्मा, सब्बे पि रूपावचरा
धम्मा, सब्बे पि अरूपावचरा धम्मा, तण्हावत्थुका तण्हारम्मणा, 15
कामनीयट्ठेन रजनीयट्ठेन मदनीयट्ठेन रमणीयट्ठेन कामा । इमे
वुच्चन्ति वत्थुकामा ।

कतमे किलेसकामा ? छन्दो कामो रागो कामो छन्दरागो
कामो सङ्कप्पो कामो रागो कामो सङ्कप्परागो कामो, यो कामेसु
कामच्छन्दो कामरागो कामनन्दी^३ कामतण्हा कामसिनेहो कामपिपासा 20
कामपरिळाहो कामगेधो काममुच्छा कामज्झोसान कामोघो कामयोगो
कामुपादान कामच्छन्दनीवरण —

अहस काम ते मूल, सङ्कप्पा काम जायसि ।

न त सङ्कप्पयिस्सामि, एवं काम न हेहिसी ति ॥

इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । गेधो वुच्चति तण्हा, यो रागो 25
सारगो . पे०. अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । कामेसु नाभिगिज्भ्येया
ति । किलेसकामेन^४ वत्थुकामेसु नाभिगिज्भ्येय न पलिबुन्धेय^५

१-१ पापुरणा दासीदासा — स्या०, एवमुपरि पि । २ कामनन्दि — स्या० । ३
किलेसकामेसु — स्या० । ४ पलिबुन्धेय — स्या० ।

अगिद्धो अस्स^१ अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो^२ वीतगेधो विगत-
गेधो^३ चत्तगेधो वन्तगेधो मुत्तगेधो पहीनगेधो पटिनिस्सट्टगेधो
वीतरागो विगतरागो^३ चत्तरागो वन्तरागो मुत्तरागो पहीनरागो
पटिनिस्सट्टरागो निच्छातो निब्बुतो सीतिभूतो सुखप्पटिसवेदी^४
५ ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरेय्या ति - कामेसु नाभिगिज्जेय्य ।

मनसानाविलो सिया ति । मनो ति । य चित्त मनो मानस
हृदय पण्डर मनो^५ मनायतन मनिन्द्रिय विञ्जाण विञ्जाणक्खन्धो
तज्जा^६ मनोविञ्जाणधातु । कायदुच्चरितेन चित्त आविल होति
लुळित एरित घट्टित चलित भन्त अवूपसन्त । वचीदुच्चरितेन
१० मनोदुच्चरितेन रागेन^७ दोसेन मोहेन कोधेन उपनाहेन
मक्खेन पळासेन इस्साय मच्छरियेन . मायाय साठेय्येन
थम्भेन सारम्भेन . मानेन अतिमानेन मदेन पमादेन
सब्बकिलेसेहि^८ सब्बदुच्चरितेहि^८ सब्बडाहेहि^८ सब्बपरिळाहेहि^८
सब्बसन्तापेहि^८ सब्बाकुसलाभिसङ्गारेहि^८ चित्त आविल होति
१५ लुळित एरित घट्टित चलित भन्त अवूपसन्त । मनसानाविलो सिया
ति । चित्तेन अनाविलो सिया - अलुळितो अनेरितो अघट्टितो अचट्टितो
अभन्तो वूपसन्तो आविलकरे किलेसे जहेय्य पजहेय्य विनोदेय्य
व्यन्तीकरेय्य अनभाव गमेय्य, आविलकरेहि^८ किलेसेहि^८ च आरतो
विरतो पटिविरतो निक्खन्तो निस्सटो^९ विप्पमुत्तो विस्सञ्जुत्तो
२० विमरियादिकतेन चेतसा विहरेय्या ति - मनसानाविलो सिया ।

B 38

कुसलो सब्बधम्मानं ति । “सब्बे सङ्गारा अनिच्चा” ति
कुसलो सब्बधम्मान, “सब्बे सङ्गारा दुक्खा” ति कुसलो सब्बधम्मान,
“सब्बे धम्मा अनत्ता” ति कुसलो सब्बधम्मान, “अविज्जापच्चया
सङ्गारा” ति कुसलो सब्बधम्मान पे० “य किञ्चि समुदयधम्म
२५ सब्ब त निरोधधम्म” ति कुसलो सब्बधम्मान । एव पि कुसलो
सब्बधम्मान ।

अथ वा, अनिच्चतो कुसलो सब्बधम्मान, दुक्खतो . रोगतो

१ स्या० पोत्यके नत्थि । २ अनज्झापन्नो - स्या० । ३ स्या० पोत्यके नत्थि । ४
सुखपटिसवेदी - स्या० । ५ स्या० पोत्यके नत्थि । ६ स्या० पोत्यके नत्थि । ७ सब्बदरथेहि
- स्या० । ८ निस्सट्टो वूपसन्तो - स्या०, एवमुपरि पि ।

. गण्डतो . सल्लतो . अघतो . आबाधतो परतो . पलोकतो
 ईतितो . उपद्घतो भयतो^१ उपसगगतो .. चलतो .. पभङ्गुतो ..
 अद्धुवतो अताणतो . अलेणतो .. असरणतो . असरणीभूततो ...
 रित्ततो तुच्छतो . सुञ्जतो .. अनत्ततो आदीनवतो . विपरिणाम-
 धम्मतो .. असारकतो . अघमूलतो . वधकतो विभवतो .. 5
 सासवतो सङ्घततो . मारामिसतो .. जातिधम्मतो . जराधम्मतो
 व्याधिधम्मतो मरणधम्मतो सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायास-
 धम्मतो सकिलेसिकधम्मतो^२ समुदयतो अत्थङ्गमतो . अस्सादतो^३
 आदीनवतो . निस्सरणतो^४ कुसलो सब्बधम्मानं । एवं पि
 कुसलो सब्बधम्मानं । 10

अथ वा, खन्धकुसलो धातुकुसलो आयतनकुसलो पटिच्च-
 समुप्पादकुसलो सतिपट्टानकुसलो सम्मप्पधानकुसलो इद्धिपादकुसलो^५
 इन्द्रियकुसलो बलकुसलो बोज्झङ्गकुसलो मग्गकुसलो फलकुसलो
 निब्बानकुसलो । एव पि कुसलो सब्बधम्मानं ।

अथ वा, सब्बधम्मा वुच्चन्ति द्वादसायतनानि - चक्खु चैव 15
 रूपा च, सोतं च सद्दा च, घानं च गन्धा च, जिव्हा च रसा च,
 कायो च फोटुब्बा च, मनो च धम्मा च । यतो च अज्झत्तिक-
 बाहिरेसु आयतनेसु छन्दरागो पहीनो होति उच्छिन्नमूलो ताला-
 वत्थुकतो अनभावंकतो आयतिं अनुप्पादधम्मो, एत्तावता पि कुसलो
 सब्बधम्मानं ति - कुसलो सब्बधम्मानं । 20

सतो भिक्खु परिब्बजे ति । सतो ति । चतूहि कारणेहि
 सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो, वेदनासु
 वेदनानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो, चित्ते चित्तानुपस्सनासतिपट्टान
 भावेन्तो सतो, धम्मसेसु धम्मनानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो ।

B 39

अपरेहि पि चतूहि कारणेहि सतो - असतिपरिवज्जनाय सतो, 25
 सतिकरणीयान धम्मानं कतत्ता सतो, सतिपरिबन्धान^६ धम्मान हतत्ता
 सतो, सतिनिमित्तानं धम्मान असम्मुट्टता^७ सतो ।

१ असाततो भयतो - स्या० । २ सकिलेसधम्मतो - स्या० । ३ अनस्सादतो -
 स्या० । ४ अनिस्सरणतो - स्या० । ५ इद्धिप्पादकुसलो - स्या० । ६ सतिपटिपक्खान -
 स्या० । ७ अप्पमुट्टता - स्या० ।

अपरेहि पि चतूहि कारणेहि सतो - सतिया समन्नागतत्ता सतो, सतिया वसितत्ता सतो, सतिया पागुञ्जेन^१ समन्नागतत्ता^२ सतो, सतिया अपच्चोरोहणताय सतो ।

अपरेहि पि चतूहि कारणेहि सतो - सतिया^३ समन्नागतत्ता^३
 5 सतो, सन्तत्ता सतो, समितत्ता सतो, सन्तधम्मसमन्नागतत्ता सतो ।
 बुद्धानुस्सतिया सतो, धम्मानुस्सतिया सतो, सङ्गानुस्सतिया सतो,
 सीलानुस्सतिया सतो, चागानुस्सतिया सतो, देवतानुस्सतिया सतो,
 आनापानुस्सतिया सतो, मरणस्सतिया^४ सतो, कायगतासतिया सतो,
 उपसमानुस्सतिया सतो । या सति अनुस्सति पे० . सम्मासति
 10 सतिसम्बोज्झो एकायनमग्गो, अय वुच्चति सति । इमाय सतिया
 उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो
 समन्नागतो, सो वुच्चति सतो । भिक्खू ति । सत्तन्न धम्मान भिन्नत्ता
 भिक्खु - सक्कायदिट्ठि भिन्ना होति, विचिकिच्छा भिन्ना होति,
 सीलब्बतपरामासो भिन्नो होति, रागो भिन्नो होति, दोसो भिन्नो
 15 होति, मोहो भिन्नो होति, मानो भिन्नो होति । भिन्ना^५ होन्ति पापका
 अकुसला धम्मा सकिलेसिका पोनोभविका^६ सदरा दुक्खविपाका
 आयति जातिजरामरणिया ।

पज्जेन कतेन अत्तना, (सभिया ति भगवा)

परिनिब्बानगतो वितिण्णकङ्खो ।

20

विभव च भव च विप्पहाय,

वुसितवा खीणपुनब्भवो स भिक्खू ति ॥

B 40

सतो भिक्खु परिब्बजे ति । सतो भिक्खु परिब्बजे, सतो
 गच्छेय्य, सतो तिट्ठेय्य, सतो निसीदेय्य, सतो सेय्य कप्पेय्य, सतो
 अभिक्कमेय्य, सतो पटिक्कमेय्य, सतो आलोकेय्य, सतो विलोकेय्य,
 25 सतो समिञ्जेय्य^७, सतो पसारेय्य, सतो सङ्गाटिपत्तचीवर धारेय्य,
 सतो चरेय्य विहरेय्य इरियेय्य वत्तेय्य पालेय्य यपेय्य यापेय्या
 ति - सतो भिक्खु परिब्बजे । तेनाह भगवा -

१ पागुञ्जताय - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ सतत्ता - स्या० । ४
 मरणानुस्सतिया - स्या० । ५ भिन्नस्स - स्या० । ६ पोनोभविका - स्या०; एवमुपरि पि ।
 ७ सम्मिञ्जेय्य - स्या० ।

“कामेसु नाभिगिज्भेय्य, मनसानाविलो सिया।
कुसलो सब्बधम्मान, सतो भिक्खु परिब्बजे” ति ॥

सह गाथापरियोसाना ये^१ ते^२ ब्राह्मणेन सद्धिं एकच्छन्दा
एकपयोगा^३ एकाधिप्पाया एकवासनवासिता, तेस अनेकपाणसहस्सानं
विरजं वीतमल धम्मचक्खु उदपादि — “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब 5
तं निरोधधम्म” ति। तस्स^४ ब्राह्मणस्स अनुपादाय आसवेहि चित्त
विमुच्चि। सह अरहत्तप्पत्ता अजिनजटावाकचीरतिदण्डकमण्डलुकेसा^५
च मस्सू च अन्तरहिता, भण्डुकासायवत्थवसनो^६ सङ्घाटिपत्तचीवरधरो
अन्वत्थपटिपत्तिया^७ पञ्जलिको भगवन्त नमस्समानो निसिन्नो
होति — “सत्था मे भन्ते भगवा, सावकोहमस्मी” ति। 10

अजितमाणवपुच्छानिद्देशो पठमो।

२. तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छानिद्देशो

१. कोध सन्तुसितो लोके, (इच्चायस्मा तिस्समेत्तेय्यो)
कस्स नो सन्ति इज्जिता।
को उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति^१।
कं ब्रूसि महापुरिसो ति, को इध सिब्बिनिमच्चगा ॥

कोध सन्तुसितो लोके ति। को^२ लोके तुट्ठो^३ सन्तुट्ठी 15
अत्तमनो परिपुण्णसङ्कप्पो ति — कोध सन्तुसितो लोके।

इच्चायस्मा तिस्समेत्तेय्यो ति। इच्चा ति। पदसन्धि
पदससगो पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता पदानु-
पुब्बतापेतं — इच्चा ति। आयस्मा ति। पियवचन गरुवचनं सगारव-
सप्पतिस्साधिवचनमेतं — आयस्मा ति। तिस्सो^४ ति — तस्स ब्राह्मणस्स 20
नाम सङ्घा समञ्जा पञ्चत्ति वोहारो नाम नामकम्म नामधेय्यं
निरुत्ति व्यञ्जनं अभिलापो। मेत्तेय्यो^५ ति। तस्स ब्राह्मणस्स गोत्त
सङ्घा समञ्जा पञ्चत्ति वोहारो ति — इच्चायस्मा तिस्समेत्तेय्यो।

१-१ तेन — स्या०। २ एकपयोगा — स्या०। ३ तस्स च — स्या०। ४ अजिन-
जटावाकचीरदण्डकमण्डलुकेसा — स्या०। ५ भण्डुकासाय० — स्या०। ६ भिक्खु अन्वत्थ० —
स्या०। ७ लिप्पति — स्या०। ८-८, स्या० पोत्थके नत्थि। ९ तिस्सा — स्या०। १०
मेत्तेय्या — स्या०।

कस्स नो सन्ति इञ्जिता ति - तण्हिञ्जितं दिट्ठिञ्जित
मानिञ्जित किलेसिञ्जितं कामिञ्जित^१ । कस्सिमे इञ्जिता नत्थि
न सन्ति न सविज्जन्ति नुपलब्भन्ति पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता
पटिप्पस्सद्धा^२ अभव्वुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा ति - कस्स नो सन्ति
5 इञ्जिता ।

को उभन्तमभिञ्जाया ति । को उभो अन्ते अभिञ्जाय
जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - को
उभन्तमभिञ्जाय ।

मज्झे मन्ता न लिप्पती ति । मज्झे मन्ताय न लिप्पति,
10 अलित्तो अनुपलित्तो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्चुत्तो
विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - मज्झे मन्ता न लिप्पति ।

कं ब्रूसि महापुरिसो ति । महापुरिसो अग्गपुरिसो सेट्ठपुरिसो
विसेट्ठपुरिसो पामोक्खपुरिसो उत्तमपुरिसो पधानपुरिसो^३ पवरपुरिसो
ति । कं ब्रूसि कं कथेसि क मञ्जसि क भणसि क पस्सति कं
15 वोहरसी^४ ति - कं ब्रूसि महापुरिसो ति ।

को इध सिब्बिनिमच्चगा^५ ति । को इध सिब्बिनि तण्ह
अज्झगा^६ उपच्चगा अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो वीतिवत्तो ति - को
इध सिब्बिनिमच्चगा । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“कोध सन्तुसितो लोके, (इच्चायस्मा तिस्रामेत्तेय्यो)
20 कस्स नो सन्ति इञ्जिता ।

को उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति ।

क ब्रूसि महापुरिसो ति, को इध सिब्बिनिमच्चगा” ति ॥

१०. कामेसु ब्रह्मचरियवा, (मेत्तेय्या ति भगवा)

वीततण्हो सदा सतो ।

25 सङ्घाय निब्बुतो भिक्खु, तस्स नो सन्ति इञ्जिता ॥

कामेसु ब्रह्मचरियवा ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा -
वत्थुकामा च किलेसकामा च . पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा . पे० . .

१ कम्मिञ्जित - स्या० । २ पटिप्पस्सद्धा - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

४ वोहारेसी - स्या० । ५ सिब्बिनिमच्चगा - स्या०, एवमुपरि पि । ६ अच्चगा - स्या० ।

इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । ब्रह्मचरिय वुच्चति असद्धम्मसमापत्तिया
 आरति विरति पटिविरति वेरमणी अकिरिया अकरण अनज्झापत्ति
 वेलाअनतिक्कमो । अपि च, निप्परियायेन ब्रह्मचरिय वुच्चति अरियो
 अट्टङ्गिको मग्गो, सेय्यथिद – सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा,
 सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मा- 5
 समाधि । यो इमिना अरियेन अट्टङ्गिकेन मग्गेन उपेतो समुपेतो
 उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो, सो वुच्चति
 ब्रह्मचरियवा । यथा च धनेन धनवा ति वुच्चति, भोगेन भोगवा ति
 वुच्चति, यसेन यसवा ति वुच्चति, सिप्पेन सिप्पवा ति वुच्चति,
 सीलेन सीलवा ति वुच्चति, वीरियेन वीरियवा ति वुच्चति, पञ्जाय 10
 पञ्जवा ति वुच्चति, विज्जाय विज्जवा ति वुच्चति – एवमेव यो
 इमिना अरियेन अट्टङ्गिकेन मग्गेन उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो
 उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो, सो वुच्चति ब्रह्मचरियवा ति – कामेसु
 ब्रह्मचरियवा ।

मेत्तेय्या ति । भगवा त ब्राह्मण गोत्तेन आलपति । भगवा ति । 15
 गारवाधिवचनमेत . पे०.. सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति –
 मेत्तेय्या ति भगवा ।

वीततण्हो सदा सतो ति । तण्हा ति । रूपतण्हा .पे० .
 धम्मतण्हा । यस्सेसा तण्हा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा
 अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा, सो वुच्चति वीततण्हो चत्ततण्हो 20
 वन्ततण्हो मुत्ततण्हो पहीनतण्हो पटिनिस्सट्टतण्हो वीतरागो चत्तरागो
 वन्तरागो मुत्तरागो पहीनरागो पटिनिस्सट्टरागो निच्छातो निब्बुतो
 सीतिभूतो सुखप्पटिसवेदी^१ ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति । सदा ति । सदा
 सब्बदा सब्बकाल निच्चकाल धुवकाल सतत समित अब्बोकिण्ण
 पोङ्गानुपोङ्ग^२ उदकूमिकजात^३ अवीचिसन्ततिसहित^४ फस्सित^५ पुरेभत्त 25
 पच्छाभत्त पुरिमयाम मज्झिमयाम पच्छिमयामं काले जुण्हे वस्से
 हेमन्ते गिम्हे पुरिमै वयोखन्धे मज्झिमे वयोखन्धे पच्छिमे वयोखन्धे ।

25

B 43

१ सुखपटिसवेदी – स्या० । २ पोखानपोख – स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
 ४-४. अविचिसमज्झिसहित फुसित – स्या० ।

सतो ति । चतूहि कारणेहि सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टानं^१
भावेन्तो^१ सतो, वेदनासु वेदनानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो, चित्ते
चित्तानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो, धम्मेषु धम्मानुपस्सनासति-
पट्टान भावेन्तो सतो पे० सो वुच्चति सतो ति - वीततण्हो
५ सदा सतो ।

सङ्खाय निब्बुतो भिक्खू ति । सङ्खा वुच्चति ज्ञाण । या
पञ्चा पजानना विचयो पविचयो पे० . अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि । सङ्खाया ति । सङ्खाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा
विभावयित्वा विभूत क्त्वा, “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति सङ्खाय
१० जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत क्त्वा, “सब्बे
सङ्खारा दुक्खा” ति “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति “अविज्जापच्चया
सङ्खारा” ति “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म” ति
सङ्खाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं क्त्वा ।

अथ वा, अनिच्चतो सङ्खाय जानित्वा .. दुक्खतो ... रोगतो ..
१५ गण्डतो .. सल्लतो . पे० . निस्सरणतो सङ्खाय जानित्वा तुलयित्वा
तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत क्त्वा । निब्बुतो ति । रागस्स
निब्बापितत्ता निब्बुतो, दोसस्स निब्बापितत्ता निब्बुतो, मोहस्स
निब्बापितत्ता निब्बुतो, कोधस्स उपनाहस्स . मक्खस्स पळासस्स .
इस्साय .. मच्छरियस्स .. मायाय .. साठेय्यस्स थम्भस्स . सार-
२० म्भस्स . मानस्स . अतिमानस्स .. मदस्स .. पमादस्स . सब्बकिलेसान
.. सब्बदुच्चरितान सब्बदरथान सब्बपरिळाहान सब्बसन्तापान
.. सब्बाकुसलाभिसङ्खारान निब्बापितत्ता निब्बुतो । भिक्खू ति ।
सत्तन्न धम्मान भिन्नत्ता भिक्खु पे० वुसित्वा खीणपुनब्भवो
स भिक्खू ति - सङ्खाय निब्बुतो भिक्खु ।

२५ तस्स नो सन्ति इज्जिता ति । तस्सा ति । अरहतो खीणा-
सवस्स । इज्जिता ति । तण्हिज्जित दिट्ठिज्जित मानिज्जित किले-
सिज्जितं कामिज्जित । तस्सिमे इज्जिता नत्थि न सन्ति न सविज्जन्ति
नुपलब्भन्ति पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका
ज्ञाणगिगना दड्ढा ति - तस्स नो सन्ति इज्जिता । तेनाह भगवा -

“कामेसु ब्रह्मचरियवा, (मेत्तेय्या ति भगवा)
वीततण्हो सदा सतो।

सङ्घाय निब्बुतो भिक्खु, तस्स नो सन्ति इञ्जिता” ति ॥

११. सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति।
तं ब्रूमि महापुरिसो ति, सो इध सिब्बिनिमच्चगा ॥

5

सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पती ति । अन्ता^१ ति ।
फस्सो एको अन्तो, फस्ससमुदयो दुतियो अन्तो, फस्सनिरोधो
मज्झे, अतीत एको अन्तो, अनागत दुतियो अन्तो, पच्चुण्ण मज्झे, सुखा
वेदना एको अन्तो, दुक्खा वेदना दुतियो. अन्तो, अदुक्खमसुखा
वेदना मज्झे, नामं एको अन्तो, रूप दुतियो अन्तो, विञ्जाण 10
मज्झे, छ अज्झत्तिकानि आयतनानि एको अन्तो, छ बाहिरानि
आयतनानि दुतियो अन्तो, विञ्जाण मज्झे, सक्कायो एको अन्तो,
सक्कायसमुदयो दुतियो अन्तो, सक्कायनिरोधो मज्झे । मन्ता
वुच्चति पञ्जा, या पञ्जा पजानना .. पे० .. अमोहो धम्मविचयो
सम्मादिट्ठि। 15

लेपा ति । द्वे लेपा – तण्हालेपो च दिट्ठिलेपो च । कतमो
तण्हालेपो ? यावता तण्हासङ्घातेन सीमकत ओधिकत^२ परियन्तकत^३
परिग्गहित ममायित – “इद मम, एत मम, एत्तक मम, एत्तावता मम
रूपा सद्दा गन्धा रसा फोट्ठब्बा अत्थरणा पावुरणा^४ दासिदासा^५
अजेळका कुक्कुटसूकरा हत्थिगवास्सवळवा खेत्त वत्थु हिरञ्ज 20
सुवण्ण गामनिगमराजधानियो रट्ठ च जनपदो च कोसो च कोट्टागार
च” । केवल पि महापथवि तण्हावसेन ममायति । यावता अट्ठसत-
तण्हाविचरित^६ – अय तण्हालेपो ।

कतमो दिट्ठिलेपो ? वीसतिवत्थुका सक्कायदिट्ठि, दसवत्थुका
मिच्छादिट्ठि, दसवत्थुका अन्तग्गाहिका दिट्ठि, या एवरूपा दिट्ठि 25
दिट्ठिगतं दिट्ठिगहनं दिट्ठिकन्तारो दिट्ठिविसूकायिक दिट्ठिविप्फन्दित
दिट्ठिसयोजन गाहो पटिग्गाहो अभिनिवेशो परामासो कुम्मग्गो

B 45

१ अन्तो – स्या० । २ मरियादिकत ओधिकत – स्या० । ३ परियन्तकत – स्या० ।
४-४. पापुरणा दासीदासा – स्या० । ५ अट्ठसततण्हाविपरीत – स्या० ।

मिच्छापथो मिच्छत्त तित्थायतनं विपरियासग्गाहो^१ विपरीतग्गाहो
विपल्लासग्गाहो मिच्छागाहो अयाथावकस्मि याथावक ति गाहो,
यावता द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि - अय दिट्ठिलेपो ।

सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पती ति । सो उभो
5 च अन्ते मज्झ च मन्ताय अभिञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा
विभावयित्वा विभूत कत्वा न लिप्पति न^२ पलिप्पति^३ न उपलिप्पति,
अलित्तो असलित्तो अनुपलित्तो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो
विसञ्चुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - सो उभन्त-
मभिञ्जाय मज्झे मन्ता न लिप्पति ।

10 तं ब्रूमि महापुरिसो ति । महापुरिसो अग्गपुरिसो सेट्ठपुरिसो
विसेट्ठपुरिसो पामोक्खपुरिसो उत्तमपुरिसो पवरपुरिसो, त ब्रूमि त
कथेमि^४ त भणामि त दीपेमि त वोहरामि ।

आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्त एतदवोच - "महापुरिसो
महापुरिसो' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, महापुरिसो
15 होती" ति ?

"विमुत्तचित्तत्ता खाह, सारिपुत्त, महापुरिसो ति वदामि,
अविमुत्तचित्तत्ता^५ नो महापुरिसो ति वदामि । कथ च, सारिपुत्त,
विमुत्तचित्तो होति ? इध, सारिपुत्त, भिक्खु अज्झत्त काये कायानु-
पस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिञ्झा-
20 दोमनस्सं । तस्स काये कायानुपस्सिनो विहरतो चित्त विरज्जति
विमुच्चति अनुपादाय आसवेहि । वेदनासु चित्ते धम्मसेसु धम्मानु-
पस्सी विहरति आतापी सम्पजानो सतिमा विनेय्य लोके अभिञ्झा-
दोमनस्स । तस्स धम्मसेसु धम्मानुपस्सिनो विहरतो चित्त विरज्जति
विमुच्चति अनुपादाय आसवेहि । एव खो, सारिपुत्त, भिक्खु
B 46 25 विमुत्तचित्तो होति । विमुत्तचित्तत्ता खाहं, सारिपुत्त, महापुरिसो
ति वदामि, अविमुत्तचित्तत्ता नो महापुरिसो ति वदामी" ति - त
ब्रूमि महापुरिसो ति ।

१ विपरिये सग्गाहो - स्या० । २-२ स्या० पोत्यके नत्थि । ३ कथेमि त मञ्जामि -
स्या० । ४ अधिमुत्तचित्ता - स्या० ।

सो इध सिब्बिनिमच्चगा ति । सिब्बिनी वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूलं, यस्सेसा सिब्बिनी तण्हा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका आणग्गिना दड्ढा । सो सिब्बिनि तण्हं अच्चगा उपच्चगा अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो वीतिवत्तो ति—सो इध सिब्बिनिमच्चगा । तेनाह भगवा— 5

“सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्झे मन्ता न लिप्पति ।

त ब्रूमि महापुरिसो ति, सो इध सिब्बिनिमच्चगा” ति ॥

सह गाथापरियोसाना ये^१ ते^२ ब्राह्मणेन सद्धि एकच्छन्दा एकपयोगा एकाधिप्पाया एकवासनवासिता, तेस अनेकपाणसहस्सान विरज वीतमल धम्मचक्खु उदपादि—“य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब 10 तं निरोधधम्म” ति । तस्स^३ ब्राह्मणस्स अनुपादाय आसवेहि चित्त विमुच्चि । सह अरहत्तप्पत्ता अजिनजटावाकचीरतिदण्डकमण्डलुकेसा च मस्सू च अन्तरहिता । भण्डुकासायवत्थवसनो^४ सञ्जाटिपत्तचीवरधरो अन्वत्थपटिपत्तिया पञ्जलिको भगवन्त नमस्समानो निसिन्नो होति—“सत्था मे भन्ते भगवा, सावकोहमस्मी” ति । 15

तिस्समेत्तेय्यमाणवपुच्छानिद्देशो दुतियो ।

३. पुण्णकमाणवपुच्छानिद्देशो

१२. अनेजं मूलदस्साविं, (इच्चायस्मा पुण्णको)
अत्थि पञ्हेन आगमं ।

किं निस्सिता इसयो मनुजा,

खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।

यञ्जमकप्पयिंसुं पुथूध लोके,

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं” ॥ 20

अनेजं मूलदस्साविं ति । एजा वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो .पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूलं । सा एजा तण्हा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता^१ आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अनेजो । एजाय पहीनत्ता अनेजो । 25 भगवा लाभे पि न इञ्जति, अलाभे पि न इञ्जति, यसे पि न

१-१ तेन—स्या० । २ तस्स च—स्या० । ३ भण्डकाय०—स्या० । ४ यञ्ज-मकप्पिसु—स्या० । ५ अनभावङ्गता—स्या० ।

इञ्जति, अयसे पि न इञ्जति, पसंसाय पि न इञ्जति, निन्दाय पि न इञ्जति, सुखे पि न इञ्जति, दुक्खे पि न इञ्जति न चलति न वेधति नप्पवेधती ति - अनेज ।

मूलदस्साविं ति । भगवा मूलदस्सावी हेतुदस्सावी निदान-
 5 दस्सावी सम्भवदस्सावी पभवदस्सावी^१ समुट्टानदस्सावी आहार-
 दस्सावी आरम्मणदस्सावी पच्चयदस्सावी समुदयदस्सावी ।

तीणि अकुसलमूलानि - लोभो अकुसलमूलं, दोसो अकुसलमूलं, मोहो अकुसलमूलं ।

वुत्तं हेत भगवता - "तीणिमानि, भिक्खवे, निदानानि कम्मानं
 10 समुदयाय । कतमानि तीणि ? लोभो निदानं कम्मानं समुदयाय,
 दोसो निदानं कम्मानं समुदयाय, मोहो निदानं कम्मानं समुदयाय ।
 न, भिक्खवे, लोभजेन कम्मेन दोसजेन कम्मेन मोहजेन कम्मेन
 देवा पञ्जायन्ति, मनुस्सा पञ्जायन्ति, या वा पनञ्जा पि काचि
 सुगतियो । अथ खो, भिक्खवे, लोभजेन कम्मेन दोसजेन कम्मेन
 15 मोहजेन कम्मेन निरयो पञ्जायति, तिरच्छानयोनि पञ्जायति,
 पेत्तिविसयो^२ पञ्जायति, या वा पनञ्जा पि काचि दुग्गतियो निरये
 तिरच्छानयोनिया^३ पेत्तिविसये अत्तभावाभिनिब्बत्तिया" । इमानि
 तीणि अकुसलमूलानी ति भगवा जानाति पस्सति । एव पि भगवा
 मूलदस्सावी . पे०. समुदयदस्सावी ।

20 तीणि कुसलमूलानि - अलोभो कुसलमूलं, अदोसो कुसलमूलं,
 अमोहो कुसलमूलं । वुत्तं हेत भगवता - "तीणिमानि . पे० न,
 भिक्खवे, अलोभजेन कम्मेन अदोसजेन कम्मेन अमोहजेन कम्मेन
 निरयो पञ्जायति, तिरच्छानयोनि पञ्जायति, पेत्तिविसयो पञ्जायति,
 या वा पनञ्जा पि काचि दुग्गतियो । अथ खो, भिक्खवे, अलोभजेन
 25 कम्मेन अदोसजेन कम्मेन अमोहजेन कम्मेन देवा पञ्जायन्ति, मनुस्सा
 पञ्जायन्ति, या वा पनञ्जा पि काचि सुगतियो देवे च मनुस्से च
 अत्तभावाभिनिब्बत्तिया" । इमानि तीणि कुसलमूलानी ति भगवा
 जानाति पस्सति । एव पि भगवा मूलदस्सावी ... पे० .. समुदयदस्सावी ।

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ पित्तिविसयो - स्या० ; एवमुपरि पि । ३ तिरच्छान-
 योनिय - स्या० ।

वुत्तं हेतं भगवता—“ये केचि, भिक्खवे, धम्मा अकुसला अकुसलभागिया अकुसलपक्खिका सब्बे ते अविज्जामूलका अविज्जासमोसरणा अविज्जासमुग्घाता” । सब्बे ते समुग्घातं गच्छन्ती ति भगवा जानाति पस्सति । एव पि भगवा मूलदस्सावी . पे० समुदयदस्सावी ।

वुत्त हेत भगवता—“ये केचि, भिक्खवे, धम्मा कुसला 5 कुसलभागिया कुसलपक्खिका, सब्बे ते अप्पमादमूलका अप्पमादसमोसरणा । अप्पमादो तेस धम्मान अग्गमवखायती ति भगवा जानाति पस्सति । एव पि भगवा मूलदस्सावी . पे० . समुदयदस्सावी ।

अथ वा, भगवा जानाति पस्सति । “अविज्जा मूल सङ्घारान, सङ्घारा मूल विज्जाणस्स, विज्जाण मूलं नामरूपस्स, नामरूप मूल 10 सळायतनस्स, सळायतनं मूल फस्सस्स, फस्सो मूल वेदनाय, वेदना मूल तण्हाय, तण्हा मूल उपादानस्स, उपादान मूल भवस्स, भवो मूल जातिया, जाति मूलं जरामरणस्सा” ति—भगवा जानाति पस्सति । एवं पि भगवा मूलदस्सावी . पे० .. समुदयदस्सावी ।

अथ वा, भगवा जानाति पस्सति । “चक्खु मूलं चक्खुरोगान, 15 सोत मूलं सोतरोगानं, घानं मूलं घानरोगानं, जिव्हा मूलं जिव्हारोगानं, कायो मूलं कायरोगान, मनो मूलं चेतसिकानं दुक्खान” ति—भगवा जानाति पस्सति । एव पि भगवा मूलदस्सावी हेतुदस्सावी निदानदस्सावी सम्भवदस्सावी पभवदस्सावी समुट्ठानदस्सावी आहारदस्सावी आरम्मणदस्सावी पच्चयदस्सावी समुदयदस्सावी 20 ति—अनेज मूलदस्सावी^१ ।

इच्चायस्मा पुण्यको ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० आयस्मा पुण्यको ।

अत्थि पञ्हेन आगमं ति । पञ्हेन अत्थिको आगतोम्हि, पञ्ह पुच्छितुकामो आगतोम्हि, पञ्हं सोतुकामो आगतोम्ही ति—एव 25 पि अत्थि पञ्हेन आगम ।

अथ वा, पञ्हत्थिकान पञ्ह पुच्छितुकामान पञ्हं सोतुकामान आगमनं^२ अभिक्कमनं उपसङ्कमन पयिरुपासनं अत्थी ति—एव पि

अत्थि पञ्हेन आगम । अथ वा, पञ्हागमो तुय्ह अत्थि, त्व पि पहु विसवी अलमत्तो । मया पुच्छित कथेतु विसज्जेतु वहस्सेत^१ भार^२ ति - एव पि अत्थि पञ्हेन आगम ।

B 49

किं निस्सिता इसयो मनुजा ति । कि निस्सिता आसिता
५ अल्लीना उपगता अज्भोसिता अधिमुत्ता । इसयो ति । इसिनामका ये केचि इसिपब्बज्ज पब्बजिता आजीवका निगण्ठा^३ जटिला तापसा । मनुजा ति । मनुस्सा वुच्चन्ती ति - कि निस्सिता इसयो मनुजा ।

खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ति । खत्तिया ति । ये केचि खत्तियजातिका । ब्राह्मणा ति । ये केचि भोवादिका । देवतानं ति ।
१० आजीवकसावकान आजीवका देवता, निगण्ठसावकान निगण्ठा देवता, जटिलसावकान जटिला देवता, परिब्बाजकसावकान परिब्बाजका देवता, अविरुद्धकसावकान^४ अविरुद्धका^५ देवता, हत्थिवतिकान हत्थी देवता, अस्सवतिकान अस्सा देवता, गोवतिकान गावो देवता, कुक्कुरवतिकान कुक्कुरा देवता, काकवतिकान काका देवता,
१५ वासुदेववतिकान वासुदेवो देवता, बलदेववतिकान बलदेवो देवता, पुण्णभद्दवतिकान पुण्णभद्दो देवता, मणिभद्दवतिकान मणिभद्दो देवता, अग्गिवतिकानं अग्गि देवता, नागवतिकानं नागा देवता, सुपण्णवतिकानं सुपण्णा देवता, यक्खवतिकान यक्खा देवता, असुरवतिकान असुरा देवता, गन्धब्बवतिकान गन्धब्बा देवता, महाराजवतिकान
२० महाराजानो^६ देवता, चन्दवतिकान चन्दो देवता, सूरियवतिकान^७ सूरियो^८ देवता, इन्दवतिकानं इन्दो देवता, ब्रह्मवतिकान ब्रह्मा देवता, देववतिकान देवो देवता, दिसावतिकान दिसा देवता, ये येस दक्खिण्येया ते तेस देवता ति - खत्तियब्राह्मणा देवतान ।

यञ्जमकप्पयिंसु पुथूध लोके ति । यञ्ज^९ वुच्चति देय्यधम्मो
२५ चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिवखार अन्न पान वत्थं यान मालागन्धविलेपन सेय्यावसथपदीपेय्य । यञ्जमकप्पयिंसू ति । ये पि यञ्ज एसन्ति गवेसन्ति परियेसन्ति चीवरपिण्डपातसेनासन-

१-१ सन्दस्सेतु भणितु - स्या० । २ निग्गन्था - स्या०, एवमुपरि पि । ३-३ अवरुद्धकसावकान अवरुद्धका - स्या० । ४ महाराजा - स्या० । ५-५ सूरियवतिकान सुरियो - स्या० । ६ यञ्जो - स्या० ।

गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार अन्न पान वत्थं यानं मालागन्धविलेपनं
सेय्यावसथपदीपेय्य, ते पि यञ्ज कप्पेन्ति । ये पि यञ्ज अभिसङ्घरोन्ति,
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार अन्न पान पे०

सेय्यावसथपदीपेय्य, ते पि यञ्ज कप्पेन्ति । ये पि यञ्ज देन्ति
यजन्ति परिच्चजन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्ज- 5
परिक्खार अन्न पान पे० सेय्यावसथपदीपेय्यं, ते पि यञ्ज कप्पेन्ति ।

पुथू ति । यञ्जा वा एते पुथू, यञ्जयाजका^१ वा एते पुथू, दक्खिण्येया
वा एते पुथू । कथं यञ्जा वा एते पुथू? बहुकानं एते यञ्जा
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारा अन्न पान वत्थ
यानं माल गन्ध विलेपन सेय्यावसथपदीपेय्य – एव यञ्जा वा एते पुथू । 10

कथं यञ्जयाजका वा एते पुथू? बहुका एते यञ्जयाजका
खत्तिया च ब्राह्मणा च वेस्सा च सुद्धा च गहट्ठा च पब्बजिता च
देवा च मनुस्सा च – एव यञ्जयाजका वा एते पुथू ।

कथं दक्खिण्येया वा एते पुथू? बहुका एते दक्खिण्येया
पुथू समणब्राह्मणा कपणद्धिकवनिब्बकयाचका^३ – एव दक्खिण्येया 15
वा एते पुथू । इध लोके ति । मनुस्सलोके ति यञ्जमकप्पयिसु – पुथूध
लोके ।

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छा ति । तिस्सो
पुच्छा – अदिट्ठजोतना पुच्छा, दिट्ठससन्दना पुच्छा, विमतिच्छेदना
पुच्छा । कतमा अदिट्ठजोतना पुच्छा? पकतिया लक्खणं अञ्जात 20
होति अदिट्ठ अतुलित अतीरित^३ अविभूत अविभावित, तस्स बाणाय
दस्सनाय तुलनाय तीरणाय विभूतथाय विभावनत्थाय पञ्च
पुच्छति – अयं अदिट्ठजोतना पुच्छा ।

कतमा दिट्ठससन्दना पुच्छा? पकतिया लक्खणं जातं होति
दिट्ठ तुलित तीरित विभूत विभावित । अञ्जेहि पण्डितेहि सद्धि 25
ससन्दनत्थाय पञ्च पुच्छति – अयं दिट्ठससन्दना पुच्छा ।

कतमा विमतिच्छेदना पुच्छा? पकतिया ससयपक्खन्दो होति
विमतिपक्खन्दो द्वेळ्हकजातो – “एव नु खो, ननु खो, किं नु खो,

कथं नु खो' ति । सो विमतिच्छेदनत्थाय पञ्हं पुच्छति - अयं विमतिच्छेदना पुच्छा । इमा तिस्सो पुच्छा ।

अपरा पि तिस्सो पुच्छा - मनुस्सपुच्छा, अमनुस्सपुच्छा, निम्मितपुच्छा । कतमा मनुस्सपुच्छा ? मनुस्सा बुद्ध भगवन्त
 5 उपसङ्कमित्वा पुच्छन्ति, भिक्खू पुच्छन्ति, भिक्खुनियो पुच्छन्ति,
 B. 51 उपासका पुच्छन्ति, उपासिकायो पुच्छन्ति, राजानो पुच्छन्ति,
 खत्तिया पुच्छन्ति, ब्राह्मणा पुच्छन्ति, वेस्सा पुच्छन्ति, सुद्धा पुच्छन्ति
 गहट्ठा पुच्छन्ति, पब्बजिता पुच्छन्ति - अयं मनुस्सपुच्छा ।

कतमा अमनुस्सपुच्छा ? अमनुस्सा बुद्ध भगवन्त उपसङ्कमित्वा
 10 पञ्ह पुच्छन्ति, नागा पुच्छन्ति, सुपण्णा पुच्छन्ति, यक्खा पुच्छन्ति,
 असुरा पुच्छन्ति, गन्धब्बा पुच्छन्ति, महाराजानो पुच्छन्ति, इन्दा
 पुच्छन्ति, ब्रह्मानो पुच्छन्ति, देवतायो पुच्छन्ति - अयं अमनुस्सपुच्छा ।

कतमा निम्मितपुच्छा ? यं भगवा रूपं अभिनिम्मिनाति
 मनोमयं सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रियं, सो निम्मितो बुद्ध भगवन्तं
 15 उपसङ्कमित्वा पञ्ह पुच्छति, भगवा विसज्जेति - अयं निम्मितपुच्छा ।
 इमा तिस्सो पुच्छा ।

अपरा पि तिस्सो पुच्छा - अत्तत्थपुच्छा, परत्थपुच्छा,
 उभयत्थपुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा - दिट्ठधम्मिकत्थपुच्छा,
 सम्परायिकत्थपुच्छा, परमत्थपुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा -
 20 अनवज्जत्थपुच्छा, निक्किलेसत्थपुच्छा, वोदानत्थपुच्छा । अपरा पि
 तिस्सो पुच्छा - अतीतपुच्छा, अनागतपुच्छा, पच्चुप्पन्नपुच्छा । अपरा
 पि तिस्सो पुच्छा - अज्भत्तपुच्छा, बहिद्धापुच्छा, अज्भत्तबहिद्धापुच्छा ।
 अपरा पि तिस्सो पुच्छा - कुसलपुच्छा, अकुसलपुच्छा, अब्याकतपुच्छा ।
 अपरा पि तिस्सो पुच्छा - खन्धपुच्छा, धातुपुच्छा, आयतनपुच्छा ।
 25 अपरा पि तिस्सो पुच्छा - सतिपट्टानपुच्छा, सम्मप्पधानपुच्छा, इद्धिपाद-
 पुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा - इन्द्रियपुच्छा, बलपुच्छा, बोज्झङ्ग-
 पुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा - मग्गपुच्छा, फलपुच्छा, निब्बानपुच्छा ।
 पुच्छामि तं ति । पुच्छामि तं याचामि तं अज्जेसामि तं पसादेमि

तं - “कथयस्सु^१ मे” ति - पुच्छामि त । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत
सच्छिका पञ्चत्ति - यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं ति । ब्रूहि आचि-
क्खाहि देसेहि पञ्चपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि
पकासेही ति - पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“अनेज मूलदस्सावि, (इच्चायस्मा पुण्णको)

6

अत्थि पञ्हेन आगम ।

कि निस्सिता इसयो मनुजा,

खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।

यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,

पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत”^२ ति ॥

10

१३. ये केचिमे इसयो मनुजा, (पुण्णका ति भगवा)

B 52

खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ।

यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,

आसीसमाना^३ पुण्णक इत्थत्तं^४ ।

जरं सिता यञ्जमकप्पयिसु ॥

15

ये केचिमे इसयो मनुजा ति । ये केची^५ ति । सब्बेन सब्ब
सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत^६ - ये केची ति ।
इसयो ति । इसिनामका ये केचि इसिपब्बज्ज पब्बजिता आजीवका
निगण्ठा जटिला तापसा । मनुजा ति । मनुस्सा वुच्चन्ती ति - ये केचिमे
इसयो मनुजा पुण्णका ति भगवा ।

20

खत्तिया ब्राह्मणा देवतानं ति । खत्तिया ति । ये केचि
खत्तियजातिका । ब्राह्मणा ति । ये केचि भोवादिका । देवतानं ति ।
आजीवकसावकान आजीवका देवता पे० दिसावत्तिकान दिसा
देवता । ये येस दक्खिण्येया, ते तेस देवता ति - खत्तिया ब्राह्मणा
देवतानं ।

25

यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके ति । यञ्ज^७ वुच्चत्ति देय्यधम्मो ।
चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार अन्न पान पे०

१. कथस्सु - स्या० । २ आसिसमाना - स्या०, एवमुपरि पि । ३ इत्थत्त - स्या० ।

४. केचि मे - स्या०, एवमुपरि पि । ५ परियादायवचनमेत - स्या० । ६ यञ्जो - स्या० ।

सेय्यावसथपदीपेय्य । यञ्जमकप्पयिंसू ति । ये पि यञ्ज एसन्ति
 गवेसन्ति परियेसन्ति पे० सेय्यावसथपदीपेय्य, ते पि यञ्ज
 कप्पेन्ति । पुथू ति । यञ्जा वा एते पुथू, यञ्जयाजका वा एते पुथू,
 दक्खिणेय्या वा एते पुथू पे० एव दक्खिणेय्या वा एते पुथू । इध
 5 लोके ति । मनुस्सलोके ति - यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके ।

B 53

आसीसमाना पुण्णक इत्थत्तं ति । आसीसमाना ति ।
 रूपपटिलाभ आसीसमाना, सद्दपटिलाभ आसीसमाना, गन्धपटिलाभ
 आसीसमाना, रसपटिलाभ आसीसमाना, फोट्टुब्बपटिलाभ आसीसमाना,
 पुत्तपटिलाभ आसीसमाना, दारपटिलाभ आसीसमाना, धनपटिलाभ
 10 आसीसमाना, यसपटिलाभ आसीसमाना, इस्सरियपटिलाभ आसीस-
 माना, खत्तियमहासालकुले अत्तभावपटिलाभ आसीसमाना, ब्राह्मण-
 महासालकुले अत्तभावपटिलाभ आसीसमाना, गहपतिमहासालकुले
 अत्तभावपटिलाभं आसीसमाना, चातुमहाराजिकेसु^१ देवेसु अत्तभाव-
 पटिलाभ आसीसमाना, तावतिसेसु देवेसु यामेसु देवेसु तुसितेसु
 15 देवेसु निम्मानरतीसु देवेसु परनिम्मितवसवत्तीसु देवेसु ब्रह्मकायिकेसु
 देवेसु अत्तभावपटिलाभं आसीसमाना इच्छयमाना^२ सादियमाना
 पत्थयमाना पिह्यमाना अभिजप्पमाना ति - आसीसमाना ।

पुण्णक इत्थत्तं ति । एत्थ अत्तभावाभिनिब्बत्ति आसीसमाना
 एत्थ खत्तियमहासालकुले अत्तभावाभिनिब्बत्ति आसीसमाना पे०
 20 एत्थ ब्रह्मकायिकेसु देवेसु अत्तभावाभिनिब्बत्ति आसीसमाना इच्छयमाना
 सादियमाना पत्थयमाना पिह्यमाना अभिजप्पमाना ति - आसीसमाना
 पुण्णक इत्थत्त ।

जरं सिता यञ्जमकप्पयिंसू ति । जरानिस्सिता ब्याधिनिस्सिता
 मरणनिस्सिता सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासनिस्सिता । यदेव ते
 25 जातिनिस्सिता तदेव ते जरानिस्सिता । यदेव ते जरानिस्सिता तदेव
 ते ब्याधिनिस्सिता । यदेव ते ब्याधिनिस्सिता तदेव ते मरणनिस्सिता ।
 यदेव ते मरणनिस्सिता तदेव ते सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायास-
 निस्सिता । यदेव ते सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासनिस्सिता तदेव
 ते गतिनिस्सिता । यदेव ते गतिनिस्सिता तदेव ते उपपत्तिनिस्सिता ।

१ चातुम्महाराजिकेसु - स्या० । २ इच्छमाना - स्या०, एवमुपरि पि ।

यदेव ते उपपत्तिनिस्सिता तदेव ते पटिसन्धिनिस्सिता । यदेव ते पटिसन्धिनिस्सिता तदेव ते भवनिस्सिता । यदेव ते भवनिस्सिता तदेव ते संसारनिस्सिता । यदेव ते संसारनिस्सिता तदेव ते वट्टनिस्सिता अल्लीना उपगता अज्झोसिता अधिमुत्ता ति - जर सिता यञ्जमकप्पयिसु । तेनाह भगवा -

5

“ये केचिमे इसयो मनुजा, (पुण्णका ति भगवा)
 खत्तिया ब्राह्मणा देवतान ।
 यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
 आसीसमाना पुण्णक इत्थत्त ।
 जर सिता यञ्जमकप्पयिसू” ति ॥

10

१४. ये केचिमे इसयो मनुजा, (इच्छायस्मा पुण्णको)
 खत्तिया ब्रह्मणा देवतानं ।
 यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
 कच्चिसु^१ ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ।
 अतारु^२ जातिं च जरं च मारिस,
 पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ॥

B. 54

15

ये केचिमे इसयो मनुजा ति । ये केची ति .. पे० ... ।

कच्चिसु ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ति । कच्चिसु ति । ससयपुच्छा विमतिपुच्छा द्वेळ्हकपुच्छा अनेकसपुच्छा - “एव नु खो, ननु खो, किं नु खो, कथ नु खो” ति - कच्चिसु । ते ति । यञ्जयाजका वुच्चन्ति^३ । भगवा ति । गारवाधिवचन पे० सच्छिका पञ्जति, यदिदं भगवा ति - कच्चिसु ते भगवा । यञ्जपथे अप्पमत्ता ति । यञ्जोयेव वुच्चति यञ्जपथो । यथा अरियमग्गो अरियपथो देवमग्गो देवपथो ब्रह्ममग्गो ब्रह्मपथो, एवमेव यञ्जोयेव वुच्चति यञ्जपथो । अप्पमत्ता ति । यञ्जपथे अप्पमत्ता सक्कच्चकारिनो सातच्चकारिनो अट्टितकारिनो अनोलीनवृत्तिनो अनिक्खित्तच्छन्दा अनिक्खित्तधुरा तच्चरिता तब्बहुला तग्गरुका तन्नित्ता तप्पोणा तप्पभारा तदधिमुत्ता तदधिपतेय्या^४ ति - ते पि यञ्जपथे अप्पमत्ता । ये पि यञ्ज एसन्ति

25

१ कच्चिसु - स्या०, एवमुपरि पि । २ अतारु - स्या० । ३ स्या० पोत्यके नत्थि ।

४ तदधिपतेय्या - स्या०, एवमुपरि पि ।

- गवेसन्ति परियेसन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्ज-
परिक्खार अन्न पान पे० सेय्यावसथपदीपेय्य सक्कच्चकारिनो
पे० तदधिपतेय्या, ते पि यञ्जपथे अप्पमत्ता । ये पि यञ्जं अभि-
सङ्घुरोन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार अन्न
5 पान पे० सेय्यावसथपदीपेय्य सक्कच्चकारिनो . पे० तदधि-
पतेय्या, ते पि यञ्जपथे अप्पमत्ता । ये पि यञ्ज देन्ति यजन्ति परिच्च-
जन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार अन्नं पान
पे० सेय्यावसथपदीपेय्य सक्कच्चकारिनो पे० तदधिपतेय्या,
ते पि यञ्जपथे अप्पमत्ता ति - कच्चिसु ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ।
10 अतारु जातिं च जरं च मारिसा ति । जरामरण^१ अतरिसु^१
उत्तरिसु पतरिसु समतिक्कमिसु वीतिवत्तिसु । मारिसा ति । पियवचन
गरुवचन सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत मारिसा ति - अतारु जाति
च जर च मारिस ।

B 55

- पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामि तं ति । पुच्छामि
15 त याचामि त अज्जेसामि त पसादेमि त कथयस्सु^२ मे ति - पुच्छामि
त । भगवा ति । गारवाधिवचन पे० सच्छिका पञ्जत्ति - यदिद
भगवा ति । ब्रूहि मेतं ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि
विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - पुच्छामि त भगवा
ब्रूहि मेत । तेनाह सो ब्राह्मणो -
20 “ये केचिमे इसयो मनुजा, (इच्चायस्मा पुण्णको)
खत्तिया ब्राह्मणा^३ देवतान ।
यञ्जमकप्पयिसु पुथूध लोके,
कच्चिसु ते भगवा यञ्जपथे अप्पमत्ता ।
अतारु जाति च जर च मारिस,
25 पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत” ति ॥

१५. आसीसन्ति^४ थोमयन्ति, अभिजप्पन्ति जुहन्ति ।

(पुण्णका ति भगवा)

कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभं,

१-१ जातिजरामरण अतरिसु - स्या० । २ कथस्सु - स्या० । ३ ब्रह्मणा - म० ।

४ आसिसन्ति - स्या०, एवमुपरि पि ।

ते याजयोगा भवरागरत्ता ।
नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमि ॥

आसीसन्ति थोमयन्ति अभिजप्पन्ति जुहन्ती ति । आसीसन्ती
ति । रूपपटिलाभ आसीसन्ति, सट्टपटिलाभ आसीसन्ति, गन्धपटिलाभ
आसीसन्ति, रसपटिलाभ आसीसन्ति, फोट्टुब्बपटिलाभ आसीसन्ति, 5
पुत्तपटिलाभं आसीसन्ति, दारपटिलाभ आसीसन्ति, धनपटिलाभ
आसीसन्ति, यसपटिलाभ आसीसन्ति, इस्सरियपटिलाभ आसीसन्ति,
खत्तियमहासालकुले अत्तभावपटिलाभ आसीसन्ति, ब्राह्मणमहा-
सालकुले ... गहपतिमहासालकुले अत्तभावपटिलाभं^१ आसीसन्ति^१, चातु-
महाराजिकेसु देवेषु . पे० ब्रह्मकायिकेसु देवेषु अत्तभावपटिलाभं 10
आसीसन्ति इच्छन्ति^३ सादियन्ति पत्थयन्ति पिहयन्ती ति – आसीसन्ति ।

थोमयन्ती ति । यञ्जं वा थोमेन्ति फल वा थोमेन्ति
दक्खिण्ये^२ वा थोमेन्ति । कथं यञ्जं थोमेन्ति ? सुच्चिं^४ दिन्न,
मनापं दिन्न, पणीतं दिन्न, कालेन^५ दिन्न^५, कप्पिय दिन्न, विच्चेय्य
दिन्नं, अनवज्जं दिन्नं, अभिण्ह दिन्नं दद चित्तं पसादितं ति – थोमेन्ति 15
कित्तेन्ति वण्णेन्ति पसंसन्ति । एवं यञ्जं थोमेन्ति ।

कथं फलं थोमेन्ति ? इतो निदानं रूपपटिलाभो भविस्सति
... पे०... ब्रह्मकायिकेसु देवेषु अत्तभावपटिलाभो भविस्सती ति – थोमेन्ति
कित्तेन्ति वण्णेन्ति पसंसन्ति । एव फलं थोमेन्ति ।

कथं दक्खिण्ये थोमेन्ति ? दक्खिण्यया जातिसम्पन्ना 20
गोत्तसम्पन्ना अज्झायका मन्तधरा तिण्ण वेदानं पारगू सनिघण्डु-
केटुभानं^६ साक्खरप्पभेदानं^६ इतिहासपञ्चमानं पदका वेय्याकरणा
लोकायतमहापुरिसलक्खणेषु^७ अनवया ति, वीतरागा वा^८ रागविनयाय
वा पटिपन्ना, वीतदोसा वा दोसविनयाय वा पटिपन्ना, वीतमोहा
वा मोहविनयाय वा पटिपन्ना, सद्धासम्पन्ना, सीलसम्पन्ना, समाधि- 25
सम्पन्ना, पञ्चासम्पन्ना, विमुत्तिसम्पन्ना, विमुत्तिजाणदस्सनसम्पन्ना

१-१ स्या० पोत्थके न दिस्सति । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ दक्खिण्येय्य – स्या० ।

४ पिय – स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६-६ सनिघण्डुकेतुभानं अक्खरप्पभेदानं –
स्या० । ७ लोकायतनमहा० – स्या० । ८ स्या० पोत्थके नत्थि ।

ति - थोमेन्ति कित्तेन्ति वण्णेन्ति पससन्ति । एवं दक्खिण्ये थोमेन्ती
ति - आसीसन्ति थोमयन्ति ।

अभिजप्पन्ती ति । रूपपटिलाभ अभिजप्पन्ति, सट्टपटिलाभ
अभिजप्पन्ति, गन्धपटिलाभ अभिजप्पन्ति, रसपटिलाभ अभिजप्पन्ति
५ .. पे० ब्रह्मकायिकेसु देवेसु अत्तभावभटिलाभ अभिजप्पन्ती ति-
आसीसन्ति थोमयन्ति अभिजप्पन्ति । जुहन्ती ति । जुहन्ति देन्ति
यजन्ति परिच्चजन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगित्ता नपच्चयभेसज्ज-
परिक्खार अन्न पान वत्थ यान मालागन्धविलेपन सेय्यावसथपदी-
पेय्य ति - आसीसन्ति थोमयन्ति अभिजप्पन्ति जुहन्ति पुण्णका ति
१० भगवा* ।

कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभं ति । रूपपटिलाभ पटिच्च
कामे अभिजप्पन्ति, सट्टपटिलाभ पटिच्च कामे अभिजप्पन्ति पे० ,
ब्रह्मकायिकेसु देवेसु अत्तभावपटिलाभ पटिच्च कामे अभिजप्पन्ति
पजप्पन्ती^१ ति - कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभ ।

१५ ते याजयोगा भवरागरत्ता नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमी ति ।
ते ति । यञ्जयाजका वुच्चन्ति । याजयोगा ति । याजयोगेसु युत्ता पयुत्ता^२
आयुत्ता समायुत्ता तच्चरिता तव्वहुला तग्गुका तन्निन्ना तप्पोणा
तप्पभारा तदधिमुत्ता तदधिपतेय्या ति - ते याजयोगा । भवरागरत्ता
ति । भवरागो वुच्चति^३ यो भवेसु भवच्छन्दो भवरागो भवनन्दी
२० भवतण्हा भवसिनेहो भवपरिळाहो^४ भवमुच्छा भवज्झोसान । भवरागेन
भवेसु रत्ता गिद्धा^५ गधिता मुच्छिता अज्झोसन्ना^६ लग्गा लग्गिता
पल्लिबुद्धा ति - ते याजयोगा भवरागरत्ता ।

नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमी ति । ते याजयोगा भवरागरत्ता
जातिजरामरण नातरिसु न उत्तरिसु न पतरिसु न समतिक्कमिसु
२५ न वीतिवत्तिसु, जातिजरामरणा अनिक्खन्ता अनिस्सटा^७ अनतिक्कन्ता
असमतिक्कन्ता अवीतिवत्ता अन्तो जातिजरामरणे परिवत्तन्ति

* 'ति पुण्णका ति भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति भगवा ति गारवाधिवचनमेत
पे० यदिद्द भगवा ति पुण्णका ति भगवा' इति स्या० पोत्थके अर्थको पाठो दिस्सति ।
१ जप्पन्ति पजप्पन्ती-स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ वुच्चति तण्हा-स्या० ।
४ भवपिपासा भवपरिळाहो-स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ अज्झोपन्ना-स्या०,
एवमुपरि पि । ७ अनिस्सटा-स्या० ।

अन्तोसंसारपथे परिवत्तन्ति । जातिया अनुगता जराय अनुसटा
 व्याधिना अभिभूता मरणेन अब्भाहता अताणा अलेणा असरणा
 असरणीभूता ति; ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि
 विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - ते याजयोगा भवरागरत्ता
 नातरिसु जातिजर ति ब्रूमि । तेनाह भगवा -

5

“आसीसन्ति थोमयन्ति, अभिजप्पन्ति जुहन्ति ।

(पुण्णका ति भगवा)

कामाभिजप्पन्ति पटिच्च लाभ,

ते याजयोगा भवरागरत्ता ।

नातरिसु जातिजर ति ब्रूमी” ति ॥

10

१६. ते चे नातरिसु याजयोगा, (इच्छायस्मा पुण्णको)

यञ्जेहि जातिं च जरं च मारिस ।

अथ को चरहि देवमनुस्सलोके,

अतारि जातिं च जरं च मारिस ।

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ॥

15

ते चे नातरिसु याजयोगा ति । ते यञ्जयाजका याजयोगा
 भवरागरत्ता जातिजरामरणं नातरिसु न उत्तरिसु न पतरिसु न
 समतिक्कमिसु न वीतिवत्तिसु, जातिजरामरणा अनिक्खन्ता अनिस्सटा
 अनतिक्कन्ता असमतिक्कन्ता अवीतिवत्ता अन्तोजातिजरामरणे
 परिवत्तन्ति अन्तोसंसारपथे परिवत्तन्ति । जातिया अनुगता जराय
 अनुसटा व्याधिना अभिभूता मरणेन अब्भाहता अताणा अलेणा
 असरणा असरणीभूता ति - ते चे नातरिसु याजयोगा ।

20

इच्छायस्मा पुण्णको ति । इच्छा ति । पदसन्धि .. पे०
 आयस्मा पुण्णको ।

यञ्जेहि जातिं च जरं च मारिसा ति । यञ्जेही ति । 25 B 58
 यञ्जेहि पहूतेहि यञ्जेहि विविधेहि यञ्जेहि पुथूहि । मारिसा ति ।
 पियवचनं गरुवचनं सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेतं मारिसा ति -
 यञ्जेहि जातिं च जरं च मारिस ।

अथ को चरहि देवमनुस्सलोके अतारि जातिं च जरं च मारिसा
 ति । अथ को एसो सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया 30

पजाय सदेवमनुस्साय जातिजरामरण अतरि^१ उत्तरि पतरि समतिक्कमि वीतिवत्तयि । मारिसा ति । पियवचन गरुवचनं सगारवसप्पत्तिस्साधि-
वचनमेत मारिसा ति - अथ को चरहि देवमनुस्सलोके अतारि जाति
च जर च मारिस ।

- 5 पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामि तं ति ।
पुच्छामि त याचामि त अज्जेसामि त पसादेमि त कथयस्सु^२ मेत
ति^३ - पुच्छामि तं । भगवा ति । गारवाधिवचन . पे० सच्छिका
पञ्चत्ति - यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि
पञ्चपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही
10 ति - पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेतं । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“ते चे नातरिसु याजयोगा, (इच्चायस्मा पुण्णको)

यञ्जेहि जाति च जर च मारिस ।

अथ को चरहि देवमनुस्सलोके,

अतारि जाति च जरं च मारिस ।

- 15 पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेत^४” ति ॥

१७. सङ्खाय लोकस्मि^५ परोपरानि, (पुण्णका ति भगवा)

यस्सिञ्जितं नत्थि कुहिञ्च लोके ।

सन्तो विधूमो अनीघो^६ निरासो,

अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमि ॥

- 20 सङ्खाय लोकस्मि परोपरानी ति । सङ्खा वुच्चति ञ्ण । या
पञ्चा पजानना पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि । परोपरानी
ति । ओर^७ वुच्चति सकत्तभावो^८, पर वुच्चति परत्तभावो । ओरं
वुच्चति सकरूपवेदनासञ्जासङ्खारविञ्जाण, पर वुच्चति पररूप-
वेदनासञ्जासङ्खारविञ्जाण । ओर वुच्चति छ अज्भत्तिकानि
B. 59 आयतनानि, पर वुच्चति छ बाहिरानि आयतनानि । ओर वुच्चति^९
25 मनुस्सलोको, पर^{१०} वुच्चति देवलोको । ओर वुच्चति कामधातु, पर
वुच्चति रूपधातु अरूपधातु । ओर वुच्चति कामधातु रूपधातु, पर

१ अतारि-स्या० । २-२ कथस्सु मेति-स्या० । ३ लोकस्मि-स्या० । ४
अनिघो-स्या० । ५ ओपार-स्या०, एवमुपरि पि । ६-६ स्या० पोत्थके न दिस्सति ।
७ पार-स्या०, एवमुपरि पि ।

वुच्चति अरूपधातु । सङ्घाय लोकस्मि परोपरानी ति । परोपरानि अनिच्चतो सङ्घाय दुक्खतो रोगतो गण्डतो पे० निस्सरणतो^१ सङ्घाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - सङ्घाय लोकस्मि परोपरानि । पुण्णका ति भगवा ति । पुण्णका ति । भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधि- 5 वचनमेत . पे० यदिद भगवा ति - पुण्णका ति भगवा ।

यस्सिञ्जितं नत्थि कुहिञ्चि लोके ति । यस्सा ति । अरहतो खीणासवस्स । इञ्जितं ति । तण्हिञ्जित दिट्ठिञ्जित मानिञ्जित किलेसिञ्जित कामिञ्जितं । यस्सिमे इञ्जिता नत्थि न सन्ति न संविज्जन्ति नुपलब्भन्ति, पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा 10 अभव्वुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा । कुहिञ्ची ति । कुहिञ्चि किस्मिञ्चि^२ कत्थचि अज्भत्तं वा बहिद्धा वा अज्भत्तबहिद्धा वा । लोके ति । अपायलोके . पे० आयतनलोके ति - यस्सिञ्जित नत्थि कुहिञ्चि लोके ।

सन्तो विधूमो अनीघो निरासो अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमो ति । सन्तो ति । रागस्स सन्तत्ता सन्तो, दोसस्स मोहस्स 15 कोधस्स . उपनाहस्स मक्खस्स सब्बाकुसलाभिसङ्घारानं सन्तत्ता समितत्ता वूपसमितत्ता विज्जातत्ता निब्बुतत्ता विगतत्ता पटिपस्सद्धत्ता सन्तो उपसन्तो वूपसन्तो निब्बुतो पटिपस्सद्धो ति सन्तो । विधूमो ति । कायदुच्चरित विधूमितं विधमित सोसितं विसोसित व्यन्तीकत, वचीदुच्चरितं . मनोदुच्चरित विधूमित विधमित सोसित विसोसित 20 व्यन्तीकत, रागो दोसो . मोहो विधूमितो विधमितो सोसितो विसोसितो व्यन्तीकतो, कोधो उपनाहो मक्खो पळासो इस्सा मच्छरियं माया साठेय्य थम्भो सारम्भो मानो . अतिमानो . मदो . पमादो सब्बे किलेसा सब्बे दुच्चरिता सब्बे दरथा सब्बे परिळाहा सब्बे सन्तापा सब्बाकुसलाभिसङ्घारा विधूमिता विधमिता सोसिता 25 विसोसिता व्यन्तीकता ।

अथ वा, कोधो वुच्चति धूमो -

मानो हि ते ब्राह्मण खारिभारो,
कोधो धूमो भस्मनि^३ मोसवज्जं ।

जिव्हा सुजा हृदयं जोतिद्वानं,
अत्ता सुदन्तो पुरिसस्स जोतिं ॥

अपि च, दसहाकारेहि कोधो जायति - अनत्थ मे अचरी ति कोधो जायति, अनत्थ मे चरती ति कोधो जायति, अनत्थ मे चरिस्सती ति कोधो जायति, पियस्स मे मनापस्स अनत्थ अचरि, अनत्थ चरति, अनत्थ चरिस्सती ति कोधो जायति, अप्पियस्स मे अमनापस्स अत्थ अचरि, अत्थ चरति, अत्थ चरिस्सती ति कोधो जायति, अट्टाने वा पन कोधो जायति । यो एवरूपो चित्तस्स आघातो पटिघातो पटिघं पटिविरोधो कोपो पकोपो सम्पकोपो दोसो पदोसो सम्पदोसो चित्तस्स व्यापत्ति मनोपदोसो कोधो कुज्झना कुज्झतत्त दोसो दुस्सना दुस्सितत्त व्यापत्ति व्यापज्जना व्यापज्जितत्त विरोधो पटिविरोधो चण्डिक्क असुरोपो^१ अनत्तमनता चित्तस्स - अय वुच्चति कोधो ।

अपि च, कोधस्स अधिमतपरित्तता वेदितब्बा । अत्थि कञ्चि 15 कालं कोधो चित्ताविलकरणमत्तो होति, न च ताव मुखकुलान-विकुलानो होति । अत्थि कञ्चि कालं कोधो मुखकुलानविकुलानमत्तो होति, न च ताव हनुसञ्चोपनो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो हनुसञ्चोपनमत्तो होति, न च ताव फरुसवाच निच्छारणो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो फरुसवाच निच्छारणमत्तो होति, न च 20 ताव दिसाविदिसानुविलोकनो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो दिसाविदिसानुविलोकनमत्तो होति, न च ताव दण्डसत्थपरामसनो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो दण्डसत्थपरामसनमत्तो होति, न च ताव दण्डसत्थअब्भुक्करणो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो दण्डसत्थअब्भुक्करणमत्तो होति, न च ताव दण्डसत्थअभिनिपातनो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो दण्डसत्थअभिनिपातनमत्तो होति, 25 न च ताव छिन्नविच्छिन्नकरणो^२ होति । अत्थि कञ्चि कालं कोधो छिन्नविच्छिन्नकरणमत्तो होति, न च ताव सम्भञ्जनपलिभञ्जनो^३ होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो सम्भञ्जनपलिभञ्जनमत्तो होति,

B 61

१ तप्परस्स - स्या० । २ जाति - स्या० । ३ पटिघो - स्या० । ४ असुरोपो - स्या० । ५ छिन्दविच्छिन्दकरणो - स्या०, एवमुपरि पि । ६ सम्भञ्जनपरिभञ्जनो - स्या० ।

न च ताव अङ्गमङ्गअपकङ्कनो होति । अत्थि कञ्चि काल कोधो
 अङ्गमङ्गअपकङ्कनमत्तो होति, न च ताव जीवितावोरोपनो^१ होति ।
 अत्थि कञ्चि कालं कोधो जीवितावोरोपनमत्तो होति, न च ताव
 सब्बचाणपरिच्चागाय सण्ठितो होति । यतो कोधो पर पुग्गल
 घातेत्वा अत्तान घातेति, एत्तावता कोधो परमुस्सदगतो परम- 5
 वेपुल्लपत्तो^२ होति । यस्स^३ सो^४ होति कोधो पहीनो समुच्छिन्नो
 वूपसन्तो पटिपस्सद्धो अभब्बुप्पत्तिको जाणग्गिना दड्ढो, सो वुच्चति -
 विधूमो ।

कोधस्स पहीनत्ता विधूमो, कोधवत्थुस्स परिञ्जातत्ता विधूमो,
 कोधहेतुस्स^५ परिञ्जातत्ता विधूमो^६, कोधहेतुस्स उपच्छिन्नत्ता^७, 10
 विधूमो । अनीघो ति । रागो नीघो, दोसो नीघो, मोहो नीघो,
 कोधो नीघो, उपनाहो नीघो . पे० सब्बाकुसलाभिसङ्खारा नीघा ।
 यस्सेते नीघा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बु-
 प्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा, सो वुच्चति - अनीघो ।

निरासो ति । आसा वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो 15
 . पे० . अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । यस्सेसा आसा तण्हा पहीना
 समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा,
 सो वुच्चति निरासो । जाती ति । या तेसं तेसं सत्तान तम्हि तम्हि
 सत्तनिकाये जाति सञ्जाति ओक्कन्ति अभिनिब्बत्ति^८ खन्धान
 पातुभावो आयतनानं पटिलाभो । जरा ति । या तेस तेसं सत्तान 20
 तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्चं पालिच्चं वलित्तचता
 आयुनो संहानि इन्द्रियान परिपाको । सन्तो विधूमो अनीघो निरासो
 अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमि ति । यो सन्तो च विधूमो च अनीघो
 च निरासो च, सो जातिजरामरण अतरि उत्तरि पतरि समतिक्कमि
 वीतिवत्तयी ति ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि 25
 विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - सन्तो विधूमो अनीघो
 निरासो, अतारि सो जातिजर ति ब्रूमि । तेनाह भगवा -

१ जीवितपनासनो - स्या०, एवमुपरि पि । २ परमवेपुल्लप्पत्तो - स्या० । ३-३
 यस्सेसो - स्या० । ४-४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ उच्छिन्नत्ता - स्या० । ६ निब्बत्ति
 अभिनिब्बत्ति - स्या० ।

“सङ्घाय लोकस्मि परोपरानि, (पुण्णका ति भगवा)
 यस्सिञ्जित नत्थि कुहिञ्चि लोके ।
 सन्तो विधूमो अनीघो निरासो,
 अतारि सो जातिजर ति ब्रूमी” ति ॥

- 5 सह गाथापरियोसाना पे० पञ्जलिको भगवन्त नमस्समानो
 निसिन्नो होति - “सत्था मे भन्ते भगवा, सावकोहमस्मी” ति ।
 पुण्णकमाणवपुच्छानिद्देसो ततियो ।

४. मेत्तगूमाणवपुच्छानिद्देसो

१८. पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं, (इच्चायस्मा मेत्तगू)
 मञ्जामि तं वेदगू^१ भावितत्तं ।
 कुतो नु दुक्खा समुदागता^२ इमे,
 10 ये केचि लोकस्मिनेकरूपा ॥

- पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामी^३ ति । तिस्सो
 पुच्छा - अदिट्ठजोतना पुच्छा, दिट्ठससन्दना पुच्छा, विमतिच्छेदना
 पुच्छा । कतमा अदिट्ठजोतना पुच्छा ? पकतिया लक्खण अञ्जात
 होति अदिट्ठ अनुलित अतीरित अविभूतं अविभावित । तस्स जाणाय
 15 दस्सनाय तुलनाय तीरणाय विभूतत्थाय विभावनत्थाय पञ्ह
 पुच्छति - अय अदिट्ठजोतना पुच्छा ।

कतमा दिट्ठससन्दना पुच्छा ? पकतिया लक्खण जात होति
 दिट्ठ तुलित तीरित विभूत विभावित । अञ्जेहि पण्डितेहि सद्धिं
 ससन्दनत्थाय पञ्ह पुच्छति - अय दिट्ठससन्दना पुच्छा ।

- 20 कतमा विमतिच्छेदना पुच्छा ? पकतिया ससयपक्खन्दो
 होति विमतिपक्खन्दो द्वेळ्हकजातो - “एव नु खो, ननु खो, कि नु
 खो, कथ नु खो” ति ? सो विमतिच्छेदनत्थाय पञ्ह पुच्छति - अय
 विमतिच्छेदना पुच्छा । इमा तिस्सो पुच्छा ।

- अपरा पि तिस्सो पुच्छा - मनुस्सपुच्छा, अमनुस्सपुच्छा,
 25 निम्मितपुच्छा । कतमा मनुस्सपुच्छा ? मनुस्सा बुद्धं भगवन्त

उपसङ्कमित्वा पञ्च पुच्छन्ति । भिक्वू पुच्छन्ति भिक्वुनियो
पुच्छन्ति उपासका पुच्छन्ति उपासिकायो पुच्छन्ति राजानो पुच्छन्ति
खत्तिया पुच्छन्ति ब्राह्मणा पुच्छन्ति वेस्सा पुच्छन्ति सुद्धा पुच्छन्ति
गहट्टा पुच्छन्ति पब्बजिता पुच्छन्ति - अय मनुस्सपुच्छा ।

कतमा अमनुस्सपुच्छा ? अमनुस्सा बुद्धं भगवन्त उपसङ्कमित्वा 5
पञ्च पुच्छन्ति । नागा पुच्छन्ति सुपण्णा पुच्छन्ति यक्खा पुच्छन्ति
असुरा पुच्छन्ति गन्धब्बा पुच्छन्ति महाराजानो पुच्छन्ति इन्दा
पुच्छन्ति ब्रह्मा^१ पुच्छन्ति देवा^२ पुच्छन्ति - अय अमनुस्सपुच्छा ।

कतमा निम्मितपुच्छा ? भगवा^३ रूपं अभिनिम्मिनाति 10
मनोमय सब्बङ्गपच्चङ्गं अहीनिन्द्रिय^४ । सो निम्मितो बुद्ध भगवन्त
उपसङ्कमित्वा पञ्चं पुच्छति । भगवा विसज्जेति । अयं निम्मित-
पुच्छा । इमा तिस्सो पुच्छा ।

अपरा पि तिस्सो पुच्छा - अत्तत्थपुच्छा, परत्थपुच्छा,
उभयत्थपुच्छा । .. अपरा पि तिस्सो पुच्छा - दिट्ठधम्मिकत्थपुच्छा,
सम्परायिकत्थपुच्छा, परमत्थपुच्छा । . अपरा पि तिस्सो पुच्छा - 15
अनवज्जत्थपुच्छा, निक्किलेसत्थपुच्छा, वोदानत्थपुच्छा । अपरा पि
तिस्सो पुच्छा - अतीतपुच्छा, अनागतपुच्छा, पच्चुप्पन्नपुच्छा । ..
अपरा पि तिस्सो पुच्छा - अज्भत्तपुच्छा, बहिद्धापुच्छा, अज्भत्तबहिद्धा-
पुच्छा । .. अपरा पि तिस्सो पुच्छा - कुसलपुच्छा, अकुसलपुच्छा,
अव्याकतपुच्छा । ... अपरा पि तिस्सो पुच्छा - खन्धपुच्छा, धातुपुच्छा 20
आयतनपुच्छा । .. अपरा पि तिस्सो पुच्छा - सतिपट्टानपुच्छा, सम्म-
प्पधानपुच्छा, इद्धिपादपुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा - इन्द्रियपुच्छा,
बलपुच्छा, बोज्झपुच्छा । अपरा पि तिस्सो पुच्छा - मग्गपुच्छा,
फलपुच्छा, निब्बानपुच्छा ।

पुच्छामि तं ति । पुच्छामि तं याचामि तं अज्भेसामि त 25
पसादेमि तं कथयस्सु मे ति - पुच्छामि तं । भगवा ति । गारवाधि-
वचनमेतं ... पे० .. सच्छिका पञ्चति - यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं

१ ब्रह्मानो - स्या० । २ देवतायो - स्या० । ३ य भगवा - स्या० । ४ अहि-
निन्द्रिय - स्या० ।

ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि
उत्तानीकरोहि पकासेही ति - पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत ।

इच्चायस्मा मेत्तू ति । इच्चा ति । पदसन्धि .पे० .. इच्चा-
यस्मा मेत्तू ।

- 5 मञ्जामि तं वेदगू भावित्तं ति । वेदगू ति त मञ्जामि,
भावित्तो ति तं मञ्जामि, एव जानामि, एव आजानामि^१ एव
पटिजानामि^२ एव पटिविज्जामि । वेदगू भावित्तो ति । कथ च
भगवा वेदगू ? वेदा वुच्चन्ति चतूसु मग्गोसु ब्राण पञ्जा पञ्चिन्द्रिय
पञ्जाबल पे०.. धम्मविचयसम्बोज्झो वीमसा विपस्सना सम्मा-
10 दिट्ठि । भगवा तेहि वेदेहि जातिजरामरणस्स अन्तगतो अन्तप्पत्तो
कोटिगतो कोटिप्पत्तो परियन्तगतो परियन्तप्पत्तो वोसानगतो
वोसानप्पत्तो ताणगतो ताणप्पत्तो लेणगतो लेणप्पत्तो सरणगतो
सरणप्पत्तो अभयगतो अभयप्पत्तो अच्चुतगतो अच्चुतप्पत्तो अमतगतो
अमतप्पत्तो निब्बानगतो निब्बानप्पत्तो । वेदान वा अन्तगतो ति
15 वेदगू । वेदेहि वा अन्तगतो ति वेदगू । सत्तन्न वा धम्मान विदितत्ता
वेदगू । सक्कायदिट्ठि विदिता होति, विच्चिकिच्छा विदिता होति,
सीलब्बतपरामासो विदितो होति, रागो दोसो मोहो मानो विदितो
होति, विदितास्स^३ होन्ति पापका अकुसला धम्मा सकिलेसिका
पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आयति जातिजरामरणिया ।

- 20 वेदानि विचेय्य केवलानि, (सभिया ति भगवा)
समणान यानीधत्थि^४ ब्राह्मणान ।
सब्बवेदनासु वीतरागो ।
सब्ब वेदमत्तिच्च वेदगू सो ति ॥

एव^५ भगवा वेदगू ।

- 25 कथं भगवा भावित्तो ? भगवा भावित्कायो भावित्सीलो
भावित्तित्तो भावित्पञ्जो भावित्तसत्तिपट्टानो भावित्तसम्मप्पधानो
भावित्तइद्धिपादो भावित्तइन्द्रियो भावित्तबलो भावित्तबोज्झो
भावित्तमग्गो, पहीनकिलेसो पटिविद्धाकुप्पो सच्छिकतनिरोधो । दुक्ख

१ 'एव विजानामि' इति स्या० पोत्थके अधिको पाठो दिस्सति । २ पटिविजानामि -
स्या० । ३ विदितस्स - स्या० । ४ यानिपत्थि - स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि ।

तस्स परिञ्जातं, समुदयो पहीनो, मग्गो भावितो, निरोधो सच्छिकतो,
अभिञ्जेय्यं अभिञ्जातं, परिञ्जेय्य परिञ्जातं, पहातब्बं पहीनं
भावेतब्बं भावितं, सच्छिकातब्बं सच्छिकतं, अपरित्तो महन्तो
गम्भीरो अप्पमेय्यो दुप्परियोगाळ्हो बहुरतनो सागरूपमो छळङ्गु-
पेक्खाय समन्नागतो होति ।

5

चक्खुना रूपं दिस्वा नेव सुमनो होति न दुम्मनो । उपेक्खको
विहरति सतो सम्पजानो । सोतेन सद् सुत्वा, घानेन गन्धं घायित्वा,
जिब्हाय रस सायित्वा, कायेन फोट्टुब्ब फुसित्वा, मनसा धम्म विञ्जाय
नेव सुमनो होति न दुम्मनो, उपेक्खको विहरति सतो सम्पजानो ।

B 65

चक्खुना रूपं दिस्वा मनाप रूपं नाभिगिज्झति नाभिहंसति^१
न रागं जनेति । तस्स ठितो व कायो होति, ठितं चित्त अज्झत्त
सुसण्ठितं सुविमुत्त । चक्खुना खो पनेव^२ रूपं दिस्वा अमनाप न
मङ्कु होति अप्पतिट्ठित्तित्तो अलीनमनसो^३ अब्यापन्नचेतसो । तस्स
ठितो व कायो होति ठितं चित्त अज्झत्त सुसण्ठितं सुविमुत्त ।
सोतेन सद् सुत्वा . घानेन गन्धं घायित्वा जिब्हाय रस सायित्वा ..
कायेन फोट्टुब्ब फुसित्वा . मनसा धम्म विञ्जाय मनाप नाभिगिज्झति
नाभिहंसति न रागं जनेति । तस्स ठितो व कायो होति ठितं चित्त
अज्झत्त सुसण्ठितं सुविमुत्त । मनसायेव^४ खो पन^५ धम्म विञ्जाय
अमनाप न मङ्कु होति । अप्पतिट्ठित्तित्तो अलीनमनसो अब्या-
पन्नचेतसो तस्स ठितो व कायो होति ठितं चित्त अज्झत्त सुसण्ठितं
सुविमुत्त ।

15

20

चक्खुना रूपं दिस्वा मनापामनापेसु रूपेसु ठितो व कायो
होति ठितं चित्त अज्झत्त सुसण्ठितं सुविमुत्त । सोतेन सद् सुत्वा
पे० मनसा धम्म विञ्जाय मनापामनापेसु धम्मेसु ठितो व कायो
होति ठितं चित्त अज्झत्त सुसण्ठितं सुविमुत्त ।

25

चक्खुना रूपं दिस्वा रजनीये न रज्जति, दुस्सनीये^६ न
दुस्सति, मोहनीये न मुग्घति, कोपनीये न कुप्पति, मदनीये न

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ नाभिपिहयति—स्या० । ३ पनेत्त—स्या० । ४-४
अप्पतिट्ठित्तित्तो आदिनमनसो—स्या० । ५ मनसा—स्या० । ६ पनेत्त—स्या० । ७
दोसनीये—स्या० ।

मज्जति, किलेसनीये न किलिस्सति । सोतेन सहं सुत्वा पे० मनसा धम्म विञ्जाय रजनीये न रज्जति, दुस्सनीये न दुस्सति, मोहनीये न मुग्घति, कोपनीये न कुप्पति, मदनीये न मज्जति, किलेसनीये न किलिस्सति ।

5 दिट्ठे दिट्ठमत्तो, सुते सुतमत्तो, मुते मुतमत्तो, विञ्जाते विञ्जातमत्तो । दिट्ठे न लिम्पति, सुते न लिम्पति, मुते न लिम्पति, विञ्जाते न लिम्पति । दिट्ठे अनूपयो^१ अनपायो^२ अनिस्सितो अप्पटिबद्धो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरति । सुते मुते विञ्जाते अनूपयो अनपायो अनिस्सितो अप्पटिबद्धो
10 विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरति ।

संविज्जति भगवतो चक्खु । पस्सति भगवा चक्खुना रूप । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । सविज्जति भगवतो सोत । सुणाति भगवा सोतेन सह । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । सविज्जति भगवतो घान । घायति
15 भगवा घानेन गन्ध । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । सविज्जति भगवतो जिब्हा । सायति भगवा जिब्हाय रस । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । सविज्जति भगवतो कायो । फुसति भगवा कायेन फोट्ठब्बं । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा । सविज्जति भगवतो मनो । विजानाति
20 भगवा मनसा धम्म । छन्दरागो भगवतो नत्थि । सुविमुत्तचित्तो भगवा ।

चक्खु रूपाराम रूपरतं रूपसम्मुदित । त^३ भगवतो^३ दन्त गुत्त रक्खित सवुत्त, तस्स च सवराय धम्म देसेति । सोतं सहाराम सहरत्त . घान गन्धाराम गन्धरत्त .. जिब्हा रसारामा रसरत्ता रस-
25 सम्मुदित । सा^४ भगवतो दन्ता गुत्ता रक्खिता सवुत्ता, तस्स च सवराय धम्म देसेति । कायो फोट्ठब्बारामो फोट्ठब्बरतो फोट्ठब्ब- सम्मुदितो . मनो धम्मारामो धम्मरतो धम्मसम्मुदितो । सो भगवतो दन्तो गुत्तो रक्खितो संवुत्तो, तस्स च संवराय धम्मं देसेति -

१ अनुपयो—स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि, एवमुपरि पि । ३-३ भगवता— स्या० । ४ स्या० पोत्थके नत्थि ।

“दन्त नयन्ति समिति, दन्त राजाभिरूहति ।
दन्तो सेट्टो मनुस्सेसु, योतिवाक्यं तितिक्खति ॥

“वरमस्सतरा दन्ता, आजानीया^१ च^२ सिन्धवा ।
कुञ्जरा च^३ महानागा, अत्तदन्तो ततो वर ॥

“न हि एतेहि यानेहि, गच्छेय्य अगत दिस ।
यथात्तना सुदन्तेन, दन्तो दन्तेन गच्छति ॥

5

“विधासु न विकम्पन्ति, विप्पमुत्ता पुनब्भवा ।
दन्तभूमि अनुप्पत्ता, ते लोके विजिताविनो ॥

B 67

“यस्सिन्द्रियानि भावितानि,
अज्भत्त च बहिद्धा च सब्बलोके ।
निब्बिज्भ इम पर च लोक,
काल कङ्कति भावितो स^४ दन्तो^५” ति ॥

10

एव भगवा भावित्तो ति ।

मञ्जामि तं वेदगू भावित्तं कुतो नु दुक्खा समुदागता इमे ति ।

कुतो नू ति । ससयपुच्छा विमतिपुच्छा द्वेळ्हकपुच्छा अनेकसपुच्छा — 15
“एव नु खो, ननु खो, कि नु खो, कथ नु खो” ति — कुतो
नु । दुक्खा ति । जातिदुक्ख, जरादुक्ख, व्याधिदुक्ख, मरणदुक्ख,
सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्खं, ब्यसन^६ दुक्खं, नेरयिक दुक्ख,
तिरच्छानयोनिकं दुक्खं, पत्तिविसयिक दुक्खं, मानुसिक दुक्ख,
गम्भोक्कन्तिमूलक दुक्ख, गम्भट्टितिमूलक^७ दुक्ख, गम्भवुट्टानमूलक 20
दुक्ख, जातस्सूपनिबन्धकं दुक्ख, जातस्स पराधेय्यक दुक्ख, अत्तूपक्कम^८
दुक्ख, परूपक्कम^९ दुक्खं, दुक्खदुक्ख, सङ्खारदुक्ख^{१०}, विपरिणामदुक्ख,
चक्खुरोगो सोतरोगो घानरोगो जिब्हारोगो कायरोगो सीसरोगो
कण्णरोगो मुखरोगो दन्तरोगो कासो सासो पिनासो डाहो^{११} जरो
कुच्छिरोगो मुच्छा पक्खन्दिका सूला विसूचिका कुट्ट गण्डो किलासो 25
सोसो अपमारो दद्दु कण्डु कच्छु रक्खसा वितच्छिका लोहितपित्तं

१-१ आजानिया व-स्या० । २ व-स्या० । ३-३ सुदन्तो-स्या० । ४-४ स्या०
पोत्थके नत्थि । ५ गम्भेठितिमूलक-स्या० । ६ अत्तूपक्कम-स्या० । ७ परूपक्कम-
स्या० । ८ ससारदुक्ख-स्या० । ९ डहो-स्या०, एवमुपरि पि ।

मधुमेहो असा पिळका भगन्दला पित्तसमुद्धाना आबाधा सेम्हसमुद्धाना
 आबाधा वातसमुद्धाना आबाधा सन्निपातिका आबाधा 'उतुपरिणामजा
 आबाधा विसमपरिहारजा आबाधा ओपक्कमिका आबाधा कम्म-
 विपाकजा आबाधा सीत उण्ह जिघच्छा पिपासा उच्चारो पस्सावो
 5 डसमकसवातातपसरीसपसम्फस्स दुक्ख, मातुमरण दुक्ख, पितुमरण
 दुक्ख, भातुमरण दुक्ख, भगिनिमरण दुक्ख, पुत्तमरण दुक्ख,
 धीतुमरण दुक्ख, जातिव्यसन दुक्ख, रोगव्यसन दुक्ख, भोगव्यसन
 दुक्ख, सीलव्यसन दुक्ख, दिट्ठिव्यसन दुक्ख, येस धम्मान आदितो
 समुदागमन पञ्जायति, अत्थङ्गमतो निरोधो पञ्जायति, कम्मसन्नि-
 10 स्सितो विपाको, विपाकसन्निस्सितं कम्म, नामसन्निस्सित रूप,
 रूपसन्निस्सित नाम, जातिया अनुगत, जराय अनुसट, ब्याधिना
 अभिभूत, मरणेन अब्भाहत, दुक्खे पतिट्ठित, अताण अलेण असरण
 असरणीभूत - इमे वुच्चन्ति दुक्खा। इमे दुक्खा कुतो समुदागता कुतो
 जाता कुतो सञ्जाता कुतो निब्बत्ता कुतो अभिनिब्बत्ता कुतो
 15 पातुभूता किनिदाना किसमुदया किजातिका किंपभवा ति, इमेस
 दुक्खान मूल पुच्छति हेतु पुच्छति निदानं पुच्छति सम्भव पुच्छति
 पभव पुच्छति समुद्धान पुच्छति आहार पुच्छति आरम्मण पुच्छति
 पच्चय पुच्छति समुदय पुच्छति पपुच्छति^१ याचति अज्जेसति
 पसादेती ति - कुतो नु दुक्खा समुदागता इमे।

20 ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा ति। ये केची ति। सब्बेन
 सब्ब सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत - ये केची
 ति। **लोकास्मि** ति। अपायलोके मनुस्सलोके देवल्लोके खन्धलोके
 धातुलोके आयतनलोके। **अनेकरूपा** ति। अनेकविधा नानापकारा^२
 दुक्खा ति - ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा। तेनाह सो ब्राह्मणो -

25 "पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत, (इच्चायस्मा मेत्तगू)
 मञ्जामि त वेदगू भावित्तत्त।
 कुतो नु दुक्खा समुदागता इमे,
 ये केचि लोकस्मिमनेकरूपा" ति ॥

१९. दुक्खस्स वे मं पभवं अपुच्छसि, (मेत्तगू ति भगवा)
 तं ते पवक्खामि यथा पजानं।
 उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा,
 ये केचि लोकस्मि मनेकरूपा ॥

दुक्खस्स वे मं पभवं अपुच्छसी ति। दुक्खस्सा ति। जाति- 5
 दुक्खस्स जरादुक्खस्स व्याधिदुक्खस्स मरणदुक्खस्स सोकपरिदेवदुक्ख-
 दोमनस्सुपायासदुक्खस्स। पभवं अपुच्छसी ति। दुक्खस्स मूल
 पुच्छसि हेतु पुच्छसि निदान पुच्छसि सम्भव पुच्छसि पभव पुच्छसि
 समुद्धान पुच्छसि आहारं पुच्छसि आरम्मण पुच्छसि पच्चय पुच्छसि
 समुदयं पुच्छसि याचसि अज्जेससि पसादेसी ति—दुक्खस्स वे मं 10
 पभवं अपुच्छसि। मेत्तगू ति। भगवा तं ब्राह्मण नामेन आलपति।
 भगवा ति गारवाधिवचनमेतं पे०. सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद
 भगवा ति—मेत्तगू ति भगवा।

B. 69

तं ते पवक्खामि यथा पजानं ति। तं ति। दुक्खस्स मूल
 पवक्खामि हेतु पवक्खामि निदानं पवक्खामि सम्भव पवक्खामि 15
 पभवं पवक्खामि समुद्धान पवक्खामि आहार पवक्खामि आरम्मणं
 पवक्खामि पच्चय पवक्खामि समुदयं पवक्खामि आचिक्खिस्सामि
 देसेस्सामि पञ्जपेस्सामि पट्टपेस्सामि विवरिस्सामि विभजिस्सामि
 उत्तानीकरिस्सामि पकासेस्सामि ति—तं ते पवक्खामि। यथा पजानं
 ति। यथा पजानन्तो आजानन्तो विजानन्तो पटिविजानन्तो पटि- 20
 विज्जन्तो। न इतिहीतिह^१ न इतिकिराय न परम्पराय न पिटक-
 सम्पदाय न तक्कहेतु न नयहेतु न आकारपरिवितक्केन न दिट्ठि-
 निज्झानक्खन्तिया साम सयमभिञ्जातं अत्तपच्चक्खधम्म तं कथ-
 यिस्सामी ति—तं ते पवक्खामि^२ यथा पजान।

25

उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा ति। उपधी ति। दस
 उपधी—तण्हूपधि, दिट्ठूपधि, किलेसूपधि, कम्मूपधि, दुच्चरितूपधि,
 आहारूपधि, पटिघूपधि, चतस्सो उपादिन्नधातुयो उपधी, छ

१ वे म पभव—स्या०। २ देसिस्सामि—स्या०। ३ इतिहिहिह—स्या०। ४.
 स्या० पोत्यके नत्थि। ५-५ स्या० पोत्यके नत्थि।

अज्भक्तिकानि आयतनानि उपधी, छ विञ्जाणकाया उपधी, सब्बं पि दुक्ख दुक्खमनट्टेन^१ उपधि। इमे वुच्चन्ति दस उपधी। दुक्खा ति। जातिदुक्खं जरादुक्खं व्याधिदुक्खं मरणदुक्खं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्खं नेरयिकं दुक्खं. पे० दिट्ठिव्यसनं दुक्खं। येस
 5 धम्मान आदितो समुदागमनं पञ्जायति, अत्थञ्जमतो निरोधो पञ्जायति, कम्मसन्निस्सितो विपाको, विपाकसन्निस्सितं कम्म, नामसन्निस्सितं रूपं, रूपसन्निस्सितं नामं, जातिया अनुगतं, जराय अनुसट्ठं, व्याधिना अभिभूतं, मरणेन अब्भाहत्तं, दुक्खे पतिट्ठितं, अताण अलेण असरणं असरणीभूतं — इमे वुच्चन्ति दुक्खा। इमे
 10 दुक्खा उपधिनिदाना उपधिहेतुका उपधिपच्चया उपधिकारणा होन्ति पभवन्ति सम्भवन्ति जायन्ति सञ्जायन्ति निब्बत्तन्ति पातुभवन्ती ति — उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा।

ये केचिं लोकस्मिमनेकरूपा ति। ये केची ति। सब्बेन सब्बं सब्बथा सब्बं असेसं निस्सेसं परियादियनवचनमेतं — ये केची ति।
 B 70 15 लोकस्मिं ति। अपायलोके मनुस्सलोके देवल्लोके खन्धलोके धातुलोके आयतनलोके। अनेकरूपा ति। अनेकविधा नानप्पकारा दुक्खा ति — ये केचिं लोकस्मिमनेकरूपा। तेनाह भगवा —

“दुक्खस्स वे म पभव अपुच्छसि, (मेत्तगू ति भगवा)
 त ते पवक्खामि यथा पजान।
 20 उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा,
 ये केचिं लोकस्मिमनेकरूपा” ति ॥

२०. यो वे अविद्धा उपधिं करोति,
 पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो।
 तस्मा पजानं उपधिं न कयिरा,
 25 दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी ॥

यो वे अविद्धा उपधिं करोती ति। यो ति। यो यादिसो यथायुत्तो यथाविहितो यथापकारो यथानप्पत्तो यधम्मसमन्नागतो खत्तियो वा ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुट्ठो वा गहट्ठो वा पब्बजितो

वा देवो वा मनुस्सो वा । अविद्वा ति । अविज्जागतो^१ अञ्जाणी अविभावी
दुप्पञ्जो । उपधिं करोती ति । तण्हूपधि करोति, दिट्ठूपधि करोति,
किलेसूपधिं करोति, कम्मूपधि करोति, दुच्चरितूपधि करोति,
आहारूपधि करोति, पटिघूपधि करोति, चतस्सो उपादिन्नधातुयो
उपधी करोति, छ अज्भत्तिकानि आयतनानि उपधी करोति, छ 5
विञ्जाणकाये उपधी करोति जनेति सञ्जनेति निब्बत्तेति
अभिनिब्बत्तेती ति – अविद्वा उपधि करोति ।

पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो ति । पुनप्पुन जातिदुक्ख जरादुक्ख
व्याधिदुक्ख मरणदुक्ख सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्ख एति
समुपेति^३ उपगच्छति गण्हाति परामसति अभिनिविसती ति – पुनप्पुन 10
दुक्खमुपेति । मन्दो ति । मन्दो मोमुहो^३ अविद्वा अविज्जागतो
अञ्जाणी अविभावी दुप्पञ्जो ति – पुनप्पुन दुक्खमुपेति मन्दो ।

तस्मा पजानं उपाधिं न कयिरा ति । तस्मा ति । तकारणा^५
तहेतु तप्पच्चया तनिदाना एत आदीनव सम्पस्समानो उपधीसू ति
तस्मा । पजानं ति । पजानन्तो आजानन्तो विजानन्तो पटिविजानन्तो 15
पटिविज्भन्तो, “सब्बे सङ्गारा अनिच्चा” ति पजानन्तो आजानन्तो
विजानन्तो पटिविजानन्तो पटिविज्भन्तो, “सब्बे सङ्गारा दुक्खा
ति .. पे०... “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति . पे० . “य किञ्चि समुदय-
धम्म सब्बं तं निरोधधम्मं” ति पजानन्तो आजानन्तो विजानन्तो
पटिविजानन्तो पटिविज्भन्तो । उपधिं न कयिरा ति । तण्हूपधि न 20
करेय्य, दिट्ठूपधिं न करेय्य, किलेसूपधिं न करेय्य*, दुच्चरितूपधिं न
करेय्य, आहारूपधि न करेय्य, पटिघूपधि न करेय्य, चतस्सो
उपादिन्नधातुयो उपधी न करेय्य, छ अज्भत्तिकानि आयतनानि उपधी
न करेय्य, छ^५ विञ्जाणकाये उपधी न करेय्य^५, न जनेय्य न सञ्जनेय्य
न निब्बत्तेय्य नाभिनिब्बत्तेय्या ति – तस्मा पजान उपधि न कयिरा । 25

दुक्खस्सा ति । जातिदुक्खस्स जरादुक्खस्स व्याधिदुक्खस्स
मरणदुक्खस्स सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्खस्स । पभवानुपस्सी

१ अविद्वा अविज्जागतो – स्या० । २ उपेति – स्या० । ३ मूळहो – स्या० । ४
तस्मा तकारणा – स्या० । * ‘कम्मूपधि न करेय्य’ इति स्या० पोत्थके अधिको पाठो
दिस्सति । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि ।

ति । दुक्खस्स मूलानुपस्सी हेतानुपस्सी निदानानुपस्सी सम्भवानुपस्सी
 पभवानुपस्सी समुद्धानुपस्सी आहारानुपस्सी आरम्भणानुपस्सी
 पच्चयानुपस्सी समुदयानुपस्सी । अनुपस्सना वुच्चति जाण^१ । या
 पञ्चा पजानना पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि । इमाय
 5 अनुपस्सनाय पञ्चाय उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो
 उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो । सो वुच्चति अनुपस्सी ति - दुक्खस्स
 जातिप्पभवानुपस्सी । तेनाह भगवा -

“यो वे अविद्धा उपधि करोति,
 पुनप्पुनं दुक्खमुपेति मन्दो ।
 10 तस्मा पजानं उपधिं न कयिरा,
 दुक्खस्स जातिप्पभवानुपस्सी” ति ॥

२१. यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो,
 अञ्जं तं पुच्छाम तदिद्धं ब्रूहि ।
 कथं नु धीरा वितरन्ति ओघं,
 15 जातिं जरं सोकपरिह्वं च ।
 तं मे मुनी साधु वियाकरोहि,
 तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥

यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो ति । यं तं अपुच्छिम्ह
 अयाचिम्ह अज्झेसिम्ह पसादिम्ह । अकित्तयी नो ति । कित्ति^२
 B 72 20 पकित्ति^३ आचिक्खितं^४ देसितं^५ पञ्चपित पट्टपित विवरित विभत्त
 उत्तानीकत पकासितं ति - यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो ।

अञ्जं तं पुच्छाम तदिद्धं ब्रूहि ति । अञ्जं तं पुच्छाम,
 अञ्जं तं याचाम, अञ्जं तं अज्झेसाम, अञ्जं तं पसादेम, उत्तरि तं
 पुच्छाम । तदिद्धं ब्रूहि ति । इद्धं ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्चपेहि
 25 पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - अञ्जं तं
 पुच्छाम तदिद्धं ब्रूहि ।

कथं नु धीरा वितरन्ति ओघं जातिं जरं सोकपरिह्वं चा
 ति । कथं नू ति । संसयपुच्छा विमतिपुच्छा द्वेळ्हकपुच्छा अनेकंस-

१. पञ्चा - स्या० । २-२ नो अकित्ति - स्या० । ३-३ तं आचिक्खि तं देसेसि -
 स्या० ।

पुच्छा—“एवं नु खो, ननु खो, किं नु खो, कथं नु खो” ति—
 कथं नु। धीरा ति। धीरा पण्डिता पञ्चवन्तो बुद्धिमन्तो जाणिनो
 विभाविनो मेधाविनो। ओघं ति। कामोघ भवोघ दिद्वोघ अविजोघं।
 जाती ति। या तेस तेस सत्तान तम्हि तम्हि सत्तनिकाये जाति
 सञ्जाति ओक्कन्ति निब्बत्ति अभिनिब्बत्ति खन्धान पातुभावो 5
 आयतनान पटिलाभो। जरा ति। या तेस तेस सत्तान तम्हि तम्हि
 सत्तनिकाये जरा जीरणता खण्डिच्च पालिच्च बलित्तचता आयुनो
 सहानि इन्द्रियानं परिपाको। सोको ति। जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स
 भोगव्यसनेन वा फुट्टस्स रोगव्यसनेन वा फुट्टस्स सीलव्यसनेन वा
 फुट्टस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स अञ्जतरञ्जतरेन व्यसनेन वा 10
 समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्मेन वा फुट्टस्स सोको सोचना
 सोचित्त अन्तोसोको अन्तोपरिसोको अन्तोडाहो अन्तोपरिडाहो
 चेतसो परिज्झायना दोमनस्स सोकसल्ल। परिदेवो ति। जातिव्यसनेन
 वा फुट्टस्स भोगव्यसनेन वा फुट्टस्स रोगव्यसनेन वा फुट्टस्स सील-
 व्यसनेन वा फुट्टस्स दिट्ठिव्यसनेन वा फुट्टस्स अञ्जतरञ्जतरेन 15
 व्यसनेन वा समन्नागतस्स अञ्जतरञ्जतरेन दुक्खधम्मेन वा फुट्टस्स
 आदेवो परिदेवो आदेवना परिदेवना आदेवित्त परिदेवित्त वाचा
 पलापो विप्पलापो लालप्पो लालप्पना लालप्पित्त।

कथं नु धीरा वितरन्ति ओघं जातिं जरं सोकपरिद्वं चा
 ति। धीरा कथं ओघं च जाति च जर च सोक च परिदेव च 20
 तरन्ति उत्तरन्ति पतरन्ति समतिक्कमन्ति वीतिवत्तन्ती ति— कथं
 नु धीरा वितरन्ति ओघं जातिं जरं सोकपरिद्वं च।

तं मे मुनी साधु वियाकरोही ति। तं ति। य पुच्छामि
 य याचामि य अज्जेसामि य पसादेमि। मुनी ति। मोन बुच्चति
 जाण। या पञ्जा पजानना . पे० . अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि। 25
 भगवा तेन जाणेन समन्नागतो मुनि मोनप्पत्तो। तीणि मोनेय्यानि—
 कायमोनेय्य वचीमोनेय्यं मनोमोनेय्य।

कतम कायमोनेय्य? तिविधान कायदुच्चरितान प्हान
 कायमोनेय्य। तिविधं कायसुचरित कायमोनेय्य। कायारम्भणे जाण

कायमोनेय्यं । कायपरिञ्जा कायमोनेय्यं । परिञ्जासहगतो मग्गो कायमोनेय्य । काये छन्दरागस्स पहानं कायमोनेय्यं । कायसङ्खार-निरोधो चतुत्थज्झानसमापत्ति कायमोनेय्यं । इदं कायमोनेय्यं ।

कतमं वचीमोनेय्य ? चतुब्बिधान वचीदुच्चरितान पहान
5 वचीमोनेय्य । चतुब्बिध वचीसुचरित वचीमोनेय्य । वाचारम्मणे आण वचीमोनेय्य । वाचापरिञ्जा वचीमोनेय्य । परिञ्जासहगतो मग्गो वचीमोनेय्य । वाचाय छन्दरागस्स पहान वचीमोनेय्यं । वचीसङ्खार-निरोधो दुतियज्झानसमापत्ति वचीमोनेय्य । इदं वचीमोनेय्यं ।

कतम मनोमोनेय्य ? तिविधान मनोदुच्चरितान पहान
10 मनोमोनेय्य । तिविध मनोसुचरित मनोमोनेय्य । चित्तारम्मणे आण मनोमोनेय्य । चित्तपरिञ्जा मनोमोनेय्यं । परिञ्जासहगतो मग्गो मनोमोनेय्यं । चित्ते छन्दरागस्स पहानं मनोमोनेय्य । चित्तसङ्खारनिरोधो सञ्जावेदयितनिरोधसमापत्ति मनोमोनेय्यं । इद मनोमोनेय्य ।

15 कायमुनि वचीमुनि^१, मनोमुनिमनासवं ।
मुनि मोनेय्यसम्पन्न, आहु सब्बप्पहायिन ॥
कायमुनिं वचीमुनिं^१, मनोमुनिमनासवं ।
मुनि मोनेय्यसम्पन्न, आहु निन्हातपापकं ति ॥

B. 74 इमेहि तीहि मोनेय्येहि धम्ममेहि समन्नागता । छ मुनिनो -
20 अगारमुनिनो, अनगारमुनिनो, सेखमुनिनो, असेखमुनिनो, पच्चेकमुनिनो मुनिमुनिनो ति । कतमे अगारमुनिनो ? ये ते अगारिका^२ दिट्ठपदा विञ्जातसासना - इमे अगारमुनिनो । . पे० .. कतमे अनगारमुनिनो ? ये ते पब्बजिता दिट्ठपदा विञ्जातसासना - इमे अनगारमुनिनो । सत्त सेखा सेखमुनिनो । अरहन्तो असेखमुनिनो । पच्चेकसम्बुद्धा
20 पच्चेकमुनिनो । तथागता अरहन्तो सम्मासम्बुद्धा मुनिमुनिनो ।

न मोनेन मुनी होति, मूळहरूपो अविद्दसु ।
यो च तुल व पग्गय्ह, वरमादाय पण्डितो ॥

पापानि परिवज्जेति, स मुनी तेन सो मुनि ।
यो मुनाति उभो लोके, मुनि तेन पवुच्चति ॥

असतं च सतं च जत्वा धम्म,
अज्भक्तं^१ बहिद्धा च सब्बलोके ।
देवमनुस्सेहि पूजनीयो^२,
सङ्गजालमतिच्च^३ सो मुनी ति ॥

5

साधु वियाकरोही ति । तं साधु आचिक्खाहि देसेहि
पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही
ति - तं मे मुनी साधु वियाकरोहि । तथा हि ते विदितो एस धम्मो
ति । तथा हि ते विदितो तुलितो^४ तीरितो विभूतो विभावितो एस
धम्मो ति - तथा हि ते विदितो एस धम्मो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“यं तं अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो,
अञ्जं तं पुच्छाम तदिद्ध ब्रूहि ।
कथ नु धीरा वितरन्ति ओघ,
जातिं जरं सोकपरिद्वं च ।
तं मे मुनी साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ति ॥

15

२२. कित्तयिस्सामि ते धम्मं, (मेत्तगू ति भगवा)
दिट्ठे धम्मे अनीतिहं ।

B 75

यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं ॥

20

कित्तयिस्सामि ते धम्मं ति । धम्मं ति । आदिकल्याणं
मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं
परिसुद्धं ब्रह्मचरियं, चत्तारो सतिपट्टाने, चत्तारो सम्मप्पधाने,
चत्तारो इद्धिपादे, पञ्चिन्द्रियाणि, पञ्च बलानि, सत्तं बोज्झङ्गे,
अरियं अट्टङ्गिकं मग्गं, निब्बानं च, निब्बानगामिनि च पटिपदं
कित्तयिस्सामि आचिक्खिस्सामि^५ देसेस्सामि पञ्जपेस्सामि पट्टपेस्सामि
विवरिस्सामि विभजिस्सामि उत्तानीकरिस्सामि पकासिस्सामी

25

१. अज्जतं च - स्या० । २. पूजितो - स्या० । ३. यो सो सङ्गजालमतिच्च - स्या० ।
४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. आतो तुलितो - स्या० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि ।

ति - कित्तयिस्सामि ते धम्मं । मेत्तू ति । भगवा तं ब्राह्मणं नामेन आलपति ।

दिट्ठे धम्मे अनीतिहं ति । दिट्ठे धम्मे ति । दिट्ठे धम्मे जाते धम्मे तुलिते धम्मे तीरिते धम्मे विभूते धम्मे विभाविते धम्मे
 5 सब्बे सङ्खारा अनिच्चा ति पे० . य किञ्चि समुदयधम्मं सब्ब त निरोधधम्म ति दिट्ठे धम्मे जाते धम्मे तुलिते धम्मे तीरिते धम्मे विभूते धम्मे विभाविते धम्मे ति - एव पि दिट्ठे धम्मे कथयिस्सामि ।

अथ वा, दुक्खे दिट्ठे दुक्खं कथयिस्सामि, समुदये दिट्ठे समुदय कथयिस्सामि, मग्गे दिट्ठे मग्ग कथयिस्सामि, निरोधे दिट्ठे
 10 निरोध कथयिस्सामी ति - एव पि दिट्ठे धम्मे कथयिस्सामि ।

अथ वा, दिट्ठे धम्मो सन्दिट्ठिक अकालिक एहिपस्सिकं ओपनेयिक^१ पच्चत्त वेदितब्ब विञ्जूही ति - एवं पि दिट्ठे धम्मो कथयिस्सामी ति दिट्ठे धम्मो । अनीतिहं ति । न इतिहीतिहं^२ न इतिकिराय न परम्पराय न पिटकसम्पदाय न तक्कहेतु न नयहेतु
 15 न आकारपरिवितक्केन न दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया, साम सयम-भिञ्जातं अत्तपच्चक्खधम्म, तं कथयिस्सामी ति - दिट्ठे धम्मो अनीतिह ।

यं विदित्वा सतो चरं ति । य विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा, "सब्बे सङ्खारा अनिच्चा" ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा,
 20 "सब्बे सङ्खारा दुक्खा" ति .. "सब्बे धम्मा अनत्ता" ति . पे० . "यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्ब त निरोधधम्मं" ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । सतो ति । चतूहि कारणेहि सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो . पे० . सो वुच्चति सतो । चरं ति । चरन्तो विहरन्तो^३ इरियन्तो वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो ति - य विदित्वा सतो चरं ।

तरे लोके विसत्तिकं ति । विसत्तिका वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो पे०... अभिज्झा लोभो अकुसलमूलं । विसत्तिका ति । केनट्टेन^४ विसत्तिका ? विसता ति विसत्तिका, विसाला ति विसत्तिका,

१ ओपनयिक - स्या० । २ इतिह - स्या० । ३ विचरन्तो - स्या० । ४ केनत्थेन - स्या० ।

विसटा ति विसत्तिका, विसमा^१ ति विसत्तिका^२, विसक्कती ति विसत्तिका, विसहरती ति विसत्तिका, विसवादिका ति विसत्तिका, विसमूला ति विसत्तिका, विसफला ति विसत्तिका, विसपरिभोगा ति विसत्तिका, विसाला वा पन सा तण्हा रूपे सद्दे गन्धे रसे फोटुब्बे कुले गणे आवासे लाभे यसे पससाय^३ सुखे चीवरे पिण्डपाते सेनासने 5 गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारे कामधातुया रूपधातुया अरूपधातुया कामभवे रूपभवे अरूपभवे सञ्जाभवे असञ्जाभवे नेवसञ्जाना-सञ्जाभवे एकवोकारभवे चतुवोकारभवे पञ्चवोकारभवे अतीते अनागते पच्चुप्पन्ने दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मसेसु विसटा वित्थता ति विसत्तिका । लोके ति । अपायलोके मनुस्सलोके देवलोके खन्धलोके 10 धातुलोके आयतनलोके । तरे लोके विसत्तिकं ति । लोके^४ वेसा^५ विसत्तिका, लोके वेत^६ विसत्तिकं सतो तरेय्य उत्तरेय्य पतरेय्य समतिक्कमेय्य वीतिवत्तेय्या ति - तरे लोके विसत्तिक । तेनाह भगवा -

“कित्तयिस्सामि ते धम्म, (मेत्तगू ति भगवा) 15
दिट्ठे धम्मो अनीतिह ।

य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ति ॥

२३. तं चाहं अभिनन्दामि, महेसि धम्ममुत्तमं ।

यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं ॥

तञ्चाहं अभिनन्दामी ति । तं ति । तुय्हं वचनं व्यप्पथ^७ 20 देसन अनुसासन^८ अनुसिट्ठ^९ । नन्दामी^{१०} ति । अभिनन्दामि मोदामि अनुमोदामि इच्छामि सादियामि याचामि पत्थयामि पिह्यामि अभिजप्पामी ति - तञ्चाह अभिनन्दामि ।

महेसि धम्ममुत्तमं ति । महेसी ति । कि^{११} महेसि भगवा, महन्तं सीलक्खन्ध एसी^{१२} गवेसी^{१३} परियेसी ति महेसि, महन्त 25 समाधिक्खन्ध . महन्तं पञ्जाक्खन्ध महन्त विमुत्तिक्खन्ध महन्त

१-१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ पससे-स्या० । ३ या सा लोके-स्या० । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ व्यपथ-स्या० । ७ स्या० पोत्थके नत्थि । ८ अनुसन्धि-स्या० । ९-९ अभिनन्दामी ति नन्दामि-स्या० । १० केनत्थेन-स्या० । ११-११ एसि गवेसि-स्या०, एवमुपरि पि ।

- विमुत्तिजाणदस्सनक्खन्धं एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो^१
 तमोकायस्स पदालन एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो
 विपत्लासस्स पभेदनं एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो
 तण्हासल्लस्स अब्बहनं^२ एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो
 5 दिट्ठिसघातस्स विनिवेठनं^३ एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो
 मानधजस्स^४ पातन एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो अभि-
 सङ्खारस्स वूपसम एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो ओघस्स
 नित्थरण एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो भारस्स निक्खेपन
 एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो संसारवट्टस्स उपच्छेदं^५
 10 एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो सन्तापस्स निब्बापन
 एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो परिळाहस्स पटिप्पस्सद्धं
 एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महतो धम्मधजस्स उस्सापन एसी
 गवेसी परियेसी ति महेसि, महन्ते सतिपट्टाने महन्ते सम्मप्पधाने .
 महन्ते इद्धिपादे महन्तानि इन्द्रियाणि महन्तानि बलानि महन्ते
 15 बोज्झङ्गे .. महन्त अरिय अट्टङ्गिकं मग्ग महन्त परमत्थ अमत
 निब्बान एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महेसक्खेहि^६ सत्तेहि एसितो
 गवेसितो परियेसितो - “कहं बुद्धो, कह भगवा, कह देवदेवो, कह
 नरासभो” ति महेसि। धम्ममुत्तमं ति। धम्ममुत्तम वुच्चति अमत
 निब्बान। यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो
 20 विरागो निरोधो निब्बान। उत्तमं ति। अग्ग सेट्टु विसेट्टु पामोक्ख
 उत्तमं पवर धम्मं ति - महेसि धम्ममुत्तम।

यं विदित्वा सतो चरं ति। विदितं कत्वा तुलयित्वा
 तीरयित्वा^७ विभावयित्वा विभूतं कत्वा, “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा”
 ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा,
 25 “सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति .पे०. “य
 किञ्चि समुदयधम्मं सब्ब त निरोधधम्म” ति विदित कत्वा
 तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा। सतो ति। चतूहि
 कारणेहि सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो,

१ महतो वा - स्या०। २ अब्बहन - स्या०। ३ विनिब्बेधन - स्या०। ४
 मानद्धजस्स - स्या०। ५ उच्छेद - स्या०। ६ महेसक्खेहि वा - स्या०। ७ तिरयित्वा -
 स्या०, एवमुपरि पि।

वेदनासु .. चित्ते ... धम्मसेसु . धम्मानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो
पे० . सो वुच्चति सतो । चरं ति । चरन्तो विहरन्तो इरियन्तो
वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो ति - य विदित्वा सतो चर ।

तरे लोके विसत्तिकं ति । विसत्तिका वुच्चति तण्हा । यो
रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । विसत्तिका ति । 5
केनट्टेन विसत्तिका पे० विसटा वित्थता ति विसत्तिका । लोके
ति । अपायलोके पे० आयतनलोके । तरे लोके विसत्तिकं ति ।
लोके वेसा विसत्तिका, लोके वेत विसत्तिक सतो तरेय्य उत्तरेय्य
पतरेय्य समतिक्कमेय्य वीतिवत्तेय्या ति - तरे लोके विसत्तिका ।
तेनाह सो ब्राह्मणो - 10

“तञ्चाह अभिनन्दामि, महेसि धम्ममुत्तम ।
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ति ॥

२४. यं किञ्चि सम्पजानासि, (मेतगू ति भगवा)

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ।

एतेसु नन्दिं च निवेसनं च,

पनुज्ज विञ्ज्राणं भवे न तिट्ठे ॥

15

यं किञ्चि सम्पजानासी ति । यं किञ्चि पजानासि आजानासि
विजानासि पटिविजानासि पटिविज्झसी ति - यं किञ्चि सम्पजानासि ।
मेतगू ति । भगवा तं ब्राह्मणं नामेन आलपति । भगवा ति । गारवा-
धिवचनमेत . पे०... सच्छिका पञ्चत्ति, यदिदं भगवा ति - मेतगू ति 20
भगवा ।

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ति । उद्धं ति - अनागत^१ ।
अधो ति - अतीतं । तिरियं चा पि मज्झे ति - पच्चुप्पन्नं । उद्धं ति -
देवलोको । अधो ति - निरयलोको । तिरियं चा पि मज्झे ति - मनुस्स-
लोको । अथ^२ वा^३, उद्धं ति - कुसला धम्मा । अधो ति - अकुसला 25
धम्मा । तिरियं चा पि मज्झे ति - अब्याकता धम्मा । उद्धं ति -
अरूपधातु । अधो ति - कामधातु । तिरियं चा पि मज्झे ति - रूपधातु ।
उद्धं ति - सुखा वेदना । अधो ति - दुक्खा वेदना । तिरियं चा पि

१ उच्चति अनागत - दया० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि ।

मज्झे ति - अदुक्खमसुखा वेदना । उद्ध ति - उद्धं पादतला । अधो ति - अधो केसमत्थका । तिरियं चा पि मज्झे ति - वेमज्झे ति - उद्ध अधो तिरिय चा पि मज्झे ।

- एतेसु नन्दि च निवेसनं च पनुज्ज विञ्जाणं भवे न तिट्ठे ति ।
 5 एतेसू ति । आचिक्खितेसु देसितेसु पञ्जपितेसु पट्टपितेसु विवरितेसु विभजितेसु उत्तानीकतेसु पकासितेसु । नन्दी वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । निवेसनं ति । द्वे निवेसना - तण्हानिवेसना च दिट्ठिनिवेसना च । कतमा तण्हा निवेसना ? यावता तण्हासङ्घातेन पे० . अय तण्हानिवेसना ।
 10 कतमा दिट्ठिनिवेसना ? वीसतिवत्थुका सक्कायदिट्ठि ... पे० . अय दिट्ठिनिवेसना ।

- पनुज्ज विञ्जाणं ति । पुञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाण, अपुञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाण, आनेञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाण । एतेसु नन्दि च निवेसनं च अभिसङ्खारसहगतं च विञ्जाणं नुज्ज
 15 पनुज्ज नुद पनुद जह पजह विनोदेहि व्यन्तीकरोहि अनभाव गमेही ति - एतेसु नन्दि च निवेसनं च पनुज्ज विञ्जाण ।

- भवे न तिट्ठे ति । भवा ति । द्वे भवा - कम्मभवो च पटिसन्धिको च पुनब्भवो । कतमो कम्मभवो ? पुञ्जाभिसङ्खारो अपुञ्जाभिसङ्खारो आनेञ्जाभिसङ्खारो - अयं कम्मभवो । कतमो
 20 पटिसन्धिको पुनब्भवो ? पटिसन्धिका रूप^१ वेदना सञ्जा सङ्खारा विञ्जाणं - अय पटिसन्धिको पुनब्भवो । भवे न तिट्ठे ति । नन्दि च निवेसनं च अभिसङ्खारसहगत विञ्जाणं च कम्मभवं च पटिसन्धिकं च पुनब्भव पजहन्तो विनोदेन्तो व्यन्तीकरोन्तो अनभाव गमेन्तो कम्मभवे न तिट्ठेय्य पटिसन्धिके पुनब्भवे न तिट्ठेय्य न सन्तिट्ठेय्या
 25 ति - पनुज्ज विञ्जाणं भवे न तिट्ठे । तेनाह भगवा -

“य किञ्चि सम्पजानासि, (मेत्तगू ति भगवा)

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ।

एतेसु नन्दि च निवेसनं च,

पनुज्ज विञ्जाणं भवे न तिट्ठे” ति ॥

२५. एवंविहारी सतो अप्पमत्तो,
 भिक्खु चरं हित्वा ममायितानि ।
 जातिं जरं सोकपरिद्वं च,
 इधेव विद्वा पजहेय्य दुक्खं ॥

एवंविहारी सतो अप्पमत्तो ति । एवंविहारी ति । नन्दि च 5 B 80
 निवेसन च अभिसङ्घारसहगतविञ्जाण च कम्मभव च पटिसन्धिकं
 च पुनःभव पजहन्तो विनोदेन्तो व्यन्तीकरोन्तो अनभाव गमेन्तो ति –
 एवविहारी । सतो ति । चतूहि कारणेहि सतो – काये कायानुपस्सना-
 सतिपट्टानं भावेन्तो . पे० . सो वुच्चति सतो । अप्पमत्तो ति ।
 सक्कच्चकारी सातच्चकारी अट्टितकारी अनोलीनवुती अनिक्खित्त- 10
 च्छन्दो अनिक्खित्तधुरो अप्पमत्तो कुसलेसु धम्मेसु – “कथाह^१
 अपरिपूर वा सीलक्खन्धं परिपूरेय्य, परिपूरं वा सीलक्खन्ध तत्थ^२
 तत्थ पञ्जाय अनुगणहेय्य” ति यो तत्थ छन्दो च वायामो च
 उस्साहो च उस्सोळ्ही च अप्पटिवानी च सति च सम्पजञ्ज च
 आतप्प पधान अधिट्टान अनुयोगो अप्पमत्तो अप्पमादो कुसलेसु 15
 धम्मेसु । कथाह अपरिपूरं वा समाधिक्खन्ध .. पञ्जाक्खन्ध .. विमुत्ति-
 क्खन्ध ... विमुत्तिजाणदस्सनक्खन्धं परिपूरेय्य परिपूर वा विमुत्ति-
 जाणदस्सनक्खन्धं तत्थ तत्थ पञ्जाय अनुगणहेय्यं ति यो तत्थ छन्दो
 च वायामो च उस्साहो च उस्सोळ्ही च अप्पटिवानी च सति च
 सम्पजञ्जं च आतप्पं पधान अधिट्टान अनुयोगो अप्पमत्तो अप्पमादो 20
 कुसलेसु धम्मेसु । “कथाहं अपरिञ्जात वा दुक्ख परिजानेय्य,
 अप्पहीने वा किलेसे पजहेय्यं, अभावित वा मग्गं भावेय्य, असच्छिकत
 वा निरोध सच्छिकरेय्य” ति यो तत्थ छन्दो च वायामो च उस्साहो
 च उस्सोळ्ही च अप्पटिवानी च सति च सम्पजञ्ज च आतप्प
 पधान अधिट्टान अनुयोगो अप्पमत्तो अप्पमादो कुसलेसु धम्मेसू ति – 25
 एवविहारी सतो अप्पमत्तो ।

भिक्खु चरं हित्वा ममायितानी ति । भिक्खू ति । पथुज्जन-
 कल्याणको वा भिक्खु सेक्खो वा भिक्खु । चरं ति । चरन्तो विहरन्तो
 इरियन्तो वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो । ममत्ता ति । द्वे ममत्ता –

तण्हाममत्तं च दिट्ठिममत्तं च .पे०.. इदं तण्हाममत्तं . पे० .. इदं
दिट्ठिममत्तं .. तण्हाममत्तं पहाय दिट्ठिममत्तं पटिनिस्सज्जित्वा ममत्ते
जहित्वा^१ चजित्वा^२ पजहित्वा^३ विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव
गमेत्वा ति - भिक्खु चर हित्वा ममायितानि ।

B 81

5

जातिं जरं सोकपरिद्ववं च इधेव विद्धा पजहेय्य दुक्खं
ति । जाती ति । या तेस तेस सत्तानं .पे०.. । जरं ति । या तेस
तेस सत्तानं पे०. । सोका ति । जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स पे० . ।
परिद्वेवो ति । जातिव्यसनेन वा फुट्टस्स पे० . । इधा ति । इमिस्सा
दिट्ठिया पे० .. इमस्मि मनुस्सलोके । विद्धा ति । विज्जागतो आणी
विभावी मेधावी । दुक्खं ति । जातिदुक्खं पे०. दोमनस्सुपायास-
दुक्खं । जातिं जरं सोकपरिद्ववं च इधेव विद्धा पजहेय्य दुक्खं ति ।
विज्जागतो आणी विभावी मेधावी इधेव जातिं च जरं च सोकपरिद्वं
च दुक्खं च पजहेय्य विनोदेय्य व्यन्तीकरेय्य अनभाव गमेय्या ति -
जातिं जरं सोकपरिद्वं च इधेव विद्धा पजहेय्य दुक्खं । तेनाह

15 भगवा -

“एवविहारी सतो अप्पमत्तो,
भिक्खु चर हित्वा ममायितानि ।
जातिं जरं सोकपरिद्वं च,
इधेव विद्धा पजहेय्य दुक्खं” ति ॥

20

२६. एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ।
अद्धा हि भगवा पहासि दुक्खं,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥

एताभिनन्दामि वचो महेसिनो ति । एतं ति । तुय्ह वचन
व्यप्पथ देसन अनुसासन अनुसिट्ठं नन्दामि अभिनन्दामि मोदामि
अनुमोदामि इच्छामि सादियामि पत्थयामि^३ पिहयामि अभिजप्पामि ।
महेसिनो ति । किं^४ महेसिं^५ भगवा ? महन्त सीलक्खन्ध एसी गवेसी

१-१ हित्वा-स्या० । २ परिच्चजित्वा-स्या० । ३ याचामि पत्थयामि-स्या० ।
४-४ स्या० पत्थके नत्थि ।

परियेसी ति महेसि . पे० . कहं नरासभो ति महेसी ति—एताभि-
नन्दामि वचो महेसिनो।

सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ति। सुकित्तितं ति। सुकित्तित
सुआचिक्खित सुदेसित सुपञ्जपित सुपट्टपित सुविवरितं सुविभजितं
सुउत्तानीकतं सुपकासित ति—सुकित्तित। गोतमनूपधीकं ति। उपधी 5
वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च अभिसद्धारु च। उपधिप्पहानं^१
उपधिवूपसम उपधिपट्टिनिस्सग्गं उपधिपट्टिपस्सद्ध अमत निब्बान
ति—सुकित्तितं गोतमनूपधीक।

अद्धा हि भगवा पहासि दुक्खं ति। अद्धा ति। एकसवचन 82
निस्ससयवचनं निक्कह्वावचनं अट्टेज्भवचन अट्टेळ्हकवचनं निरोध- 10
वचनं^२ अप्पणकवचनं अवत्थापनवचनमेत—अद्धा ति। भगवा ति।
गारवाधिवचनमेत . पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति।
पहासि दुक्खं ति। जातिदुक्ख जरादुक्ख ब्याधिदुक्ख मरणदुक्ख सोक-
परिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्ख पहासि पजहि विनोदेसि व्यन्तीकरोसि
अनभावं गमेसी ति—अद्धा हि भगवा पहासि दुक्ख। 15

तथा हि ते विदितो एस धम्मो ति। तथा हि ते विदितो
तुलितो तीरितो विभूतो विभावितो एस धम्मो ति—तथा हि ते
विदितो एस धम्मो। तेनाह सो ब्राह्मणो—

“एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तितं गोतमनूपधीक। 20
अद्धा हि भगवा पहासि दुक्ख,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ति॥

२७. ते चा पि नूनप्पजहेय्यु दुक्खं,
ये त्वं मुनी अट्टितं ओवदेय्य।
तं तं नमस्सामि समेच्च नागं, 25
अप्पेव मं भगवा अट्टितं ओवदेय्य॥

ते चा पि नूनप्पजहेय्यु दुक्खं ति। ते चा पी ति। खत्तिया
च ब्राह्मणा च वेस्सा च सुद्धा च गहट्टा च पब्बजिता च देवा च

मनुस्सा च । पजहेय्युं^१ दुक्खं ति । जातिदुक्खं जरादुक्खं व्याधिदुक्खं मरणदुक्खं सोकपरिदेवदुक्खं दोमनस्सुपायासदुक्खं पजहेय्युं विनोदेय्युं व्यन्तीकरेय्युं अनभाव गमेय्युं ति - ते चा पि नूनप्पजहेय्युं दुक्खं ।

ये त्वं मुनी अट्ठितं ओवदेय्या ति । ये ति । खत्तिये च
 ५ ब्राह्मणे च वेस्से च सुद्धे च गहट्ठे च पब्बजिते च देवे च मनुस्से च । त्वं ति । भगवन्त भणति । मुनी ति । मोन वुच्चति ब्राण पे० सङ्गजालमतिच्च सो मुनि । अट्ठितं ओवदेय्या ति । अट्ठितं^२ ओवदेय्यं^३ सक्कच्च ओवदेय्यं अभिण्हं ओवदेय्यं पुनप्पुन ओवदेय्यं अनुसासेय्या ति - ये त्वं मुनी अट्ठितं ओवदेय्यं ।

10 तं तं नमस्सामि समेच्च नागं ति । तं ति । भगवन्त भणति । नमस्सामी ति । कायेन वा नमस्सामि, वाचायं^४ वा नमस्सामि,^५ चित्तेन वा नमस्सामि, अन्वत्थपटिपत्तिया वा नमस्सामि, धम्मानु-धम्मपटिपत्तिया वा नमस्सामि, सक्करोमि गहं करोमि मानेमि पूजेमि । समेच्चा ति । समेच्च अभिसमेच्च समागन्त्वा अभिसमागन्त्वा
 15 सम्मुखा तं नमस्सामि । नागं ति । नागो चं^६ भगवा आगुं न करोती ति - नागो, न गच्छती ति - नागो, न आगच्छती ति - नागो । कथं भगवा आगुं न करोती ति - नागो ? आगुं वुच्चति^७ पापका अकुसला धम्मा सक्किलेसिका पोन्नोभविका^८ सदरा दुक्खविपाका आयति जातिजरामरणिया ।

20 आगुं न करोति किञ्चि लोके, (सभिया ति भगवां^९)
 सब्बसयोगे विसज्ज बन्धनानि ।
 सब्बत्थं न सज्जती विमुत्तो,
 नागो तादिं पवुच्चते तथत्ता ति ॥

एव भगवा आगुं न करोती ति - नागो ।

25 कथं भगवा न गच्छती ति - नागो ? भगवा न छन्दागतिं गच्छति, न दोसागतिं गच्छति, न मोहागतिं गच्छति, न भयागतिं गच्छति, न रागवसेन गच्छति, न दोसवसेन गच्छति, न मोहवसेन

१. पजहेय्यु - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. वुच्चन्ति - स्या० । ६. पोन्नोभविका - स्या० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

गच्छति, न मानवसेन गच्छति, न दिट्टिवसेन गच्छति, न उद्धच्चवसेन गच्छति, न विचिकिच्छावसेन गच्छति, न अनुसयवसेन गच्छति, न वग्गेहि धम्मैहि यायति नीयति^१ वुहति संहरीयति। एवं भगवा न गच्छती ति - नागो।

कथं भगवा न आगच्छती ति - नागो? सोतापत्तिमग्गेन 5
ये किलेसा पहीना ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छति।
सकदागामिमग्गेन अनागामिमग्गेन अरहत्तमग्गेन ये किलेसा पहीना
ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छति। एव भगवा
न आगच्छती ति नागो ति - तं तं नमस्सामि समेच्च नागं।

अप्पेव मं भगवा अट्टितं ओवदेय्या ति। अप्पेव मं भगवा 10
अट्टित ओवदेय्य सक्कच्चं ओवदेय्य अभिण्हं ओवदेय्य पुनप्पुनं
ओवदेय्य अनुसासेय्या ति - अप्पेव म भगवा अट्टित ओवदेय्य।
तेनाह सो ब्राह्मणो -

“ते चा पि नूनप्पजहेय्यु दुक्ख,
ये त्वं मुनी अट्टितं ओवदेय्य।
त त नमस्सामि समेच्च नाग,
अप्पेव म भगवा अट्टित ओवदेय्या” ति ॥

B. 84

15

२८. यं ब्राह्मणं वेदगुमाभिजञ्जा,
अकिञ्चनं कामभवे असत्तं।
अद्धा हि सो ओघमिमं अतारि,
तिण्णो च पारं अखिलो अकङ्खो ॥

20

यं ब्राह्मणं वेदगुमाभिजञ्जा ति। ब्राह्मणो^३ ति। सत्तत्रं
धम्मान बाहितत्ता ब्राह्मणो। सक्कायदिट्टि बाहिता होति, विचिकिच्छा
बाहिता होति, सीलब्बतपरामासो बाहितो होति, रागो बाहितो
होति, दोसो बाहितो होति, मोहो बाहितो होति, मानो बाहितो 25
होति। बाहितास्स^२ होन्ति पापका अकुसला धम्मा सकिलेसिका
पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आयतिं जातिजरामरणिया।

बाह्रित्वा^१ सब्बपापकानि, (सभिया ति भगवा)
 विमलो^२ साधुसमाहितो ठित्तो।
 संसारमतिच्च केवली सो,
 असितो^३ तादि पवुच्चते स^४ ब्रह्मा ॥

5 वेदगू ति। वेदो वुच्चति चतूसु मग्गेषु जाणं . पे० .
 सब्ब वेदमतिच्च वेदगू सो ति। । अभिजज्जा ति। अभिजानेय्य
 आजानेय्य विजानेय्य पटिविजानेय्य पटिविज्जेय्या ति - य ब्राह्मण
 वेदगुमाभिजज्जा।

अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ति। अकिञ्चनं ति। राग-
 10 किञ्चनं दोसकिञ्चन मोहकिञ्चनं मानकिञ्चन दिट्ठिकिञ्चन
 किलेसकिञ्चन दुच्चरितकिञ्चनं। यस्सेते किञ्चना पहीना समु-
 च्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा, सो
 वुच्चति अकिञ्चनो। कामा ति। उद्दानतो द्वे कामा - वत्थुकामा च
 किलेसकामा च। पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा। पे० इमे
 15 वुच्चन्ति किलेसकामा। भवा ति। द्वे भवा - कम्मभवो च पटिसन्धिको
 च पुनब्भवो। पे० अय पटिसन्धिको पुनब्भवो। अकिञ्चनं
 कामभवे असत्तं ति। अकिञ्चन पुग्गल^५ कामभवे च असत्तं अलग्गं
 अलग्गितं अपलिबुद्ध निक्खन्त निस्सट विप्पमुत्त विसञ्जुत्त
 विमरियादिकतेन चेतसा विहरन्त ति - अकिञ्चन कामभवे असत्त।

20 अद्धा हि सो ओघमिमं अतारी ति। अद्धा ति। एकंसवचन
 पे० अवत्थानपनवचनमेत^६ - अद्धा ति। ओघं ति। कामोघ भवोघ
 दिट्ठोघ अविज्जोघ। अतारी ति। उत्तरि^७ पतरि समतिक्कमि
 वीतिवत्तयी ति - अद्धा हि सो ओघमिम अतारि।

तिण्णो च पारं अखिलो अकङ्खो ति। तिण्णो ति।
 25 कामोघ तिण्णो, भवोघ तिण्णो, दिट्ठोघ तिण्णो, अविज्जोघ तिण्णो,
 संसारपथ^८ तिण्णो^९ उत्तिण्णो नित्थिण्णो^{१०} अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो^{१०}

१ बाह्रित्वा-स्या०। २ भगवा विमलो-स्या०। ३ अनिस्सिति-स्या०। ४
 स्या० पोथके नत्थि। ५ स्या० पोथके नत्थि। ६ अवत्थानवचनमेत-स्या०। ७ अतारि
 उत्तरि-स्या०। ८-८. स्या० पोथके नत्थि। ९ नित्तिण्णो-स्या०। १०. स्या० पोथके
 नत्थि।

वीतिवत्तो । सो वृत्थवासो^१ चिण्णचरणो गतद्धो गतदिसो गत-
कोटिको पालितब्रह्मचरियो उत्तमदिट्ठिप्पत्तो भावितमग्गो, पहीनकिलेसो
पटिविद्धाकुप्पो सच्छिकतनिरोधो । दुक्ख तस्स परिञ्जात, समुदयो
पहीनो, मग्गो भावितो, निरोधो सच्छिकतो, अभिञ्जेय्यं अभिञ्जातं,
परिञ्जेय्यं परिञ्जात, पहातब्बं पहीनं, भावेतब्बं भावित, सच्छि- 5
कातब्बं सच्छिकत । सो उक्खित्तपलिघो सकिण्णपरिक्खो अब्बु-
ळ्हेसिको निरग्गळो अरियो पन्नद्धजो पन्नभारो विसञ्जुत्तो^२ पञ्चङ्ग-
विप्पहीनो छळङ्गसमन्नागतो एकारक्खो चतुरापस्सेनो पनुण्ण-
पच्चेकसच्चो समवयसट्ठेसनो अनाविलसङ्कप्पो पस्सद्धकायसङ्कारो
सुविमुत्तचित्तो सुविमुत्तपञ्चो केवली वुसित्वा उत्तमपुरिसो परम- 10
पुरिसो परमपत्तिप्पत्तो । सो नेव आचिनाति न अपचिनाति,
अपचिनित्वा ठितो । नेव पजहति न उपादियति, पजहित्वा ठितो ।
नेव विसिनेति न उस्सिनेति, विसिनेत्वा ठितो । नेव विधूपेति न
सन्धूपेति, विधूपेत्वा^३ ठितो । असेक्खेन सीलक्खन्धेन समन्नागतत्ता
ठितो । असेक्खेन समाधिकक्खन्धेन पञ्जाक्खन्धेन विमुत्तिक्खन्धेन ... 15
विमुत्तिआणदस्सनक्खन्धेन समन्नागतत्ता ठितो । सच्च^४ सम्पटिपाद-
यित्वा^५ ठितो । एज^६ समतिककमित्वा ठितो । किलेसगिं परिया-
दियित्वा^७ ठितो । अपरिगमनताय ठितो । कथ^८ समादाय ठितो ।
विमुत्तिपटिसेवनताय ठितो । मेत्ताय पारिसुद्धिया ठितो । करुणाय ..
मुदिताय ... उपेक्खाय पारिसुद्धिया ठितो । अच्चन्तपारिसुद्धिया ठितो । 20
अतम्मयताय^९ पारिसुद्धिया^{१०} ठितो । विमुत्तत्ता ठितो । सन्तुस्सितत्ता^{१०}
ठितो । खन्धपरियन्ते ठितो । धातुपरियन्ते ठितो । आयतनपरियन्ते
ठितो । गतिपरियन्ते ठितो । उपपत्तिपरियन्ते ठितो । पटिसन्धिपरियन्ते
ठितो । भवपरियन्ते ठितो । ससारपरियन्ते ठितो । वट्टपरियन्ते ठितो ।
अन्तिमभवे ठितो । अन्तिमे समुस्सये ठितो । अन्तिमदेहधरो अरहा । 25

B 86

तस्सायं पच्छिमको भवो, चरिमोय समुस्सयो ।

जातिमरणसंसारो^{११}, नत्थि तस्स पुनब्भवो ति ॥

१ वट्टवासो—स्या० । २ विसयुत्तो—स्या० । ३ धूपेत्वा—स्या० । ४-४ सब्ब
पटिपादयित्वा—स्या० । ५ एव—स्या० । ६ परियादयित्वा—स्या० । ७ कट—स्या० ।
८ अकम्मञ्जताय—स्या० । ९ स्या० पोत्थके नत्थि । १० सन्तचित्ताय—स्या० । ११
जातिजरामरणससारो—स्या० ।

तिण्णो च पारं ति । पारं वुच्चति अमतं निब्बानं । यो सो
 सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हवखयो विरागो निरोधो
 निब्बान । सो पारगतो पारप्पत्तो अन्तगतो अन्तप्पत्तो कोटिगतो
 कोटिप्पत्तो परियन्तगतो परियन्तप्पत्तो वोसानगतो वोसानप्पत्तो
 5 ताणगतो ताणप्पत्तो लेणगतो लेणप्पत्तो सरणगतो सरणप्पत्तो
 अभयगतो अभयप्पत्तो अच्चुतगतो अच्चुतप्पत्तो अमतगतो अमत-
 प्पत्तो निब्बानगतो निब्बानप्पत्तो । सो वुत्तवासो चिण्णचरणो पे०
 जातिमरणससारो, नत्थि तस्स पुनब्भवो ति - तिण्णो च पार ।

अखिलो ति । रागो खिलो, दोसो खिलो, मोहो खिलो,
 10 कोधो खिलो, उपनाहो खिलो ..पे० सब्बाकुसलाभिसङ्खारा खिला ।
 यस्सेते खिला पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका
 जाणग्गिना दड्ढा सो वुच्चति अखिलो । अकङ्खो ति । दुक्खे कङ्खा,
 दुक्खसमुदये कङ्खा, दुक्खनिरोधे कङ्खा, दुक्खनिरोधगामिनिया
 पटिपदाय कङ्खा, पुब्बन्ते कङ्खा, अपरन्ते कङ्खा, पुब्बन्तापरन्ते
 15 कङ्खा, इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पन्नेसु धम्मेषु कङ्खा, या एवरूपा
 कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्त विमति विचिकिच्छा द्वेळ्हक द्वेषापथो
 ससयो अनेकसग्गाहो आसप्पना परिसप्पना अपरियोगाहना^१
 छम्भितत्तं चित्तस्स मनोविलेखो । यस्सेते^२ कङ्खा पहीना समुच्छिन्ना
 वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा सो वुच्चति
 20 अकङ्खो ति - तिण्णो च पार अखिलो अकङ्खो । तेनाह भगवा -

“य ब्राह्मणं वेदगुमाभिजञ्जा,
 अकिञ्चन कामभवे असत्तं ।
 अद्धा हि सो ओघमिमं अतारि,
 तिण्णो च पार अखिलो अकङ्खो” ति ॥

25 २९. विट्ठा च यो वेदगू नरो इध,
 भवाभवे सङ्गमिमं विसज्ज ।
 सो वीततण्हो अनीघो^३ निरासो,
 अतारि सो जातिजरं ति ब्रूमि ॥

विद्वान् च यो वेदगू नरो इधा ति । विद्वान् ति । विज्जागतो
 ज्ञाणी विभावी मेधावी । यो ति । यो यादिसो . पे० मनुस्सो वा ।
 वेदगू ति । वेदो वुच्चति चतूसु मग्गेषु ज्ञाण पञ्जा पञ्चिन्द्रिय
 पञ्जाबल धम्मविचयसम्बोज्झो वीमसा विपस्सना सम्मादिट्ठि ।
 तेहि वेदेहि जातिजरामरणस्स अन्तगतो अन्तप्पत्तो कोटिगतो 5
 कोटिप्पत्तो परियन्तगतो परियन्तप्पत्तो वोसानगतो वोसानप्पत्तो
 ताणगतो ताणप्पत्तो लेणगतो लेणप्पत्तो सरणगतो सरणप्पत्तो
 अभयगतो अभयप्पत्तो अच्चुतगतो अच्चुतप्पत्तो अमतगतो अमतप्पत्तो
 निब्बानगतो निब्बानप्पत्तो । वेदान वा अन्तगतो ति वेदगू, वेदेहि
 वा अन्तगतो ति वेदगू, सत्तन्न वा धम्मान विदितत्ता वेदगू । सक्काय- 10
 दिट्ठि विदिता होति, विचिकिच्छा . सीलव्वतपरामासो .. रागो
 दोसो मोहो मानो विदितो होति । विदितास्स होन्ति पापका
 अकुसला धम्मा सकिलेसिका पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका
 आयति जातिजरामरणिया ।

वेदानि विचेय्य केवलानि, (सभिया ति भगवा) 15
 सम्पानं यानीधत्थि ब्राह्मणान ।
 सब्बवेदनासु वीतरागो,
 सब्ब वेदमतिच्च वेदगू सो ॥

नरो ति । सत्तो नरो मानवो पोसो पुग्गलो जीवो जागुं
 जन्तु^१ इन्दगु मनुजो । इधा ति । इमिस्सा दिट्ठिया . पे० इमिस्मि 20
 मनुस्सलोके ति — विद्वान् च यो वेदगू नरो इध ।

भवाभवे सङ्गमिमं विसज्जा ति । भवाभवे ति । भवाभवे
 कम्मभवे पुनब्भवे कामभवे, कम्मभवे कामभवे पुनब्भवे रूपभवे,
 कम्मभवे रूपभवे पुनब्भवे अरूपभवे, कम्मभवे अरूपभवे पुनब्भवे
 पुनप्पुनभवे, पुनप्पुनगतिया पुनप्पुनउपपत्तिया पुनप्पुनपटिसन्धिया पुन- 25
 प्पुनअत्तभावाभिनिब्बत्तिया । सङ्गा^३ ति । सत्त सङ्गा — रागसङ्गो,
 दोससङ्गो, मोहसङ्गो, मानसङ्गो, दिट्ठिसङ्गो, किलेससङ्गो, दुच्च-
 रितसङ्गो । विसज्जा ति । सङ्गे वोसज्जेत्वा^४ वा विसज्ज । अथ वा,

B 88

सङ्गे बन्धे विबन्धे आबन्धे लग्गे लग्गिते पलिबुद्धे बन्धने फोटयित्वा^१
 वा विसज्ज। यथा^२ यान वा वय्ह वा रथ वा सकट वा सन्दमानिक
 वा सज्ज विसज्ज करोन्ति विकोपेन्ति - एवमेव ते सङ्गे वोसज्जेत्वा
 वा विसज्ज। अथ वा, सङ्गे बन्धे विबन्धे आबन्धे लग्गे लग्गिते
 5 पलिबुद्धे बन्धने फोटयित्वा वा विसज्जा ति - भवाभवे सङ्गमिम
 विसज्ज।

सो वीततण्हो अनीघो निरासो अतारि^३ सो जातिजरं ति ब्रूमी
 ति। तण्हा ति। रूपतण्हा पे० धम्मतण्हा .. यस्सेसा तण्हा पहीना
 समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा,
 10 सो वुच्चति वीततण्हो विगततण्हो चत्ततण्हो वन्ततण्हो मुत्ततण्हो
 पहीनतण्हो पटिनिस्सट्ठतण्हो वीतरागो चत्तरागो पहीनरागो पटि-
 निस्सट्ठरागो निच्छातो निब्बुतो सीतिभूतो सुखप्पटिसवेदी ब्रह्मभूतेन
 अत्तना विहरती ति - सो वीततण्हो। अनीघो ति। रागो नीघो, दोसो
 नीघो, मोहो नीघो, कोधो नीघो, उपनाहो नीघो पे० . सब्बाकुसला-
 15 भिसङ्घारा नीघा। यस्सेते नीघा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता
 पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा सो वुच्चति अनीघो।
 निरासो ति। आसा वुच्चति तण्हा। यो रागो सारागो पे० ..
 अभिज्झा लोभो अकुसलमूल। यस्सेसा आसा तण्हा पहीना समु-
 च्छिन्ना वूपसन्ता पटिपस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा,
 20 सो वुच्चति निरासो। जाती ति। या तेसं तेसं सत्तानं पे० आयतनान
 पटिलाभो। जरा ति। या तेस तेस सत्तान . पे० . इन्द्रियानं परिपाको।
 अयं वुच्चति जरा। सो वीततण्हो अनीघो निरासो अतारि सो
 जातिजरं ति ब्रूमी ति। यो सो वीततण्हो अनीघो च निरासो च,
 सो खो जातिजरामरण अतरि उत्तरि पतरि समतिक्कमि वीतिवत्तयी
 25 ति ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि
 उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - सो वीततण्हो अनीघो निरासो अतारि
 सो जातिजरं ति ब्रूमि। तेनाह भगवा -

“विद्धा च यो वेदगू नरो इध,
 भवाभवे सङ्गमिमं विसज्ज।

सो वीततण्हो अनीघो निरासो,
अतारि सो जातिजर ति ब्रूमी” ति ॥

सह गाथापरियोसाना . पे० ... सत्था मे भन्ते भगवा,
सावकोहमस्मी ति ।

मेत्तगूमाणवपुच्छानिद्देशो चतुत्थो ।

५. धोतकमाणवपुच्छानिद्देशो

३०. पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं, (इच्छायस्मा धोतको) 5
वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्हं ।
तव सुत्वान निग्घोसं, सिक्खे निब्बानमत्तनो ॥

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामी ति । तिस्सो
पुच्छा — अदिट्ठजोतना पुच्छा, दिट्ठससन्दना पुच्छा, विमतिच्छेदना
पुच्छा पे० इमा तिस्सो पुच्छा पे० निब्बानपुच्छा । पुच्छामि 10
तं ति । पुच्छामि तं याचामि त अज्जेसामि तं पसादेमि त, कथयस्सु^१
मे ति — पुच्छामि त । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० सच्छिका
पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं ति । ब्रूहि आचिक्खाहि
देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही
ति — पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत । 15

इच्छायस्मा धोतको ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० . ।
आयस्मा ति । पियवचन गरुवचन^२ सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत
आयस्मा ति^३ । धोतको ति । तस्स ब्राह्मणस्स नाम सङ्खा समञ्जा
पञ्जत्ति वोहारो नाम नामकम्म नामधेय्य निरुत्ति व्यञ्जन
अभिलापो ति — इच्छायस्मा धोतको । 20

वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्हं ति । तुय्ह वचनं व्यप्पथ
देसन अनुसासन अनुसिट्ठ कङ्खामि अभिकङ्खामि इच्छामि सादियामि
पत्थयामि पिहयामि^३ अभिजप्पामि । महेसी ति । कि महेसि भगवा ?
महन्तं सीलक्खन्ध एसी गवेसी परियेसी ति महेसि . पे० .
कहं नरासभो ति महेसी ति — वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्हं । 25

तव सुत्वान निग्घोसं ति । तुय्हं वचन ब्यप्पथ देसन अनुसासन
अनुसिट्ठं सुत्वा सुणित्वा उग्गहेत्वा उपधारयित्वा उपलक्खयित्वा ति —
तव सुत्वान निग्घोस ।

सिक्खे निब्बानमत्तनो ति । सिक्खा^१ ति । तिस्सो सिक्खा —
५ अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपञ्जासिक्खा .पे० .. अय
अधिपञ्जासिक्खा । निब्बानमत्तनो ति । अत्तनो^२ रागस्स निब्बापनाय,
दोसस्स निब्बापनाय, मोहस्स निब्बापनाय, कोधस्स निब्बापनाय,
उपनाहस्स निब्बापनाय .पे० . सब्बाकुसलाभिसङ्खारान समाय
उपसमाय वूपसमाय निब्बापनाय पटिनिस्सग्गाय पटिपस्सद्धिया
१० अधिसीलं पि सिक्खेय्य, अधिचित्तं पि सिक्खेय्य, अधिपञ्च पि
सिक्खेय्य । इमा तिस्सो सिक्खायो^३ आवज्जन्तो^४ सिक्खेय्य,
जानन्तो सिक्खेय्य, पस्सन्तो सिक्खेय्य, पच्चवेक्खन्तो सिक्खेय्य,
चित्तं पदहन्तो^५ सिक्खेय्य, सद्धाय अधिमुच्चन्तो सिक्खेय्य, वीरिय^६
पग्गणहन्तो सिक्खेय्य, सति उपट्टपेन्तो सिक्खेय्य, चित्तं समादहन्तो
१५ सिक्खेय्य, पञ्जाय पजानन्तो सिक्खेय्य, अभिञ्जेय्य^७ अभिजानन्तो
सिक्खेय्य, परिञ्जेय्य^८ परिजानन्तो सिक्खेय्य, पहातब्बं पजहन्तो
सिक्खेय्य, भावेतब्ब भावेन्तो सिक्खेय्य, सच्छिकातब्ब सच्छिकरोन्तो
सिक्खेय्य, आचरेय्य^९ समाचरेय्य^९ समादाय वत्तेय्या ति — सिक्खे
निब्बानमत्तनो । तेनाह सो ब्राह्मणो —

२० “पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं, (इच्चायस्मा धोतको)
वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्ह ।
तव सुत्वान निग्घोस, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ति ॥

B. 91

३१. तेन हातप्पं करोहि, (धोतका ति भगवा)
इधेव निपको सतो ।

२५ इतो सुत्वान निग्घोसं, सिक्खे निब्बानमत्तनो ॥

तेन हातप्पं करोही ति । आतप्प करोहि, उस्साह करोहि,
उस्सोळ्ह करोहि, थामं^१ करोहि, धितिं करोहि, वीरियं^२ करोहि,

१. सिक्खे — स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ सिक्खा आवज्जेन्तो — स्या० ।
४. अधिट्टहन्तो — स्या० । ५ विरिय — स्या०, एवमुपरि पि । ६ अभिञ्जाय — स्या० । ७ परि-
ञ्जाय — स्या० । ८-८ समादाय चरेय्य — स्या० । ९ वायाम — स्या० । १० विरिय — स्या० ।

छन्दं जनेहि सञ्जनेहि उपट्टपेहि समुट्टपेहि' निब्वत्तेहि अभिनिब्वत्तेही
ति - तेन हातप्प करोहि ।

धोतका ति । भगवा तं ब्राह्मणं नामेन आलपति । भगवा
ति । गारवाधिवचनमेतं पे० सच्छिका पञ्चत्ति, यदिदं भगवा ति -
धोतका ति भगवा ।

5

इधेव निपको सतो ति । इधा ति । इमिस्सा दिट्ठिया इमिस्सा
खन्तिया इमिस्सा रुचिया इमस्मिं आदाये इमस्मिं धम्मे इमस्मिं
विनये इमस्मिं धम्मविनये इमस्मिं पावचने इमस्मिं ब्रह्मचरिये
इमस्मिं सत्थुसासने इमस्मिं अत्तभावे इमस्मिं मनुस्सलोके । निपको
ति । निपको पण्डितो पञ्चवा बुद्धिमा ज्ञाणी विभावी मेधावी ।
सतो ति । चतूहि कारणेहि सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टान
भावेन्तो सतो पे० सो वुच्चति सतो ति - इधेव निपको सतो ।

10

इतो सुत्वान निग्घोसं ति । इतो मय्हं वचन व्यप्पथ देसन
अनुसासन अनुसिट्ठ सुत्वा सुणित्वा उग्गण्हित्वा उपधारयित्वा उप-
लक्खयित्वा ति - इतो सुत्वान निग्घोस ।

15

सिक्खे निब्बानमत्तनो ति । सिक्खा ति । तिस्सो सिक्खा -
अधिसीलसिक्खा, अधिचित्तसिक्खा, अधिपञ्जासिक्खा . पे०... अयं
अधिपञ्जासिक्खा । निब्बानमत्तनो ति । अत्तनो रागस्स निब्बापनाय,
दोसस्स निब्बापनाय, मोहस्स निब्बापनाय, कोधस्स निब्बापनाय,
उपनाहस्स निब्बापनाय पे० सब्बाकुसलाभिसङ्घारानं समाय
उपसमाय वूपसमाय निब्बापनाय पटिनिस्सग्गाय पटिपस्सद्धिया
अधिसील पि सिक्खेय्य अधिचित्त पि सिक्खेय्य अधिपञ्चं पि
सिक्खेय्य । इमा तिस्सो सिक्खायो आवज्जन्तो सिक्खेय्य, जानन्तो
सिक्खेय्य पे० सच्छिकातब्ब सच्छिकरोन्तो सिक्खेय्य, आचरेय्य
समाचरेय्य समादाय वत्तेय्या ति - सिक्खे निब्बानमत्तनो । तेनाह
भगवा -

20

B. 92

25

“तेन हातप्प करोहि, (धोतका ति भगवा)

इधेव निपको सतो ।

इतो सुत्वान निग्घोसं, सिक्खे निब्बानमत्तनो” ति ॥

३२. पस्सामहं देवमनुस्सलोके,
अकिञ्चनं ब्राह्मणभिरियमानं ।
तं तं नमस्सामि समन्तचक्खु,
पमुञ्च मं सक्क कथं कथाहि ॥

- 5 पस्सामहं देवमनुस्सलोके ति । देवा ति । तयो देवा -
सम्मतिदेवा', उपपत्तिदेवा, विसुद्धिदेवा' । कतमे सम्मतिदेवा ?
सम्मतिदेवा वुच्चन्ति राजानो च राजकुमारा च देवियो च । इमे
वुच्चन्ति सम्मतिदेवा । कतमे उपपत्तिदेवा ? उपपत्तिदेवा वुच्चन्ति
चातुमहाराजिका' देवा तावतिसा देवा याम्मा देवा तुसिता देवा
10 निम्मानरती देवा परनिम्मितवसवती देवा ब्रह्मकायिका देवा ये च
देवा तदुत्तरि' । इमे वुच्चन्ति उपपत्तिदेवा । कतमे विसुद्धिदेवा ?
विसुद्धिदेवा वुच्चन्ति तथागतसावका अरहन्तो खीणासवा ये च
पच्चेकबुद्धा' । इमे वुच्चन्ति विसुद्धिदेवा । भगवा सम्मतिदेवान च
उपपत्तिदेवान च विसुद्धिदेवान च देवो च अतिदेवो च देवातिदेवो
15 च सीहसीहो नागनागो गणिगणी मुनिमुनी राजराजा । पस्सामहं
देवमनुस्सलोके ति । मनुस्सलोके देव पस्सामि अतिदेवं पस्सामि
देवातिदेव पस्सामि दक्खामि ओलोकेमि निज्झायामि उपपरिक्खामी
ति - पस्सामहं देवमनुस्सलोके ।

- आकञ्चन ब्राह्मणभिरियमानं ति । अकिञ्चनं ति । राग-
20 किञ्चन दोसकिञ्चन मोहकिञ्चन मानकिञ्चन दिट्ठिकिञ्चन
किलेसकिञ्चन दुच्चरितकिञ्चन । ते किञ्चना बुद्धस्स भगवतो
पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता' आयति अनुप्पाद-
धम्मा । तस्मा बुद्धो अकिञ्चनो । ब्राह्मणो ति । भगवा सत्तन्न
धम्मान बाहित्ता ब्राह्मणो । सक्कायदिट्ठि बाहिता होति, विचिकिच्छा
25 बाहिता होति, सीलञ्चतपरामासो बाहितो होति, रागो बाहितो
होति, दोसो बाहितो होति, मोहो बाहितो होति, मानो बाहितो
होति, बाहितास्स होन्ति पापका अकुसला धम्मा सकिलेसिका
पोनोभविका सदरा दुक्खविपाका आयति जातिजरामरणिया ।

१-१. सम्मतिदेवा च उपपत्तिदेवा च विसुद्धिदेवा च - स्या० । २ चातुमहाराजिका -
स्या० । ३ तत्रुपरि - स्या० । ४ पच्चेकसम्बुद्धा - स्या० । ५ अनभावङ्गता - स्या० ;
एवमुपरि पि ।

बाह्तिवा सब्बपापकानि, (सभिया ति भगवा)
 विमलो साधुसमाहितो ठित्तो ।
 ससारमतिच्च केवली सो,
 असितो तादि पवुच्चते स ब्रह्मा ति ॥

इरियमानं ति । चरन्तं विहरन्त इरियन्त वत्तेन्तं पालेन्त 5
 यपेन्त यापेन्त ति — अकिञ्चन ब्राह्मणमिरियमान ।

तं तं नमस्सामि समन्तचक्खु ति । तं ति । भगवन्त भणति ।
 नमस्सामी ति । कायेन वा नमस्सामि, वाचाय वा नमस्सामि,
 चित्तेन वा नमस्सामि, अन्वत्थपटिपत्तिया वा नमस्सामि, धम्मानु-
 धम्मपटिपत्तिया वा नमस्सामि सक्करोमि गरु करोमि मानेमि 10
 पूजेमि । समन्तचक्खु ति । समन्तचक्खु वुच्चति सब्बञ्जुतत्राण ।
 भगवा सब्बञ्जुतत्राणेन उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो
 समुपपन्नो समन्नागतो ।

“न तस्स अट्ठिम्मिधत्थि” किञ्चि,
 अथो अविञ्जातमजानितब्ब । 15
 सब्ब अभिञ्जासि यदत्थि नेय्यं,
 तथागतो तेन समन्तचक्खु” ति ॥

तं तं नमस्सामि समन्तचक्खु ।

पमुञ्च मं सक्क कथं कथाही ति । सक्का ति । सक्को^१ ।
 भगवा सक्ककुला पब्बजितो ति पि सक्को । अथ वा, अड्डो^२ महद्धनो 20
 धनवा ति पि सक्को । तस्सिमानि धनानि, सेय्यथिद^३ — सद्धाधनं
 सीलधनं हिरिधनं ओत्तप्पधनं सुतधनं चागधनं पञ्जाधनं सतिपट्टानधनं
 सम्मप्पधानधनं इद्धिपादधनं इन्द्रियधनं बलधनं बोज्झङ्गधनं मग्गधनं
 फलधनं निब्बानधनं । इमेहि अनेकविधेहि धनरतनेहि अड्डो महद्धनो
 धनवा ति पि सक्को । अथ वा सक्को पटु विसवी अलमत्तो सूरु 25
 वीरो विक्कन्तो अभीरू^४ अच्छम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीनभय-
 भेरवो विगतलोमहसो ति पि सक्को । कथं कथा वुच्चति विचिकिच्छा ।
 दुक्खे कद्धा, दुक्खसम्भुदये कद्धा, दुक्खनिरोधे कद्धा, दुक्खनिरोध-

B 94

१ अट्ठिम्मिधत्थि — स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ अड्डो — स्या०, एवमुपरि पि । ४ सेय्यथीद — स्या०, एवमुपरि पि । ५ अभिरु — स्या० ।

गामिनिया पटिपदाय कङ्खा, पुब्बन्ते कङ्खा, अपरन्ते कङ्खा, पुब्बन्ता-
 परन्ते कङ्खा, इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पन्नेसु धम्मसेसु कङ्खा। या
 एवरूपा कङ्खा कङ्खायना कङ्खायितत्त विमति विचिकिच्छा द्वेळ्हकं
 द्वेधापथो ससयो अनेकसग्गाहो आसप्पना परिसप्पना अपरियोगाहना
 5 छम्भितत्त चित्तस्स मनोविलेखो। पमुञ्च मं सक्क कथं कथाही ति।
 मुञ्च म पमुञ्च म मोचेहि म पमोचेहि म उद्धर म समुद्धर
 म वुट्ठापेहि मं कथकथासल्लतो ति - पमुञ्च म सक्क कथकथाहि।
 तेनाह सो ब्राह्मणो -

“पस्सामह देवमनुस्सलोके,
 10 अकिञ्चन ब्राह्मणमिरियमान।
 त त नमस्सामि समन्तचक्खु,
 पमुञ्च म सक्क कथकथाही” ति ॥

३३. नाहं सहिस्सामि^१ पमोचनाय,
 कथं कथिं धोतक कञ्चि लोके।
 15 धम्मं च सेट्ठं आज्ञानमानो,
 एवं तुवं ओघमिमं तरेसि ॥

नाहं सहिस्सामि पमोचनाया ति। नाहं तं सक्कोमि मुञ्चितुं
 पमुञ्चितु मोचेतु पमोचेतु उद्धरितु समुद्धरितु^२ उट्ठापेतुं समुट्ठापेतुं^३
 कथकथासल्लतो ति। एव पि नाह सहिस्सामि पमोचनाय। अथ
 20 वा, न ईहामि न समीहामि^४ न उस्सहामि न वायमामि न उस्साह
 करोमि न उस्सोळ्ळिहं करोमि न थाम करोमि न ध्विति करोमि
 न वीरिय करोमि न छन्द जनेमि न सञ्जनेमि न निब्बत्तेमि न
 अभिनिब्बत्तेमि अस्सद्धे पुग्गले अच्छन्दिके कुसीते हीनवीरिये
 अप्पटिपज्जमाने धम्मदेसनाया ति। एव पि नाह सहिस्सामि
 25 पमोचनाय। अथ वा, नत्थञ्जो कोचि मोचेता^५। ते यदि मोचेय्यु
 सकेन थामेन सकेन बलेन सकेन वीरियेन सकेन परक्कमेन सकेन
 पुरिसथामेन सकेन पुरिसबलेन सकेन पुरिसवीरियेन सकेन पुरिस-
 परक्कमेन अत्तना सम्मापटिपद अनुलोमपटिपदं अपच्चनीकपटिपदं^६

१. समिस्सामि - स्या०, एवमुपरि पि। २ उद्धरापेतु - स्या०। ३ स्या० पोत्थके
 नत्थि। ४. सहामि - स्या०। ५. मोचेतु - स्या०। ६. स्या० पोत्थके नत्थि।

अन्वत्थपटिपदं धम्मानुधम्मपटिपदं पटिपज्जमाना मोच्चेय्युं' ति । एवं
पि नाहं सहिस्सामि पमोचनाय ।

वुत्तञ्हेतं भगवता — “सो वत, चुन्द, अत्तना पलिपपलिपन्नो
पर पलिपपलिपन्न उद्धरिस्सती ति नेतं ठानं विज्जति । सो वत,
चुन्द, अत्तना अदन्तो अविनीतो अपरिनिब्बुतो परं दमेस्सति 5
विनेस्सति परिनिब्बापेस्सती ति नेत ठान विज्जती ति । एव पि
नाह सहिस्सामि पमोचनाय । वुत्तञ्हेत भगवता —

“अत्तना हि कत पापं, अत्तना संकिलिस्सति ।

अत्तना अकत पापं, अत्तना व विसुज्झति ।

सुद्धि असुद्धि पच्चत्त, नाञ्जो अञ्ज विसोधये” ति ॥ 10

एव पि नाहं सहिस्सामि पमोचनाय ।

वुत्तञ्हेत भगवता — “एवमेव खो, ब्राह्मण, तिट्ठतेव निब्बान
तिट्ठति निब्बानगामिमग्गो^१ तिट्ठामह समादपेता, अथ च पन मम
सावका मया एव ओवदियमाना एव अनुसासियमाना अप्पेकच्चे
अच्चन्तनिट्ठं निब्बान आराधेन्ति एकच्चे नाराधेन्ती ति । एत्थ क्याह, 15
ब्राह्मण करोमि? मग्गक्खायी, ब्राह्मण, तथागतो । मग्ग बुद्धो^२
आचिक्खति । अत्तना पटिपज्जमाना मुच्चेय्युं ति । एव पि नाह
सहिस्सामि पमोचनाय ।

कथं कथिं धोतक कञ्चि लोके ति । कथं कथिं पुग्गल सकञ्च
सखिल सट्ठेळ्हक सविचिकिच्छ । कञ्ची ति । कञ्चि खत्तियं वा ब्राह्मण 20
वा वेस्स वा सुह् वा गहट्ट वा पब्बजितं वा देवं वा मनुस्स वा । लोके ति ।
अपायलोके पे० आयतनलोके ति — कथं कथिं धोतक कञ्चि लोके ।

धम्मं च सेट्ठं आजानमानो ति । धम्मं सेट्ठ वुच्चति अमत
निब्बान । यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो
विरागो निरोधो निब्बान । सेट्ठ ति । अग्ग सेट्ठ विसेट्ठ पामोक्ख 25
उत्तमं पवर धम्मं आजानमानो^३ विजानमानो पटिविजानमानो
पटिविज्झमानो ति — धम्म च सेट्ठ आजानमानो ।

१ मुच्चेय्यु — स्या० । २. निब्बानमग्गो — स्या० । ३. पुट्टो — स्या० । ४. आजान-
मानो ति आजानमान — स्या० ।

एवं तुवं ओघमिमं तरेसी ति । एवं^१ कामोघं भवोघं दिट्ठोघं
अविज्जोघ तरेय्यासि उत्तरेय्यासि पतरेय्यासि समतिवकमेय्यासि
वीतिवत्तेय्यासी ति - एव तुवं ओघमिमं तरेसि । तेनाह भगवा -

“नाह सहिस्सामि पमोचनाय,
कथकथि धोतक कञ्चि लोके ।
धम्मं च सेट्ठ आजानमानो,
एव तुव ओघमिम तरेसी” ति ॥

३४. अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो,
विवेकधम्मं यमहं विजञ्जं ।
यथाहं आकासो व^२ अब्यापज्जमानो^३,
इधेव सन्तो असितो चरेय्यं ॥

अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो ति । अनुसास ब्रह्मे अनुग्गण्ह
ब्रह्मे अनुकम्प ब्रह्मे ति - अनुसास ब्रह्मे । करुणायमानो ति । करुणाय-
मानो अनुदयमानो^४ अनुरक्खमानो अनुग्गण्हमानो अनुकम्पमानो ति -
अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो ।

विवेकधम्मं यमहं विजञ्जं ति । विवेकधम्मं वुच्चति अमत
निब्बान । यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो
विरागो निरोधो निब्बान । यमहं विजञ्जं ति । यमहं जानेय्य
आजानेय्य विजानेय्य पटिविजानेय्य पटिविज्भेय्यं अधिगच्छेय्य
फुस्सेय्य सच्छि करेय्य ति - विवेकधम्म यमह विजञ्ज ।

यथाहं आकासो व अब्यापज्जमानो ति । यथा आकासो न
पज्जति न^५ गण्हति^६ न बज्भति न पलिबज्भति, एव अपज्जमानो
अगण्हमानो^७ अबज्भमानो अपलिबज्भमानो ति - एव पि आकासो व
अव्यापज्जमानो । यथा आकासो न रज्जति लाखाय वा हल्लिदिया^८
वा नीलिया^९ वा मञ्जेट्टाय वा एव अरज्जमानो अदुस्समानो
अमुट्टहमानो अकिलिस्समानो^{१०} ति - एव पि आकासो व अब्यापज्ज-

१ एव तुव - स्या० । २-२ च अब्यापज्जमानो - स्या० । ३ अनुदयमानो - स्या० ।
४-४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६- हल्लिदेन - स्या० । ७ नीलेन -
स्या० । ८. अकिलियमानो - स्या० ।

मानो। यथा आकासो न कुप्पति न ब्यापज्जति न पतिलीयति न पटिहञ्जति, एवं अकुप्पमानो अब्यापज्जमानो अप्पतिलीयमानो अप्पटिहञ्जमानो अप्पटिहतमानो ति—एव पि आकासो व अब्यापज्जमानो।

इधेव सन्तो असितो चरेय्य ति। इधेव सन्तो ति। इधेव 5
सन्तो इधेव समानो इधेव निसिन्नो समानो इमस्मियेव आसने
निसिन्नो समानो इमिस्सायेव परिसाय निसिन्नो समानो ति, एव
पि—इधेव सन्तो। अथ वा, इधेव सन्तो उपसन्तो वूपसन्तो निब्बुतो
पटिपस्सद्धो ति, एव पि—इधेव सन्तो। असितो ति। द्वे निस्सया—
तण्हानिस्सयो च दिट्ठिनिस्सयो च पे० अय तण्हानिस्सयो पे० 10
अय दिट्ठिनिस्सयो तण्हानिस्सय पहाय दिट्ठिनिस्सय पटिनिस्स-
ज्जित्वा चक्खु अनिस्सितो, सोत अनिस्सितो, घान अनिस्मितो,
जिब्ह अनिस्सितो, काय अनिस्सितो, मन अनिस्सितो, रूपे सद्दे
गन्धे रसे फोटुब्बे कुल . गण आवास लाभ यस
पसस सुख चीवरं पिण्डपात सेनासन गिलानपच्चय- 15
भेसज्जपरिक्खार . कामधातु . रूपधातु अरूपधातु .
कामभव . रूपभव अरूपभव . सञ्जाभवं . असञ्जाभवं
नेवसञ्जानासञ्जाभव एकवोकारभव चतुवोकारभवं
पञ्चवोकारभव अतीत अनागत पच्चुप्पन्न दिट्ठसुत-
मुतविञ्जातब्बे धम्मे असितो^१ अनिस्सितो अनल्लीनो अनुपगतो 20
अनज्झोसितो अनधिमुत्तो निक्खन्तो निस्सटो^२ विप्पमुत्तो विसयुत्तो^३
विमरियादिकतेन चेतसा। चरेय्यं ति। चरेय्य विहरेय्य इरियेय्य
वत्तेय्य यपेय्य यापेय्य ति—इधेव सन्तो असितो चरेय्यं। तेनाह
सो ब्राह्मणो—

“अनुसास ब्रह्मे करुणायमानो, 25
विवेकधम्म यमह विजञ्ज।
यथाहं आकासो व अब्यापज्जमानो,
इधेव सन्तो असितो चरेय्यं” ति॥

३५. कित्तयिस्सामि ते सन्तिं, (धोतका ति भगवा)
दिट्ठे धम्मं अनीतिहं ।
यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं ॥

B 98

कित्तयिस्सामि ते सन्तिं ति । रागस्स सन्ति, दोसस्स सन्ति,
5 मोहस्स सन्ति, कोधस्स सन्ति उपनाहस्स . मक्खस्स पळासस्स .
इस्साय मच्छरियस्स मायाय साठेय्यस्स थम्भस्स . सार-
म्भस्स मानस्स अतिमानस्स मदस्स . पमादस्स .. सब्ब-
किलेसान सब्बदुच्चरितान सब्बदरथान .. सब्बपरिळाहान ..
सब्बसन्तापान सब्बाकुसलाभिसङ्गारान सन्ति उपसन्ति वूपसन्ति
10 निब्बुति पटिप्पस्सद्धि कित्तयिस्सामि पकित्तयिस्सामि^१ आचिविख-
स्सामि देसेस्सामि पञ्जपेस्सामि पट्टपेस्सामि विवरिस्सामि विभ-
जिस्सामि उत्तानीकरिस्सामि पकासिस्सामी ति - कित्तयिस्सामि
ते सन्तिं ।

धोतका ति भगवा ति । धोतका ति । भगवा त ब्राह्मण
15 नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० . सच्छिका
पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - धोतका ति भगवा ।

दिट्ठे धम्मं अनीतिहं ति । दिट्ठे धम्मं ति । दिट्ठे धम्मं
जाते धम्मं तुलिते धम्मं तीरिते धम्मं विभूते धम्मं विभाविते
धम्मं सब्बे सङ्गारा अनिच्चा ति पे० य किञ्चि समुदयधम्मं
20 सब्ब त निरोधधम्मं ति दिट्ठे धम्मं जाते धम्मं तुलिते धम्मं
तीरिते धम्मं विभाविते धम्मं विभूते धम्मं ति, एव पि - दिट्ठे
धम्मं .. पे० । अथ वा, दुक्खे दिट्ठे दुक्ख कथयिस्सामि, समुदये
दिट्ठे समुदय कथयिस्सामि, मग्गे दिट्ठे मग्ग कथयिस्सामि, निरोधे
दिट्ठे निरोध कथयिस्सामी ति, एव पि - दिट्ठे धम्मं . पे० . ।
25 अथ वा, सन्दिट्ठिक अकालिक एहिपस्सिक ओपनेय्यिक पच्चत्त
वेदित्तव्व विञ्जूही ति, एवं पि - दिट्ठे धम्मं^२ । अनीतिहं ति । न
इतिहीतिह न इतिकिराय न परम्पराय न पिटकसम्पदाय न तक्कहेतु
न नयहेतु न आकारपरिवितक्केन न दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया सामं

सयमभिञ्जातं अत्तपच्चक्खधम्मं, तं कथयिस्सामी ति - दिट्ठे धम्मं
अनीतिह ।

यं विदित्वा सतो चरं ति । यं विदितं कत्वा तुलयित्वा
तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा, “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा”
ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा, 5
“सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति . “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति . पे० . “य
किञ्चि समुदयधम्म सब्ब तं निरोधधम्म” ति विदित कत्वा
तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा । सतो ति । B. 99
चतूहि कारणेहि सतो । काये कायानुपस्सनासतिपट्टानं भावेन्तो
सतो .. पे० . सो वुच्चति सतो । चरं ति । चरन्तो विहरन्तो^१ 10
इरियन्तो वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो ति - य विदित्वा
सतो चर ।

तरे लोके विसत्तिकं ति । विसत्तिका वुच्चति तण्हा । यो
रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । विसत्तिका ति ।
केनट्टेन विसत्तिका . पे० . विसटा वित्थता ति विसत्तिका । लोके 15
ति । अपायलोके . पे० .. आयतनलोके । तरे लोके विसत्तिकं ति ।
लोके वेसा विसत्तिका, लोके वेत विसत्तिकं सतो तरेय्य उत्तरेय्य
पतरेय्य समतिक्कमेय्य वीतिवत्तेय्या ति - तरे लोके विसत्तिकं ।
तेनाह भगवा -

“कित्तयिस्सामि ते सन्ति, (धोतका ति भगवा) 20
दिट्ठे धम्मं अनीतिहं ।

य विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं” ति ॥

३६. तञ्चाहं अभिनन्दामि, महेसि सन्तिमुत्तमं ।

यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं ॥

तञ्चाहं अभिनन्दामी ति । तं ति । तुय्हं वचन व्यप्पथ 25
देसन अनुसासन अनुसिट्ठं नन्दामि अभिनन्दामि मोदामि अनुमोदामि
इच्छामि सादियामि पत्थयामि पिहयामि अभिजप्पामी ति - तञ्चाहं
अभिनन्दामि ।

महेसिसन्तिमुत्तमं ति। महेसी ति। किं महेसि भगवा? महन्त सीलक्खन्ध एसी गवेसी परियेसी ति महेसि, महन्तं समाधिक्खन्धं.. पे०.. कहं नरासभो ति महेसि। सन्तिमुत्तमं ति। सन्ति वुच्चति अमतं निब्बान। यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटि-
5 निस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान। उत्तमं ति। अग्ग सेट्टु विसेट्टु पामोक्ख उत्तम पवर ति - महेसि सन्तिमुत्तम।

यं विदित्वा सतो चरं ति। य विदित कत्वा पे० “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा, “सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति... “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति पे० “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म” ति विदित^१ कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा।
10 सतो ति। चतूहि कारणेहि सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो पे० .सो वुच्चति सतो। चरं ति। चरन्तो पे०.. यापेन्तो ति - य विदित्वा सतो चर।

15 तरे लोके विसत्तिकं ति। विसत्तिका वुच्चति तण्हा। यो रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल। विसत्तिका ति। केनट्टेन विसत्तिका? पे० विसटा वित्थता ति विसत्तिका। लोके ति। अपायलोके पे० . आयतनलोके। तरे लोके विसत्तिकं ति। लोके वेसा विसत्तिका, लोके वेत विसत्तिक सतो तरेय्य उत्तरेय्य
20 ...पे०... वीतिवत्तेय्य ति - तरे लोके विसत्तिक। तेनाह सो ब्राह्मणो -

“तञ्चाह अभिनन्दामि, महेसि सन्तिमुत्तम।

यं विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ति ॥

३७. यं किञ्चि सम्पजानासि, (धोतका ति भगवा)

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे।

25

एतं विदित्वा सङ्गो ति लोके,

भवाभवाय माकासि तण्हं॥

यं किञ्चि सम्पजानासी ति। य किञ्चि सम्पजानासि आजानासि^१ पटिविजानासि पटिविज्भसी ति - यं किञ्चि सम्प-

जानासि । धोतका ति भगवा ति । धोतका ति । भगवा तं ब्राह्मणं
नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत ...पे०... सच्छिका
पञ्चति, यदिद भगवा ति - धोतका ति भगवा ।

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ति । उद्धं ति - अनागत^१ ।
अधो ति - अतीत । तिरियं चा पि मज्झे ति - पच्चुप्पन्न । उद्धं ति - 5
देवलोको । अधो ति - अपायलोको । तिरियं चा पि मज्झे ति -
मनुस्सलोको । अथ वा, उद्धं ति - कुसला धम्मा । अधो ति - अकुसला
धम्मा । तिरियं चा पि मज्झे ति - अव्याकता धम्मा । उद्धं ति -
अरूपधातु । अधो ति - कामधातु । तिरियं चा पि मज्झे ति - रूपधातु ।
उद्धं ति - सुखा वेदना । अधो ति - दुक्खा वेदना । तिरियं चा पि 10
मज्झे ति - अदुक्खमसुखा वेदना । उद्धं ति - उद्ध पादतला । अधो
ति - अधो केसमत्थका । तिरियं चा पि मज्झे ति - वेमज्झे ति - उद्ध
अधो तिरियं चा पि मज्झे ।

B 101

एतं विदित्वा सङ्गो ति लोके ति । सङ्गो एसो लग्गनं एत
बन्धन एत पलिबोधो एसो ति अत्वा जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा 15
विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - एत विदित्वा सङ्गो ति लोके ।

भवाभवाय माकासि तण्हं ति । तण्हा ति । रूपतण्हा
सद्दतण्हा ...पे० . धम्मतण्हा । भवाभवाया ति - भवाभवाय कम्मभवाय
पुनब्भवाय कामभवाय, कम्मभवाय कामभवाय पुनब्भवाय रूपभवाय,
कम्मभवाय रूपभवाय पुनब्भवाय अरूपभवाय, कम्मभवाय अरूप- 20
भवाय पुनब्भवाय पुनप्पुनब्भवाय, पुनप्पुनगतिया पुनप्पुनउपपत्तिया
पुनप्पुनपटिसन्धिया पुनप्पुनअत्तभावाभिनिब्बत्तिया तण्ह माकासि
मा जनेसि मा सञ्जनेसि मा निब्बत्तेसि माभिनिब्बत्तेसि, पजह
विनोदेहि व्यन्तीकरोहि अनभाव गमेही ति - भवाभवाय माकासि
तण्हं ति । तेनाह भगवा - 25

“य किञ्चि सम्पजानासि, (धोतका ति भगवा)

उद्ध अधो तिरियं चा पि मज्झे ।

एत विदित्वा सङ्गो ति लोके,

भवाभवाय माकासि तण्हं” ति ॥

सह गाथापरियोसाना ...पे०... सत्था मे भन्ते भगवा, सावको-
हमस्मी ति ।

धोतकमाणवपुच्छानिद्देशो पञ्चमो ।

६. उपसीवमाणवपुच्छानिद्देशो

३८. एको अहं सक्क महन्तमोघं (इच्चायस्मा उपसीवो)
अनिस्सितो नो विसहामि तारितुं ।

5 आरम्मणं ब्रूहि समन्तचक्खु,
यं निस्सितो ओघमिमं तरेय्यं ॥

B. 102 एको अहं सक्क महन्तमोघं ति । एको ति । पुग्गलो वा मे
दुतियो नत्थि, धम्मो वा मे दुतियो नत्थि, य वा पुग्गलं निस्साय
धम्म वा निस्साय महन्तं कामोघं भवोघ दिट्ठोघ अविज्जोघ
10 तरेय्य उत्तरेय्य पतरेय्य समतिक्कमेय्यं वीतिवत्तेय्यं ति । सक्का
ति - सक्को । भगवा सक्ककुला पब्बजितो ति पि सक्को । अथ वा,
अड्ढो महद्धनो धनवा ति पि सक्को । तस्सिमानि धनानि, सेय्यथिद -
सद्धाधन सीलधनं हिरिधन ओत्तप्पधन सुतधनं चागधन पञ्जाधन
सतिपट्टानधनं ...पे०... निब्बानधनं । इमेहि अनेकेहि' धनरतनेहि अड्ढो
15 महद्धनो धनवा ति पि सक्को । अथ वा, सक्को पट्टु विसवी अलमत्तो
सूरो वीरो विक्कन्तो अभीरू अछम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीनभयभेरवो
विगतलोमहंसो ति पि सक्को ति - एको अहं सक्क महन्तमोघं ।

इच्चायस्मा उपसीवो ति । इच्चा ति । पदसन्धि . पे०... ।
आयस्मा ति । पियवचन ...पे०... । उपसीवो ति । तस्स ब्राह्मणस्स
20 नाम ..पे०... अभिलापो ति - इच्चायस्मा उपसीवो ।

अनिस्सितो नो विसहामि तारितुं ति । अनिस्सितो ति ।
पुग्गलं वा अनिस्सितो धम्मं वा अनिस्सितो नो विसहामि न
उस्सहामि न सक्कोमि न पटिबलो महन्तं कामोघ भवोघ दिट्ठोघ
अविज्जोघं तरितुं उत्तरितुं पतरितु समतिक्कमितुं वीतिवत्तितु
25 ति - अनिस्सितो नो विसहामि तारितु ।

आरम्मणं ब्रूहि समन्तचक्खू ति। आरम्मणं^१ आलम्बणं
निस्सयं उपनिस्सय ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि
विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेहि। समन्तचक्खू ति।
समन्तचक्खु वुच्चति सब्बञ्जुतत्राण। भगवा तेन सब्बञ्जुतत्राणेन
उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो। 5

न तस्स अदिट्ठमिधत्थि किञ्चि,
अथो अविञ्जातमजानितब्बं।
सब्बं अभिञ्जासि यदत्थि नेय्यं,
तथागतो तेन समन्तचक्खू ति ॥

आरम्मण ब्रूहि समन्तचक्खु ।

10

यं निस्सितो ओघमिमं तरेय्यं ति। यं निस्सितो ति। य
पुग्गल वा निस्सितो धम्मं वा निस्सितो महन्त कामोघं भवोघं
दिट्ठोघं अविज्जोघं तरेय्यं उत्तरेय्यं पतरेय्यं समतिककमेय्य वीतिवत्तेय्य
ति - य निस्सितो ओघमिम तरेय्यं। तेनाह सो ब्राह्मणो -

B 103

“एको अह सक्क महन्तमोघ, (इच्चायस्मा उपसीवो)

15

अनिस्सितो नो विसहामि तारितु।

आरम्मणं ब्रूहि समन्तचक्खु,

यं निस्सितो ओघमिमं तरेय्यं” ति ॥

३९. आकिञ्चञ्जं पेक्खमानो सत्तिमा, (उपसीवा ति भगवा)

नत्थी ति निस्साय तरस्सु ओघं।

20

कामे पहाय विरतो कथाहि,

तण्हक्खयं नत्तमहाभिपस्स^२ ॥

आकिञ्चञ्जं पेक्खमानो सत्तिमा ति। सो ब्राह्मणो पकतिया
आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति लाभीयेव निस्सय न जानाति - “अय
मे निस्सयो” ति। तस्स भगवा निस्सयं च आचिक्खति उत्तरि च
निय्यानपथं। आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति सतो समापज्जित्वा ततो
वुट्ठित्वा तत्थ जाते चित्तचेतसिके धम्मे अनिच्चतो पेक्खमानो,
दुक्खतो ... रोगतो ... गण्डतो .. सत्लतो ... अधतो ... आबाधतो ...

25

परतो .. पलोकतो .. ईतितो उपद्ववतो^१ .. भयतो .. उपसगगतो ..
 चलतो .. पभङ्गुतो .. अद्धुवतो . अताणतो .. अलेणतो . असर-
 णतो असरणीभूततो . रिक्ततो . तुच्छतो . सुञ्जतो अन-
 त्ततो .. आदीनवतो .. विपरिणामधम्मतो . असारकतो अध-
 5 मूलतो . भवतो विभवतो . सासवतो^२ . सङ्खततो मारामिसतो
 .. जातिधम्मतो जराधम्मतो व्याधिधम्मतो मरणधम्मतो
 सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मतो समुदयधम्मतो . अत्थङ्ग-
 मतो अस्सादतो^३ . आदीनवतो निस्सरणतो^४ पेक्खमानो दक्ख-
 मानो^५ ओलोकयमानो निज्झायमानो उपपरिक्खमानो ।

B. 104 10

सतिमा ति । या सति अनुस्सति पटिस्सति पे० सम्मासति
 - अय वुच्चति सति । इमाय सतिया उपेतो होति पे० समन्नागतो,
 सो वुच्चति सतिमा ति - आकिञ्चञ्ज पेक्खमानो सतिमा ।

उपसीवा ति **भगवा** ति । **उपसीवा** ति । भगवा त ब्राह्मण
 नामेन आलपति । **भगवा** ति । गारवाधिवचनमेत पे० सच्छिका
 15 पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - उपसीवा ति भगवा ।

नत्थी ति **निस्साय** तरस्सु **ओघं** ति । नत्थि किञ्ची ति
 आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति । किंकारणा नत्थि किञ्ची ति आकि-
 ञ्चञ्जायतनसमापत्ति ? विञ्जाणञ्चायतनसमापत्ति सतो समा-
 पज्जित्वा ततो वुट्ठित्वा तञ्जेव विञ्जाण अभावेति, विभावेति,
 20 अन्तरधापेति, नत्थि किञ्ची ति पस्सति । तकारणा नत्थि किञ्ची
 ति आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति^१ निस्साय^२ उपनिस्साय आलम्बण
 करित्वा कामोघ भवोघ दिट्ठोघ अविज्जोघ तरस्सु उत्तरस्सु पतरस्सु
 समतिक्कमस्सु वीतिवत्तस्सु ति - नत्थी ति निस्साय तरस्सु ओघ ।

कामे **पहाय** **विरतो** **कथाही** ति । **कामा**^३ ति । उद्दानतो द्वे
 25 कामा - वत्थुकामा च किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा
 .. पे० .. इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । **कामे** **पहाया** ति । वत्थुकामे
 परिजानित्वा किलेसकामे पहाय पज्जित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा

१ उपद्ववतो असाततो - स्या० । २ सासवतो वधकतो - स्या० । ३ अनस्सादतो -
 स्या० । ४ अनिस्सरणतो - स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ आकिञ्चञ्जायतन-
 समापत्ति - स्या० । ७. त निस्साय - स्या० । ८. कामे - स्या० ।

अनभाव गमेत्वा ति - कामे पहाय । विरतो कथाही ति । कथकथा
 वुच्चति विचिकिच्छा । दुक्खे कङ्खा . पे० छम्भितत्त चित्तस्स
 मनोविलेखो कथकथाय आरतो विरतो पटिविरतो निक्खन्तो
 निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरती
 ति - एव पि विरतो कथाहि पे० अथ वा, द्वत्तिसाय तिरच्छानकथाय 5
 आरतो विरतो पटिविरतो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो
 विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति एव पि विरतो कथाही ति -
 कामे पहाय विरतो कथाहि ।

तण्हक्खयं नत्तमहाभिपस्सा ति । तण्हा ति । रूपतण्हा पे० .
 धम्मतण्हा । नत्तं वुच्चति रत्ति । अहो ति - दिवसो । रत्ति च दिवा च 10
 तण्हक्खय रागक्खय दोसक्खय मोहक्खयं गतिकक्खय उपपत्तिकक्खय पटि-
 सन्धिकक्खय भवक्खय ससारक्खय वट्टक्खय पस्स अभिपस्स दक्ख ओलोकय
 निज्झाय उपपरिक्खा ति - तण्हक्खय नत्तमहाभिपस्स । तेनाह भगवा -

B 105

“आकिञ्चञ्जं पेक्खमानो सतिमा, (उपसीवा ति भगवा)
 नत्थी ति निस्साय तरस्सु औघ ।
 कामे पहाय विरतो कथाहि,
 तण्हक्खय नत्तमहाभिपस्सा” ति ॥

15

४०. सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (इच्छायस्मा उपसीवो)
 आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा^१ मञ्जं ।
 सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो,
 तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी ॥

20

सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो ति । सब्बेसू ति । सब्बेन सब्बं
 सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत^२ सब्बेसू ति ।
 कामेसू ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा - वत्थुकामा च किलेसकामा
 च . पे० .. इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा . पे० इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । 25
 सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो ति । सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो
 विगतारागो चत्तरागो वन्तरागो मुत्तरागो पहीनारागो पटिनिस्सट्टु-
 रागो विक्खम्भनतो^३ ति - सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो ।

इच्चायस्मा उपसीवो ति । इच्चा ति । पदसन्धि .पे० ।
 आयस्मा ति । पियवचनं...पे० । उपसीवो ति । तस्स ब्राह्मणस्स
 नाम .पे० . अभिलापो ति - इच्चायस्मा उपसीवो ।

आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा मञ्जं ति । हेट्टिमा छ समापत्तियो
 5 हित्वा^१ चजित्वा परिच्चजित्वा अतिककमित्वा समतिककमित्वा
 वीतिवत्तित्वा आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति निस्सितो अल्लीनो उपगतो^२
 समुपगतो^३ अञ्जोसितो अधिमुत्तो ति - आकिञ्चञ्ज निस्सितो
 हित्वा मञ्जं ।

सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो ति । सञ्जाविमोक्खा वुच्चन्ति
 10 सत्त सञ्जासमापत्तियो । तास सञ्जासमापत्तीनं आकिञ्चञ्जायतन-
 समापत्तिविमोक्खो^४ अगो च सेट्ठो च विसेट्ठो च पामोक्खो च
 उत्तमो च पवरो च, परमे अगो सेट्ठे विसेट्ठे पामोक्खे उत्तमे
 पवरे अधिमुत्तिविमोक्खेन अधिमुत्तो तत्राधिमुत्तो तदधिमुत्तो तच्चरितो
 तब्बहुलो तग्गरुको तन्निन्नो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधि-
 15 पतेय्यो^५ ति - सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो ।

तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी ति । तिट्ठे नू ति । ससयपुच्छा
 विमतिपुच्छा^६ द्वेहकपुच्छा अनेकसपुच्छा, “एव नु खो, ननु खो,
 कि नु खो, कथ नु खो” ति - तिट्ठे नु । तत्था ति । आकिञ्चञ्जा-
 यतने । अनानुयायी ति । अनानुयायी अविच्चमानो^७ अविगच्छमानो
 20 अनन्तरधायमानो अपरिहायमानो^८ . पे० . । अथ वा, अरज्जमानो
 अदुस्समानो अमुहमानो अकिलिस्समानो^९ ति - तिट्ठे नु सो तत्थ
 अनानुयायी । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (इच्चायस्मा उपसीवो)

आकिञ्चञ्ज निस्सितो हित्वा मञ्ज ।

25 सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो,

तिट्ठे नु सो तत्थ अनानुयायी” ति ॥

१ हित्वा वज्जेत्वा - स्या० । २-२ उपागतो समुपागतो - स्या० । ३ ० विमोक्खा -
 स्या०, एव मञ्जेसु पदेसु बहुवचनेन । ४ तदाधिपतेय्यो - स्या० । ५ स्या० पोत्थके
 नत्थि । ६ अवेधमानो - स्या० । ७ अपरिहियमानो - स्या० । ८ अकिलियमानो -
 स्या० ।

४१. सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (उपसीवा ति भगवा)
 आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा मञ्जं ।
 सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो,
 तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी ॥

सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो ति । सब्बेसू ति । सब्बेन सब्बं 5
 सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेतं सब्बेसू - ति ।
 कामेसू ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा - वत्थुकामा च किलेसकामा
 च पे०. इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा पे० इमे वुच्चन्ति किलेसकामा ।
 मब्बेसु कामेसु यो वीतरागो ति । सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो
 पे० . पटिनिस्सट्टारागो विक्खम्भनतो ति - सब्बेसु कामेसु यो 10
 वीतरागो ।

उपसीवा ति भगवा ति । उपसीवा ति । भगवा तं ब्राह्मण
 नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेतं पे० सच्छिका
 पञ्चति, यदिद भगवा ति - उपसीवा ति भगवा ।

आकिञ्चञ्जं निस्सितो हित्वा मञ्जं ति । हेट्ठिमा छ 15 B 107
 समापत्तियो हित्वा चजित्वा परिच्चजित्वा अतिककमित्वा समति-
 ककमित्वा वीतिवत्तित्वा आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति निस्सितो अल्लीनो
 उपगतो समुपगतो अञ्भोसितो अधिमुत्तो ति - आकिञ्चञ्ज निस्सितो
 हित्वा मञ्ज ।

सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो ति । सञ्जाविमोक्खा वुच्चन्ति 20
 सत्त सञ्जासमापत्तियो । तास सञ्जासमापत्तीन आकिञ्चञ्जायतन-
 समापत्तिविमोक्खो अगो च सेट्ठो च विसेट्ठो च पामोक्खो च
 उत्तमो च पवरो च, परमे अगो सेट्ठे विसेट्ठे पामोक्खे उत्तमे पवरे
 अधिमुत्तिविमोक्खेन अधिमुत्तो तत्राधिमुत्तो तदधिमुत्तो पे० ..
 तदधिपतेय्यो ति - सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो । 25

तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी ति । तिट्ठेय्या ति । तिट्ठेय्य
 सट्ठिकप्पसहस्सानि । तत्था ति - आकिञ्चञ्जायतने । अनानुयायी
 ति । अनानुयायी अविच्चमानो अविगच्छमानो अनन्तरधायमानो

अपरिहायमानो । अथ वा, अरज्जमानो अदुस्समानो अमुह्मानो
अकिलिस्समानो ति - तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी । तेनाह भगवा -

“सब्बेसु कामेसु यो वीतरागो, (उपसीवा ति भगवा)

आकिञ्चञ्ज निस्सितो हित्वा मञ्ज ।

5

सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो,

तिट्ठेय्य सो तत्थ अनानुयायी” ति ॥

४२. तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी,

पूगं पि वस्सानि^१ समन्तचक्खु ।

तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो,

10

चवेथ^२ विञ्जाणं तथाविधस्स ॥

तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी ति । सचे सो तिट्ठेय्य
सट्टिकप्पसहस्सानि । तत्था ति - आकिञ्चञ्जायतने । अनानुयायी
ति । अनानुयायी अविच्चमानो अविगच्छमानो अनन्तरधायमानो
अपरिहायमानो । अथ वा, अरज्जमानो अदुस्समानो अमुह्मानो
15 अकिलिस्समानो ति - तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी ।

B 108

पूगं पि वस्सानि^३ समन्तचक्खु ति । पूगं पि वस्सानी ति ।

पूग पि वस्सानि बहूनि^४ वस्सानि बहूनि वस्ससतानि बहूनि वस्ससह-
स्सानि बहूनि वस्ससतसहस्सानि बहूनि कप्पानि बहूनि कप्पसतानि
बहूनि कप्पसहस्सानि बहूनि कप्पसतसहस्सानि । समन्तचक्खु ति ।

20

समन्तचक्खु वुच्चति सब्बञ्जुतजाण पे० तथागतो तेन समन्तचक्खु
ति - पूग पि वस्सानि समन्तचक्खु ।

तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो चवेथ विञ्जाणं तथाविधस्सा ति ।

तत्थेव सो सीतिभावमनुप्पत्तो निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो
सस्सतिसम तथेव तिट्ठेय्य । अथ वा, तस्स विञ्जाण चवेथ

25

उच्छिज्जेय्य नस्सेय्य^५ विनस्सेय्य न भवेय्या ति पुनब्भवपटिसन्धि-
विञ्जाणं निब्बत्तेय्य कामधातुया वा रूपधातुया वा अरूपधातुया वा
ति आकिञ्चञ्जायतन^६ समापन्नस्स^७ सस्सत च उच्छेद च पुच्छति ।

१ वस्सान - स्या० । २ भवेथ - स्या० । ३ वस्सान - स्या०, एवमुपरि पि । ४
बहुन्न - स्या०, एवमुपरि पि । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६-६ आकिञ्चञ्जायतने उपपन्नस्स-
स्या० एतमुपरि पि ।

उदाहु तत्थेव अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायेय्य । अथ
 वा, तस्स विञ्जाण चवेय्य पुन पटिसन्धिविञ्जाण निब्बत्तेय्य
 कामधातुया वा रूपधातुया वा अरूपधातुया वा ति, आकिञ्चञ्जा-
 यतन उपपन्नस्स परिनिब्बान च पटिसन्धि च पुच्छति । **तथाविधस्सा**
 ति । **तथाविधस्स तादिसस्स तस्सण्ठितस्स तप्पकारस्स तप्पटिभागस्स** 5
आकिञ्चञ्जायतन उपपन्नस्सा ति - तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो
 चवेथ विञ्जाण तथाविधस्स । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी,
 पूग पि वस्सानि समन्तचक्खु ।
 तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो, 10
 चवेथ विञ्जाण तथाविधस्सा” ति ॥

४३. अच्चि यथा वातवेगेन खित्ता', (उपसीवा ति भगवा)
 अत्थं पलेति न उपेति सङ्घं ।
 एवं मुनी नामकाया विमुत्तो,
 अत्थं पलेति न उपेति सङ्घं ॥ 15

अच्चि यथा वातवेगेन खित्ता ति । अच्चि वुच्चति जाल-
 सिखा । वाता ति - पुरत्थिमा वाता पच्छिमा वाता उत्तरा वाता
 दक्खिणा वाता सरजा वाता अरजा^३ वाता सीता वाता उण्हा वाता
 परित्ता^३ वाता^३ अधिमत्ता वाता वेरम्भवाता पक्खवाता सुपण्णवाता 10
 तालपण्णवाता विधूपनवाता । वातवेगेन खित्ता ति । वातवेगेन
 खित्ता^५ उक्खित्ता^५ नुन्ना पनुन्ना खम्भिता विक्खम्भिता ति - अच्चि
 यथा वातवेगेन खित्ता । उपसीवा ति भगवा ति । उपसीवा ति ।
 भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत
 पे० सच्छिका पञ्जति, यदिद भगवा ति - उपसीवा ति भगवा ।

अत्थं पलेति न उपेति सङ्घं ति । अत्थं पलेती ति । अत्थ 25
 पलेति, अत्थ गमेति, अत्थ गच्छति निरुज्झति वूपसमति पटिप्पस्सम्भति ।
 न उपेति सङ्घं ति । सङ्घं^५ न उपेति, उद्देशं न उपेति, गणनं न

१ खित्त - स्या० । २ अपरजा - स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४-४,
 खित्त उक्खित्त - स्या० । ५ अमुकनाम दिस गतो ति सङ्घं - स्या० ।

उपेति, पण्णत्तिं न उपेति, “पुरत्थिम वा दिसं गता, पच्छिम वा दिस गता, उत्तर वा दिस गता, दक्खिण वा दिस गता उद्ध वा गता, अधो वा गता, तिरिय वा गता, विदिस वा गता” ति, सो हेतु नत्थि, पच्चयो नत्थि, कारण नत्थि, येन सङ्ख गच्छेय्या
5 ति - अत्थ पलेति न उपेति सङ्ख ।

एवं मुनी नामकाया विमुत्तो ति । एवं ति । ओपम्मसम्पटि-
पादन । मुनी ति । मोन वुच्चति आण पे० सङ्खजालमतिच्च सो
मुनि । नामकाया विमुत्तो ति । सो मुनि पकतिया पुब्बेव^१ रूपकाया
विमुत्तो^१ । तदङ्ग समतिक्कमा विक्खम्भनप्पहानेन पहीनो । तस्स
10 मुनिनो भवन्त आगम्म चत्तारो अरियमग्गा पटिलद्धा होन्ति ।
चतुन्न अरियमग्गान पटिलद्धत्ता नामकायो च रूपकायो च परिञ्जाता
होन्ति । नामकायस्स च रूपकायस्स च परिञ्जातत्ता नामकाया च
रूपकाया च मुत्तो विमुत्तो सुविमुत्तो^३ अच्चन्तअनुपादाविमोक्खेना ति
- एव मुनी नामकाया विमुत्तो ।

15 अत्थं पलेति न उपेति सङ्खं ति । अत्थं पलेती ति ।
अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति । न उपेति सङ्खं ति ।
अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुतो सङ्ख न उपेति, उद्देस
न उपेति, गणन न उपेति, पण्णत्ति न उपेति - खत्तियो ति वा
ब्राह्मणो ति वा वेस्सो ति वा सुद्धो ति वा गहट्ठो ति वा पब्बजितो
20 ति वा देवो ति वा मनुस्सो ति वा रूपी ति वा अरूपी
ति वा सञ्जी ति वा असञ्जी ति वा नेवसञ्जीनासञ्जी ति
वा । सो हेतु नत्थि पच्चयो नत्थि कारण नत्थि येन सङ्ख गच्छेय्या
ति - अत्थ पलेति न उपेति सङ्ख । तेनाह भगवा -

“अच्चि यथा वातवेगेन खित्ता, (उपसीवा ति भगवा)

25 अत्थ पलेति न उपेति सङ्ख ।

एवं मुनी नामकाया विमुत्तो,

अत्थ पलेति न उपेति सङ्ख” ति ॥

४४. अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थि,
 उदाहु वे सस्सतिया अरोगो ।
 तं मे मुनी साधु वियाकरोहि,
 तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥

अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थी ति । सो अत्थङ्गतो उदाहु 5
 नत्थि सो निरुद्धो उच्छिन्नो विनट्ठो ति - अत्थङ्गतो सो उद वा
 सो नत्थि ।

उदाहु वे सस्सतिया अरोगो ति । उदाहु निच्चो धुवो सस्सतो
 अविपरिणामधम्मो सस्सतिसम तथेव तिट्ठेय्या ति - उदाहु वे सस्सतिया 10
 अरोगो ।

तं मे मुनी साधु वियाकरोही ति । तं ति । य पुच्छामि
 य याचामि य अज्जेसामि य पसादेमि । मुनी ति । मोन वुच्चति
 ज्ञाणं . पे० सङ्गजालमतिच्च सो मुनि । साधु वियाकरोही ति ।
 साधु आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि
 उत्तानीकरोहि पकासेही ति - त मे मुनी साधु वियाकरोहि । 15

तथा हि ते विदितो एस धम्मो ति । तथा हि ते विदितो^१
 तुलितो तीरितो विभूतो विभावितो एस धम्मो ति - तथा हि ते
 विदितो एस धम्मो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थि,
 उदाहु वे सस्सतिया अरोगो । 20
 त मे मुनी साधु वियाकरोहि,
 तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ति ॥

४५. अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि, (उपसीवा ति भगवा) B 111
 येन नं वज्जु^२ तं तस्स नत्थि ।
 सब्बेसु धम्मेषु समूहतेसु, 25
 समूहता वादपथा पि सब्बे ॥

अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थी ति । अत्थङ्गतस्स अनुपादिसेसाय
 निब्बानधातुया परिनिब्बुतस्स रूपपमाण^३ नत्थि, वेदनापमाण नत्थि,

सञ्जापमाणं नत्थि, सङ्खारपमाणं नत्थि, विञ्जाणपमाणं नत्थि, न
 सति न सविज्जति नुपलब्भति पहीनं समुच्छिन्नं वूपसन्तं पटिप्पस्सद्धं
 अभब्बुप्पत्तिकं जाणग्गिणा दड्ढं ति - अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि ।
 उपसीवा ति भगवा ति । उपसीवा ति । भगवा तं ब्राह्मणं नामेन
 ५ आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेतं पे० सच्छिका पञ्जत्ति,
 यदिदं भगवा ति - उपसीवा ति भगवा ।

येन नं वज्जुं तं तस्स नत्थी ति । येन तं^१ रागेन वदेय्यु, येन
 दोसेन वदेय्यु, येन मोहेन वदेय्यु, येन मानेन वदेय्यु, याय दिट्ठिया
 वदेय्यु, येन उद्धच्चेन वदेय्यु, याय विचिकिच्छाय वदेय्यु, येहि
 10 अनुसयेहि वदेय्यु - रत्तो ति वा दुट्ठो ति वा मूब्धो ति वा विनिबद्धो^२
 ति वा परामट्ठो ति वा विक्खेपगतो ति वा अनिट्ठङ्गतो ति वा
 थामगतो ति वा, ते अभिसङ्खारा पहीना । अभिसङ्खारानं पहीनत्ता
 गतिया येन तं^३ वदेय्यु - नेरयिको ति वा तिरच्छानयोनिको ति वा
 पेत्तिविसयिको ति वा मनुस्सो ति वा देवो ति वा रूपी ति वा
 15 अरूपी ति वा सञ्जी ति वा असञ्जी ति वा नेवसञ्जीनासञ्जी
 ति वा, सो हेतुं नत्थि पच्चयो नत्थि कारणं नत्थि येन वदेय्यु
 कथेय्यु भणेय्यु दीपेय्यु वोहरेय्यु ति - येन न वज्जुं तं तस्स नत्थि ।

सब्बेसु धम्मेषु समूहतेसु ति । सब्बेसु धम्मेषु सब्बेसु खन्धेषु
 सब्बेसु आयतनेसु सब्बासु धातूसु सब्बासु गतीसु सब्बासु उपपत्तीसु
 20 सब्बासु पटिसन्वीसु सब्बेसु भवेषु सब्बेसु ससारेसु सब्बेसु वट्ठेषु
 ऊहतेसु समूहतेसु उद्धतेसु समुद्धतेसु उप्पाटितेसु समुप्पाटितेसु पहीनेसु
 समुच्छिन्नेसु वूपसन्तेसु पटिप्पस्सद्धेसु अभब्बुप्पत्तिकेसु जाणग्गिणा
 दड्ढसु ति - सब्बेसु धम्मेषु समूहतेसु ।

B. 112

समूहता वादपथा पि सब्बे ति । वादपथा वुच्चन्ति किलेसा
 25 च खन्धा च अभिसङ्खारा च । तस्स वादा च वादपथा च अधि-
 वचनानि च अधिवचनपथा च निरुत्ति च निरुत्तिपथा च पञ्जत्ति
 च पञ्जत्तिपथा च ऊहता समूहता उद्धता समुद्धता उप्पाटिता
 समुप्पाटिता पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका
 जाणग्गिणा दड्ढा ति - समूहता वादपथा पि सब्बे । तेनाहं भगवा -

“अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि, (उपसीवा ति भगवा)
 येन न वज्जु त तस्स नत्थि ।
 सब्बेसु धम्मेषु समूहतेसु,
 समूहता वादपथा पि सब्बे” ति ॥

सह गाथापरियोसाना ये ते ब्राह्मणेन सद्धि पे० पञ्जलिको 5
 नमस्समानो निसिन्नो होति - सत्था मे भन्ते भगवा सावकोहमस्मी ति ।
 उपसीवमाणवपुच्छानिद्देशो छट्टो ।

७. नन्दमाणवपुच्छानिद्देशो

४६. सन्ति लोके मुनयो, (इच्छायस्मा नन्दो)
 जना वदन्ति तयिदं कथंसु ।
 ज्ञाणुपपन्नं मुनि नो वदन्ति,
 उदाहु वे जीवितेनूपपन्नं ॥

10

सन्ति लोके मुनयो ति । सन्ती ति । सन्ति सविज्जन्ति अत्थि
 उपलब्भन्ति । लोके ति । अपायलोके . पे० आयतनलोके । मुनयो ति ।
 मुनिनामका आजीवका निगण्ठा^१ जटिला तापसा । देवा^२ लोके
 मुनयो ति सञ्जानन्ति, न च ते मुनयो^३ ति । सन्ति लोके मुनयो ।
 इच्छायस्मा नन्दो ति । इच्छा ति । पदसन्धि . पे० । आयस्मा ति 15
 पियवचन पे० । नन्दो ति । तस्स ब्राह्मणस्स नाम पे० अभि-
 लापो ति - इच्छायस्मा नन्दो ।

जना वदन्ति तयिदं कथंसू ति । जना ति - खत्तिया च
 ब्राह्मणा च वेस्सा च सुद्धा च गहट्टा च पब्बजिता च देवा च
 मनुस्सा च । वदन्ती ति - कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ति । 20
 तयिदं कथंसू ति । ससयपुच्छा विमतिपुच्छा द्वेळ्हकपुच्छा अनेकसपुच्छा
 “एव नु खो, ननु खो, कि नु खो, कथ नु खो” ति - जना
 वदन्ति तयिदं कथंसु ।

B 113

ज्ञाणुपपन्नं मुनि नो वदन्ती ति । अट्ट समापत्तिज्ञाणेन वा
 पञ्चाभिञ्जाज्ञाणेन वा उपेत समुपेत उपागत समुपागतं उपपन्नं 25

समुपपन्न समन्नागत मुनि वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती
ति - ब्राणूपपन्न मुनि नो वदन्ति ।

उदाहु वे जीवितेनूपपन्नं ति । उदाहु अनेकविविधअतिपरम-
दुक्करकारिकलूखजीवितानुयोगेन उपेत समुपेत उपागत समुपागत
5 उपपन्नं समुपपन्न समन्नागत मुनि वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ती ति - उदाहु वे जीवितेनूपपन्न । तेनाहु सो ब्राह्मणो -

“सन्ति लोके मुनयो, (इच्चायस्मा नन्दो)

जना वदन्ति तयिद कथसु ।

ब्राणूपपन्नं मुनि नो वदन्ति,

10

उदाहु वे जीवितेनूपपन्न” ति ॥

४७. न दिट्ठिया न सुतिया न ब्राणेन,

मुनीध नन्द कुसला वदन्ति ।

विसेनिकत्वा अनीघा निरासा,

चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमि ॥

15

न दिट्ठिया न सुतिया न ब्राणेना ति । न दिट्ठिया ति - न
दिट्ठसुद्धिया । न सुतिया ति - न सुतसुद्धिया । न ब्राणेना ति - न पि
अट्टसमापत्तिब्राणेन न' पि पञ्चाभिञ्जाब्राणेन' न पि मिच्छाब्राणेना
ति - न दिट्ठिया न सुतिया न ब्राणेन ।

मुनीध नन्द कुसला वदन्ती ति । कुसला ति । ये ते खन्ध-

20 कुसला धातुकुसला आयतनकुसला पटिच्चसमुप्पादकुसला सतिपट्टान-
कुसला सम्मप्पधानकुसला इट्ठिपादकुसला इन्द्रियकुसला बलकुसला
बोज्झकुसला मग्गकुसला फलकुसला निब्बानकुसला दिट्ठसुद्धिया'
वा सुतसुद्धिया वा अट्टसमापत्तिब्राणेन वा पञ्चाभिञ्जाब्राणेन वा
मिच्छाब्राणेन वा दिट्ठेन वा सुतेन वा उपेत समुपेत उपागत समुपागत
25 उपपन्न समुपपन्न समन्नागतं मुनि न वदन्ति न कथेन्ति न भणन्ति
न दीपयन्ति न वोहरन्ती ति - मुनीध नन्द कुसला वदन्ति ।

विसेनिकत्वा अनीघा निरासा चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमि ति ।

सेना वुच्चति मारसेना । कायदुच्चरित मारसेना, वचीदुच्चरितं

मारसेना, मनोदुच्चरित मारसेना, रागो मारसेना, दोसो मारसेना, मोहो मारसेना, कोधो उपनाहो मक्खो पळासो .. इस्सा मच्छरिय माया . साठेय्य . थम्भो . सारम्भो . मानो अतिमानो मदो पमादो . सब्बे किलेसा सब्बे दुच्चरिता सब्बे दरथा सब्बे परिळाहा सब्बे सन्तापा सब्बाकुसलाभिसङ्घारा मारसेना । वुत्तञ्हेत भगवता - 5

“कामा ते पठमा सेना, दुतिया अरति वुच्चति ।
ततिया खुप्पिपासा ते, चतुत्थी तण्हा पवुच्चति ॥

“पञ्चम थिनमिद्ध’ ते, छट्ठा भीरू पवुच्चति ।
सत्तमी विचिकिच्छा ते, मक्खो थम्भो ते अट्टमो ॥
लाभो सिलोको सक्कारो, मिच्छालद्धो च यो यसो ॥ 10

“यो चत्तानं समुक्कसे, परे च अवजानाति^१ ।
एसा नमुचि ते सेना, कण्हस्साभिप्पहारिनी ।
न न असूरो जिनाति, जेत्वा च लभते सुख” ति ॥

यतो चतूहि अरियसङ्गेहि सब्बा च मारसेना सब्बे च पटिसेनिकरा किलेसा जिता च पराजिता च भग्गा विप्पलुग्गा^१ 16
परम्मुखा, तेन वुच्चन्ति विसेनिकत्वा । अनीघा ति । रागो नीघो, दोसो नीघो, मोहो नीघो, कोधो नीघो, उपनाहो नीघो पे० ...
सब्बाकुसलाभिसङ्घारा नीघा । येस एते नीघा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका आणग्गिना दड्ढा ते वुच्चन्ति -
अनीघा । निरासा ति । आसा वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो 20 B 115
.. पे० अविजा लोभो अकुसलमूल । येस एसा आसा तण्हा पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका आणग्गिना दड्ढा,
ते वुच्चन्ति निरासा अरहन्तो^२ खीणासवा^३ । विसेनिकत्वा अनीघा
निरासा चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमी ति । ये ते विसेनिकत्वा व
अनीघा च निरासा च चरन्ति विहरन्ति इरियन्ति वत्तेन्ति पालेन्ति 25
यपेन्ति यापेन्ति, ते लोके मुनयो ति ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि
पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी

ति - विसेनिकत्वा अनीघा निरासा चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमि ।
तेनाह भगवा -

“न दिट्टिया न सुतिया न ज्ञाणेन,
मुनीध नन्द कुसला वदन्ति ।
5 विसेनिकत्वा अनीघा निरासा,
चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमी” ति ॥

४८. ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्चायस्मा नन्दो)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ।
सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं,
10 अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं ॥
कच्चिस्सु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता,
अतारु जातिं च जरं च मारिस ।
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ॥

ये केचिमे समणब्राह्मणासे ति । ये केची ति । सब्बेण सब्ब
15 सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेतं - ये केची ति ।
समणा ति । ये केचि इतो बहिद्धा पब्बज्जूपगता परिब्बाजकसमापन्ना ।
ब्राह्मणा ति । ये केचि भोवादिका ति - ये केचिमे समणब्राह्मणासे ।
इच्चायस्मा नन्दो ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० । आयस्मा ति ।
पियवचन पे० । नन्दो ति । तस्स ब्राह्मणस्स नाम .पे० . अभिलापो
20 ति - इच्चायस्मा नन्दो ।

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति । दिट्ठेण पि सुद्धिं विसुद्धिं
परिसुद्धिं मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ति । सुतेण पि सुद्धि विसुद्धि परिसुद्धि मुत्ति विमुत्तिं परिमुत्ति
वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ति । दिट्ठस्सुतेण पि
25 सुद्धिं विसुद्धिं परिसुद्धि मुत्तिं विमुत्ति परिमुत्तिं वदन्ति कथेन्ति
भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती ति - दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति । सीलेण पि सुद्धि विसुद्धिं
परिसुद्धि मुत्तिं विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति

वोहरन्ति वतेन^१ पि सुद्धि विसुद्धि परिसुद्धि मुक्ति विमुक्ति परिमुक्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ति । सीलब्बतेना पि सुद्धिं विसुद्धि परिसुद्धि मुक्ति विमुक्ति परिमुक्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती ति - सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं ।

अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धिं ति । अनेकविधकोतूहलमङ्गलेन 5
सुद्धि विसुद्धि परिसुद्धि मुक्ति विमुक्ति परिमुक्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती ति - अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि ।

कच्चिसु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता ति । कच्चिस्सू ति । ससयपुच्छा विमतिपुच्छा द्वेब्बहकपुच्छा अनेकसपुच्छा, “एव नु खो, ननु खो, कि नु खो, कथ नु खो” ति - कच्चिस्सु । ते ति । दिट्ठि- 10
गतिका । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - कच्चिस्सु ते भगवा । तत्थ यता चरन्ता ति । तत्था ति । सकाय दिट्ठिया सकाय खन्तिया सकाय रुचिया सकाय लद्धिया । यता ति । यत्ता^२ पटियत्ता^३ गुत्ता^३ गोपिता रक्खिता 15
सवुता । चरन्ता ति । चरन्ता विहरन्ता^४ इरियन्ता वत्तेन्ता पालेन्ता यपेन्ता यापेन्ता ति - कच्चिस्सु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता ।

अतारु जातिं च जरं च मारिसा ति । जातिजरामरण अतरिसु उत्तरिसु पतरिसु समतिककमिसु वीतिवत्तिसु । मारिसा ति । पियवचन गरुवचन^५ सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत - मारिसा ति - अतारु जाति च जर च मारिस । 20

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामि तं ति । पुच्छामि त याचामि त अज्जेसामि^६ त, कथयस्सु मे ति पुच्छामि त । भगवा ति पे०.. सच्छिका पञ्जत्ति, यदिदं भगवा ति । ब्रूहि 25
मेतं ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्चायस्मा नन्दो)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।

१. वतेन - स्या० । २-२ यता पटियता - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४. विचरन्ता - स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ अज्जेसामि त पसादेमि - स्या० ।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,
अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धि ॥

“कच्चिस्सु ते भगवा तत्थ यता चरन्ता,
अतारु जाति च जरं च मारिस।
पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेत” ति ॥

5

४९. ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं।
सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं,
अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं।
किञ्चा पि ते तत्थ यता चरन्ति,
नातरिंसु जातिजरं ति ब्रूमि ॥

10

ये केचिमे समणब्राह्मणासे ति'। ये केची ति। सब्बेण सब्बं
सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत - ये केची ति।
समणा ति। ये केवि इतो वहिद्धा पब्बज्जूपगता परिब्बाजकसमापन्ना।
15 ब्राह्मणा ति। ये केचि भोवादिका ति - ये केचिमे समणब्राह्मणासे।
नन्दा ति भगवा ति। नन्दा ति। भगवा त ब्राह्मण नामेण आलपति।
भगवा ति। गारवाधिवचनमेत पे० .सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद
भगवा ति - नन्दा ति भगवा।

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति। दिट्ठेण पि सुद्धि विसुद्धि
20 परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ति। सुतेन पि सुद्धि .पे० .। दिट्ठस्सुतेन पि सुद्धि विसुद्धि
परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ती ति - दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति। सीलेण पि सुद्धि विसुद्धि
25 परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ति। वतेण पि सुद्धि .पे० वोहरन्ति। सीलब्बतेना पि सुद्धि
विसुद्धिं परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति
दीपयन्ति वोहरन्ती ति - सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि।

B 118

अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं ति । अनेकविधकोतूहलमङ्गलेन^१
सुद्धिं विसुद्धिं परिसुद्धिं मुक्तिं विमुक्तिं परिमुक्तिं वदन्ति कथेन्ति
भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती ति - अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं ।

किञ्चा पि ते तत्थ यता चरन्ती ति । किञ्चा पी ति ।
पदसन्धि पदससगो पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता 5
पदानुपुब्बतापेत^२ - किञ्चा पी ति । ते ति - दिट्ठिगतिका । तत्था ति ।
सकायं दिट्ठिया सकायं खन्तिया सकायं रुच्चिया सकायं लद्धिया ।
यता ति । यत्ता पट्टियत्ता गुत्ता गोपिता रक्खिता सवुता । चरन्ती
ति । चरन्ति विहरन्ति इरियन्ति वत्तेन्ति पालेन्ति यपेन्ति यापेन्ती
ति - किञ्चा पि ते तत्थ यता चरन्ति । 10

नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमी ति । जातिजरामरणं न तरिसु
न उत्तरिसु न पतरिसु न समतिक्कमिसु न वीतिवत्तिसु, जातिजरा-
मरणा अनिक्खन्ता अनिस्सटा^३ अनतिक्कन्ता असमतिक्कन्ता^४
अवीतिवत्ता, अन्तोजातिजरामरणे परिवत्तेन्ति, अन्तोससारपथे
परिवत्तेन्ति, जातिया अनुगता, जराय अनुसटा, व्याधिना अभिभूता, 15
मरणेण अब्भाहता अताणा अलेणा असरणा अत्तरणीभूता ति ब्रूमि
आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि उत्तानी-
करोमि पकासेमी ति - नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमि । तेनाह भगवा -

“ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं । 20

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं,

अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं ।

किञ्चा पि ते तत्थ यता चरन्ति,

नातरिसु जातिजरं ति ब्रूमि” ति ॥

५०. ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्छायस्मा नन्दो) 25

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं,

अनेकरूपेण वदन्ति सुद्धिं ।

१. अनेकविधवत्तकुतूहलमङ्गलेन - स्या० । २. पदानुपुब्बतामेत - स्या० । ३. अनिस्सटा -
स्या० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

ते चे मुनी ब्रूसि अनोघतिण्णे,
अथ को चरहि देवमनुस्सलोके ।
अतारि जातिं च जरं च मारिस,
पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ॥

5 ये केचिमे समणब्राह्मणासे ति । ये केची ति । सब्बेन सब्ब
सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत - ये केची ति ।
समणा ति । ये केचि इतो बहिद्धा पब्बज्जूपगता परिब्बाजकसमापन्ना ।
ब्राह्मणा ति । ये केचि भोवादिका ति - ये केचिमे समणब्राह्मणासे ।
इच्चायस्मा नन्दो ति । इच्चा ति पदसन्धि पे० इच्चायस्मा
10 नन्दो ।

दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति । दिट्ठेन पि सुद्धि विसुद्धि
परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ति । सुतेना पि सुद्धि पे० । दिट्ठस्सुतेना पि सुद्धि विसुद्धि
परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
15 वोहरन्ती ति - दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।

सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धिं ति । सीलेना पि सुद्धि विसुद्धि
परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति दीपयन्ति
वोहरन्ति । वतेना पि सुद्धि पे० वोहरन्ति । सीलब्बतेना पि सुद्धि
विसुद्धि परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति भणन्ति
20 दीपयन्ति वोहरन्ती ति - सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि ।

अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धिं ति । अनेकविधकोतूहलमङ्गलेन
सुद्धि विसुद्धि परिसुद्धिं मुत्तिं विमुत्ति परिमुत्ति वदन्ति कथेन्ति
भणन्ति दीपयन्ति वोहरन्ती ति - अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि ।

ते चे मुनी ब्रूसि अनोघतिण्णे ति । ते चे ति - दिट्ठिगतिके ।
25 मुनी ति । मोन वुच्चति आण पे० । सङ्गजालमतिच्च सो मुनि ।
ब्रूसि अनोघतिण्णे ति । कामोघ भवोघ दिट्ठोघ अविज्जोघ अतिण्णे^१
अनतिक्कन्ते असमतिक्कन्ते अवीतिवत्ते अन्तोजातिजरामरणे परिवत्तेन्ते^१
अन्तोसंसारपथे परिवत्तेन्ते जातिया अनुगते जराय अनुसटे ब्याधिना

अभिभूते मरणेन अब्भाहते अताणे अलेणे असरणे असरणीभूते ।
 ब्रूसी ति । ब्रूसि आचिक्खसि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरसि विभ-
 जसि उत्तानीकरोसि पकासेसी ति - ते चे मुनी ब्रूसि अनोधतिण्णे ।

अथ को चरहि देवमनुस्सलोके अतारि जातिं च जरं च मारिसा
 ति । अथ को एसो सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया 5
 पजाय सदेवमनुस्साय जातिजरामरणं अतरि^१ उत्तरि^१ पतरि समति-
 क्कमि वीतिवत्तयि । मारिसा ति । पियवचन गरुवचन सगारवसप्प-
 तिस्साधिवचनमेत - मारिसा ति - अथ को चरहि देवमनुस्सलोके
 अतारि जाति च जर च मारिस ।

पुच्छामि तं भगवा ब्रूहि मेतं ति । पुच्छामि तं ति । पुच्छामि 10
 त याचामि त अज्जेसामि त पसादेमि* त । भगवा ति । गारवाधि-
 वचनमेत पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं
 ति । ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि
 उत्तानीकरोहि पकासेही ति - पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेतं । तेनाह
 सो ब्राह्मणो - 15

“ये केचिमे समणब्राह्मणासे, (इच्चायस्मा नन्दो)
 दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि ।
 सीलब्बतेना पि वदन्ति सुद्धि,
 अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि ।
 ते चे मुनी ब्रूसि अनोधतिण्णे, 20
 अथ को चरहि देवमनुस्सलोके ।
 अतारि जाति च जर च मारिस,
 पुच्छामि त भगवा ब्रूहि मेतं” ति ॥

५१. नाहं सब्बे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
 जातिजराय निवुत्ता ति ब्रूमि । 25
 ये सीध दिट्ठं व सुतं मुतं वा,
 सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं ॥

१-१ अतारि उत्तारि - स्या० । * त कथयस्सु पुमेतिच्छामी ति स्या० पोत्थके
 अधिको पाठो दिस्सति ।

अनेकरूपं पि पहाय सब्बं,
तण्हं परिञ्जाय अनासवासे ।
ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि ॥

B 121

नाहं सब्बे समणब्राह्मणासे नन्दा ति भगवा जातिजराय निवुता
5 ति ब्रूमी ति । नाह, नन्द, सब्बे समणब्राह्मणा जातिजराय आवुता
निवुता ओवुता^१ पिहिता पटिच्छन्ना पटिकुज्जिता ति वदामि ।
अत्थि ते समणब्राह्मणा येसं जाति च जरामरण च पहीना उच्छिन्न-
मूला तालावत्थुकता अनभावकता^२ आयंति अनुप्पादधम्मा ति ब्रूमि
आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि उत्तानी-
10 करोमि पकासेमी ति - नाहं सब्बे समणब्राह्मणासे नन्दा ति भगवा
जाति जराय निवुता ति ब्रूमि ।

ये सीध दिट्ठं वा सुतं मुतं वा सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं
ति । ये सब्बा दिट्ठसुद्धियो पहाय जहित्वा^३ पजहित्वा विनोदेत्वा
ब्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा । ये सब्बा सुतसुद्धियो पहाय पे०
15 ये सब्बा मुतसुद्धियो पहाय, ये सब्बा दिट्ठसुतमुतसुद्धियो पहाय ये
सब्बा सीलसुद्धियो पहाय, ये सब्बा वतसुद्धियो पहाय, ये सब्बा
सीलब्बतसुद्धियो पहाय जहित्वा पजहित्वा विनोदेत्वा ब्यन्तीकरित्वा
अनभाव गमेत्वा ति - ये सीध दिट्ठ व सुत मुत वा सीलब्बत वा
पि पहाय सब्ब ।

20 अनेकरूपं पि पहाय सब्बं ति । अनेकविधकोतूहलमङ्गलेन
सुद्धि विसुद्धि परिसुद्धि मुत्ति विमुत्ति परिमुत्ति पहाय जहित्वा
पजहित्वा विनोदेत्वा ब्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा ति - अनेकरूप
पि पहाय सब्ब ।

तण्हं परिञ्जाय अनासवासे^४ ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमी
25 ति । तण्हा ति । रूपतण्हा सद्दतण्हा गन्धतण्हा रसतण्हा फोट्ठब्ब-
तण्हा धम्मतण्हा । तण्हं परिञ्जाया ति । तण्ह तीहि परिञ्जाहि
परिजानित्वा - जातपरिञ्जाय, तीरणपरिञ्जाय, पहानपरिञ्जाय ।

१ ओफुटा - स्या० । २ अनभावगता - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४ अना-
सवाये - स्या० ।

कतमा ज्ञातपरिञ्चा ? तण्ह जानाति^१। “अयं रूपतण्हा अय सद्दतण्हा
अय गन्धतण्हा अय रसतण्हा अय फोट्टुब्बतण्हा अय धम्मतण्हा”
ति जानाति पस्सति - अय ज्ञातपरिञ्चा।

कतमा तीरणपरिञ्चा ? एवं ज्ञातं कत्वा तण्ह तीरेति
अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो पे० . निस्सरणतो^२ तीरेति - अय 5
तीरणपरिञ्चा।

कतमा पहानपरिञ्चा ? एव तीरयित्वा^३ तण्ह पजहति
विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति। वुत्तञ्हेत भगवता - “यो,
भिक्षवे, तण्हाय छन्दरागो तं पजहथ। एव सा तण्हा पहीना
भविस्सति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति 10
अनुप्पादधम्मा”। अय पहानपरिञ्चा। तण्हं परिञ्चाया ति। तण्ह
इमाहि तीहि परिञ्चाहि परिजानित्वा। अनासवा ति। चत्तारो
आसवा - कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो। येस इमे
आसवा पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति
अनुप्पादधम्मा, ते वुच्चन्ति अनासवा अरहन्तो^४ खीणासवा - तण्हं 15
परिञ्चाय अनासवा।

B. 122

ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि ति। ये तण्ह परिञ्चाय
अनासवा, ते कामोघ तिण्णा भवोघ तिण्णा दिट्ठोघ तिण्णा अवि-
ज्जोघ तिण्णा सब्बससारपथ तिण्णा उत्तिण्णा नित्तिण्णा अतिक्कन्ता
समतिक्कन्ता वीतिवत्ता ति ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्चपेमि 20
पट्टपेमि विवरामि विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - तण्ह
परिञ्चाय अनासवासे ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि। तेनाह
भगवा -

“नाह सब्बे समणब्राह्मणासे, (नन्दा ति भगवा)
जातिजराय निवुता ति ब्रूमि।
ये सीध दिट्ठ व सुत मुत वा,
सीलब्बतं वा पि पहाय सब्ब।

25

१ पजानाति - स्या०। २ अनिस्सरणतो - स्या०। ३ तिरेत्वा - स्या०। ४ ये ति
अरहन्तो - स्या०।

अनेकरूप पि पहाय सब्ब,
तण्ह परिञ्जाय अनासवासे ।
ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमी'' ति ॥

५२. एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ।
ये सीध दिट्ठं व सुतं मुतं वा,
सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं ।
अनेकरूपं पि पहाय सब्बं,
तण्हं परिञ्जाय अनासवासे ।
अहं पि ते ओघतिण्णा ति ब्रूमि ॥

एताभिनन्दामि वचो महेसिनो ति । एतं ति । तुय्ह वचनं
व्यप्पथ देसन अनुसासन अनुसिट्ठ नन्दामि अभिनन्दामि मोदामि
अनुमोदामि इच्छामि सादियामि पत्थयामि पिह्यामि अभिजप्पामि ।
महेसिनो ति । कि महेसि भगवा ? महन्त सीलक्खन्धं एसी गवेसी
परियेसी ति महेसि पे० कह नरासभो ति महेसी ति - एताभि-
नन्दामि वचो महेसिनो ।

सुकित्तितं गोतमनूपधीकं ति । सुकित्तितं ति । सुकित्तित
सुआचिक्खित सुदेसित सुपञ्जपित सुपट्ठपित सुविवटं सुविभक्त
सुउत्तानीकत सुपकासित । गोतमनूपधीकं ति । उपधी वुच्चन्ति किलेसा
च खन्धा च अभिसङ्गारा च । उपधिप्पहान उपधिवूपसम उपधिनिस्सग
उपधिपटिप्पस्सद्ध अमत निब्बान ति - सुकित्तित गोतमनूपधीक ।

ये सीध दिट्ठं व सुतं मुतं वा सीलब्बतं वा पि पहाय सब्बं
ति । ये सब्बा दिट्ठसुद्धियो पहाय जहित्वा पजहित्वा विनोदेत्वा
व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा । ये सब्बा सुतसुद्धियो .. पे० ...
ये सब्बा मुतसुद्धियो ये सब्बा दिट्ठसुतमुतसुद्धियो ये सब्बा सील-
सुद्धियो ये सब्बा वतसुद्धियो ये सब्बा सीलब्बतसुद्धियो पहाय जहित्वा
पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा ति - ये सीध
दिट्ठ व सुत मुत वा सीलब्बत वा पि पहाय सब्ब ।

अनेकरूपं पि पहाय सब्बं ति । अनेकविधकोतूहलमङ्गलेन
सुद्धिं विसुद्धिं परिसुद्धिं मुत्तिं विमुत्तिं परिमुत्तिं पहाय जहित्वा
पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभावं गमेत्वा ति - अनेकरूप
पि पहाय सब्बं ।

तण्हं परिञ्जाय अनासवासे अहं पि ते ओघतिण्णा ति 5
ब्रूमी ति । तण्हा ति - रूपतण्हा सदतण्हा गन्धतण्हा रसतण्हा फोटुब्ब-
तण्हा धम्मतण्हा । तण्हं परिञ्जाया ति । तण्ह तीहि परिञ्जाहि
परिजानित्वा - ज्ञातपरिञ्जाय, तीरणपरिञ्जाय, पहानपरिञ्जाय ।
कतमा ज्ञातपरिञ्जा ? तण्ह जानाति, अयं रूपतण्हा अय सदतण्हा
अय गन्धतण्हा अय रसतण्हा अय फोटुब्बतण्हा अय धम्मतण्हा ति 10
जानाति पस्सति - अय ज्ञातपरिञ्जा ।

कतमा तीरणपरिञ्जा ? एव ज्ञात क्त्वा तण्ह तीरेति
अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो परतो
पलोकतो ईतितो उपद्वतो भयतो उपसग्गतो चलतो पभङ्गुतो
अद्धुवतो अताणतो अलेणतो असरणतो असरणीभूततो रिक्ततो 15
तुच्छतो सुञ्जतो अनत्ततो आदीनवतो विपरिणामधम्मतो असारकतो
अघमूलतो^१ वधकतो विभवतो सासवतो सङ्गततो मारामिसतो
जातिधम्मतो जराधम्मतो व्याधिधम्मतो मरणधम्मतो सोकपरि-
देवदुक्खदोमनस्सुपायासधम्मतो सकिलेसधम्मतो^२ समुदयतो अत्थङ्गमतो
अस्सादतो^३ आदीनवतो निस्सरणतो तीरेति - अय तीरणपरिञ्जा । 20

B 124

कतमा पहानपरिञ्जा ? एव तीरयित्वा तण्ह पजहति
विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव गमेति - अय पहानपरिञ्जा ।

तण्हं परिञ्जाया ति । तण्ह इमाहि तीहि परिञ्जाहि
परिजानित्वा । अनासवा ति । चत्तारो आसवा - कामासवो, भवासवो,
दिट्ठासवो, अविज्जासवो । येस इमे आसवा पहीना उच्छिन्नमूला 25
तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुप्पादधम्मा, ते वुच्चन्ति
अनासवा अरहन्तो खीणासवा । तण्हं परिञ्जाय अनासवासे अहं पि
ते ओघतिण्णा ति ब्रूमी ति । ये तण्ह परिञ्जाय अनासवा, अहं पि

ते कामोघ तिण्णा भवोघ तिण्णा दिट्ठोघं तिण्णा अविज्जोघं तिण्णा
सब्बससारपथं तिण्णा उत्तिण्णा नित्तिण्णा अतिक्कन्ता समतिक्कन्ता
वीतिवत्ता ति ब्रूमि वदामि ति - तण्ह परिञ्जाय अनासवासे अहं
पि ते ओघतिण्णा ति ब्रूमि । तेनाह सो ब्राह्मणो -

5

“एताभिनन्दामि वचो महेसिनो,
सुकित्तित गोतमनूपधीक ।

ये सीध दिट्ठ व सुतं मुत वा,
सीलब्बत वा पि पहाय सब्ब ।

10

अनेकरूप पि पहाय सब्ब,
तण्हं परिञ्जाय अनासवासे ।

अह पि ते ओघतिण्णा ति ब्रूमी” ति ॥

नन्दमाणवपुच्छानिद्देशो सत्तमो ।

८. हेमकमाणवपुच्छानिद्देशो

५३. ये मे पुब्बे वियाकंसु, (इच्चायस्मा हेमको)

हुरं गोतमसासना ।

इच्चासि इति भविस्सति, सब्बं तं इतिहीतिहं ।

15

सब्बं तं तक्कवड्डुनं, नाहं तत्थ अभिरभिं ॥

ये मे पुब्बे वियाकंसू ति । यो^१ च बावरी ब्राह्मणो ये चञ्जे
तस्स आचरिया, ते सक दिट्ठि सक खन्ति सक रुचि सक लद्धि सक
अज्झासयं सक अधिप्पायं व्याकसु^२ आचिक्खिसु देसयिंसु पञ्जपिसु
पट्टपिसु विवरिसु विभजिसु उत्तानीअकसु पकासेसु ति - ये मे पुब्बे
20 वियाकसु । इच्चायस्मा हेमको ति । इच्चा ति । पदसन्धि . पे० . .
पदानुपुब्बतापेत - इच्चा ति । आयस्मा ति । पियवचन . . पे० । हेमको
ति - तस्स ब्राह्मणस्स नाम . पे० अभिलापो ति - इच्चायरमा हेमको ।

हुरं गोतमसासना ति । हुरं गोतमसासना पर गोतमसासना
पुरे गोतमसासना पठमतर गोतमसासना बुद्धसासना जिनसासना
25 तथागतसासना अरहन्तसासना ति - हुर गोतमसासना ।

इच्छासि इति भविस्सती ति। एव किर आसि, एवं किर भविस्सती ति - इच्छासि इति भविस्सति।

सब्बं तं इतिहीतिहं ति। सब्ब त इतिहीतिह इतिकिराय परम्पराय पिटकसम्पदाय तक्कहेतु नयहेतु आकारपरिवितक्केन दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया न साम सयमभिञ्जात न अत्तपच्चक्खधम्म ६ कथयिसू ति - सब्बं त इतिहीतिह।

सब्बं तं तक्कवड्डुनं ति। सब्ब त तक्कवड्डुन वितक्कवड्डुनं सङ्कप्पवड्डुन कामवितक्कवड्डुन ब्यापादवितक्कवड्डुन विहिंसावितक्कवड्डुन जातिवितक्कवड्डुन जनपदवितक्कवड्डुन अमरावितक्कवड्डुन परानुदयतापटिसयुत्तवितक्कवड्डुन^१ लाभसक्कारसिलोकपटिसयुत्तवितक्कवड्डुन अनवञ्जत्तिपटिसयुत्तवितक्कवड्डुन ति - सब्ब तं तक्कवड्डुन। 10

नाहं तत्थ अभिरमिं ति। नाह तत्थ अभिरमि न विन्दि नाधिगच्छं न पटिलभि ति - नाह तत्थ अभिरमि। तेनाह सो ब्राह्मणो -

B 126

“ये मे पुब्बे वियाकंसु, (इच्छायस्मा हेमको) 15
हुर गोतमसासना।

इच्छासि इति भविस्सति, सब्बं तं इतिहीतिह।

सब्ब त तक्कवड्डुन, नाह तत्थ अभिरमि” ति ॥

५४. त्वं च मे धम्ममक्खाहि, तण्हानिग्घातनं मुनि।

यं विदित्वा सतो चरं, तरे लोके विसत्तिकं ॥ 20

त्वं च मे धम्ममक्खाही ति। त्वं ति। भगवन्त भणति। धम्ममक्खाही ति। धम्मं ति। आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियो-सानकल्याण सात्थ सब्यञ्जन केवलपरिपुण्ण परिसुद्ध ब्रह्मचरिय, चत्तारो सतिपट्टाने चत्तारो सम्मप्पधाने चत्तारो इट्ठिपादे पञ्चिन्द्रियानि पञ्च बलानि सत्त बोज्जङ्गे अरिय अट्ठङ्गिक मग्गं निब्बान 25 च निब्बानगामिनिं च पटिपद अक्खाहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - त्वं च मे धम्ममक्खाहि।

तण्हानिग्घातनं मुनी ति । तण्हा ति - रूपतण्हा पे० ।
धम्मतण्हा । तण्हानिग्घातन तण्हापहान तण्हावूपसमं तण्हापटिनिस्सग्ग
तण्हापटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान । मुनी ति । मोनं वुच्चति ब्राण
. पे० . सङ्गजालमतिच्च सो मुनी ति - तण्हानिग्घातनं मुनि ।

5 यं विदित्वा सतो चरं ति । यं विदितं कत्वा तुलयित्वा
तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा”
ति विदित कत्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा,
“सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति पे० “य
किञ्चि समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म” ति विदित कत्वा
10 तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । सतो ति ।
चतूहि कारणेहि सतो काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो
सतो . पे० सो वुच्चति सतो । चरं ति । चरन्तो विहरन्तो इरियन्तो
वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो ति - य विदित्वा सतो चर ।

तरे लोके विसत्तिकं ति । विसत्तिका वुच्चति तण्हा । यो
15 रागो सारागो पे० . अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । विसत्तिका ति ।
केन्द्रेण विसत्तिका पे० विसटा वित्थता ति विसत्तिका । लोके
ति । अपायलोके मनुस्सलोके देवल्लोके खन्धलोके धातुलोके आयतन-
लोके । तरे लोके विसत्तिकं ति । लोके वेसा विसत्तिका लोके वेत
विसत्तिक सतो तरेय्य^१ उत्तरेय्य पतरेय्य समत्तिकमेय्य वीतिवत्तेय्य
20 ति - तरे लोके विसत्तिका । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“त्वं च मे धम्ममक्खाहि, तण्हानिग्घातनं मुनि ।
य विदित्वा सतो चर, तरे लोके विसत्तिक” ति ॥

५५. इध दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसु, पियरूपेसु हेमक ।
छन्दरागविनोदनं, निब्बानपदमच्चतुं ॥

25 इध दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसू ति । दिट्ठं ति - चक्खुना दिट्ठ ।
सुतं ति - सोतेन सुत । सुतं ति - घानेन^२ घायितं जिब्हाय सायितं
कायेन फुट्ठ । विञ्जातं ति - मनसा विञ्जात^३ ति - इध दिट्ठसुतमुत-
विञ्जातेसु ।

पियरूपेसु हेमका ति । किञ्च लोके पियरूपं सातरूप ?
 चक्खु लोके पियरूप सातरूप, सोत लोके घान लोके जिव्हा
 लोके . कायो लोके मनो लोके पियरूप सातरूप, रूपा लोके
 पियरूपं सातरूप, सद्दा लोके . गन्धा लोके रसा लोके फोटुब्बा
 लोके . धम्मा लोके पियरूप सातरूप, चक्खुविञ्जाण लोके पियरूपं 5
 सातरूप, सोतविञ्जाण लोके पियरूप सातरूप, घानविञ्जाण लोके .
 जिव्हाविञ्जाणं लोके कायविञ्जाण लोके . मनोविञ्जाण लोके
 पियरूप सातरूपं, चक्खुसम्फस्सो लोके सोतसम्फस्सो लोके .
 घानसम्फस्सो लोके जिव्हासम्फस्सो लोके कायसम्फस्सो लोके
 मनोसम्फस्सो लोके पियरूप सातरूप; चक्खुसम्फस्सजा वेदना 10
 लोके पियरूप सातरूप सोतसम्फस्सजा वेदना . घानसम्फस्सजा
 वेदना जिव्हासम्फस्सजा वेदना कायसम्फस्सजा वेदना
 मनोसम्फस्सजा वेदना लोके पियरूप सातरूप, रूपसञ्जा लोके
 सद्दसञ्जा लोके गन्धसञ्जा लोके रससञ्जा लोके फोटुब्ब-
 सञ्जा लोके धम्मसञ्जा लोके पियरूप सातरूप, रूपसञ्चेतना 15 B 128
 लोके सद्दसञ्चेतना लोके गन्धसञ्चेतना लोके रससञ्चेतना
 लोके फोटुब्बसञ्चेतना लोके . धम्मसञ्चेतना लोके पियरूप
 सातरूप; रूपतण्हा लोके . सद्दतण्हा लोके . गन्धतण्हा लोके
 रसतण्हा लोके . फोटुब्बतण्हा लोके धम्मतण्हा लोके पियरूप
 सातरूप, रूपवितक्को लोके . सद्दवितक्को लोके गन्धवितक्को 20
 लोके रसवितक्को लोके फोटुब्बवितक्को लोके धम्म-
 वितक्को लोके पियरूप सातरूप, रूपविचारो लोके पियरूप सातरूप,
 सद्दविचारो लोके गन्धविचारो लोके . रसविचारो लोके .
 फोटुब्बविचारो लोके . धम्मविचारो लोके पियरूप सातरूप ति—
 पियरूपेसु हेमक । 25

छन्दरागविनोदनं ति । छन्दरागो ति । यो कामेसु कामच्छन्दो
 कामरागो कामनन्दी कामतण्हा कामसिनेहो कामपरिळाहो काम-
 मुच्छा कामज्भोसान कामोघो कामयोगो कामुपादान कामच्छन्दनी-
 वरण । छन्दरागविनोदनं ति । छन्दरागप्पहान छन्दरागवूपसमं
 छन्दरागपटिनिस्सग्ग छन्दरागपटिप्पस्सद्ध अमत निब्बान ति— 30
 छन्दरागविनोदनं ।

निब्बानपदमच्चुतं ति । निब्बानपद ताणपद लेणपदं सरणपद
अभयपदं । अच्चुतं ति । निच्च ध्रुव सस्सत अविपरिणामधम्म ति -
निब्बानपदमच्चुत । तेनाह भगवा-

“इध दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसु, पियरूपेसु हेमक ।
छन्दरागविनोदन, निब्बानपदमच्चुत” ति ॥

5

५६. एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
उपसन्ता च ते सदा, तिण्णा लोको विसत्तिकं ॥

129

एतदञ्जाय ये सता ति । एतं ति । अमत निब्बान । यो सो
सव्वसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो
10 निब्बान । अञ्जाया ति । अञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा
विभावयित्वा विभूत कत्वा । “सव्वे सङ्खारा अनिच्चा” ति अञ्जाय
जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । “सव्वे
सङ्खारा दुक्खा” ति “सव्वे धम्मा अनत्ता” ति पे० “य किञ्चि
समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म” ति अञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा
15 तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । ये ति - अरहन्तो खीणासवा ।
सता ति - चतूहि कारणेहि सता । काये कायानुपस्सनासति-
पट्टान भावितत्ता सता पे० ते वुच्चन्ति सता ति - एतदञ्जाय
ये सता ।

दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ति । दिट्ठधम्मा ति । दिट्ठधम्मा जातधम्मा
20 तुलितधम्मा तीरितधम्मा विभूतधम्मा विभावितधम्मा । “सव्वे
सङ्खारा अनिच्चा” ति दिट्ठधम्मा पे० “य किञ्चि समुदयधम्म
सव्व तं निरोधधम्म” ति दिट्ठधम्मा जातधम्मा तुलितधम्मा
तीरितधम्मा विभूतधम्मा विभावितधम्मा । अभिनिब्बुता ति । रागस्स
निब्बापितत्ता निब्बुता,^१ दोसस्स निब्बापितत्ता निब्बुता, मोहस्स
25 निब्बापितत्ता निब्बुता, कोधस्स उपनाहस्स . सब्बाकुसलाभि-
सङ्खारानं सन्तत्ता समितत्ता वूपसमितत्ता निज्भातत्ता निब्बुतत्ता
विगतत्ता पटिप्पसद्धत्ता सन्ता उपसन्ता वूपसन्ता निब्बुता पटिप्प-
स्सद्धा ति - दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।

उपसन्ता च ते सदा ति । उपसन्ता ति । रागस्स उपसमित्ता
 निब्बापितत्ता उपसन्ता . दोसस्स मोहस्स कोधस्स उपनाहस्स
 पे० सब्बाकुसलाभिसङ्घारान सन्तत्ता समित्ता वूपसमित्ता
 निज्झातत्ता निब्बुतत्ता विगतत्ता पटिप्पसद्धत्ता सन्ता उपसन्ता
 वूपसन्ता निब्बुता पटिप्पस्सद्धा - ति उपसन्ता । ते ति - अरहन्तो 5
 खीणासवा । सदा ति । सदा^१ सब्बकाल निच्चकालं धुवकाल सतत
 समित अव्वोकिण्ण पो^२खानुपो^३द्ध^४ उदकूमिकजात^५ अवीचिसन्ततिसहित
 फस्सित^६ पुरेभत्त पच्छाभत्त पुरिमयाम^७ मज्झिमयाम पच्छिमयाम
 काळे जुण्हे वस्से हेमन्ते गिम्हे पुरिमे वयोखन्धे मज्झिमे वयोखन्धे
 पच्छिमे वयोखन्धे ति - उपसन्ता च ते सदा । 10

तिण्णा लोके विसत्तिकं ति । विसत्तिका वुच्चति तण्हा ।
 यो रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । विसत्तिका
 ति । केनट्ठेन^४ विसत्तिका पे० विसटा वित्थता ति विसत्तिका ।
 लोके ति । अपायलोके पे० आयतनलोके । तिण्णा लोके विसत्तिकं
 ति । लोके वेसा विसत्तिका लोके वेत विसत्तिक तिण्णा उत्तिण्णा 15
 नित्थिण्णा^५ अतिक्कन्ता समतिक्कन्ता वीतिवत्ता ति - तिण्णा लोके
 विसत्तिक । तेनाह भगवा -

“एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।

B 130

उपसन्ता च ते सदा, तिण्णा लोके विसत्तिक” ति ॥

सह गाथापरियोसाना पे० . सत्था मे भन्ते भगवा, सावको- 20
 हमस्मी ति ।

हेमकमाणवपुच्छानिद्देशो अट्टमो ।

९. तोदेय्यमाणवपुच्छानिद्देशो

५७. यस्मिं कामा न वसन्ति, (इच्चायस्मा तोदेय्यो)

तण्हा यस्स न विज्जति ।

कथंकथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स कीदिसो ॥

१ सदा सब्बदा - स्या० । २-२ पोखानुपोख उदकुम्मिजात - स्या० । ३ फुसित -
 स्या० । ४ प्ररिमयामे - स्या०, एवमुपरि पि । ५ केनत्थेन - स्या० । ६ नित्थिण्णा - स्या० ।

यस्मिं कामा न वसन्ती ति । यस्मि कामा न वसन्ति न
 सवसन्ति न आवसन्ति न^१ परिवसन्ती ति - यस्मि कामा न वसन्ति^२ ।
 इच्चायस्मा तोदेय्यो ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० पदानुपुब्बतापेत^३ -
 इच्चा ति । आयस्मा ति । पियवचन पे० । तोदेय्यो ति । तस्स
 5 ब्राह्मणस्स नाम पे० अभिलापो ति - इच्चायस्मा तोदेय्यो ।

तण्हा यस्स न विज्जती ति । तण्हा यस्स नत्थि न सति न
 सविज्जति नुपलब्भति आणगिगना दड्ढा ति - तण्हा यस्स न विज्जति ।

कथं कथा च यो तिण्णो ति । कथं कथा च यो तिण्णो उत्तिण्णो
 नित्थिण्णो अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो वीतिवत्तो ति - कथं कथा च
 10 यो तिण्णो ।

विमोक्खो तस्स कीदिसो ति । विमोक्खो तस्स कीदिसो
 किसिण्ठतो किपकारो किपटिभागो इच्छितब्बो ति विमोक्ख पुच्छती
 ति - विमोक्खो तस्स कीदिसो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“यस्मि कामा न वसन्ति, (इच्चायस्मा तोदेय्यो)

15

तण्हा यस्स न विज्जति ।

कथं कथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स कीदिसो” ति ॥

५८. यस्मिं कामा न वसन्ति, (तोदेय्या ति भगवा)

तण्हा यस्स न विज्जति ।

कथं कथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स नापरो ॥

20 यस्मिं कामा न वसन्ती ति । यस्मिं ति । यस्मि^३ पुगल्ले^३
 अरहन्ते खीणासवे । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा - वत्थुकामा च
 किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा पे० इमे वुच्चन्ति
 किलेसकामा । यस्मिं कामा न वसन्ती ति । यस्मि कामा न वसन्ति
 न सवसन्ति न आवसन्ति न परिवसन्ती ति - यस्मि कामा न वसन्ति ।

25

तोदेय्या ति भगवा ति । तोदेय्या ति । भगवा तं ब्राह्मण
 नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत . पे० . सच्छिका
 पञ्जति, यदिद भगवा ति - तोदेय्या ति भगवा ।

तण्हा यस्स न विज्जती ति । तण्हा ति - रूपतण्हा सद्वतण्हा
गन्धतण्हा रसतण्हा फोटुब्बतण्हा धम्मतण्हा । यस्सा ति - अरहूतो
खीणासवस्स । तण्हा यस्स न विज्जती ति । तण्हा यस्स नत्थि न
सति न सविज्जति नुपत्तुव्वमि, पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटि-
प्पस्सद्धा अभव्वुप्पत्तिका ज्ञाणग्गिना दड्ढा ति - तण्हा यस्स न विज्जति । 5

कथं कथा च यो तिण्णो ति । कथकथा वुच्चति विचिकिच्छा ।
दुक्खे कड्ढा पे० छम्भितत्त चित्तस्स मनोविलेखो । यो ति - यो सो
अरहू' खीणासवो । कथं कथा च यो तिण्णो ति । कथकथा च यो
तिण्णो उत्तिण्णो नित्थिण्णो अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो वीतिवत्तो
ति - कथकथा च यो तिण्णो । 10

विमोक्खो तस्स नापरो ति । नत्थि तस्स अपरो विमोक्खो
येन विमोक्खेन विमुच्चेय्य । विमुत्तो सो । कत' तस्स विमोक्खेन
करणीय ति - विमोक्खो तस्स नापरो । तेनाह भगवा -

“यस्मिं कामा न वसन्ति, (तोदेय्या ति भगवा)

तण्हा यस्स न विज्जति । 15

कथकथा च यो तिण्णो, विमोक्खो तस्स नापरो” ति ॥

५९. निराससो सो उद आससानो,
पञ्जाणवा सो उद पञ्जकप्पी ।
मुनिं अहं सक्क यथा विज्जञ्जं,
तं मे विद्याचिक्ख समन्तच्चक्खु ॥ 20

B. 132

निराससो सो उद आससानो ति । नित्तण्हो सो, उदाहु सतण्हो
रूपे^१ आसीसति^१, सद्दे गन्धे रसे. फोटुब्बे कुल गणं आवासं
लाभ . यस पसस सुख चीवर पिण्डपातं . सेनासन गिलान-
पच्चयभेसज्जपरिक्खार कामधातु रूपधातु . अरूपधातु .. कामभव .
रूपभव . अरूपभव सञ्जाभव . असञ्जाभव .. नेवसञ्जानासञ्जा- 25
भव एकवोकारभवं .. चतुवोकारभवं .. पञ्चवोकारभवं . अतीतं ..
अनागत . पच्चुप्पन्न दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बे धम्मे आसीसति सादियति
पत्थेति पिहेति अभिजप्पती ति - निराससो सो उद आससानो ।

पञ्जाणवा सो उद पञ्जाकप्पी ति । पञ्जाणवा सो ति ।
 पण्डितो पञ्जवा बुद्धिमा ज्ञाणी विभावी मेधावी । उद पञ्जाकप्पी
 ति । उदाहु अट्टसमापत्तिज्राणेन वा पञ्चाभिञ्जाज्राणेन वा मिच्छा-
 ज्राणेन वा तण्हाकप्प वा दिट्ठिकप्प वा कप्पेति जनेति सञ्जनेति
 ५ निव्वत्तेति अभिनिव्वत्तेती ति - पञ्जाणवा सो उद पञ्जकप्पी ।

मुनिं अहं सक्क यथा विजञ्जं ति । सक्का ति । सक्को
 भगवा । सक्ककुला पव्वजितो ति पि सक्को । अथ वा, अड्डो
 महद्धनो धनवा ति पि सक्को । तस्सिमानि धनानि, सेय्यथिद -
 सद्धाधन सीलधन हिरिधन ओत्तप्पधन सुतधन चागधन पञ्जाधन
 10 सतिपट्टानधन सम्मप्पधानधन इद्धिपादधन इन्द्रियधन बलधन बोज्झ-
 ज्जधन मग्गधन फलधन निव्वानधन ति । तेहि अनेकविधेहि धनरत-
 नेहि अड्डो महद्धनो धनवा ति पि सक्को । अथ वा, पहु विसवी
 अलमत्तो सूरु वीरो विक्कन्तो अभीरु अच्छम्भी अनुवासी
 अपलायी पहीनभयभेरवो विगतलोमहसो ति पि सक्को । मुनिं अहं
 15 सक्क यथा विजञ्जं ति । सक्क यथाह मुनि जानेय्य आजानेय्य
 विजानेय्य पटिविजानेय्य पटिविज्जेय्य ति - मुनि अह सक्क यथा
 विजञ्ज ।

B. 133

तं मे वियाचिक्ख समन्तचक्खू ति । तं ति । य पुच्छामि यं
 याचामि य अज्जेसामि य पसादेमि । वियाचिक्खा ति । आचिक्खाहि
 20 देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पका-
 सेहि । समन्तचक्खू ति । समन्तचक्खु वुच्चति सब्वञ्जुतज्राण . पे० ..
 तथागतो तेन समन्तचक्खू ति - त मे वियाचिक्ख समन्तचक्खु ।
 तेनाह सो ब्राह्मणो -

“निराससो सो उद आससानो,
 25 पञ्जाणवा सो उद पञ्जकप्पी ।
 मुनि अह सक्क यथा विजञ्ज,
 तं मे वियाचिक्ख समन्तचक्खू” ति ॥

६०. निराससो सो न च आससानो,
 पञ्जाणवा सो न च पञ्जाकप्पी ।

एवं पि तोदेय्य मुनिं विजान,
अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ॥

निराससो सो न च आससानो ति । नित्तण्हो सो । न सो सतण्हो रूपे^१ नासीसति^२ । सद्दे .. गन्धे दिट्टुसुतमुतविञ्जातब्बे धम्ममे नासीसति न इच्छति न सादियति न पत्थेति न पिहेति नाभिजप्पती 5 ति — निराससो सो न च आससानो ।

पञ्जाणवा सो न च पञ्जकप्पी ति । पञ्जाणवा^३ ति । पण्डितो पञ्जवा बुद्धिमा जाणी विभावी मेधावी । न च पञ्जकप्पी ति । अट्टसमापत्तिजाणेन वा पञ्चाभिञ्जाजाणेन वा मिच्छाजाणेन वा तण्हाकप्प वा न कप्पेति दिट्टिकप्प वा न कप्पेति न जनेति न सञ्जनेति न निब्बत्तेति नाभिनिब्बत्तेती ति — पञ्जाणवा सो न च पञ्जकप्पी । 10

एवं पि तोदेय्य मुनिं विजाना ति । मुनी ति । मोन वुच्चति जाण पे० सङ्गजालमतिच्च सो मुनि । एवं पि तोदेय्य मुनिं विजाना ति । तोदेय्य, एव मुनि जान पटिजान^४ पटिविजान^५ 15 पटिविज्झा^६ ति^७ — एव पि तोदेय्य मुनि विजान ।

अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ति । अकिञ्चनं ति । रागकिञ्चन दोसकिञ्चन मोहकिञ्चन मानकिञ्चन दिट्टिकिञ्चन किलेसकिञ्चन दुच्चरितकिञ्चन । यस्सेतानि^८ किञ्चनानि^९ पहीनानि समुच्छिन्नानि 20 वूपसन्तानि पटिप्पस्सद्धानि अभव्वुप्पत्तिकानि जाणगिगना दड्ढानि, सो वुच्चति अकिञ्चनो । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा — वत्थुकामा च किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा . पे० इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । भवा ति । द्वे भवा — कम्मभवो च पटिसन्धिको च पुनभवो . पे०. अय पटिसन्धिको पुनभवो ।

अकिञ्चनं कामभवे असत्तं ति । अकिञ्चनं पुग्गल कामे च 25 भवे च असत्त अलग्ग अलग्गितं अपलिबुद्ध निक्खन्तं निस्सट^{१०}

B 134

१-१ रूप नासिसति — स्या० । २ पञ्जाणवासो — स्या० । ३ विजान — स्या० ।
४ पटिविजानाति — स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६-६ यस्सेते किञ्चना — स्या०,
एवमुपरि पि । ७ निस्सट्टु — स्या० ।

विष्पमुत्त विसञ्जुत्त विमरियादिकतेन चेतसा विहरन्त ति - अकिञ्चनं कामभवे असत्तं । तेनाह भगवा -

“निराससो सो न च आससानो,
पञ्जाणवा सो न च पञ्जकप्पी ।
5 एव पि तोदेय्य मुनि विजान”
अकिञ्चनं कामभवे असत्त ति ॥

सह गाथापरियोसाना पे० सत्था मे भन्ते भगवा, सावको-
हमस्मी ति ।

तोदेय्यमाणवपुच्छानिद्देशो नवमो ।

१०. कप्पमाणवपुच्छानिद्देशो

6१. मज्झे सरस्मिं तिट्ठत्तं, (इच्छायस्मा कप्पो)
10 ओघे जाते महब्भये ।
जरामच्चुपरेत्तानं, दीपं पब्रूहि मारिस ।
त्वं च मे दीपमक्खाहि, यथायिदं नापरं सिया ॥

मज्झे सरस्मिं तिट्ठत्तं ति । सरो वुच्चति संसारो आगमन
गमन गमनागमन काल गति भवाभवो चुति च उपपत्ति च निब्बत्ति
15 च भेदो च जाति च जरा च मरण च । ससारस्स पुरिमा पि
कोटि न पञ्जायति, पच्छिमा पि कोटि न पञ्जायति, मज्झेव'
ससारे सत्ता ठिता पतिट्ठिता अल्लीना उपगता अज्झोसिता अधिमुत्ता ।

B 135

कथ ससारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति ? एत्तका जातियो
वट्ट वत्ति, ततो पर न वत्तती ति, हेव नत्थि । एव पि संसारस्स
20 पुरिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तकानि जातिसतानि वट्ट वत्ति,
ततो पर न वत्तती ति, हेव नत्थि । एव पि ससारस्स पुरिमा कोटि
न पञ्जायति । एत्तकानि जातिसहस्सानि वट्ट वत्ति, ततो पर न
वत्तती ति, हेवं नत्थि । एवं पि ससारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति ।
एत्तकानि जातिसतसहस्सानि वट्ट वत्ति, ततो पर न वत्तती ति,

ततो पर न वत्तती ति, हेवं नत्थि । एवं पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तका कप्पकोटियो वट्टं वत्ति, ततो पर न वत्तती ति, हेवं नत्थि । एवं पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तकानि कप्पकोटिसतानि वट्टं वत्ति, ततो पर न वत्तती ति, हेव नत्थि । एव पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तकानि कप्पकोटिसहस्सानि वट्टं वत्ति, ततो पर न वत्तती ति, हेव नत्थि । एवं पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तकानि कप्पकोटिसतसहस्सानि वट्टं वत्ति, ततो पर न वत्तती ति, हेवं नत्थि । एव पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति ।

10 वृत्त हेतु भगवता — “अनमतग्गोय, भिक्खवे, संसारो” । पुब्बा कोटि न पञ्जायति अविज्जानीवरणान सत्तान तण्हासयोजनान सन्धावत ससरत । एव दीघरत्त खो, भिक्खवे, दुक्ख पच्चनुभूत तिब्ब पच्चनुभूत^३ ब्यसन पच्चनुभूत, कटसी वड्डिता^४ । यावञ्चिद, भिक्खवे, अलमेव सब्बसङ्गारेसु निब्बिन्दितु अल विरज्जितु अल
15 विमुच्चित्तु” ति । एव पि संसारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति ।

कथ संसारस्स पच्छिमा कोटि न पञ्जायति ? एत्तका जातियो वट्टं वत्तिस्सति, ततो पर न वत्तिस्सती ति, हेव नत्थि । एव पि संसारस्स पच्छिमा कोटि न पञ्जायति । एत्तकानि जातिसतानि, एत्तकानि जातिसहस्सानि, एत्तकानि जातिसतसहस्सानि,
20 एत्तका जातिकोटियो, एत्तकानि जातिकोटिसतानि, एत्तकानि जातिकोटिसहस्सानि, एत्तकानि जातिकोटिसतसहस्सानि, एत्तकानि वस्सानि, एत्तकानि वस्ससतानि, एत्तकानि वस्ससहस्सानि, एत्तकानि वस्ससतसहस्सानि, एत्तका वस्सकोटियो, एत्तकानि वस्सकोटिसतानि, एत्तकानि वस्सकोटिसहस्सानि, एत्तकानि वस्सकोटिसतसहस्सानि,
25 एत्तकानि कप्पानि, एत्तकानि कप्पसतानि, एत्तकानि कप्पसहस्सानि, एत्तकानि कप्पसतसहस्सानि, एत्तका कप्पकोटियो, एत्तकानि कप्पकोटिसतानि, एत्तकानि कप्पकोटिसहस्सानि, एत्तकानि कप्पकोटिसतसहस्सानि वट्टं वत्तिस्सति, ततो पर न वत्तिस्सती ति, हेव नत्थि ।

एवं पि संसारस्स पच्छिमा कोटि न पञ्जायति । एव पि ससारस्स
पुरिमा पि कोटि न पञ्जायति, पच्छिमा पि कोटि न पञ्जायति,
मज्झेव संसारे सत्ता ठिता पतिट्ठिता अल्लीना उपगता अज्भोसिता
अधिमुत्ता ति - मज्झे सरस्मि तिट्ठत । इच्चायस्सा कप्पो ति । इच्चा
ति । पदसन्धि . पे० । आयस्सा ति । पियवचन पे० । कप्पो ति । 5
तस्स ब्राह्मणस्स नाम पे० अभिलापो ति - इच्चायस्सा कप्पो ।

ओघे जाते महब्भये ति । कामोघे भवोघे दिट्ठोघे अविज्जोघे
जाते सञ्जाते निब्बत्ते अभिनिब्बत्ते पातुभूते । महब्भये ति । जातिभये
जराभये व्याधिभये मरणभये ति - ओघे जाते महब्भये ।

जरामच्चुपरेतानं ति । जराय फुट्टानं परेतान समोहितानं 10
समन्नागतान । मच्चुना फुट्टान परेतान समोहितान समन्नागतान,
जातिया अनुगतान जराय अनुसटान व्याधिना अभिभूतानं मरणेन
अब्भाहतान अताणान अलेणान असरणान असरणीभूतान ति -
जरामच्चुपरेतान ।

दीपं पब्रूहि मारिसा ति । दीप ताण लेण सरण गति 15
परायन ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि
विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेहि । मारिसा ति । पियवचनं
गरुवचन सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत मारिसा ति - दीप पब्रूहि
मारिस ।

त्वं च मे दीपमक्खाही ति । त्वं ति । भगवन्तं भणति । 20
दीपमक्खाही ति । दीप ताण लेण सरण गति परायन अक्खाहि
आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानी-
करोहि पकासेही ति - त्वं च मे दीपमक्खाहि ।

यथायिदं नापरं सिया ति । यथायिदं दुक्ख इधेव निरुज्भयेय
वूपसमेय्य अत्थ गच्छेय्य पटिप्पस्सम्भेय्य पुनपटिसन्धिक दुक्खं न 25
निब्बत्तेय्य, कामधातुया वा रूपधातुया वा अरूपधातुया वा कामभवे
वा रूपभवे वा अरूपभवे वा संञ्जाभवे वा असञ्जाभवे वा
नेवसञ्जानासञ्जाभवे वा एकवोकारभवे वा चतुवोकारभवे वा पञ्च-
वोकारभवे वा पुनगतिया वा उपपत्तिया वा पटिसन्धिया वा
भवे वा संसारे वा वट्टे वा न जनेय्य न सञ्जनेय्य न निब्बत्तेय्य 30

नाभिनिब्वत्तेय्य । इधेव निरुज्जेय्य वूपसमेय्य अत्थ गच्छेय्य पटि-
प्पस्सम्भेय्या ति - यथायिद नापर सिया । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“मज्झे सरस्मि तिट्ठत, (इच्चायस्मा कप्पो)
ओघे जाते महब्भये ।

5

जरामच्चुपरेतान, दीप पब्रूहि मारिस ।

त्व च मे दीपमक्खाहि, यथायिद नापर सिया” ति ॥

६२. मज्झे सरस्मिं तिट्ठतं, (कप्पा ति भगवा)
ओघे जाते महब्भये ।

जरामच्चुपरेतानं, दीपं पब्रूमि कप्प ते ॥

10

मज्झे सरस्मिं तिट्ठतं ति । सरो वुच्चति ससारो आगमन गमन
गमनागमनं काल गति भवाभवो, चुति च उपपत्ति च निब्वत्ति च
भेदो च जाति च जरा च मरणं च । ससारस्स पुरिमा पि कोटि न
पञ्जायति, पच्छिमा पि कोटि न पञ्जायति । मज्जेव ससारे सत्ता
ठिता पतिट्ठिता अल्लीना उपगता अज्भोसिता अधिमुत्ता ।

15

कथ ससारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति ? पे० एव^१
ससारस्स पुरिमा कोटि न पञ्जायति । कथ ससारस्स पच्छिमा कोटि
न पञ्जायति ? पे० . एवं ससारस्स पच्छिमा कोटि न पञ्जायति ।
एव ससारस्स पुरिमा पि कोटि न पञ्जायति, पच्छिमा पि कोटि न
पञ्जायति । मज्जेव ससारे सत्ता ठिता पतिट्ठिता अल्लीना उपगता
20 अज्भोसिता अधिमुत्ता ति - मज्झे सरस्मि तिट्ठत । कप्पा ति भगवा
ति । कप्पा ति । भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति । भगवा ति ।
गारवाधिवचनमेत . पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति -
कप्पा ति भगवा ।

25

ओघे जाते महब्भये ति । कामोघे भवोघे दिट्ठोघे अविज्जोघे
जाते सञ्जाते निब्वत्ते अभिनिब्वत्ते पातुभूते । महब्भये ति । जातिभये
जराभये व्याधिभये मरणभये ति - ओघे जाते महब्भये ।

B. 139

जरामच्चुपरेतानं ति । जराय फुट्टान परेतान समोहितानं
समन्नागतान । मच्चुना फुट्टानं परेतान समोहितान समन्नागतान

जातिया अनुगतानं जराय अनुसटानं ब्याधिना अभिभूतानं मरणेन
अब्भाहतानं अताणानं अलेणान असरणानं असरणीभूतान ति -
जरामच्चुपरेतान ।

दीपं पब्रूमि कप्प ते ति । दीपं ताणं लेण सरणं गति परायनं
ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि 5
उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - दीप पब्रूमि कप्प ते । तेनाह भगवा -

“मज्झे सरस्मि तिट्ठत, (कप्पा ति भगवा)

ओघे जाते महब्भये ।

जरामच्चुपरेतानं, दीपं पब्रूमि कप्प ते” ति ॥

६३. अकिञ्चनं अनादानं, एतं दीपं अनापरं । 10

निब्बानं इति नं ब्रूमि, जरामच्चुपरिक्खयं ॥

अकिञ्चनं अनादानं ति । किञ्चनं ति । रागकिञ्चन
दोसकिञ्चन मोहकिञ्चन मानकिञ्चन दिट्ठिकिञ्चन किलेसकिञ्चन
दुच्चरितकिञ्चन, किञ्चनप्पहान किञ्चनवूपसमं किञ्चनपटि- 15
निस्सग्ग किञ्चनपटिप्पस्सद्धि अमतं निब्बान ति - अकिञ्चन ।
अनादानं ति । आदान वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो . पे० .
अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । आदानप्पहानं आदानवूपसम आदान-
पटिनिस्सग्ग आदानपटिप्पस्सद्धिं अमत निब्बान ति - अकिञ्चनं
अनादानं ।

एतं दीपं अनापरं ति । एत दीपं ताणं लेण सरणं गति 20
परायन । अनापरं ति । तम्हा परो अञ्जो दीपो नत्थि । अथ खो
सो' एव' दीपो अग्गो च सेट्ठो च विसेट्ठो च पामोक्खो च उत्तमो
च पवरो चा ति - एतं दीप अनापर ।

निब्बानं इति नं ब्रूमि ति । वानं वुच्चति तण्हा । यो रागो
सारागो . पे० . अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । वानप्पहान वानवूपसमं 25
वानपटिनिस्सग्ग वानपटिप्पस्सद्धि अमतं निब्बान । इती ति । पदसन्धि
पदसंसग्गो पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता पदानुपुब्ब-
तापेतं - इती ति ।

ब्रूमि ति । ब्रूमि आचिक्खामि देसेमि पञ्जपेमि पट्टपेमि
विवरामि विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी ति - निब्बान इति
नं ब्रूमि ।

जरामच्चुपरिक्खयं ति । जरामरणस्स पहानं वूपसम
5 पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति - जरामच्चुपरिक्खयं ।
तेनाह भगवा -

“अकिञ्चन अनादान, एतं दीप अनापरं ।
निब्बान इति न ब्रूमि, जरामच्चुपरिक्खयं” ति ॥

६४. एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।
10 न ते मारवसानुगा, न ते मारस्स पट्ठगू ॥

एतदञ्जाय ये सता ति । एतं ति - अमतं निब्बानं । यो सो
सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो
निब्बान । अञ्जाया ति । अञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा
विभावयित्वा विभूतं कत्वा, “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति पे० “य
15 किञ्च समुदयधम्म, सब्बं त निरोधधम्म” ति अञ्जाय जानित्वा
तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा । ये ति - अरहन्तो
खीणासवा । सता ति । चतुहि कारणेहि सता । काये कायानुपस्सना-
सतिपट्टान भावेन्ता सता पे० . ते वुच्चन्ति सता ति - एतदञ्जाय
ये सता ।

20 दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ति । दिट्ठधम्मा ति - दिट्ठधम्मा जातधम्मा
तुलितधम्मा तीरितधम्मा विभूतधम्मा विभावितधम्मा । अभिनिब्बुता
ति । रागस्स निब्बापितत्ता निब्बुता, दोसस्स पे० सब्बाकुसलाभि-
सङ्खारान सन्तत्ता समितत्ता वूपसमितत्ता निज्झातत्ता निब्बुतत्ता
पटिप्पस्सद्धत्ता सन्ता उपसन्ता वूपसन्ता निब्बुता पटिप्पस्सद्धा ति-
25 दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।

न ते मारवसानुगा ति । मारो^१ ति । यो सो मारो कण्हो अधि-
पति अन्तगू नमुचि पमत्तबन्धु । न ते मारवसानुगा ति । न ते मारस्स
वसे वत्तन्ति,^२ ना पि मारो तेसु वस वत्तेति । ते मार च मारपक्खं च

मारपासं च मारबलिसं च मारामिसं च मारविसयं च मारनिवासं च
मारगोचरं च मारबन्धनं च अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्ज्ञोत्थरित्वा
परियादयित्वा^१ मद्दित्वा चरन्ति विहरन्ति इरियन्ति वत्तेन्ति पालेन्ति
यपेन्ति यापेन्ती ति - न ते मारवसानुगा ।

न ते मारस्स पद्धगू ति । न ते मारस्स पद्धा पद्धचरा परि- 5
चारिका सिया, बुद्धस्स ते भगवतो पद्धा पद्धचरा परिचारिका सिया
ति - न ते मारस्स पद्धगू । तेनाह भगवा -

“एतदञ्जाय ये सता, दिट्ठधम्माभिनिब्बुता ।

न ते मारवसानुगा, न ते मारस्स पद्धगू” ति ॥

सह गाथापरियोसाना पे० . सत्था मे भन्ते भगवा, सावको- 10
हमस्मी ति ।

कप्पमाणवपुच्छानिद्देशो दसमो ।

११. जतुकर्णिमाणवपुच्छानिद्देशो

६५. सुत्वानहं वीर अकामकामिं, (इच्चायस्मा जतुकर्णि)
ओघातिगं पुट्ठुमकाममागमं ।
सन्तिपदं ब्रूहि सहजनेत्तं,
यथातच्छं भगवा ब्रूहि मेतं ॥ 15

सुत्वानहं वीर अकामकामिं ति । सुत्वा सुणित्वा उग्गहेत्वा
उपधारेत्वा उपलक्खयित्वा । इति पि सो भगवा अरह पे० बुद्धो
भगवा ति - सुत्वानह । वीरा ति । वीरो भगवा । वीरियवा ति वीरो,
पहू ति वीरो, विसवी ति वीरो, अलमत्तो ति वीरो, सूरु ति वीरो,
विक्कन्तो अभीरू^३ अच्छम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीनभयभेरवो विगत- 20
लोमहसो ति वीरो ।

विरतो इध सब्बपापकेहि,

निरयदुक्ख अतिच्च वीरियवा^४ सो ।

१ परियादयित्वा - स्या० । २ सहाजनेत्त - स्या० । ३ अभीरू - स्या० । ४ विरि-
यवा - स्या०, एवमुपरि पि ।

सो वीरियवा पधानवा,
वीरो तादि पवुच्चते तथत्ता ति ॥

सुत्वानह वीर। अकामकामिं ति। कामा ति। उद्दानतो द्वे
कामा - वत्थुकामा च किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा
5 पे० इमे वुच्चन्ति किलेसकामा। बुद्धस्स भगवतो वत्थुकामा परि-
ञ्जाता, किलेसकामा पहीना। वत्थुकामान परिञ्जातत्ता किलेसकामान
पहीनत्ता भगवा न कामे कामेति, न कामे पत्थेति, न कामे पिहेति, न
कामे अभिजप्पति। ये कामे कामेन्ति कामे पत्थेन्ति कामे पिहेन्ति कामे
10 अभिजप्पन्ति ते कामकामिनो रागरागिनो सञ्जासञ्जिनो। भगवा न
कामे कामेति, न कामे पत्थेति, न कामे पिहेति, न कामे अभिजप्पति।
तस्मा बुद्धो अकामो निक्कामो चत्तकामो वन्तकामो मुत्तकामो पहीन-
कामो पटिनिस्सट्ठकामो वीतरागो विगतरागो चत्तरागो वन्तरागो मुत्त-
रागो पहीनरागो पटिनिस्सट्ठरागो निच्छातो निब्बुतो सीतिभूतो सुख-
पटिसवेदी^१ ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरती ति - सुत्वानह वीर अकामकामि।

15 इच्चायस्मा जतुकण्णी ति। इच्चा ति। पदसन्धि पे०
पदानुपुब्बतापेत - इच्चा ति। आयस्मा ति। पियवचन सगारवसप्प-
तिसाधिवचनमेत आयस्मा ति। जतुकण्णी ति। तस्स ब्राह्माणस्स गोत्त
सङ्घा समञ्जा पञ्चन्ति वोहारो ति - इच्चायस्मा जतुकण्णि।

ओघातिगं पुट्ठुमकामभागमं ति। ओघातिगं ति। ओघातिग
20 ओघ अतिक्कन्त समतिक्कन्त वीतिवत्त ति - ओघातिग। पुट्ठु ति।
पुट्ठु पुच्छित्तु याचित्तु अञ्जेसित्तु पसादेत्तु। अकामभागमं ति। अकाम
पुट्ठु निक्काम चत्तकामं वन्तकाम मुत्तकाम पहीनकाम पटिनिस्सट्ठकाम
वीतराग विगतराग चत्तराग वन्तराग मुत्तराग पहीनराग पटिनिस्सट्ठराग
आगम्हा आगतम्हा उपागतम्हा सम्पत्तम्हा तथा सद्धि समागतम्हा ति -
25 ओघातिगं पुट्ठुमकामभागम।

सन्तिपदं ब्रूहि सहजनेत्ता ति। सन्ती ति। एकेन आकारेन
सन्ति पि सन्तिपदं पि तयेव अमतं निब्बान। यो सो सब्बसङ्खारसमथो
सब्बूपधिपटिनिस्सगो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान। वुत्त हेत
भगवता - "सन्तमेतं पदं, पणीतमेत पदं, यदिद सब्बसङ्खारसमथो सब्ब-

पधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान” ति । अथा-
 परेनाकारेण ये धम्मा सन्ताधिगमाय सन्तिफुसनाय सन्तिसच्छिकिरियाय
 सवत्तन्ति, सेय्यथिदं—चत्तारो सतिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो
 इद्धिपादा पञ्चिन्द्रियानि पञ्च बलानि सत्त बोञ्जङ्गा अरियो अट्टङ्गिको
 मग्गो—इमे वुच्चन्ति सन्तिपदा । सन्तिपदं ताणपद लेणपद सरणपदं 5
 अभयपदं अच्चुतपद अमतपदं निब्बानपदं ब्रूहि आचिक्खाहि देसेहि
 पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पका-
 सेहि । सहजनेत्ता ति । नेत्त वुच्चति सब्वञ्जुतत्ताण । बुद्धस्स भगवतो
 नेत्तं च जिनभावो च बोधिया मूले अपुब्ब अचरिम एकस्मि खणे उप्पन्नो,
 तस्मा बुद्धो सहजनेत्तो ति — सन्तिपद ब्रूहि सहजनेत्त । 10

B 143

यथातच्छं भगवा ब्रूहि मेतं ति । यथातच्छ वुच्चति अमत
 निब्बान पे० निरोधो निब्बान । भगवा ति । गारवाधिवचन पे०
 सच्छिका पञ्जन्ति, यदिद भगवा ति । ब्रूहि मेतं ति । ब्रूहि आचिक्खाहि
 पे० पकासेही ति—यथातच्छ भगवा ब्रूहि मेत । तेनाह सो ब्राह्मणो—

“सुत्वानह वीर अकामकामि, (इच्चायस्मा जतुकणि) 15
 ओघातिग पुट्टुमकाममागम ।
 सन्तिपद ब्रूहि सहजनेत्त,
 यथातच्छ भगवा ब्रूहि मेत” ति ॥

६६. भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियति,
 आदिच्चो व पथविं तेजी तेजसा ।
 परित्तपञ्जास्स मे भूरिपञ्जो,
 आचिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं ।
 जातिजराय इध विप्पहानं ॥

20

भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियती ति । भगवा ति । गार-
 वाधिवचन पे० सच्छिका पञ्जन्ति, यदिद भगवा ति । कामा^१
 ति । उद्दानतो द्वे कामा—वत्थुकामा च किलेसकामा च .पे० इमे
 वुच्चन्ति वत्थुकामा पे० इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । भगवा वत्थु-
 कामे परिजानित्वा किलेसकामे पहाय अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्झोत्थ-

25

रित्वा परियादयित्वा^१ चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियति ।

आदिच्चो व पथविं^२ तेजी तेजसा ति । आदिच्चो वुच्चति सुरियो^३ । पथवी वुच्चति जगती । यथा सुरियो तेजी तेजेन समन्नागतो पथवि अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा परियादयित्वा सन्तापयित्वा सब्ब आकासगतं तमगत अभिविहच्च अन्धकार विधमिन्त्वा आलोक दस्सयित्वा^४ आकासे अन्तलिक्खे गगनपथे^५ गच्छति, एवमेव भगवा आणतेजी आणतेजेन समन्नागतो सब्ब अभिसङ्खारसमुदय पे० किलेसतम अविज्जन्धकार विधमिन्त्वा आणालोक दस्सेत्वा वत्थुकामे परिजानित्वा किलेसकामे पहाय अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा परियादयित्वा महित्वा चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - आदिच्चो व पथवि तेजी तेजसा ।

परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्जो ति । अहमस्मि परित्तपञ्जो ओमकपञ्जो लामकपञ्जो^६ छतुक्कपञ्जो^७ । त्व पि महापञ्जो पुथुपञ्जो हासपञ्जो जवनपञ्जो तिक्खपञ्जो निब्बेधिकपञ्जो । भूरि वुच्चति पथवी । भगवा ताय पथविसमाय पञ्जाय विपुलाय वित्थताय समन्नागतो ति - परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्जो ।

आचिक्ख धम्मं यमहं विज्जञ्जं ति । धम्मं^८ ति । आदिकल्याण मज्झेकल्याण परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जन केवलपरिपुण्ण परि- सुद्धं ब्रह्मचरिय, चत्तारो सतिपट्टाने पे० . निब्बान च निब्बानगामिनि च पटिपद आचिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेहि । यमहं विज्जञ्जं ति । यमह जानेय्य आजानेय्य विजानेय्य पटिजानेय्यं पटिविज्जेय्यं अधिगच्छेय्यं फस्सेय्यं^९ सच्छि- करेय्य ति - आचिक्ख धम्मं यमहं विज्जञ्जं ।

जातिजराय इध विप्पहानं ति । इधेव जातिजराय^{१०} मरणस्स पहान वूपसम पटिनिस्सगं पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बानं ति - जाति- जराय इध विप्पहान । तेनाह सो ब्राह्मणो -

१ परियादयित्वा महित्वा - स्या० । २ पठवि - स्या० । ३ सूरियो - म० । ४ दस्सेत्वा - स्या० । ५ गगनपथे - स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७. जतुकपञ्जो - स्या० । ८. आचिक्ख धम्म - स्या० । ९ फुसेय्य - स्या० । १० जातिया- जरा - स्या० ।

“भगवा हि कामे अभिभुय्य इरियति,
आदिच्चो व पथवि तेजी तेजसा ।
परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्जो,
आचिक्ख धम्म यमहं विजञ्ज ।
जातिजराय इध विप्पहान” ति ॥

5

६७. कामेसु^१ विनय गेधं, (जतुकर्णी ति भगवा)
नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो ।

B. 145

उग्गहितं निरत्तं वा, मा ते विज्जित्थ किञ्चनं ॥

कामेसु विनय गेधं ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे कामा - वत्थु-
कामा च किलेसकामा च पे० . इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा पे० 10
इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । गेधं ति । गेधो वुच्चति तण्हा । यो रागो
सारागो पे० . अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । कामेसु विनय गेधं ति ।
कामेसु गेध विनय पटिविनय पजह विनोदेहि व्यन्तीकरोहि अनभाव
गमेही ति - कामेसु विनय गेध । जतुकर्णी ति । भगवा तं ब्राह्मण
गोत्तेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत . पे० . सच्छिका 15
पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - जतुकर्णी ति भगवा ।

नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो ति । नेक्खम्मं ति । सम्मापटिपदं अनु-
लोमपटिपद अपच्चनीकपटिपद अन्वत्थपटिपद धम्मनुधम्मपटिपद
सीलेसु परिपूरकारितं इन्द्रियेसु गुत्तद्वारतं भोजने मत्तञ्जुतं जागरिया-
नुयोग सतिसम्पजञ्ज चत्तारो सतिपट्टाने चत्तारो सम्मप्पधाने चत्तारो 20
इद्धिपादे पञ्चिन्द्रियाणि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गे अरिय अट्टङ्गिक
मग्गं निब्बान च निब्बानगामिनि च पटिपद खेमतो ताणतो लेणतो
सरणतो सरणीभूततो अभयतो अच्चुततो अमततो निब्बानतो दट्ठु
पस्सित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा ति -
नेक्खम्मं दट्ठु खेमतो । 25

उग्गहितं निरत्तं वा ति । उग्गहितं ति । तण्हावसेन दिट्ठि-
वसेन गहितं परामट्टु अभिनिविट्टु अज्झोसितं अधिमुत्तं । निरत्तं वा
ति । निरत्तं वा मुञ्चितब्बं विजहितब्बं^२ विनोदितब्बं^३ व्यन्तीकातब्बं
अनभावं गमेतब्बं ति - उग्गहितं निरत्तं वा ।

मा ते विज्जित्थ किञ्चनं ति । रागकिञ्चनं दोसकिञ्चनं
मोहकिञ्चनं मानकिञ्चनं दिट्ठिकिञ्चनं किलेसकिञ्चनं दुच्चरित-
किञ्चनं । इदं किञ्चनं तुय्हं मा विज्जित्थं मा पविज्जित्थं मा सवि-
ज्जित्थं पजहं विनोदेहिं ब्यन्तीकरोहिं अनभावं गमेही ति - मा ते
5 विज्जित्थं किञ्चनं । तेनाहं भगवा -

B 146

“कामेसु विनयं गेधं, (जतुकण्णी ति भगवा)
नेक्खम्मं दट्ठुं खेमतो ।

उग्गहितं निरत्तं वा, मा ते विज्जित्थं किञ्चनं” ति ॥

६८. यं पुब्बे तं विसोसेहिं, पच्छा ते माहुं किञ्चनं ।

10

मज्झे चे नो गहेस्ससिं, उपसन्तो चरिस्ससिं ॥

यं पुब्बे^१ तं विसोसेही ति । अतीते सङ्घारे आरब्भं ये किलेसा
उप्पज्जेय्युं ते किलेसे सोसेहिं विसोसेहिं सुक्खापेहिं विसुक्खापेहिं
अबीजं करोहिं पजहं विनोदेहिं ब्यन्तीकरोहिं अनभावं गमेही ति - एव
पि यं पुब्बे तं विसोसेहिं । अथ वा, ये अतीता कम्माभिसङ्घारा
15 अविपक्कविपाका^३ ते कम्माभिसङ्घारे सोसेहिं विसोसेहिं सुक्खापेहिं
विसुक्खापेहिं अबीजं करोहिं पजहं विनोदेहिं ब्यन्तीकरोहिं अनभावं
गमेही ति - एव पि यं पुब्बे तं विसोसेहिं ।

पच्छा ते माहुं किञ्चनं ति । पच्छा वुच्चति अनागते सङ्घारे
आरब्भं रागकिञ्चनं दोसकिञ्चनं मोहकिञ्चनं मानकिञ्चनं दिट्ठि-
20 किञ्चनं किलेसकिञ्चनं दुच्चरितकिञ्चनं । इदं किञ्चनं तुय्हं मा
अहुं मा अहोसिं मा जनेसिं मा सञ्जनेसिं माभिनिब्बत्तेसिं पजहं विनोदेहिं
ब्यन्तीकरोहिं अनभावं गमेही ति - पच्छा ते माहुं किञ्चनं ।

मज्झे चे नो गहेस्ससी ति । मज्झे वुच्चति पच्चुप्पन्नं रूपं
वेदना सञ्जा सङ्घारा विञ्जाणं । पच्चुप्पने सङ्घारे तण्हावसेन दिट्ठि-
25 वसेन न गहेस्ससिं न तण्हिस्ससिं न परामसिस्ससिं न नन्दिस्ससिं
नाभिनन्दिस्ससिं^३ न अज्झोसिस्ससिं । अभिनन्दनं अभिवदनं अज्झोसानं
गाहं परामासं अभिनिवेसं पजहिस्ससिं विनोदेस्ससिं ब्यन्तीकरिस्ससिं
अनभावं गमेस्ससी ति - मज्झे चे नो गहेस्ससिं ।

उपसन्तो चरिस्ससी ति । रागस्स उपसमितत्ता उपसन्तो चरि-
स्ससि, दोसस्स पे० . सव्वाकुसलाभिसङ्घारान सन्तत्ता समितत्ता उप-
समितत्ता वूपसमितत्ता निज्झातत्ता^१ विगतत्ता पटिप्पस्सद्धत्ता सन्तो
उपसन्तो वूपसन्तो निब्बुतो पटिप्पस्सद्धो चरिस्ससि विहरिस्ससि
इरियिस्ससि वत्तिस्ससि पालेस्ससि यपेस्ससि यापेस्ससी ति—उपसन्तो 5 B. 147
चरिस्ससि । तेनाह भगवा—

“य पुब्बे त विसोसेहि, पच्छा ते माहु किञ्चनं ।
मज्झे चे नो गहेस्ससि, उपसन्तो चरिस्ससी” ति ॥

६९. सब्बसो नामरूपस्मिं, वीतगेधस्स ब्राह्मण ।

आसवास्स^२ न विज्जन्ति, येहि मच्चुवसं वजे ॥ 10

सब्बसो नामरूपस्मिं वीतगेधस्स ब्राह्मणा ति । सब्बसो ति ।
सब्बेन सब्ब सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेत सब्बसो
ति । नामं ति—चत्तारो अरूपिनो खन्धा । रूपं ति—चत्तारो च महाभूता
चतुन्न च महाभूतानं उपादाय रूप । गेधो वुच्चति तण्हा । यो रागो
सारागो . पे०.. अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । सब्बसो नामरूपस्मिं 15
वीतगेधस्स ब्राह्मणा ति । सब्बसो नामरूपस्मि वीतगेधस्स विगतगेधस्स
चत्तगेधस्स वन्तगेधस्स मुत्तगेधस्स पहीनगेधस्स पटिनिस्सट्ठगेधस्स वीत-
रागस्स विगतरागस्स चत्तरागस्स वन्तरागस्स मुत्तरागस्स पहीनरागस्स
पटिनिस्सट्ठरागस्सा ति—सब्बसो नामरूपस्मि वीतगेधस्स ब्राह्मण ।

आसवास्स न विज्जन्ती ति । आसवा ति । चत्तारो आसवा— 20
कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो । अस्सा ति—अरहतो
खीणासवस्स । न विज्जन्ती ति । इमे आसवा तस्स नत्थि न
सन्ति न सविज्जन्ति नुपलब्भन्ति पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता
पटिप्पस्सद्धा अभव्वुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा ति—आसवास्स न
विज्जन्ति । 25

येहि मच्चुवसं वजे ति । येहि आसवेहि मच्चुनो वा वसं गच्छेय्य,
मरणस्स वा वस गच्छेय्य, मारपक्खस्स वा वसं गच्छेय्य; ते आसवा
तस्स नत्थि न सन्ति न संविज्जन्ति नुपलब्भन्ति पहीना समुच्छिन्ना

वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा ति - येहि मच्चुवस वजे । तेनाह भगवा -

“सब्बसो नामरूपस्मि, वीतगेधस्स ब्राह्मण ।
आसवास्स न विज्जन्ति, येहि मच्चुवस वजे” ति ॥

B. 148

5

सह गाथापरियोसाना पे० . सत्था मे भन्ते भगवा, सावको-
हमस्मी ति ।

जतुकण्णिमाणवपुच्छानिद्देशो एकादसमो ।

१२. भद्रावुधमाणवपुच्छानिद्देशो

७०. ओकञ्जहं तण्हच्छिदं अनेजं, (इच्चायस्मा भद्रावुधो)
नन्दिञ्जहं ओघतिण्णं विमुत्तं ।
कप्पञ्जहं अभियाचे सुमेधं,
सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो ॥

10

ओकञ्जहं तण्हच्छिदं अनेजं ति । ओकञ्जहं ति । रूपधातुया
यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपायुपादाना चेतसो अधिट्ठानाभिनिवेशानुसया, ते बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आर्याति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो ओकञ्जहो ।
15 वेदनाधातुया ... सञ्जाधातुया . सञ्चारधातुया विञ्जाणधातुया यो
छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपायुपादाना चेतसो
-- अधिट्ठानाभिनिवेशानुसया, ते बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला
तालावत्थुकता अनभावकता आर्याति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो
ओकञ्जहो ।

20

तण्हच्छिदं ति । तण्हा ति । रूपतण्हा . पे० धम्मतण्हा । सा
तण्हा बुद्धस्स भगवतो छिन्ना उच्छिन्ना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा
- अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा । तस्मा बुद्धो तण्हच्छिदो । अनेजो
ति । एजा वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो . पे० . अभिज्झा लोभो
अकुसलमूलं । सा एजा तण्हा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला
25 तालावत्थुकता अनभावकता आर्याति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अनेजो ।

एजाय पहीनत्ता अनेजो भगवा लाभे पि न इञ्जति, अलाभे पि न इञ्जति, यसे पि न इञ्जति, अयसे पि न इञ्जति, पससाय पि न इञ्जति, निन्दाय पि न इञ्जति, सुखे पि न इञ्जति, दुक्खे पि न इञ्जति न चलति न वेधति न पवेधति न सम्पवेधती ति । तस्मा बुद्धो अनेजो ति - ओकञ्जह तण्हच्छिद अनेज । इच्चायस्मा भद्रावुधो ति । इच्चा ति । 5
पदसन्धि पे० आयस्मा ति । पियवचन पे० . भद्रावुधो ति । तस्स ब्राह्मणस्स नाम पे० अभिलापो ति - इच्चायस्मा भद्रावुधो ।

B 149

नन्दिञ्जहं ओघतिण्णं विमुत्तं ति । नन्दी वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो . पे० अभिञ्जा लोभो अकुसलमूल । सा नन्दी सा तण्हा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता 10
आर्याति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो नन्दिञ्जहो । ओघतिण्णं ति । भगवा कामोघ तिण्णो भवोघ तिण्णो दिट्ठोघ तिण्णो अविज्जोघ तिण्णो सब्बससारपथ तिण्णो उत्तिण्णो नित्थिण्णो^१ अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो वीतिवत्तो । सो वुत्थवासो^२ चिण्णचरणो पे० जातिमरणससारो^३ नत्थि तस्स पुनब्भवो ति - नन्दिञ्जह ओघतिण्ण । विमुत्तं ति । भगवतो 15
रागा चित्त मुत्त विमुत्त सुविमुत्त, दोसा चित्त मोहा चित्तं पे० सब्बाकुसलाभिसङ्घारेहि चित्त मुत्त विमुत्त सुविमुत्त ति - नन्दिञ्जहं ओघतिण्ण विमुत्त ।

कप्पञ्जहं अभियाचे सुमेधं ति । कप्पा ति । द्वे कप्पा - तण्हा- कप्पो च दिट्ठिकप्पो च पे० .. अय तण्हाकप्पो पे० .. अय दिट्ठिकप्पो । 20
बुद्धस्स भगवतो तण्हाकप्पो पहीनो दिट्ठिकप्पो पटिनिस्सट्ठो । तण्हा- कप्पस्स पहीनत्ता दिट्ठिकप्पस्स पटिनिस्सट्ठत्ता तस्मा^४ बुद्धो कप्पञ्जहो । अभियाचे ति । याचामि अभियाचामि अञ्जेसामि सादियामि पत्थयामि पिहयामि^५ जप्पामि^६ अभिजप्पामि । सुमेधा^७ वुच्चति पञ्जा । या पञ्जा पजानना पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि । भगवा इमाय मेधाय 25
पञ्जाय उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्ना- गतो । तस्मा बुद्धो सुमेधो ति - कप्पञ्जह अभियाचे सुमेध ।

१ नित्थिण्णो - स्या० । २ वुत्थवासो - स्या० । ३ जातिजरामरणससारो - स्या० ।

४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ पिहेमि - स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ सुमेध ति मेधा - स्या० ।

सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो ति । नागस्सा ति । नागो ।
 भगवा आगुं न करोती ति नागो, न गच्छती ति नागो, न आगच्छती
 ति नागो . पे० एव भगवा न गच्छती^१ ति नागो । सुत्वान नागस्स
 अपनमिस्सन्ति इतो ति । तुय्ह वचन व्यप्पथं देसन अनुसासन अनुसिट्ठ
 ५ सुत्वा सुणित्वा उग्गहेत्वा उपधारयित्वा उपलक्खयित्वा इतो अपनमि-
 स्सन्ति वजिस्सन्ति पक्कमिस्सन्ति दिसाविदिसं गमिस्सन्ती ति - सुत्वान
 नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

B 150

“ओकञ्जहं तण्हच्छिदं अनेजं, (इच्चायस्मा भद्रावुधो)
 नन्दिञ्जहं ओघतिण्ण विमुत्त ।
 10 कप्पञ्जहं अभियाचे सुमेध,
 सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो” ति ॥

७१. नानाजना जनपदेहि सङ्गता,
 तव वीर वाक्यं अभिकङ्खमाना ।
 तेसं तुवं साधु वियाकरोहि,
 15 तथा हि ते विदितो एस धम्मो ॥

नानाजना जनपदेहि सङ्गता ति । नानाजना ति । खत्तिया च
 ब्राह्मणा च वेस्सा च सुद्धा च गहट्ठा च पब्बजिता च देवा च मनुस्सा च ।
 जनपदेहि सङ्गता ति । अङ्गा च मगधा च कलिङ्गा^२ च^३ कासिया च
 कोसला च वज्जिया च मल्ला च चेतियम्हा च वसा^३ च^३ कुस्म्हा^३ च
 20 पञ्चाला च मच्छा च सूरसेना च अस्सका च अवन्तिया च योना च
 कम्बोजा च । सङ्गता ति । सङ्गता समागता समोहिता सन्निपतिता
 ति - नानाजना जनपदेहि सङ्गता ।

तव वीर वाक्यं अभिकङ्खमाना ति । वीरा ति - वीरो । भगवा
 वीरियवा ति वीरो, प्हू ति वीरो, विसवी ति वीरो, अलमत्तो ति वीरो,
 25 विगतलोमहंसो ति पि वीरो ।

विरतो इध सब्बपापकेहि,
 निरयदुक्ख अतिच्च वीरियवा सो ।

सो वीरियवा पधानवा,
वीरो तादि पवुच्चते तथत्ता ति ॥

तव वीर वाक्यं अभिकङ्क्षमाना ति । तुय्ह वचनं व्यप्पथ देसनं
अनुसासनं अनुसिट्ठं । अभिकङ्क्षमाना ति । अभिकङ्क्षमाना 'इच्छमाना
सादियमाना पत्थयमाना पिहयमाना अभिजप्पमाना ति - तव वीर 5
वाक्य अभिकङ्क्षमाना ।

तेसं तुवं साधु वियाकरोही ति । तेसं ति । तेस खत्तियानं
ब्राह्मणान वेस्सान सुद्धान गहट्टान पब्बजितान देवान मनुस्सानं । तुवं
ति - भगवन्त भणति । साधु वियाकरोही ति । साधु आचिक्खाहि देसेहि
पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - 10
तेसं तुव साधु वियाकरोहि ।

तथा हि ते विदितो एस धम्मो ति । तथा हि ते विदितो^१
तुलितो तीरितो विभूतो विभावितो एस धम्मो ति - तथा हि ते
विदितो एस धम्मो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“नानाजना जनपदेहि सङ्गता,
तव वीर वाक्य अभिकङ्क्षमाना ।
तेस तुवं साधु वियाकरोहि,
तथा हि ते विदितो एस धम्मो” ति ॥ 15

७२. आदानतण्हं विनयेथ सब्बं, (भद्रावुधा ति भगवा)
उद्धं अधो तिरियं चा^२ पि मज्झे ।
यं यञ्चिह लोकस्मिमुपादियन्ति,
तेनेव मारो अन्वेति जन्तुं ॥ 20

आदानतण्हं विनयेथ सब्बं ति । आदानतण्हं^३ वुच्चति रूप-
तण्हा पे० आदानतण्हा ति किकारणा वुच्चति आदानतण्हा ? ताय
तण्हाय रूप आदियन्ति उपादियन्ति गण्हन्ति परामसन्ति अभिनिवि- 25
सन्ति । वेदन सञ्च . सङ्खारे विञ्जाण . गति . उपपत्ति
... पटिसन्धि भव .. संसारं ... वट्ट आदियन्ति उपादियन्ति
गण्हन्ति परामसन्ति अभिनिविसन्ति । तंकारणा वुच्चति आदान-

तण्हा । आदानतण्हं विनयेथ सब्बं ति । सब्ब आदानतण्हं विनयेय्यं^१
पटिविनयेय्यं^२ पजहेय्यं विनोदेय्यं व्यन्तीकरेय्यं अनभाव गमेय्या ति -
आदानतण्हं विनयेथ सब्बं । भद्रावुधा ति भगवा ति । भद्रावुधा ति ।
भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत
५ . पे० . सच्छिका पञ्जत्ति, यदिदं भगवा ति - भद्रावुधा ति भगवा ।

उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ति । उद्धं ति - अनागतं । अधो
ति - अतीत । तिरियं चा पि मज्झे ति - पञ्चुप्पन्न । उद्धं^३ ति - देवलोको ।
अधो ति - निरयलोको । तिरियं चा पि मज्झे ति - मनुस्सलोको । अथ
वा^४, उद्धं ति - कुसला धम्मा । अधो ति - अकुसला धम्मा । तिरियं चा
१० पि मज्झे ति - अब्याकता धम्मा । उद्धं ति - अरूपधातु । अधो ति - काम-
धातु । तिरियं चा पि मज्झे ति - रूपधातु । उद्धं ति - सुखा वेदना ।
अधो ति - दुक्खा वेदना । तिरियं चा पि मज्झे ति - अदुक्खमसुखा
वेदना । उद्धं ति - उद्धं पादतला । अधो ति - अधो केसमत्थका । तिरियं
चा पि मज्झे ति - वेमज्जे ति - उद्ध अधो तिरियं चा पि मज्जे ।

B. 152

१५ यं यञ्झि लोकस्मिमुपादियन्ती ति । य य^५ रूपगत वेदनागत
सञ्जागत सङ्खारगत विञ्जाणगतं आदियन्ति उपादियन्ति गण्हन्ति
परामसन्ति अभिनिविसन्ति । लोकस्मिं^६ ति । अपायलोके पे० .
आयतनलोके ति - य यञ्झि लोकस्मिमुपादियन्ति ।

तेनेव मारो अन्वेति जन्तुं ति । तेनेव कम्माभिसङ्खारवसेन
२० पटिसन्धिको खन्धमारो धातुमारो आयतनमारो गतिमारो उपपत्तिमारो
पटिसन्धिमारो भवमारो ससारमारो वट्टमारो अन्वेति अनुगच्छति
अन्वायिको होति । जन्तुं ति । सत्त जन^७ नर माणव^८ पोस पुगल जीव
जागु^९ जन्तु इन्द्रगु मनुजं ति - तेनेव मारो अन्वेति जन्तु । तेनाह भगवा-

“आदानतण्हं विनयेथ सब्बं, (भद्रावुधा ति भगवा)
२५ उद्धं अधो तिरियं चा पि मज्झे ।
यं यञ्झि लोकस्मिमुपादियन्ति,
तेनेव मारो अन्वेति जन्तु” ति ॥

१ विनयेथ - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ स्या० पोत्थके न दिस्सति ।
४ यहि - स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ मानव - स्या० । ७ जातु - स्या० ।

७३. तस्मा पजानं न उपादियेथ,
 भिक्खु सतो किञ्चनं सब्बलोके ।
 आदानसत्ते इति पेक्खमानो,
 पजं डमं मच्चुधेय्ये विसत्तं ॥

तस्मा पजानं न उपादियेथा ति । तस्मा ति । तस्मा तकारणा 5
 तहेतु तप्पच्चया तनिदाना, एत आदीनव सम्पस्समानो आदानतण्हाया
 ति - तस्मा । पजानं ति । जानन्तो पजानन्तो आजानन्तो विजानन्तो
 पटिविजानन्तो पटिविज्झन्तो “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति पे०
 “यं किञ्चि समुद्यधम्मं सब्ब त निरोधधम्मं” ति जानन्तो पजानन्तो
 आजानन्तो विजानन्तो पटिविजानन्तो पटिविज्झन्तो । न उपादियेथा 10
 ति । रूप नादियेय्य न उपादियेय्य न गण्हेय्य न परामसेय्य नाभि-
 निविसेय्य, वेदन सञ्ज सङ्खारे . विञ्जाण गति . उपपत्ति
 पटिसन्धि भवं संसार वट्टं नादियेय्य न उपादियेय्य
 न गण्हेय्य न परामसेय्य नाभिनिविसेय्या ति - तस्मा पजानं
 न उपादियेथ । 15

भिक्खु सतो किञ्चनं सब्बलोके ति । भिक्खू ति । पुथुज्जन-
 कल्याणको वा भिक्खु, सेक्खो वा भिक्खु । सतो ति । चतूहि कारणेहि
 सतो - काये कायानुपस्सनासतिपट्टानं भावेन्तो सतो पे० सो
 वुच्चति सतो ति - भिक्खु सतो । किञ्चनं ति । किञ्चि रूपगत
 वेदनागत सञ्जागत सङ्खारगत विञ्जाणगत । सब्बलोके ति । 20
 सब्बअपायलोके सब्बमनुस्सलोके सब्बदेवलोके सब्बखन्धलोके सब्ब-
 धातुलोके सब्बआयतनलोके ति - भिक्खु सतो किञ्चन सब्बलोके ।

आदानसत्ते इति पेक्खमानो ति । आदानसत्ता वुच्चन्ति ये
 रूप आदियन्ति उपादियन्ति गण्हेन्ति परामसन्ति अभिनिविसन्ति,
 वेदन ... सञ्ज .. सङ्खारे विञ्जाण गति . उपपत्ति पटिसन्धि 25
 .. भव संसार वट्ट आदियन्ति उपादियन्ति गण्हेन्ति परामसन्ति
 अभिनिविसन्ति । इती ति । पदसन्धि पे० पदानुपुब्बतापेत इती ति ।
 पेक्खमानो ति । पेक्खमानो दक्खमानो दिस्समानो पस्समानो
 ओलोकयमानो निज्झायमानो उपपरिक्खमानो ति - आदानसत्ते
 इति पेक्खमानो । 30

पजं इमं मच्चुधेय्ये विसत्तं ति । पजा ति । सत्ताधिवचन
 मच्चुधेय्या^१ वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च अभिसङ्खारा च । पजा
 मच्चुधेय्ये मारधेय्ये मरणधेय्ये सत्ता विसत्ता आसत्ता लग्गा
 लग्गिता पलिबुद्धा । यथा भित्तिखिले वा नागदन्ते वा भण्ड सत्त
 5 विसत्त आसत्त लग्ग लग्गित पलिबुद्ध, एवमेव पजा मच्चुधेय्ये
 मारधेय्ये मरणधेय्ये सत्ता विसत्ता आसत्ता लग्गा लग्गिता पलिबुद्धा
 ति—पज इम मच्चुधेय्ये विसत्तं । तेनाह भगवा—

“तस्मा पजान न उपादियेथ,
 भिक्खु सतो किञ्चनं सब्बलोके ।
 10 आदानसत्ते इति पेक्खमानो,
 पज इम मच्चुधेय्ये विसत्त” ति ॥

सह गाथापरियोसाना पे० सत्था मे भन्ते भगवा, सावको-
 हमस्मी ति ।

भद्रावुधमाणवपुच्छानिद्देशो द्वादसमो ।

१३. उदयमाणवपुच्छानिद्देशो

B. 154 15

७४. भायिं विरजमासीनं, (इच्चायस्मा उदयो)

कतकिच्चं अनासवं ।

पारगुं सब्बधस्मानं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।

अञ्जाविमोक्खं पब्रूहि^३, अविज्जाय पभेदं ॥

भायिं विरजमासीनं ति । भायिं ति । ज्ञायी भगवा । पठमेन
 20 पि भानेन भायी, दुतियेन पि भानेन भायी, ततियेन पि भानेन
 भायी, चतुत्थेन पि भानेन भायी, सवितक्कसविचारेण पि भानेन
 भायी, अवितक्कविचारमत्तेन पि भानेन भायी, अवितक्कअविचारेण
 पि भानेन भायी, सप्पीतिकेण पि भानेन भायी, निप्पीतिकेण पि
 भानेन भायी, सातसहगतेण पि भानेन भायी, उपेक्खासहगतेण पि
 25 भानेन भायी, सुञ्जतेण पि भानेन भायी, अनिमित्तेण पि भानेन
 भायी, अप्पणिहितेण पि भानेन भायी, लोकियेण पि भानेन भायी,

लोकुत्तरेण पि भानेन भायी भानरतो एकत्तमनुयुतो सदत्थगरुको
ति - भायि । विरजं ति । रागो रजो, दोसो रजो, मोहो रजो,
कोधो रजो, उपनाहो रजो . पे० .. सब्बाकुसलाभिसङ्गारा रजा । ते
रजा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अन-
भावकता आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अरजो विरजो 5
निरजो रजापगतो रजविप्पहीनो रजविप्पयुतो^१ सब्बरजवीतिवत्तो^२ ।

रागो रजो न च पन रेणु वुच्चति,
रागस्सेत अधिवचन रजो ति ।
एत रज विप्पजहित्वा^३ चक्खुमा,
तस्मा जिनो विगतरजो ति वुच्चति ॥

10

दोसो रजो न च पन रेणु वुच्चति,
दोसस्सेत अधिवचन रजो ति ।
एत रज विप्पजहित्वा चक्खुमा,
तस्मा जिनो विगतरजो ति वुच्चति ॥

मोहो रजो न च पन रेणु वुच्चति,
मोहस्सेत अधिवचनं रजो ति ।
एत रज विप्पजहित्वा चक्खुमा,
तस्मा जिनो विगतरजो ति वुच्चती ति ॥

15

B 155

विरजं । आसीनं ति । निसिन्नो भगवा पासाणके चेतिये
ति - आसीनो ।

20

नगस्स पस्से आसीन, मुनि दुक्खस्स पारगु ।
सावका पयिरुपासन्ति, तेविज्जा मच्चुहायिनो ति ॥

एव पि भगवा आसीनो । अथ वा, भगवा सब्बोस्सुक्कपटिप्प-
स्सद्धत्ता आसीनो वुत्थवासो चिण्णचरणो .. पे० . जातिमरणससारो
नत्थि तस्स पुनब्भवो ति । एव पि भगवा आसीनो ति - भायि 25
विरजमासीन ।

१ रजविप्पयुतो - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ विप्पजहित्व - स्या०,
एवमुपरि पि ।

इच्चायस्मा उदयो ति । इच्चा ति । पदसन्धि ... पे०
 आयस्मा ति । पियवचनं पे० .. उदयो ति । तस्स ब्राह्मणस्स नाम
 ... पे० . अभिलापो ति - इच्चायस्मा उदयो ।

कतकिच्चं अनासवं ति । बुद्धस्स भगवतो किच्चाकिच्चं^१
 5 करणीयाकरणीय पहीनं उच्छिन्नमूल तालावत्थुकत अनभावकतं
 आयति अनुप्पादधम्मं । तस्मा बुद्धो कतकिच्चो ।

यस्स च^३ विसता^३ नत्थि, छिन्नसोतस्स भिक्खुनो ।

किच्चाकिच्चप्पहीनस्स, परिळाहो न विज्जती ति ॥

कतकिच्चं अनासवं ति । आसवा ति । चत्तारो आसवा -
 10 कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो । ते आसवा बुद्धस्स
 भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति
 अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अनासवो ति - कतकिच्च अनासव ।

पारगुं सब्बधम्मानं ति । भगवा सब्बधम्मान अभिञ्जापारगू
 परिञ्जापारगू प्हानपारगू भावनापारगू सच्छिकिरियापारगू समा-
 15 पत्तिपारगू । अभिञ्जापारगू सब्बधम्मानं, परिञ्जापारगू सब्बदुक्खान,
 प्हानपारगू सब्बकिलेसानं, भावनापारगू चतुन्न मग्गान, सच्छिकिरिया-
 पारगू निरोधस्स, समापत्तिपारगू सब्बसमापत्तीनं । सो वसिप्पत्तो
 पारमिप्पत्तो अरियस्मि सीलस्मि, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियस्मि
 समाधिस्मि, वसिप्पत्तो पारमिप्पत्तो अरियाय पञ्जाय, वसिप्पत्तो
 20 पारमिप्पत्तो अरियाय विमुत्तिया । सो पारगतो पारप्पत्तो अन्तगतो
 अन्तप्पत्तो कोटिगतो कोटिप्पत्तो परियन्तगतो परियन्तप्पत्तो
 वोसानगतो वोसानप्पत्तो ताणगतो ताणप्पत्तो लेणगतो लेणप्पत्तो
 सरणगतो^३ सरणप्पत्तो^३ अभयगतो अभयप्पत्तो अच्चुतगतो अच्चुत-
 प्पत्तो अमतगतो अमतप्पत्तो निब्बानगतो निब्बानप्पत्तो । सो वुत्त-
 25 वासो चिण्णचरणो ..पे० .. जातिमरणससारो नत्थि तस्स पुनब्भवो
 ति - पारगुं सब्बधम्मानं ।

अत्थि पञ्हेन आगमं ति । पञ्हेन^१ अत्थिको आगतोम्हि^२,
 पञ्ह पुच्छितुकामो आगतोम्हि, पञ्ह सोतुकामो आगतोम्ही ति,

१ किच्च - स्या० । २-२ परिपता - स्या० । ३-३ चरणगतो चरनप्पत्तो - स्या० ।

४-४ पञ्हत्थिकम्हा आगता - स्या०, एवमुपरि पि ।

एवं पि अत्थि पञ्हेन आगमं । अथ वा, पञ्हत्थिकानं पञ्हं^१
पुच्छितुकामानं^२ पञ्हं सोतुकामान आगमनं^३ अभिक्कमनं उपसङ्कमन
पथिरुपासन अत्थी ति, एव पि अत्थि पञ्हेन आगमं । अथ वा,
पञ्हागमो तुय्हं अत्थि, त्व पि पहु विसवी अलमत्तो मया^४ पुच्छितं^५
कथेतु विसज्जेतु, वहस्सेतं^६ भारं^७ ति, एव पि अत्थि पञ्हेन आगम । 5

अञ्जाविमोक्खं पब्रूही ति । अञ्जाविमोक्खो वुच्चति अरहत्त-
विमोक्खो । अरहत्तविमोक्ख पब्रूहि आच्चिक्खाहि देसेहि पञ्जपेहि
पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही ति - अञ्जा-
विमोक्ख पब्रूहि ।

अविज्जाय पभेदनं ति । अविज्जाय भेदनं पभेदनं पहान 10
वूपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्ध अमत निब्बानं ति - अविज्जाय
पभेदन । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“भायि विरजमासीन, (इच्चायस्मा उदयो)
कतकिच्च अनासवं ।

पारगु सब्बधम्मान, अत्थि पञ्हेन आगम । 15
अञ्जाविमोक्ख पब्रूहि, अविज्जाय पभेदनं” ति ॥

७५. पहानं कामच्छन्दानं,^१ (उदया ति भगवा)
दोमनस्सान च्चभयं ।
थिनस्सं च्च पनूदनं, कुक्कुच्चानं निवारणं ॥

B. 157

पहानं कामच्छन्दानं ति । छन्दो ति । यो कामेसु कामच्छन्दो 20
कामरागो कामनन्दी कामतण्हा कामसिनेहो कामपिपासा कामपरि-
ळाहो काममुच्छा कामज्झोसान कामोघो कामथोगो कामुपादान
कामच्छन्दनीवरण । पहानं कामच्छन्दानं ति । कामच्छन्दान पहान
वूपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति - पहान काम-
च्छन्दान । उदया ति भगवा ति । उदया ति । भगवा त ब्राह्मण 25
नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० सच्छिका
पञ्जत्ति, यदिदं भगवा ति - उदया ति भगवा ।

१-१ पञ्हापुच्छकान - स्या० । २ आगम - स्या० । ३-३ मया सद्धि पुच्छितु - स्या० ।
४ सन्दस्सेतु - स्या० । ५ भणितु - स्या० । ६. कामछन्दान - स्या० । ७ थीनस्स - स्या० ।

दोमनस्सान चूभयं ति । दोमनस्सा ति । यं चेतसिक असातं
चेतसिक दुक्ख चेतोसम्फस्सज असात दुक्खं वेदयित, चेतोसम्फस्सजा
असाता दुक्खा वेदना । दोमनस्सान चूभयं ति । कामच्छन्दस्स च
दोमनस्सस्स च उभिन्न प्हान वूपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत
5 निब्बान ति - दोमनस्सान चूभय ।

थिनस्स च पनूदनं ति । थिनं ति । या चित्तस्स अकल्यता'
अकम्मञ्जता ओलीयना सल्लीयना लीना^१ लीयना लीयितत्त थिन
थियना थियितत्त चित्तस्स । पनूदनं ति । थिनस्स च पनूदन प्हान
वूपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति - थिनस्स च
10 पनूदन ।

कुक्कुच्चानं निवारणं ति । कुक्कुच्चं ति । हत्थकुक्कुच्च पि
कुक्कुच्च, पादकुक्कुच्चं पि कुक्कुच्च, हत्थपादकुक्कुच्च पि कुक्कुच्च ।
अकप्पिये कप्पियसञ्जिता, कप्पिये अकप्पियसञ्जिता, अवज्जे वज्ज-
सञ्जिता, वज्जे अवज्जसञ्जिता । य एवरूप कुक्कुच्च कुक्कु-
15 च्चायना कुक्कुच्चायितत्त चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो, इदं
वुच्चति कुक्कुच्च । अपि च, द्वीहि कारणेहि उप्पज्जति कुक्कुच्च
चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो - कतत्ता च अकतत्ता च । कथ
कतत्ता च अकतत्ता च उप्पज्जति कुक्कुच्च चेतसो विप्पटिसारो
मनोविलेखो ? “कतं मे कायदुच्चरितं, अकत मे कायसुचरित” ति
B 158 20 उप्पज्जति कुक्कुच्च चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो । “कत मे
वचीदुच्चरित, अकत मे वचीसुचरित” ति पे० “कत मे मनो-
दुच्चरित, अकतं मे मनोसुचरित” ति पे० “कतो मे पाणातिपातो,
अकता मे पाणातिपाता वेरमणी” ति पे० “कत मे अदिन्नादान,
अकता मे अदिन्नादाना वेरमणी” ति .पे० “कतो मे कामेसुमिच्छा-
25 चारो, अकता मे कामेसुमिच्छाचारा वेरमणी” ति पे० “कतो मे
मुसावादो, अकता मे मुसावादा वेरमणी” ति . पे०. “कता मे
पिसुणा वाचा, अकता मे पिसुणाय वाचाय वेरमणी” ति पे०. “कता
मे फरुसा वाचा, अकता मे फरुसाय वाचाय वेरमणी” ति पे०... “कतो
मे सम्फप्पलापो, अकता मे सम्फप्पलापा वेरमणी” ति .पे०... “कता

मे अभिज्झा, अकता मे अनभिज्झा” ति . पे० . “कतो मे ब्यापादो, अकतो मे अब्यापादो” ति पे० “कता मे मिच्छादिट्ठि, अकता मे सम्मादिट्ठी” ति, उप्पज्जति कुक्कुच्च चेतसो विप्पटिसारो मनो-विलेखो । एव कतत्ता च अकतत्ता च उप्पज्जति कुक्कुच्चं चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो ।

5

अथ वा, “सीलेसुम्हि अपरिपूरकारी” ति उप्पज्जति कुक्कुच्चं चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो, “इन्द्रियेसुम्हि अगुत्तद्वारो” ति . “भोजने अमत्तञ्जुम्ही” ति . “जागरिय अननुयुत्तोम्ही” ति . “न सतिसम्पज्जन्नेन समन्नागतोम्ही” ति . “अभाविता मे चत्तारो सतिपट्टाना ति, चत्तारो सम्मप्पधाना ति चत्तारो इद्धिपादा 10 ति, पञ्चिन्द्रियानी ति, पञ्च बलानी ति, सत्त बोज्झङ्गा ति, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो” ति “दुक्खं मे अपरिञ्चातं, समुदयो मे अप्पहीनो, मग्गो मे अभावितो, निरोधो मे असच्छिकतो” ति उप्पज्जति कुक्कुच्च चेतसो विप्पटिसारो मनोविलेखो ।

कुक्कुच्चानं निवारणं ति । कुक्कुच्चान आवरण नीवरण 15 पहानं उपसम वूपसमं पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बानं ति — कुक्कुच्चान निवारण । तेनाह भगवा —

“पहानं कामच्छन्दानं, (उदया ति भगवा)

दोमनस्सान चूभय ।

थिनस्स च पनूदन, कुक्कुच्चानं निवारण” ति ॥ 20

७६. उपेक्खासतिसंसुद्धं, धम्मतक्कपुरेजवं ।

B 159

अञ्जाविमोक्खं पब्रूमि^१, अविज्जाय पभेदनं ॥

उपेक्खासतिसंसुद्धं ति । उपेक्खा ति । या चतुत्थे भाने उपेक्खा उपेक्खना अज्भुपेक्खना चित्तसमता^३ चित्तप्पस्सद्धता^४ मज्झत्तता चित्तस्स । सती ति । या चतुत्थे भाने उपेक्ख आरब्भ 25 सति अनुस्सति पे० सम्मासति । उपेक्खासतिसंसुद्धं ति । चतुत्थे भाने उपेक्खा च सति च सुद्धा होन्ति विसुद्धा^५ ससुद्धा परिसुद्धा

१ अपारिपूरकारी—स्या० । २ सब्रूमि—स्या० । ३ चित्तसमथो—स्या० । ४ चित्तप्पसादता—स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि ।

परियोदाता अनङ्गणा विगतूपक्किलेसा^१ मुदुभूता कम्मनिया ठिता
आनेञ्जप्पत्ता ति - उपेक्खासतिससुद्ध ।

धम्मतक्कपुरेजवं ति । धम्मतक्को वुच्चति सम्मासङ्कप्पो ।
सो आदितो होति, पुरतो होति, पुब्बङ्गमो होति अञ्जाविमोक्खस्सा
५ ति, एव पि धम्मतक्कपुरेजव । अथ वा, धम्मतक्को वुच्चति
सम्मादिट्ठि । सा आदितो होति, पुरतो होति, पुब्बङ्गमो^३ होति
अञ्जाविमोक्खस्सा ति, एव पि धम्मतक्कपुरेजव । अथ वा,
धम्मतक्को वुच्चति चतुन्नं मग्गान पुब्बभागविपस्सना । सा आदितो
होति, पुरतो होति, पुब्बङ्गमो होति अञ्जाविमोक्खस्सा ति - एव
१० पि धम्मतक्कपुरेजव ।

अञ्जाविमोक्खं पन्नूमी ति । अञ्जाविमोक्खो वुच्चति
अरहत्तविमोक्खो । अरहत्तविमोक्ख पन्नूमि आचिक्खामि देसेमि
पञ्चपेमि पट्टपेमि विवरामि विभजामि उत्तानीकरोमि पकासेमी
ति - अञ्जाविमोक्खं पन्नूमि ।

१५ अविज्जाय पभेदनं ति । अविज्जा^१ ति । दुक्खे अञ्जाणं^२
पे० अविज्जा मोहो अकुसलमूल । पभेदनं ति । अविज्जाय पभेदन
पहान वूपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति - अविज्जाय
पभेदन । तेनाह भगवा -

“उपेक्खासतिससुद्ध, धम्मतक्कपुरेजव ।

२० अञ्जाविमोक्ख पन्नूमि, अविज्जाय पभेदन” ति ॥

७७. किंसु संयोजनो लोको, किंसु तस्स विचारणं ।
किस्सस्स विप्पहानेन, निब्बानं इति वुच्चति ॥

B 160

किंसु संयोजनो लोको ति । लोकस्स^४ संयोजनं लग्गान बन्धनं
उपक्किलेसो । केन लोको युत्तो पयुत्तो आयुत्तो समायुत्तो लग्गो
२५ लग्गितो पलिबुद्धो ति - किंसु संयोजनो लोको ।

किंसु तस्स विचारणं ति । किंसु तस्स चारणं विचारण
पटिविचारण । केन लोको चरति विचरति पटिविचरती ति - किंसु

१ विगतुपक्किलेसा - स्या० । २ पुब्बङ्गमा - स्या०, एवमुपरि पि । ३ अवि-
ज्जाया - स्या० । ४ अञ्जाण - स्या०, एवमुपरि पि । ५ कि लोकस्स - स्या० ।

तस्स विचारणं। किसस्स विप्पहानेन निब्बानं इति वुच्चती ति।
 किसस्स विप्पहानेन वूपसमेन पटिनिस्सग्गेन पटिप्पस्सद्धिया निब्बानं
 इति वुच्चति पवुच्चति कथीयति भणीयति दीपीयति वोहरीयती
 ति - किसस्स विप्पहानेन निब्बान इति वुच्चति। तेनाह सो
 ब्राह्मणो -

5

“किसु सयोजनो लोको, किसु तस्स विचारण।
 किसस्स विप्पहानेन, निब्बान इति वुच्चती” ति॥

७८. नन्दिसंयोजनो लोको, वितक्कस्स विचारणा।
 तण्हाय विप्पहानेन, निब्बानं इति वुच्चति॥

नन्दिसंयोजनो लोको ति। नन्दी वुच्चति तण्हा। यो रागो 10
 सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल, अयं वुच्चति नन्दी।
 या नन्दी लोकस्स सयोजन लग्गन बन्धन उपक्किलेसो, इमाय
 नन्दिया लोको युत्तो पयुत्तो आयुत्तो समायुत्तो लग्गो लग्गितो
 पलिबुद्धो ति - नन्दिसयोजनो लोको।

वितक्कस्स विचारणा ति। वितक्का ति। नव वितक्का - 15
 कामवितक्को, व्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को, जातिवितक्को
 जनपदवितक्को, अमरावितक्को, परानुदयतापटिसयुत्तो^१ वितक्को,
 लाभसक्कारसिलोकपटिसयुत्तो वितक्को, अनवञ्जत्तिपटिसयुत्तो
 वितक्को। इमे वुच्चन्ति नव वितक्का। इमे नव वितक्का
 लोकस्स^२ चारणा विचारणा पटिविचारणा। इमेहि नवहि 20
 वितक्केहि लोको चरति विचरति पटिविचरती ति - वितक्कस्स
 विचारणा।

तण्हाय विप्पहानेन निब्बानं इति वुच्चती ति। तण्हा ति।
 रूपतण्हा पे० धम्मतण्हा। तण्हाय विप्पहानेन निब्बानं इति
 वुच्चती ति। तण्हाय विप्पहानेन वूपसमेन पटिनिस्सग्गेन पटिप्प- 25
 स्सद्धिया निब्बानं इति वुच्चति पवुच्चति कथीयति भणीयति

दीपीयति वोहरीयती ति - तण्हाय विप्पहानेन निब्बान इति वुच्चति ।
तेनाह भगवा -

B 161

“नन्दिसंयोजनो लोको, वितक्कस्स विचारणा ।
तण्हाय विप्पहानेन, निब्बान इति वुच्चती” ति ॥

5 ७९. कथं सतस्स चरतो, विञ्जाणं उपरुज्झति ।
भगवन्तं पुट्ठुमागमा^१, तं सुणोम वचो तव ॥

कथं सतस्स चरतो ति । कथं सतस्स सम्पजानस्स चरतो
विहरतो^२ इरियतो वत्तयतो पालयतो यपयतो यापयतो ति - कथ
सतस्स चरतो ।

10 विञ्जाणं उपरुज्झती ति । विञ्जाणं निरुज्झति वूपसम्मति
अत्थ गच्छति पटिप्पस्सम्भती ति - विञ्जाण उपरुज्झति ।

भगवन्तं पुट्ठुमागमा ति । बुद्ध भगवन्त पुट्ठु पुच्छित्तु याचित्तु
अज्झेसित्तु पसादेत्तु आगम्हा आगतम्हा उपागतम्हा सम्पत्तम्हा,
“तया सद्धि समागतम्हा” ति - भगवन्त पुट्ठुमागमा ।

15 तं सुणोम वचो तवा ति । तं ति । तुय्ह वचनं व्यप्पथ^३
देसन अनुसासन अनुसिट्ठ सुणोम उग्गण्हाम धारेम उपधारेम
उपलक्खेमा ति - त सुणोम वचो तव । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“कथं सतस्स चरतो, विञ्जाणं उपरुज्झति ।

भगवन्तं पुट्ठुमागमा, तं सुणोम वचो तवा” ति ॥

20 ८०. अज्झत्तं च बहिद्धा च, वेदनं नाभिनन्दतो ।
एवं सतस्स चरतो, विञ्जाणं उपरुज्झति ॥

अज्झत्तं च बहिद्धा च वेदनं नाभिनन्दतो ति । अज्झत्तं
वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो वेदन नाभिनन्दति नाभिवदति न
अज्झोसेति^४, अभिनन्दन अभिवदन अज्झोसानं गाह परामास
25 अभिनिवेस पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव गमेति,
बहिद्धा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो वेदन नाभिनन्दति नाभिवदति

१ पुट्ठुमागम्हा - स्या०, एवमुपरि पि । २ विचरतो - स्या० । ३ व्यपथ -
स्या० । ४ अज्झोसाय तिहुति - स्या०, एवमुपरि पि ।

न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन अज्भोसानं गाहं परामास
 अभिनिवेस पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव गमेति,
 अज्भक्तबहिद्धा वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो वेदन नाभिनन्दति
 नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन अज्भोसान गाह
 परामास अभिनिवेस पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव 5
 गमेति । अज्भक्त समुदयधम्मानुपस्सी वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो
 वेदन नाभिनन्दति नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन
 अज्भोसान गाह परामास अभिनिवेस पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति
 अनभाव गमेति, अज्भक्त वयधम्मानुपस्सी वेदनासु वेदनानुपस्सी
 विहरन्तो पे० अज्भक्त समुदयवयधम्मानुपस्सी वेदनासु वेदनानुपस्सी 10
 विहरन्तो पे० बहिद्धा समुदयधम्मानुपस्सी वेदनासु वेदनानुपस्सी
 विहरन्तो वेदन नाभिनन्दति नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दनं
 अभिवदन अज्भोसान गाह परामास अभिनिवेस पजहति विनोदेति
 व्यन्तीकरोति अनभाव गमेति, बहिद्धा वयधम्मानुपस्सी वेदनासु
 वेदनानुपस्सी विहरन्तो पे० बहिद्धा समुदयवयधम्मानुपस्सी वेदनासु 15
 वेदनानुपस्सी विहरन्तो पे० अज्भक्तबहिद्धा समुदयधम्मानुपस्सी
 वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो पे० अज्भक्तबहिद्धा वयधम्मानुपस्सी
 वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो .पे० .अज्भक्तबहिद्धा समुदयवय-
 धम्मानुपस्सी वेदनासु वेदनानुपस्स। विहरन्तो वेदनं नाभिनन्दति
 नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन अज्भोसान गाह 20
 परामास अभिनिवेसं पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव
 गमेति । इमेहि द्वादसहि आकारेहि वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो
 पे० अनभावं गमेति ।

अथ वा, वेदन अनिच्चतो पस्सन्तो वेदन नाभिनन्दति
 नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन अज्भोसान गाहं 25
 परामास अभिनिवेसं पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभाव
 गमेति । वेदन दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो
 पे० .निस्सरणतो^१ पस्सन्तो वेदन नाभिनन्दति नाभिवदति न
 अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदनं अज्भोसान गाह परामासं

अभिनिवेशं पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति अनभावं गमेति ।
 इमेहि चत्तालीसाय' आकारेहि वेदनासु वेदनानुपस्सी विहरन्तो वेदन
 नाभिनन्दति नाभिवदति न अज्भोसेति, अभिनन्दन अभिवदन
 अज्भोसानं गाह परामास अभिनिवेश पजहति विनोदेति व्यन्तीकरोति
 5 अनभावं गमेती ति - अज्भक्त च बहिद्धा च वेदन नाभिनन्दतो ।

B. 163

एवं सतस्स चरतो ति । एव सतस्स सम्पजानस्स चरतो
 विहरतो इरियतो वत्तयतो पालयतो यपयतो यापयतो ति - एव
 सतस्स चरतो ।

विञ्जाणं उपरुज्झती ति । पुञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाण
 10 अपुञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाणं आनेञ्जाभिसङ्खारसहगत विञ्जाण
 निरुज्झति वूपसम्मति अत्थ गच्छति पटिप्पस्सम्भती ति - विञ्जाण
 उपरुज्झती । तेनाह भगवा -

“अज्भक्त च बहिद्धा च, वेदन नाभिनन्दतो ।

एवं सतस्स चरतो, विञ्जाण उपरुज्झती” ति ॥

15 सह गाथापरियोसाना . पे० . सत्था मे भन्ते भगवा सावको-
 हमस्मी ति ।

उदयमाणवपुच्छानिद्देशो तेरसमो ।

१४. पोसालमाणवपुच्छानिद्देशो

८१. यो अतीतं आदिसति, (इच्चायस्मा पोसालो)

20

अनेजो छिन्नसंसयो ।

पारगुं^१ सब्बधम्मानं, अत्थि पच्चेन आगमं ॥

यो अतीतं आदिसती ति । यो ति । यो सो भगवा सयम्भू ।
 अनाचरियको पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु साम सच्चानि अभिसम्बुज्झि,
 तत्थ च सब्बञ्जुत पत्तो, बलेसु च वसीभाव । अतीतं आदिसती ति ।
 25 भगवा अत्तनो च परेस च अतीतं पि आदिसति, अनागत पि
 आदिसति, पच्चुप्पन्नं पि आदिसति ।

कथं भगवा अत्तनो अतीत आदिसति ? भगवा अत्तनो अतीत एक पि जाति आदिसति, द्वे पि जातियो आदिसति, तिस्सो पि जातियो आदिसति, चतस्सो पि जातियो आदिसति, पञ्च पि जातियो आदिसति, दस पि जातियो आदिसति, वीस पि जातियो आदिसति, तिस पि जातियो आदिसति, चत्तालीस^१ पि जातियो 5 आदिसति, पञ्चास पि जातियो आदिसति, जातिसत पि जातिसहस्स पि जातिसतसहस्स पि अनेके पि सवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि सवट्टविवट्टकप्पे आदिसति - "अमुत्रासि एवनामो एवगोत्तो एववण्णो एवमाहारो एवसुखदुक्खप्पटिसवेदी^२ एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि, तत्रापासि एवनामो 10 एवगोत्तो एववण्णो एवमाहारो एवसुखदुक्खप्पटिसवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो" ति। इति साकार सउद्देम अनेकविहित पुब्बेनिवास आदिसति। एव भगवा अत्तनो अतीत आदिसति।

B. 164

कथं भगवा परेसं अतीत आदिसति ? भगवा परेस अतीत 15 एक पि जाति आदिसति, द्वे पि जातियो आदिसति . . पे० अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे आदिसति - "अमुत्रासि एवनामो एवगोत्तो एववण्णो एवमाहारो एवसुखदुक्खप्पटिसवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो अमुत्र उदपादि, तत्रापासि एवनामो एवगोत्तो एववण्णो 20 एवमाहारो एवसुखदुक्खप्पटिसवेदी एवमायुपरियन्तो, सो ततो चुतो इधूपपन्नो" ति। इति साकार सउद्देस अनेकविहित पुब्बेनिवास आदिसति। एव भगवा परेस अतीतं आदिसति।

भगवा पञ्च जातकसतानि भासन्तो अत्तनो च परेसं च अतीत आदिसति, महापदानियसुत्तन्त^३ भासन्तो अत्तनो च परेसं च अतीत आदिसति, महासुदस्सनियसुत्तन्त^४ भासन्तो अत्तनो च परेसं 25 च अतीत आदिसति, महागोविन्दियसुत्तन्त^५ भासन्तो अत्तनो च परेस च अतीत आदिसति, माघदेवियसुत्तन्त^६ भासन्तो अत्तनो च परेस च अतीत^७ आदिसति^७।

१ चत्तालीस - स्या०। २ एवसुखदुक्खप्पटिसवेदी - स्या०, एवमुपरि पि। ३ महाधनियसुत्त - स्या०। ४ महासुदस्सनियसुत्त - स्या०। ५ महागोविन्दियसुत्त - स्या०। ६ मघदेवियसुत्त - स्या०। ७-७ म० पोत्थके नत्थि।

वृत्तं हेतं भगवता—“अतीत खो, चुन्द, अद्धान आरब्भ तथागतस्स सतानुसारिज्जाण होति। सो यावतकं आकङ्खति तावतक अनुस्सरति। अनागत च^१ खो, चुन्द . पच्चुप्पन्न च^१ खो, चुन्द, अद्धान आरब्भ तथागतस्स बोधिज्जाण उप्पज्जति—“अयमन्तिमा 5 जाति, नत्थिदानि पुनब्भवो” ति।

B 165

इन्द्रियपरोपरियत्तज्जाण तथागतस्स तथागतबल, सत्तान आसयानुसयज्जाण तथागतस्स तथागतबल, यमकपाटिहीरे^३ ज्जाण तथागतस्स तथागतबल, महाकरुणासमापत्तिया ज्जाण तथागतस्स तथागतबल, सब्बञ्जुतज्जाण तथागतस्स तथागतबल, अनावरणज्जाण 10 तथागतस्स तथागतबल, सब्बत्थ असङ्गमप्पटिहतमनावरणज्जाण तथागतस्स तथागतबल। एव भगवा अत्तनो च परेस च अतीत पि आदिसति अनागतं पि आदिसति पच्चुप्पन्न पि आदिसति आचिक्खति देसेति पञ्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति पकासेती ति—यो अतीतं आदिसति।

15

इच्चायस्मा पोसालो ति। इच्चा ति। पदसन्धि पे० आयस्मा ति। पियवचनं पे०... पोसालो ति। तस्स ब्राह्मणस्स नाम पे० . अभिलापो ति—इच्चायस्मा पोसालो।

20

अनेजो छिन्नसंसयो ति। एजा वुच्चति तण्हा। यो रागो सारागो पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल। सा एजा तण्हा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुप्पादधम्मा। तस्मा बुद्धो अनेजो। एजाय पहीनत्ता अनेजो। भगवा लाभे पि न इज्जति पे० दुक्खे पि न इज्जति न वलति न वेधति नप्पवेधति न सम्पवेधती ति अनेजो। छिन्नसंसयो ति। ससयो वुच्चति विचिकिच्छा। दुक्खे कङ्खा पे० छम्भितत्त चित्तस्स 25 मनोविलेखो। सो ससयो बुद्धस्स भगवतो पहीनो छिन्नो उच्छिन्नो समुच्छिन्नो वूपसन्तो पटिनिस्सग्गो^३ पटिप्पस्सद्धो अभब्बुप्पत्तिको ज्जाणग्गिना दद्धो। तस्मा बुद्धो छिन्नससयो ति—अनेजो छिन्नससयो।

पारगुं सब्बधम्मानं ति। भगवा सब्बधम्मानं अभिञ्जापारगू परिञ्जापारगू प्हानपारगू भावनापारगू सच्छिकिरियापारगू समापत्ति-

पारगू अभिञ्जापारगू सब्बधम्मान पे० . जातिमरणससारो^१ नत्थि तस्स पुनब्भवो ति - पारगू सब्बधम्मान ।

अत्थि पञ्हेन आगमं ति । पञ्हेन^२ अत्थिको^३ आगतोम्हि^४ पे० “वहस्सेतं भार” ति - अत्थि पञ्हेन आगम । तेनाह सो ब्राह्मणो -

5

“यो अतीत आदिसति, (इच्छायस्मा पोसालो) अनेजो छिन्नससयो ।

पारगू सब्बधम्मान, अत्थि पञ्हेन आगम” ति ॥

B 166

८२. विभूतरूपसञ्जिस्स, सब्बकायप्पहायिनो ।

अज्भत्तं च बहिद्धा च, नत्थि किञ्ची ति पस्सतो । 10

जाणं सक्कानुपुच्छामि, कथं नेय्यो तथाविधो ॥

विभूतरूपसञ्जिस्सा ति । कतमा रूपसञ्जा ? रूपावचर-समापत्ति समापन्नस्स वा उपपन्नस्स वा दिट्ठधम्मसुखविहारिस्स^५ वा सञ्जा सञ्जानना सञ्जानितत्त - अय रूपसञ्जा । विभूतरूपसञ्जिस्सा ति । चतस्सो अरूपसमापत्तियो पटिलद्धस्स^६ रूपसञ्जा विभूता होन्ति 15 विगता^७ अतिककन्ता समतिककन्ता वीतिवत्ता ति - विभूतरूपसञ्जिस्स ।

सब्बकायप्पहायिनो ति । सब्बो तस्स पटिसन्धिको रूपकायो पहीनो, तदद्दसमतिककमा विक्खम्भनप्पहानेन पहीनो तस्स रूपकायो ति - सब्बकायप्पहायिनो ।

अज्भत्तं च बहिद्धा च नत्थि किञ्ची ति पस्सतो ति । 20 नत्थि किञ्ची ति । आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति । किकारणा ?

नत्थि किञ्ची ति आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ति । य^८ विञ्जाणञ्चायतनसमापत्ति सतो समापज्जित्वा ततो वुट्ठहित्वा तञ्जेव विञ्जाण अभावेति, विभावेति, अन्तरधापेति, “नत्थि किञ्ची” ति पस्सति - तकारणा नत्थि किञ्ची ति आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ती ति - अज्भत्त 25 च बहिद्धा च नत्थि किञ्ची ति पस्सतो ।

१ जातिजरामरणससारो - स्या० । २-२ पञ्हेत्थिकम्हा - स्या० । ३ आगता - स्या० । ४ दिट्ठधम्मसुखविहारस्स - स्या० । ५ लाभिस्स - स्या० । ६ विभाविता - स्या० । ७ स्या० पोत्थके नत्थि ।

जाणं सक्कानुपुच्छामी ति । सक्का ति - सक्को । भगवा
 सक्ककुला पब्बजितो ति पि सक्को .. पे० .. पहीनभयभेरवो विगत-
 लोमहसो ति पि सक्को । जाणं सक्कानुपुच्छामी ति । तस्स जाणं
 पुच्छामि, पञ्च पुच्छामि, सम्बुद्ध पुच्छामि । “कीदिस किसिण्ठत
 5 किंपकारं किपटिभागं जाणं इच्छित्तब्बं” ति - जाण सक्कानुपुच्छामि ।
 कथं नेय्यो तथाविधो ति । कथ सो नेतब्बो विनेतब्बो अनुनेतब्बो^१
 पञ्चापेतब्बो निज्जापेतब्बो^२ पेक्खेतब्बो^३ पसादेतब्बो ? कथं तेन^४
 उत्तरिजाण उप्पादेतब्बं ? तथाविधो ति । तथाविधो तादिसो
 तस्सिण्ठतो तप्पकारो तप्पटिभागो यो सो आकिञ्चञ्चायतनसमा-
 10 पत्तिलाभी ति - कथं नेय्यो तथाविधो । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“विभूतरूपसञ्जिस्स, सब्बकायप्पहायिनो ।
 अज्भत्तं च बहिद्धा च, नत्थि किञ्ची ति पस्सतो ।
 जाणं सक्कानुपुच्छामि, कथं नेय्यो तथाविधो” ति ॥

८३ विञ्जाणट्टितियो सब्बा, (पोसाला ति भगवा)
 अभिजानं तथागतो ।

15

तिट्ठन्तमेनं जानाति, धिमुत्तं तप्परायणं ।

विञ्जाणट्टितियो सब्बा ति । भगवा अभिसङ्खारवसेन
 चतस्सो विञ्जाणट्टितियो जानाति, पटिसन्धिवसेन सत्त विञ्जाण-
 ट्टितियो जानाति । कथं भगवा अभिसङ्खारवसेन चतस्सो विञ्जाण-
 20 ट्टितियो जानाति ? वुत्तं हेतुं भगवता - “रूपुपयं^५ वा, भिक्खवे,
 विञ्जाण तिट्ठमान तिट्ठेय्यं^६, रूपारम्मण रूपप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं^७
 बुद्धिं^८ विरूळिह वेपुल्ल आपज्जेय्यं^९ । वेदनुपयं^{१०} वा, भिक्खवे पे० .
 सञ्जुपय वा, भिक्खवे पे० सङ्खारुपयं वा, भिक्खवे, विञ्जाण
 तिट्ठमान तिट्ठेय्य, सङ्खारारम्मण सङ्खारप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं बुद्धिं
 25 विरूळिह वेपुल्ल आपज्जेय्या” ति । एव भगवा अभिसङ्खारवसेन
 चतस्सो विञ्जाणट्टितियो जानाति ।

१ स्या० पोत्यके नत्थि । २ अभिनेतब्बो - स्या० । ३ अभिनिज्जापेतब्बो - स्या० ।
 ४. पेक्खेतब्बो - स्या० । ५-५ कथमस्स - स्या० । ६ विमुत्त - स्या० । ७ रूपुपाय -
 स्या० । ८ तिट्ठति - स्या० । ९. नन्दूपसेवन - स्या०, एवमुपरि पि । १० बुद्धि - स्या० ।
 ११ आपज्जति - स्या० । १२ वेदनुपाय - स्या०, एवमुपरि पि ।

कथं भगवा पटिसन्धिवसेन सत्त विञ्जाणट्टितियो जानाति ?
 वुत्त हेत भगवता — “सन्ति, भिक्खवे, सत्ता नानत्तकाया नानत्त-
 सञ्जिनो — सेय्यथापि मनुस्सा एकच्चे च देवा एकच्चे च विनिपातिका ।
 अय पठमा विञ्जाणट्टिति । सन्ति, भिक्खवे, सत्ता नानत्तकाया
 एकत्तसञ्जिनो, सेय्यथापि देवा ब्रह्मकायिका पठमाभिनिव्वत्ता । अयं 5
 दुतिया विञ्जाणट्टिति । सन्ति, भिक्खवे, सत्ता एकत्तकाया नानत्त-
 सञ्जिनो, सेय्यथापि देवा^१ आभस्सरा । अय ततिया विञ्जाणट्टिति ।
 सन्ति, भिक्खवे, सत्ता एकत्तकाया एकत्तसञ्जिनो, सेय्यथापि देवा
 सुभकिण्हा^२ । अय चतुत्थी^३ विञ्जाणट्टिति । सन्ति, भिक्खवे, सत्ता
 सब्बसो रूपसञ्जान समतिककमा पटिघसञ्जानं अत्थङ्गमा नानत्त- 10
 सञ्जान अमनसिकारा, अनन्तो आकासो ति आकासानञ्चायतनू-
 पगा^४ । अय पञ्चमी^५ विञ्जाणट्टिति । सन्ति, भिक्खवे, सत्ता सब्बसो
 आकासानञ्चायतन^६ समतिककम्म, अनन्त विञ्जाणं ति विञ्जाण-
 ञ्चायतनूपगा । अय छट्ठी^७ विञ्जाणट्टिति । सन्ति, भिक्खवे, सत्ता
 सब्बसो विञ्जाणञ्चायतन समतिककम्म, नत्थि किञ्ची ति 15
 आकिञ्चञ्चायतनूपगा । अय सत्तमी^८ विञ्जाणट्टिति” ।

B 168

एव भगवा पटिसन्धिवसेन सत्त विञ्जाणट्टितियो जानाती
 ति — विञ्जाणट्टितियो सब्वा ।

पोसाला ति भगवा ति । पोसाला ति । भगवा त ब्राह्मणं
 नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० सच्छिका 20
 पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति — पोसाला ति भगवा ।

अभिजानं तथागतो ति । अभिजानं ति । अभिजानन्तो
 विजानन्तो^१ पटिविजानन्तो पटिविज्भन्तो तथागतो । वुत्त हेत
 भगवता — “अतीत चे पि खो, चुन्द, होति अभूत अतच्छ अनत्थ-
 सञ्जित्त, न त तथागतो ब्याकरोति । अतीत चे पि, चुन्द, होति 25
 भूतं तच्छ अनत्थसञ्जित्त, तं पि तथागतो न ब्याकरोति । अतीत चे
 पि खो, चुन्द, होति भूतं तच्छ अत्थसञ्जित्त, तत्र कालञ्जू तथागतो

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ सुभकिण्हा — स्या० । ३ चतुत्था — स्या० । ४.
 आकासानञ्चायतनूपगा — स्या०, एवमुपरिपि । ५ पञ्चमा — स्या० । ६. आकिञ्चञ्जा-
 यतन — स्या० । ७ छट्ठा — स्या० । ८ सत्तमा — स्या० । ९ स्या० पोत्थके नत्थि ।

होति तस्सेव^१ पञ्चहस्स वेय्याकरणाय । अनागत चे पि, चुन्द, होति .पे० पच्चुप्पन्न चे पि, चुन्द, होति अभूत अतच्छ अनत्थ-
सञ्चित, न त तथागतो ब्याकरोति । पच्चुप्पन्न चे पि, चुन्द, होति
भूत तच्छ अनत्थसञ्चित, त पि तथागतो न ब्याकरोति । पच्चु-
५ प्पन्न चे पि, चुन्द, होति भूत तच्छ अत्थसञ्चित, तत्र कालञ्चू
तथागतो होति तस्स पञ्चहस्स वेय्याकरणाय । इति खो, चुन्द,
अतीतानागतपच्चुप्पन्नेसु धम्मेषु तथागतो कालवादी भूतवादी
अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी । तस्मा तथागतो ति वुच्चति ।

“य खो, चुन्द, सदेवकस्स लोकस्स समारकस्स सब्रह्मकस्स
१० सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय दिट्ठ सुत मुत विञ्जातं पत्तं
परियेसित अनुविचरितं मनसा, सब्बं त तथागतेन अभिसम्बुद्ध ।
B. 169 तस्मा तथागतो ति वुच्चति । य च, चुन्द, रत्ति तथागतो अनुत्तर
सम्मासम्बोधि अभिसम्बुज्झति, य च रत्ति अनुपादिसेसाय निब्बान-
धातुया परिनिब्बायति, य एतस्मि अन्तरे भासति लपति निद्विसति
सब्ब त तथेव होति नो अञ्जथा । तस्मा तथागतो ति वुच्चति ।
१५ यथावादी, चुन्द, तथागतो तथाकारी, यथाकारी तथावादी । इति
यथावादी तथाकारी, यथाकारी तथावादी । तस्मा तथागतो ति
वुच्चति । सदेवके, चुन्द, लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया
पजाय सदेवमनुस्साय तथागतो अभिभू अनभिभूतो अञ्जदत्थुदसो
वसवत्ती । तस्मा तथागतो ति वुच्चती ति - अभिजान तथागतो ।

२० **तिट्ठन्तमेनं जानाती** ति । भगवा इधत्थञ्जेव^२ जानाति
कम्माभिसङ्गारवसेन - “अय पुग्गलो कायस्स भेदा पर मरणा
अपाय दुग्गति विनिपात निरय उपपज्जिस्सती” ति । भगवा इधत्थ-
ञ्जेव जानाति कम्माभिसङ्गारवसेन - “अय पुग्गलो कायस्स भेदा
पर मरणा तिरच्छानयोनि उपपज्जिस्सती” ति । भगवा इधत्थञ्जेव
२५ जानाति कम्माभिसङ्गारवसेन - “अय पुग्गलो कायस्स भेदा पर
मरणा पेत्तिविसय^३ उपपज्जिस्सती” ति । भगवा इधत्थञ्जेव जानाति
कम्माभिसङ्गारवसेन - “अय पुग्गलो कायस्स भेदा परं मरणा

१ तस्स - स्या० । २ इधत्थञ्जेव - स्या०, एवमुपरि पि । ३ पित्तिविसय - स्या०;
एवमुपरि पि ।

मनुस्सेसु उप्पज्जिस्सती” ति । भगवा इधत्थञ्जेव जानाति कम्मा-
भिसङ्घारवसेन — “अयं पुग्गलो सुप्पटिपन्नो कायस्स भेदा पर मरणा
सुगतिं सग्ग लोकं उपपज्जिस्सती” ति ।

वुत्त हेत भगवता — “इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल
एव चेतसा चेतो परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो, तथा 5
च इरियति, त च मग्ग समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा पर मरणा
अपाय दुग्गतिं विनिपात निरय उपपज्जिस्सती’ ति ।

“इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल एव चेतसा चेतो
परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति त
च मग्ग समारूळ्हो, यथा कायस्स पभेदा पर मरणा तिरच्छानयोनि 10
उपपज्जिस्सती’ ति ।

“इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल एव चेतसा चेतो
परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च
मग्ग समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा पेत्तिविसय उपपज्जि-
स्सती’ ति ।

B 170

15

“इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल एवं चेतसा चेतो
परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च
मग्गं समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा परं मरणा मनुस्सेसु उप्प-
ज्जिस्सती’ ति ।

“इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल एव चेतसा चेतो 20
परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च
मग्ग समारूळ्हो, यथा कायस्स भेदा पर मरणा सुगतिं सग्ग
लोकं उपपज्जिस्सती’ ति ।

“इध पनाह, सारिपुत्त, एकच्च पुग्गल एवं चेतसा चेतो
परिच्च पजानामि — ‘तथाय पुग्गलो पटिपन्नो तथा च इरियति तं च 25
मग्ग समारूळ्हो, यथा आसवान खया अनासव चेतोविमुत्ति
पञ्जाविमुत्ति दिट्ठेव धम्मे सय अभिञ्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज
विहरती” ति — तिट्ठन्तमेन जानाति ।

धिमुत्तं तप्परायणं ति । धिमुत्तं ति - आकिञ्चञ्जायतनं^१ ।
धिमुत्त ति^२ विमोक्खेन धिमुत्त तत्राधिमुत्त^३ तदधिमुत्त तदाधिपतेय्य ।
अथ वा, भगवा जानाति - “अयं पुग्गलो रूपाधिमुत्तो सद्दाधिमुत्तो
गन्धाधिमुत्तो रसाधिमुत्तो फोट्टुब्बाधिमुत्तो कुलाधिमुत्तो गणाधिमुत्तो
5 आवासाधिमुत्तो लाभाधिमुत्तो यसाधिमुत्तो पससाधिमुत्तो सुखाधिमुत्तो
चीवराधिमुत्तो पिण्डपाताधिमुत्तो सेनासनाधिमुत्तो गिलानपच्चय-
भेसज्जपरिक्खाराधिमुत्तो सुत्तन्ताधिमुत्तो विनयाधिमुत्तो अभि-
धम्माधिमुत्तो आरञ्जकङ्गाधिमुत्तो पिण्डपातिकङ्गाधिमुत्तो पसु-
कूलिकङ्गाधिमुत्तो तेचीवरिकङ्गाधिमुत्तो सपदानचारिकङ्गाधिमुत्तो
10 खलुपच्छाभत्तिकङ्गाधिमुत्तो नेसज्जिकङ्गाधिमुत्तो यथासन्थतिकङ्गा-
धिमुत्तो पठमज्झानाधिमुत्तो दुतियज्झानाधिमुत्तो ततियज्झानाधिमुत्तो
चतुत्थज्झानाधिमुत्तो आकासानञ्चायतनसमापत्ताधिमुत्तो विञ्जाण-
ञ्चायतनसमापत्ताधिमुत्तो आकिञ्चञ्जायतनसमापत्ताधिमुत्तो नेव-
सञ्जानासञ्जायतनसमापत्ताधिमुत्तो” ति - धिमुत्त ।

B. 171 15 तप्परायणं^१ ति । आकिञ्चञ्जायतनमयं तप्परायण कम्म-
परायणं^२ विपाकपरायणं^३ कम्मगरुक पटिसन्धिगरुक । अथ वा,
भगवा जानाति - “अयं पुग्गलो रूपपरायणो पे० . नेवसञ्जा-
नासञ्जायतनसमापत्तिपरायणो” ति - धिमुत्त तप्परायण । तेनाह
भगवा -

20 “विञ्जाणट्टितियो सब्बा, (पोसाला ति भगवा)
अभिजानं तथागतो ।
तिट्ठन्तमेन जानाति, धिमुत्तं तप्परायण” ति ॥

८४. आकिञ्चञ्जासम्भवं जत्वा, नन्दिसंयोजनं इति ।

एवमेतं अभिञ्जाय, ततो तत्थ विपस्सति ।
25 एतं जाणं तथं तस्स, ब्राह्मणस्स वुसीमतो ॥

आकिञ्चञ्जासम्भवं जत्वा ति । आकिञ्चञ्जासम्भवो ति
वुच्चति आकिञ्चञ्जायतनसंवत्तनिको कम्माभिसङ्कारो । आकिञ्च-

१ आकिञ्चञ्जायतने - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ तप्परायण -
स्या०; एवमुपरि पि । ४-४ कम्मप्परायण विपाकप्परायण - स्या० ।

ञ्जायतनसवत्तनिकं कम्माभिसङ्खारं आकिञ्चञ्जासम्भवो ति अत्वा
लग्गनं ति अत्वा बन्धन ति अत्वा पलिबोधो ति अत्वा जानित्वा
तुलयित्वा तीरयित्वा^१ विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - आकिञ्च-
ञ्जासम्भव अत्वा ।

नन्दिसंयोजनं इती ति । नन्दिसंयोजनं वुच्चति अरूपरागो । 5
अरूपरागेन त कम्मं लग्गं लग्गितं पलिबुद्ध अरूपराग नन्दिसयोजन
ति अत्वा लग्गनं ति अत्वा बन्धन ति अत्वा पलिबोधो ति अत्वा
जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा । इती ति ।
पदसन्धि पदससग्गो पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता
पदानुपुब्बतापेत^२ इती ति - नन्दिसयोजन इति । 10

एवमेतं अभिञ्जाया ति । एव एत अभिञ्जाय जानित्वा
तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - एवमेत
अभिञ्जाय ।

ततो तत्थ विपस्सती ति । तत्था^३ ति^४ । आकिञ्चञ्जायतन
समापज्जित्वा ततो वुद्धहित्वा तत्थ जाते चित्तचेतसिके धम्मो अनि- 15
च्चतो विपस्सति, दुक्खतो विपस्सति, रोगतो पे० निस्सरणतो
विपस्सति दक्खति ओलोकेति निज्झायति उपपरिक्खती ति - ततो
तत्थ विपस्सति ।

एतं जाणं तथं तस्सा ति । एत जाण तच्छं भूत याथाव
अविपरीत तस्सा ति - एत जाण तथ तस्स । 20

ब्राह्मणस्स वुसीमतो ति । ब्राह्मणो ति । सत्तन्न धम्मान
वाहितत्ता ब्राह्मणो . पे० असितो^५ तादि पवुच्चते स ब्रह्मा ति ।
ब्राह्मणस्स वुसीमतो ति । पुथुञ्जनकल्याण^६ उपादाय सत्त सेक्खा
अप्पत्तस्स पत्तिया अनधिगतस्स अधिगमाय असच्छिकतस्स सच्छि-
किरियाय वसन्ति सवसन्ति आवसन्ति परिवसन्ति, अरहा वुसितवा 25
कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिक्खीणभवसयोजनो
सम्मदञ्जा विमुत्तो, सो वुत्थवासो^७ चिण्णचरणो पे० जाति-

१ तिरयित्वा - स्या०, एवमुपरि पि । २ पदानुपुब्बतामेत - स्या०, एवमुपरि पि ।

३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४ अनिस्सितो - स्या० । ५ कल्याणपुथुञ्जने - स्या०, एवमुपरि

पि । ६ वुत्थवासो - स्या० ।

मरणसंसारो; नत्थि तस्स पुनब्भवो ति - ब्राह्मणस्स वुसीमतो ।
तेनाह भगवा -

“आकिञ्चञ्जासम्भवं जत्वा, नन्दिसंयोजनं इति ।

एवमेतं अभिञ्जाय, ततो तत्थ विपस्सति ।

5

एत जाणं तथ तस्स, ब्राह्मणस्स वुसीमतो” ति ॥

सह गाथापरियोसाना पे० सत्था मे भन्ते भगवा सावको-
हमस्मी ति ।

पोसालमाणवपुच्छानिद्देशो चुद्दसमो ।

१५. मोघराजमाणवपुच्छानिद्देशो

८५. द्वाहं सक्कं^१ अपुच्छिस्सं, (इच्चायस्मा मोघराजा)

न मे ब्याकासि चक्खुमा ।

10

यावततियं च देवीसि,^३ ब्याकरोती ति मे सुतं ॥

द्वाहं सक्कं अपुच्छिस्सं ति । सो ब्राह्मणो द्विक्खत्तु बुद्धं

भगवन्त पञ्ह अपुच्छि । तस्स भगवा पञ्ह पुट्ठो न ब्याकासि -

“तदन्तरा^२ इमस्स ब्राह्मणस्स इन्द्रियपरिपाको भविस्सती” ति ।

सक्कं^४ ति - सक्को । भगवा सक्ककुला पब्बजितो ति पि सक्को ।

15

अथ वा, अद्धो^५ महद्धनो धनवा ति पि सक्को । तस्सिमानि धनानि,

सेय्यथिद - सद्धाधनं सीलधनं हिरिधनं ओत्तप्पधनं सुतधनं चागधनं

पञ्जाधनं सतिपट्टानधनं सम्मप्पधानधनं इद्धिपादधनं इन्द्रियधनं

बलधनं बोज्झङ्गधनं मग्गधनं फलधनं निब्बानधनं । इमेहि अनेक-

विधेहि धनरतनेहि अद्धो महद्धनो धनवा ति पि सक्को । अथ वा,

B 173

20

सक्को पट्ठु विसवी अलमत्तो सूरु वीरो विक्कन्तो अभीरु^६ अच्छम्भी

अनुत्रासी अपलायी पहीनभयभेरवो विगतलोमहंसो ति पि सक्को ।

द्वाहं सक्कं अपुच्छिस्सं ति । द्वाह सक्क अपुच्छिस्स अयाचिस्स

अज्जेसिस्स पसादयिस्स ति - द्वाह सक्क अपुच्छिस्स ।

१ सक्क - स्या० । २ देविसि - स्या० । ३ चक्खुसमन्तरा - स्या० । ४ सक्का -
स्या० । ५ अद्धो - स्या० । ६ अभिरु - स्या० ।

इच्चायस्मा मोघराजा ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० ।
आयस्मा ति । पियवचन पे० मोघराजा ति । तस्स ब्राह्मणस्स
नामं पे० .. अभिलापो ति - इच्चायस्मा मोघराजा ।

न मे ब्याकासि चक्खुमा ति । न मे ब्याकासी ति । न मे
ब्याकासि न आचिक्खि न देसेसि न पञ्चपेसि न पट्टपेसि न 5
विवरि न विभजि न उत्तानीअकासि न पकासेसि । चक्खुमा ति ।
भगवा पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमा - मसचक्खुना पि चक्खुमा,
दिब्बचक्खुना पि चक्खुमा, पञ्चाचक्खुना पि चक्खुमा, बुद्धचक्खुना
पि चक्खुमा, समन्तचक्खुना पि चक्खुमा ।

कथ भगवा मसचक्खुना पि चक्खुमा ? मसचक्खुम्हि 10
भगवतो पञ्च वण्णा सविज्जन्ति - नीलो च वण्णो, पीतको च
वण्णो, लोहितको च वण्णो, कण्हो च वण्णो, ओदातो च वण्णो ।
यत्थ च अक्खिलोमानि पतिट्टितानि तं नीलं होति सुनील पासादिकं
दस्सनेय्य उमापुप्फसमान^१ । तस्स परतो पीतक होति सुपीतक
सुवण्णवण्ण पासादिक दस्सनेय्य कणिकारपुप्फसमान^२ । उभतो^३ च 15
अक्खिकूटानि^४ भगवतो लोहितकानि होन्ति सुलोहितकानि पासादि-
कानि दस्सनेय्यानि इन्दगोपकसमानानि । मज्जे कण्ह होति सुकण्हं
अलूखं सिनिद्ध पासादिक दस्सनेय्य अट्टारिट्टुकसमान^५ । तस्स परतो
ओदातं होति सुओदातं सेत पण्डर पासादिक दस्सनेय्यं ओसधि- 20
तारकसमान । तेन भगवा पाकतिकेन^६ मंसचक्खुना^७ अत्तभावपरिया-
पन्नेन पुरिमसुचरितकम्माभिनिब्बत्तेन समन्ता योजन पस्सति दिवा
चेव रत्ति च । यदा हि^८ चतुरङ्गसमन्नागतो अन्धकारो होति सूरियो
च अत्थङ्गतो होति, काळपक्खो च उपोसथो होति, तिब्बो च
वनसण्डो होति, महा च काळमेघो^९ अब्भुट्टितो होति । एवरूपे
चतुरङ्गसमन्नागते अन्धकारे समन्ता योजन पस्सति । नत्थि सो 25
कुट्टो^{१०} वा कवाटो^{११} वा पाकारो वा पब्बतो वा गच्छो वा लता वा
आवरणं रूपान दस्सनाय । एक चे तिलफल निमित्त क्त्वा तिलवाहे

१ उम्मारपुप्फसमान - स्या० । २ कणिकार० - स्या० । ३-३ उभयतो च अक्खि-
कूपानि - स्या० । ४ अट्टारिट्टुकसमान - स्या० । ५-५ पकतिमसचक्खुना - स्या० । ६ पि -
स्या० । ७ अकालमेघो - स्या० । ८ कूटो - स्या० । ९ कवाट - स्या० ।

पक्खिपेय्य, तयेव तिलफलं उद्धरेय्य। एव परिसुद्ध भगवतो पाकतिक मसचक्खु। एवं भगवा स मसचक्खुना पि चक्खुमा।

- कथं भगवा दिब्बेन चक्खुना पि चक्खुमा? भगवा दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्तमानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उप-
 5 पज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति—“इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्नागता वचीदुच्चरितेन समन्नागता मनोदुच्चरितेन समन्नागता अरियान उपवादका मिच्छादिट्टिका मिच्छादिट्टिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा पर मरणा अपाय दुग्गति विनिपात निरयं उपपन्ना; इमे वा
 10 पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्नागता वचीसुचरितेन समन्नागता मनोसुचरितेन समन्नागता अरियान अनुपवादका सम्मादिट्टिका सम्मादिट्टिकम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा पर मरणा सुगति सग्ग लोक उपपन्ना” ति। इति दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्कन्त- मानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे
 15 दुब्बण्णे, सुगते दुग्गते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति। आकङ्खमानो च भगवा एकं पि लोकधातु पस्सेय्य, द्वे पि लोकधातुयो पस्सेय्य, तिस्रो पि लोकधातुयो पस्सेय्य, चतस्सो पि लोकधातुयो पस्सेय्य, पञ्च पि लोकधातुयो पस्सेय्य, दस पि लोकधातुयो पस्सेय्य, वीस पि लोकधातुयो पस्सेय्य, तिस पि लोकधातुयो पस्सेय्य, चत्तालीस^१
 20 पि लोकधातुयो पस्सेय्य, पञ्चासं पि लोकधातुयो पस्सेय्य, सत पि लोकधातुयो पस्सेय्य, सहस्सि पि चूळनिक लोकधातु पस्सेय्य, द्विसहस्सि पि मज्झिमिकं लोकधातु पस्सेय्य, तिसहस्सिं पि लोकधातु पस्सेय्य, महासहस्सिं पि लोकधातुं पस्सेय्य, यावतकं^२ वा^३ पन आकङ्खेय्य तावतक पस्सेय्य। एव परिसुद्ध^४ भगवतो दिब्बचक्खु।
 25 एव भगवा दिब्बेन चक्खुना पि चक्खुमा।

B. 175

कथं भगवा पञ्जाचक्खुना पि चक्खुमा? भगवा महापञ्जो पुथुपञ्जो जवनपञ्जो हासपञ्जो तिकखपञ्जो निब्बेधिकपञ्जो पञ्जापभेदकुसलो^५ पभिन्रजाणो अधिगतपटिसम्भदप्पत्तो^६ चतुवेसा-

१ चत्तालीस—स्या०। २-२ यावता—सी०। ३ विसुद्ध—स्या०। ४ पञ्जप्प-भेदकुसलो—स्या०। ५ अधिगतपटिसम्भदो—स्या०।

रज्जुपत्तो दसबलधारी पुरिसासभो पुरिससीहो पुरिसनागो पुरिसा-
जञ्जो पुरिसधोरय्हो अनन्तवाणो अनन्ततेजो अनन्तयसो अड्ढो
महद्धनो धनवा नेता विनेता अनुनेता पञ्जापेता^१ निज्झापेता
पेक्खेता^२ पसादेता। सो हि भगवा अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता
असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता^३ अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता,^४
मग्गञ्जू मग्गविदू मग्गकोविदो मग्गानुगा च पन एतरहि सावका
विहरन्ति पच्छा समन्नागता।

सो हि भगवा जानं जानाति, पस्स पस्सति, चक्खुभूतो
जाणभूतो धम्मभूतो ब्रह्मभूतो वत्ता पवत्ता अत्थस्स निञ्जेता अमतस्स
दाता धम्मस्सामी तथागतो। नत्थि तस्स भगवतो अञ्जातं अदिट्ठो
अविदित असच्छिकत अफस्सितं^५ पञ्जाय। अतीत अनागत पच्चुप्पन्नं
उपादाय सब्बे धम्मा सब्बाकारेण बुद्धस्स भगवतो जाणमुखे आपाथ
आगच्छन्ति। य किञ्चि नेय्य नाम अत्थि जानितब्ब अत्तथो वा
परत्थो वा उभयत्थो वा दिट्ठधम्मिको वा अत्थो सम्परायिको वा
अत्थो उत्तानो वा अत्थो गम्भीरो वा अत्थो गूळ्हो वा अत्थो
पटिच्छन्नो वा अत्थो नेय्यो वा अत्थो नीतो वा अत्थो अनवज्जो
वा अत्थो निक्किलेसो वा अत्थो वोदानो वा अत्थो परमत्थो वा,
सब्ब त अन्तो बुद्धजाणे परिवत्तति, सब्बं कायकम्म बुद्धस्स भगवतो
जाणानुपरिवत्ति, सब्ब वचीकम्म जाणानुपरिवत्ति,^६ सब्ब मनोकम्म
जाणानुपरिवत्ति^७। अतीते बुद्धस्स भगवतो अप्पटिहत्त जाण अनागते
अप्पटिहत्त जाणं, पच्चुप्पन्ने अप्पटिहत्त जाण, यावत्तकं नेय्य तावत्तकं
जाण, यावत्तकं जाण तावत्तकं नेय्यं। नेय्यपरियन्तिकं जाणं,
जाणपरियन्तिकं नेय्य, नेय्य अतिक्कमित्वा जाण नप्पवत्तति, जाण
अतिक्कमित्वा नेय्यपथो नत्थि। अञ्जमञ्जपरियन्तट्ठायिनो ते
धम्मा। यथा द्विन्न समुग्गपटलानं सम्माफुसितानं^८ हेट्ठिमं समुग्गपटलं
उपरिमं नातिवत्तति, उपरिमं समुग्गपटलं हेट्ठिमं नातिवत्तति,
अञ्जमञ्जपरियन्तट्ठायिनो, एवमेव बुद्धस्स भगवतो नेय्यं च जाण
च अञ्जमञ्जपरियन्तट्ठायिनो। यावत्तकं नेय्यं तावत्तकं जाण, यावत्तकं

१ सञ्जापेता - स्या०। २ पेक्खता - स्या०। ३ सञ्जापेता - स्या०। ४ अफुसित -
स्या०। ५ जाणानुपरिवत्तति - स्या०। ६ फुसितान - स्या०।

जाणं तावतकं नेय्य, नेय्यपरियन्तिक जाणं, जाणपरियन्तिकं नेय्यं ।
 नेय्यं अतिककमित्वा जाण नप्पवत्तति, जाण अतिककमित्वा नेय्यपथो
 नत्थि । अञ्जमञ्जपरियन्तट्ठायिनो ते धम्मा । सब्बधम्मेषु बुद्धस्स
 भगवतो जाण पवत्तति । सब्बे धम्मा बुद्धस्स भगवतो आवज्जनपटि-
 5 बद्धा आकङ्खपटिबद्धा मनसिकारपटिबद्धा चित्तुप्पादपटिबद्धा ।
 सब्बसत्तेसु बुद्धस्स भगवतो जाण पवत्तति । सब्बेस च^१ सत्तान
 भगवा आसय जानाति, अनुसय जानाति, चरित जानाति,
 अधिमुत्तिं जानाति, अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये
 स्वाकारे द्वाकारे सुविञ्जापये दुविञ्जापये भब्बाभब्बे सत्ते जानाति^२ ।
 10 सदेवको लोको समारको सब्रह्मको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा
 अन्तोबुद्धजाणे परिवत्तति ।

यथा ये केचि मच्छकच्छपा अन्तमसो तिमितिभिङ्गल
 उपादाय अन्तोमहासमुद्धे परिवत्तन्ति, एवमेव सदेवको लोको
 समारको लोको सब्रह्मको लोको सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा
 15 अन्तोबुद्धजाणे परिवत्तति । यथा ये केचि पक्खी अन्तमसो गरुळ
 वेनतेय्य उपादाय आकासस्स पदेसे परिवत्तन्ति, एवमेव ये पि ते सारि-
 पुत्तसमा पञ्जाय समन्नागता ते पि बुद्धजाणस्स पदेसे परिवत्तन्ति,
 बुद्धजाण देवमनुस्सान पञ्ज फरित्वा अभिभवित्वा तिट्ठति ।

ये पि ते खत्तियपण्डिता ब्राह्मणपण्डिता गृहपतिपण्डिता
 20 सम्मणपण्डिता निपुणा कतपरप्पवादा बालवेधिरूपा वोभिन्दन्ता^३
 मञ्जे चरन्ति पञ्जागतेन दिट्ठिगतानि, ते पञ्हे^४ अभिसङ्खरित्वा
 अभिसङ्खरित्वा तथागत उपसङ्कमित्वा पुच्छन्ति गूळहानि^५ च
 पटिच्छन्नानि^६ । कथिता विसज्जिता च ते पञ्हा भगवता होन्ति
 निदिट्ठकारणा । उपक्खित्तका च ते भगवतो सम्पज्जन्ति । अथ खो
 25 भगवा व^१ तत्थ अतिरोचति—यदिद पञ्जाया ति । एव भगवा
 पञ्जाचक्खुना पि चक्खुमा ।

B 177

कथ भगवा बुद्धचक्खुना पि चक्खुमा ? भगवा बुद्धचक्खुना
 लोकं वोलोकेन्तो अद्दस सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये

१ स्या० पोत्यके नत्थि । २ पजानाति—स्या० । ३ ते भिन्दन्ता—स्या० । ४ पञ्हे—स्या० । ५-५ स्या० पोत्यके नत्थि । ६ स्या० पोत्यके नत्थि ।

मुदिन्द्रिये स्वाकारे द्वाकारे सुविञ्जापये दुविञ्जापये अप्पेकच्चे परलोकवज्जभयदस्साविनो विहरन्ते । सेय्यथापि नाम उप्पलिनिय वा पद्दुमिनिय वा पुण्डरीकिनिय वा अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पद्दुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके सवड्डानि उदकानुग्गतानि^१ अन्तोनिमुग्गपोसीनि^२, अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पद्दुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके सवड्डानि समोदक ठितानि, अप्पेकच्चानि उप्पलानि वा पद्दुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्डानि उदका अच्चुग्गम्म तिद्वन्ति अनुपलित्तानि उदकेन, एवमेव भगवा बुद्धचक्खुना लोक वोलोकेन्तो अद्दस सत्ते अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये मुदिन्द्रिये स्वाकारे द्वाकारे सुविञ्जापये दुविञ्जापये अप्पेकच्चे परलोकवज्जभयदस्साविनो विहरन्ते । जानाति भगवा — “अय पुग्गलो रागचरितो, अय दोसचरितो, अय मोहचरितो, अय वितक्कचरितो, अय सद्धाचरितो, अयं जाणचरितो” ति । रागचरितस्स भगवा पुग्गलस्स असुभक्कथ कथेति, दोसचरितस्स भगवा पुग्गलस्स मेत्ताभावन आचिक्खति, मोहचरितस्स^३ भगवा पुग्गलस्स^४ उद्देशे परिपुच्छाय कालेन धम्मस्सवने कालेन धम्मसाकच्छाय गरुसवासे निवेसेति; वितक्कचरितस्स भगवा पुग्गलस्स आनापानस्सतिं आचिक्खति, सद्धाचरितस्स भगवा पुग्गलस्स पसादनीय निमित्त आचिक्खति बुद्धसुबोधि धम्मसुधम्मत्त सद्धसुप्पटिपत्ति^५ सीलानि च; अत्तनो जाणचरितस्स भगवा पुग्गलस्स विपस्सनानिमित्त आचिक्खति अनिच्चाकार दुक्खाकार अनत्ताकार ।

सेले यथा पब्बतमुद्धनिद्वितो,
 यथा पि पस्से जनत समन्ततो ।
 तथूपम धम्ममय सुमेध,
 पासादमारुह्ण समन्तचक्खु ।
 सोकावतिण्ण^५ जनतमपेतसोको,
 अवेक्खस्सु जातिजराभिभूत ति ॥

१ उदकानुगतानि — स्या० । २ अन्तोनिमुग्गपोसितानि — स्या० । ३-३ मोहचरित भगवा पुग्गल — स्या० । ४ सद्धसुप्पटिपत्ति — स्या० । ५ सोकावकिण्ण — स्या० ।

B. 178

एवं भगवा बुद्धचक्खुना पि चक्खुमा ।

कथ भगवा समन्तचक्खुना पि चक्खुमा ? समन्तचक्खु
वुच्चति सब्बञ्जुतज्जाणं । भगवा सब्बञ्जुतज्जाणेन उपेतो समुपेतो
उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो ।

5 न तस्स अद्दिट्ठमिधत्थि किञ्चि,
अथो अविञ्जातमजानितब्ब ।
सब्ब अभिञ्जासि यदत्थि नेय्यं,
तथागतो तेन समन्तचक्खू ति ॥

एव भगवा समन्तचक्खुना पि चक्खुमा ति - न मे ब्याकासि
10 चक्खुमा ।

यावततियं च देवीसि ब्याकरोती ति मे सुतं ति । यावततिय
बुद्धो सहधम्मिक पञ्च पुट्टो ब्याकरोति नो ससारेती^१ ति - एव
मया उग्गहितं, एवं मया उपधारितं, एव मया उपलक्खित । देवीसी
ति । भगवा देवो^२ चैव इसि चा ति - देवीसि । यथा राजा पब्बजिता
15 वुच्चन्ति राजिसयो, ब्राह्मणा पब्बजिता वुच्चन्ति ब्राह्मणिसयो,
एवमेव भगवा देवो चैव इसि चा ति - देवीसि ।

अथ वा, भगवा पब्बजितो ति पि इसि । महन्त सीलक्खन्ध
एसी^३ गवेसी^४ परियेसी ति पि इसि । महन्तं समाधिकक्खन्धं पे० ..
महन्त पञ्जाक्खन्ध महन्तं विमुत्तिकक्खन्ध . महन्तं विमुत्तिज्जाणदस्स-
20 नक्खन्ध एसी गवेसी परियेसी ति पि इसि । महतो तमोकायस्स
पदालन एसी गवेसी परियेसी ति पि इसि । महतो विपल्लासस्स^५
पभेदन एसी गवेसी परियेसी ति पि इसि । महतो तण्हासल्लस्स
अब्बहन^६ .. महतो दिट्ठिसञ्जाटस्स विनिवेठन^७ . महतो मानद्धजस्स
पपातन^८ महतो अभिसङ्गारस्स वूपसम महतो ओघस्स नित्थरण
25 .. महतो भारस्स निक्खेपन .. महतो ससारवट्टस्स उपच्छेद .. महतो
सन्तापस्स निब्बापनं . महतो परिळाहस्स पटिप्पस्सद्धि . महतो

१. सम्पायती - स्या० । २ म० पोत्थके नत्थि । ३-३ एसि गवेसि - स्या०, एवमुपरि
पि । ४ विपल्लासस्स - स्या० । ५ अब्बुहन - स्या० । ६ विन्वेठन - स्या० । ७.
पातन - स्या० ।

धम्मद्वजस्स उस्सापनं एसी गवेसी परियेसी ति पि इसि । महन्ते सतिपट्टाने . महन्ते सम्मप्पधाने ... महन्तानि इन्द्रियाणि महन्तानि बलानि . महन्ते बोज्झङ्गे ... महन्त अरिय अट्टङ्गिक मगं महन्तं परमत्थ अमत निब्बानं एसी गवेसी परियेसी ति पि इसि । महेसक्खेहि वा सत्तेहि एसितो गवेसितो परियेसितो — 5
 “कहं बुद्धो, कहं भगवा, कहं देवदेवो, कह नरासभो” ति पि B 179
 इसी ति — यावततियं च देवीसि व्याकरोती ति मे सुत । तेनाह सो ब्राह्मणो —

“द्राहं सक्कं अपुच्छिस्सं, (इच्चायस्मा मोघराजा)
 न मे व्याकासि चक्खुमा । 10
 यावततियं च देवीसि, व्याकरोती ति मे सुत” ति ॥

८६. अयं लोको परो लोको, ब्रह्मलोको सदेवको ।
 दिट्ठं ते नाभिजानाति, गोतमस्स यसस्सिनो ॥

अयं लोको परो लोको ति । अयं लोको ति । मनुस्सलोको ।
 परो लोको ति । मनुस्सलोकं ठपेत्वा सब्बो परो लोको ति — अय 15
 लोको परो लोको ।

ब्रह्मलोको सदेवको ति । सदेवको लोको समारको सब्रह्मको
 सस्समणब्राह्मणी पजा सदेवमनुस्सा ति — ब्रह्मलोको सदेवको ।

दिट्ठं ते नाभिजानाती ति । तुय्ह दिट्ठं खन्ति रुचि लद्धि
 अज्झासय अधिप्पाय लोको न जानाति — “अयं एवदिट्ठिको एवखन्तिको 20
 एवरुचिको एवंलद्धिको एवंअज्झासयो एवअधिप्पायो” ति । न
 जानाति न पस्सति न दक्खति नाधिगच्छति न विन्दति न पटिलभती
 ति — दिट्ठं ते नाभिजानाति ।

गोतमस्स यसस्सिनो ति । भगवा यसप्पत्तो ति यसस्सी ।
 अथ वा, भगवा सक्कतो गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो लाभी 25
 चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं ति पि यसस्सी
 ति — गोतमस्स यसस्सिनो । तेनाह सो ब्राह्मणो —

“अयं लोको परो लोको, ब्रह्मलोको सदेवको ।
 दिट्ठं ते नाभिजानाति, गोतमस्स यसस्सिनो” ति ॥

B 180

८७. एवं अभिक्कन्तदस्साविं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।
कथं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सति ॥

एवं अभिक्कन्तदस्साविं ति । एव अभिक्कन्तदस्सावि
अग्गदस्साविं सेट्ठदस्साविं विसेट्ठदस्साविं पामोक्खदस्साविं उत्तम-
5 दस्साविं परमदस्साविं^१ ति - एव अभिक्कन्तदस्सावि ।

अत्थि पञ्हेन आगमं ति । पञ्हेन अत्थिको आगतोमिह
पे० वहस्सेत भार ति, एव पि अत्थि पञ्हेन आगम ।

कथं लोकं अवेक्खन्तं ति । कथं लोकं अवेक्खन्तं पच्चवेक्खन्तं
तुलयन्तं तीरयन्तं विभावयन्तं विभूतं करोन्तं ति - कथं लोकं
10 अवेक्खन्तं । मच्चुराजा न पस्सती ति । मच्चुराजा न पस्सति न
दक्खति नाधिगच्छति न विन्दति न पटिलभती ति - मच्चुराजा न
पस्सति । तेनाह सो ब्राह्मणो -

“एव अभिक्कन्तदस्साविं, अत्थि पञ्हेन आगमं ।
कथं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सती” ति ॥

15 ८८. सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु, मोघराजा सदा सतो ।
अत्तानुदिट्ठिं ऊहच्च, एवं मच्चुतरो सिया ।
एवं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सति ॥

सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु ति । लोको^२ ति । निरयलोको
तिरच्छानलोको पेत्तिविसयलोको मनुस्सलोको देवलोको खन्धलोको
20 धातुलोको आयतनलोको अयं लोको परो लोको ब्रह्मलोको सदेवको ।
अञ्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच - “लोको लोको ति, भन्ते,
वुच्चति^३ । कित्तावता नु खो, भन्ते, लोको ति वुच्चती” ति ?

“लुज्जती ति खो, भिक्खु, तस्मा^४ लोको ति वुच्चति ।
किञ्च लुज्जति? चक्खु खो भिक्खु लुज्जति, रूपा लुज्जन्ति,
25 चक्खुविजाणं लुज्जति, चक्खुसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिद चक्खु-
सम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयित सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुखं

१ पवरदस्सावि - स्या० । २ लोक - स्या० । ३ भगवता वुच्चति - स्या० । ४.
स्या० पोत्थके नत्थि ।

वा तं पि लुज्जति, सोतं लुज्जति, गन्धा लुज्जन्ति पे० कायो लुज्जति, फोट्टुब्बा लुज्जन्ति, मनो लुज्जति, धम्मा लुज्जन्ति, मनोविञ्जाण लुज्जति, मनोसम्फस्सो लुज्जति, यम्पिद मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयित सुख वा दुक्खं वा अदुक्खमसुख वा तं पि लुज्जति । लुज्जती ति खो, भिक्खु, तस्मा लोको ति वुच्चति” । 5

सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सू ति । द्वीहि कारणेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति — अवसियपवत्तसल्लक्खणवसेन^१ वा तुच्छसङ्घारसमनुपस्सनावसेन वा । कथ अवसियपवत्तसल्लक्खणवसेन^१ सुञ्जतो लोक अवेक्खति ? रूपे वसो न लब्भति, वेदनाय वसो न लब्भति, सञ्जाय वसो न लब्भति, सङ्घारेसु वसो न लब्भति, विञ्जाणे वसो न लब्भति । वुत्तञ्हेत भगवता — “रूप, भिक्खवे, अनत्ता । रूप च हिद, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिद रूप आवाधाय सवत्तेय्य, लब्भेथ च रूपे — ‘एव मे रूप होतु, एव मे रूप मा अहोसी’ ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, रूप अनत्ता, तस्मा रूप आवाधाय सवत्तति न च लब्भति रूपे — ‘एव मे रूप होतु, एव मे रूप मा अहोसी’ ति । 15

“वेदना अनत्ता । वेदना च हिद, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिद वेदना आवाधाय सवत्तेय्य, लब्भेथ च वेदनाय — ‘एव मे वेदना होतु, एव मे वेदना मा अहोसी’ ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, वेदना अनत्ता, तस्मा वेदना आवाधाय सवत्तति, न च लब्भति वेदनाय — ‘एव मे वेदना होतु, एव मे वेदना मा अहोसी’ ति । 20

“सञ्जा अनत्ता । सञ्जा च हिद, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिद सञ्जा आवाधाय सवत्तेय्य, लब्भेथ च सञ्जाय — ‘एव मे सञ्जा होतु, एव मे सञ्जा मा अहोसी’ ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, सञ्जा अनत्ता, तस्मा सञ्जा आवाधाय संवत्तति, न च लब्भति सञ्जाय — ‘एव मे सञ्जा होतु, एव मे सञ्जा मा अहोसी’ ति । 25

“सङ्घारा अनत्ता । सङ्घारा च हिद, भिक्खवे, अत्ता अभविस्ससु, नयिद सङ्घारा आवाधाय सवत्तेय्यु, लब्भेथ च सङ्घारेसु — ‘एव मे सङ्घारा होन्तु, एव मे सङ्घारा मा अहेसु’ ति ।

B 182

यस्मा च खो, भिक्खवे, सङ्घारा अनत्ता, तस्मा सङ्घारा आबाधाय संवत्तन्ति, न च लब्भति सङ्घारेसु - 'एव मे सङ्घारा होन्तु, एवं मे सङ्घारा मा अहेसु' ति।

“विञ्जाणं अनत्ता। विञ्जाणं च हिदं, भिक्खवे, अत्ता
5 अभविस्स, नयिद विञ्जाणं आबाधाय संवत्तेय्य; लब्भेथ च विञ्जाणे - 'एव मे विञ्जाणं होतु, एव मे विञ्जाणं मा अहोसी' ति। यस्मा च खो, भिक्खवे, विञ्जाण अनत्ता, तस्मा विञ्जाण आबाधाय संवत्तति, न च लब्भति विञ्जाणे - 'एवं मे विञ्जाण होतु, एव मे विञ्जाणं मा अहोसी'” ति।

10 वुत्तञ्हेतं भगवता - “नायं, भिक्खवे, कायो तुम्हाकं, न पि अञ्जेस'। पुराणमिद, भिक्खवे, कम्मं अभिसङ्घत' अभिसञ्चेतयित वेदनिय दट्ठब्बं। तत्र खो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको पटिच्च-समुप्पाद' येव' साधुकं योनिसो मनसि करोति - 'इति इमस्मिं सति इद होति, इमस्सुप्पादा इद उप्पज्जति, इमस्मि असति इद न
15 होति, इमस्स निरोधा इद निरुज्झति, यदिद - अविज्जापच्चया सङ्घारा, सङ्घारपच्चया विञ्जाण, विञ्जाणपच्चया नामरूप, नामरूपपच्चया सळायतन, सळायतनपच्चया फस्सो, फस्सपच्चया वेदना, वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादानं, उपादानपच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदो-
20 मनस्सुपायासा सम्भवन्ति - एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्ससमुदयो होति।

“अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्घारनिरोधो, सङ्घारनिरोधा विञ्जाणनिरोधो पे० जातिनिरोधा जरामरण सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा निरुज्झन्ति, एवमेतस्स केवलस्स
25 दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती” ति। एवं अवसियपवत्तसल्लक्खणवसेन सुञ्जतो लोकं अवेक्खति।

कथ तुच्छसङ्घारसमनुपस्सनावसेन सुञ्जतो लोकं अवेक्खति ? रूपे सारो न लब्भति, वेदनाय सारो न लब्भति, सञ्जाय सारो न

लब्धति, सङ्घारेसु सारो न लब्धति, विञ्जाणे सारो न लब्धति; रूप अस्सार निस्सार सारापगत निच्चसारसारेन वा सुखसारसारेन वा अत्तसारसारेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । वेदना अस्सारा निस्सारा सारापगता सञ्जा अस्सारा निस्सारा सारापगता सङ्घारा अस्सारा निस्सारा सारापगता विञ्जाण अस्सार निस्सार सारापगत निच्चसारसारेन वा सुखसारसारेन वा अत्तसारसारेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । यथा नळो अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा च एरण्डो यथा च उदुम्बरो अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा च सेतगच्छो अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा च पालिभट्ठको अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा च फेणपिण्डो^१ अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा च उदकपुब्बुळ^२ अस्सार निस्सार सारापगत, यथा च मरीचि अस्सारा निस्सारा सारापगता, यथा कदलिकखन्धो^३ अस्सारो निस्सारो सारापगतो, यथा^४ माया अस्सारा निस्सारा सारापगता—एवमेव रूप अस्सार निस्सार सारापगत निच्चसारसारेन वा सुखसारसारेन वा अत्तसारसारेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । वेदना अस्सारा निस्सारा सारापगता . सञ्जा अस्सारा निस्सारा सारापगता . सङ्घारा अस्सारा निस्सारा सारापगता .. विञ्जाणं अस्सारं निस्सार सारापगत निच्चसारसारेन वा सुखसारसारेन वा अत्तसारसारेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । एव तुच्छसङ्घारसमनुपस्सनावसेन सुञ्जतो लोक अवेक्खति । इमेहि द्वीहि कारणेहि सुञ्जतो लोकं अवेक्खति ।

अपि च, छहाकारेहि सुञ्जतो लोकं अवेक्खति^५ । चक्खु सुञ्ज अत्तेन वा अत्तनियेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा, सोतं सुञ्ज घान सुञ्जं . जिह्वा सुञ्जा कायो सुञ्जो मनो सुञ्जो अत्तेन वा अत्तनियेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । रूपा सुञ्जा ... सद्दा

१ फेणुपिण्डो—स्या० । २ पुब्बुलक—स्या० । ३ कदलिकखन्धो—स्या० । ४ यथा च—स्या० । ५. स्या० पोत्थके इमस्मि ठाने अञ्जथा दिस्सति ।

B 184

- सुञ्जा गन्धा सुञ्जा . रसा सुञ्जा फोटुब्बा सुञ्जा धम्मा सुञ्जा अत्तेन वा अत्तनियेन वा निच्चेन वा धुवेन वा सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । चक्खुविञ्जाण सुञ्ज . मनोविञ्जाणं सुञ्ज चक्खुसम्फस्सो सुञ्जो मनोसम्फस्सो सुञ्जो चक्खुसम्फस्सजा वेदना
- 5 सुञ्जा मनोसम्फस्सजा वेदना सुञ्जा रूपसञ्जा सुञ्जा धम्मसञ्जा सुञ्जा रूपसञ्चेतना सुञ्जा धम्मसञ्चेतना सुञ्जा रूपतण्हा सुञ्जा रूपवितक्कोसुञ्जो रूपविचारोसुञ्जो धम्मविचारो सुञ्जो अत्तेन वा अत्तनियेन वा निच्चेन वा धुवेन व सस्सतेन वा अविपरिणामधम्मेन वा । एव छहाकारेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति ।
- 10 अपि च, दसहाकारेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति । रूप रिक्ततो तुच्छतो सुञ्जतो अनत्ततो असारकतो वधकतो विभवतो अघमूलतो सासवतो सङ्गततो, वेदन सञ्ज सङ्गारे विञ्जाण . चुति उपपत्ति पटिसन्धि भव ससारवट्ट रिक्ततो तुच्छतो सुञ्जतो अनत्ततो असारकतो वधकतो विभवतो अघमूलतो सासवतो
- 15 सङ्गततो । एव दसहाकारेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति ।

अपि च, द्वादसहाकारेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति । रूप न सत्तो न जीवो न नरो न माणवो न इत्थी न पुरिसो न अत्ता न अत्तनियं नाहं न मम न कोचि न कस्सचि^१, वेदना . सञ्जा सङ्गारा विञ्जाणं न सत्तो न जीवो* न नरो न माणवो^२ न इत्थी न पुरिसो न अत्ता न अत्तनिय नाह न मम न कोचि न कस्सचि । एव द्वादसहाकारेहि सुञ्जतो लोक अवेक्खति ।

वृत्तञ्हेत भगवता – “य, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । त वो पहीन दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं ? रूप, भिक्खवे, न तुम्हाक, तं पजहथ । तं वो पहीनं

25 दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना, भिक्खवे, न तुम्हाक, त पजहथ । सा वो पहीना दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । सञ्जा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, त पजहथ । सा वो पहीना दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । सङ्गारा, भिक्खवे, न तुम्हाक, ते

१ अत्थि – स्या० । * ‘न पोसो’ इति स्या० पोत्थके अधिको पाठो दिस्सति । २ मानवो – स्या० ।

पजहथ । ते वो पहीना दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सन्ति । विञ्जाणं, भिक्खवे, न तुम्हाक, त पजहथ । त वो पहीनं दीघरत्तं हिताय सुखाय भविस्सति । सेय्यथापि,^१ भिक्खवे, य इमस्मि जेतवने तिणकट्टसाखापलास त जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चय वा करेय्य । अपि नु तुम्हाक एवमस्स - 'अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती' ति ?

B 185

'नो हेत, भन्ते' ।

'त किस्स हेतु' ?

'न हि^३ नो एत^३, भन्ते, अत्ता वा अत्तनिय वा' ति । "एवमेव खो, भिक्खवे, यं न तुम्हाक त पजहथ, तं वो पहीन दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाक ? रूपा, भिक्खवे, न तुम्हाकं, त पजहथ । त वो पहीनं दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना सञ्जा सङ्घारा विञ्जाण, भिक्खवे, न तुम्हाक, त पजहथ । त वो पहीन दीघरत्त हिताय सुखाय भविस्सती" ति । एव पि सुञ्जतो लोकं अवेक्खति ।

आयस्मा आनन्दो भगवन्त एतदवोच - "सुञ्जो लोको, सुञ्जो लोको' ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, सञ्जो लोको ति वुच्चती" ति ?

"यस्मा च खो, आनन्द, सुञ्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा, तस्मा सुञ्जो लोको ति वुच्चति । किञ्चानन्द, सुञ्ज अत्तेन वा अत्तनियेन वा ? चक्खु खो^४, आनन्द,^५ सुञ्ज अत्तेन^६ वा अत्तनियेन वा^७ । रूपा सुञ्जा चक्खुविञ्जाणं सुञ्ज चक्खुसम्फस्सो सुञ्जो ... यम्पिद चक्खुसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयित सुखं वा दुक्खं वा अदुक्खमसुख वा त पि सुञ्ज अत्तेन वा अत्तनियेन वा । सोत सुञ्ज सद्दा सुञ्जा घान सुञ्ज गन्धा सुञ्जा जिव्हा सुञ्जा ... रसा सुञ्जा कायो सुञ्जो . फोट्टब्बा सुञ्जा . मनो सुञ्जो धम्मा सुञ्जा मनोविञ्जाणं सुञ्ज . मनोसम्फस्सो सुञ्जो . यम्पिद सुञ्ज मनोसम्फस्सपच्चया उप्पज्जति वेदयित सुखं वा दुक्ख वा अदुक्ख-

१ त किं मञ्जथ - स्या० । २ स्या० पोत्यके नत्थि । ३ एव - स्या० । ४-४. स्या० पोत्यके नत्थि । ५-५. स्या० पोत्यके नत्थि ।

मसुखं वा तं पि सुञ्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा। यस्मा च खो, आनन्द, सुञ्जं अत्तेन वा अत्तनियेन वा, तस्मा सुञ्जो लोको ति वुच्चती” ति। एवं पि सुञ्जतो लोकं अवेक्खति।

सुद्ध धम्मसमुप्पाद, सुद्धं सङ्खारसन्ततिं।

5

पस्सन्तस्स यथाभूत, न भय^१ होति गामणि^२ ॥

B 186

तिणकट्टसम लोक, यदा पञ्जाय पस्सति।

नाञ्ज पत्थयते^३ किञ्चि, अञ्जत्रप्पटिसन्धिया ति ॥

एव पि सुञ्जतो लोक अवेक्खति।

वुत्तञ्हेत भगवता—“एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु रूप

10 समन्नेसति यावता रूपस्स गति, वेदन समन्नेसति यावता वेदनाय गति, सञ्जं समन्नेसति यावता सञ्जाय गति, सङ्खारे समन्नेसति यावता सङ्खारान गति, विञ्जाण समन्नेसति यावता विञ्जाणस्स गति। तस्स रूपं समन्नेसतो यावता रूपस्स गति, वेदन पे० सञ्ज सङ्खारे विञ्जाण समन्नेसतो यावता विञ्जाणस्स गति, यं पिस्स
15 त होति अह ति वा ममं ति वा अस्मी ति वा, त पि तस्स न होती” ति। एव पि सुञ्जतो लोक अवेक्खति।

सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सू ति। सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु पच्चवेक्खस्सु दक्खस्सु^४ तुलेहि तीरेहि विभावेहि विभूतं करोही ति—सुञ्जतो लोक अवेक्खस्सु।

20 मोघराज सदा सतो ति। मोघराजा ति। भगवा तं ब्राह्मणं नामेन आलपति। सदा ति। सब्बकालं पे० पच्छिमे वयोखन्धे। सतो ति। चतूहि कारणेहि सतो—काये कायानुपस्सनासतिपट्टान भावेन्तो सतो पे० सो वुच्चति सतो ति—मोघराज सदा सतो।

अत्तानुदिट्ठि ऊहच्चा ति। अत्तानुदिट्ठि वुच्चति वीसति-
25 वत्थुका सक्कायदिट्ठि। इध अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो

१ त भय—स्या०। २ गामिणि—स्या०। ३ पत्थये—स्या०। ४ भिक्खुनो रूप—स्या०। ५ स्या० पोत्थके नत्थि।

समनुपस्सति रूपवन्तं वा अत्तान अत्तनि वा रूपं रूपस्मिं वा अत्तानं,
 वेदन . सञ्ज सञ्जारे विञ्जाण अत्ततो समनुपस्सति विञ्जाणवन्त
 वा अत्तान अत्तनि वा विञ्जाणं विञ्जाणस्मिं वा अत्तान। या
 एवरूपा दिट्ठि दिट्ठिगतं दिट्ठिगहन दिट्ठिकन्तारो दिट्ठिविसूकायिक
 दिट्ठिविष्फन्दित दिट्ठिसयोजन गाहो पटिग्गाहो अभिनिवेशो परामासो 5
 कुम्मग्गो मिच्छापथो मिच्छत्तं तित्थायतन विपरियासग्गाहो' विप-
 रीतग्गाहो विपल्लासग्गाहो मिच्छागाहो अयाथावकस्मि याथाधकन्ति
 गाहो यावता द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि, अय अत्तानुदिट्ठि। अत्तानुदिट्ठि
 ऊहच्चा ति। अत्तानुदिट्ठि ऊहच्च समूहच्च उद्धरित्वा समुद्धरित्वा
 उप्पाटयित्वा समुप्पाटयित्वा पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा 10
 अनभाव गमेत्वा ति - अत्तानुदिट्ठि ऊहच्च।

B 187

एवं मच्चुत्तरो^१ सिया ति। एव मच्चु^२ पि तरेय्यासि, जरा^३
 पि तरेय्यासि, मरण पि तरेय्यासि उत्तरेय्यासि पतरेय्यासि^४ सम-
 तिकमेय्यासि वीनिवत्तेय्यासी ति - एव मच्चुत्तरो सिया।

एवं लोकं अवेक्खन्तं ति। एव लोक अवेक्खन्त पच्च- 15
 वेक्खन्त तुलयन्तं तीरयन्त विभावयन्त विभूत करोन्त ति - एव लोक
 अवेक्खन्त।

मच्चुराजा न पस्सती ति। मच्चु^५ पि मच्चुराजा,^६ मारो पि
 मच्चुराजा, मरण पि मच्चुराजा। न पस्सती ति। मच्चुराजा न
 पस्सती न दक्खति नाधिगच्छति न विन्दति न पटिलभति। वुत्तञ्हेत 20
 भगवता—“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जको^७ मिगो अरञ्जे पवने चरमानो
 विस्सत्थो गच्छति विस्सत्थो तिट्ठति विस्सत्थो निसीदति विस्सत्थो
 सेय्य कप्पेति। त किस्स हेतु^८? अनापाथगतो, भिक्खवे, लुट्ठस्स।
 एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि
 धम्मोहि सवितक्क सविचार विवेकज पीतिसुख पठम ज्ञानं उपसम्पज्ज 25
 विहरति। अय वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपद
 वधित्वा मारचक्खु अदस्सनं गतो पापिमतो’।

१ विपरियेसग्गाहो—स्या०। २ व्यन्तीकत्वा—स्या०। ३ मच्चुत्तरो—स्या०।

४. मच्चु—स्या०। ५ जर—स्या०। ६ स्या० पोत्थके नत्थि। ७-७ स्या० पोत्थके नत्थि।

८. आरञ्जको—स्या०।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारानं वूपसमा
अज्झत्तं सम्पसादन चेतसो एकोदिभाव अवितक्क अविचार
समाधिजं पीतिसुखं दुतिय भानं. ततियं भान. चतुत्थ भान
उपसम्पज्ज विहरति। अय वुच्चति, भिक्खवे, ‘भिक्खु अन्धमकासि
5 मार, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो’।

B 188

“पुन चपर, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्ज्ञान समतिक्कमा,
पटिघसञ्ज्ञान अत्थङ्गमा, नानत्तसञ्ज्ञान अमनसिकारा, अनन्तो
आकासो ति आकासानञ्चायतन उपसम्पज्ज विहरति। अय वुच्चति,
भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मार, अपद वधित्वा मारचक्खु
10 अदस्सन गतो पापिमतो’।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतन
समतिक्कम्म अनन्त विञ्जाण ति विञ्जाणञ्चायतन उपसम्पज्ज
विहरति . पे० ...।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सब्बसो विञ्जाणञ्चायतन समतिक्कम्म
15 नत्थि किञ्ची ति आकिञ्चञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति पे० ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सब्बसो आकिञ्चञ्जायतन समति-
क्कम्म नेवसञ्जानासञ्जायतनं उपसम्पज्ज विहरति . पे० ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सब्बसो नेवसञ्जानासञ्जायतनं
समतिक्कम्म सञ्जावेदयितनिरोध उपसम्पज्ज विहरति; पञ्जाय
20 चस्स दिस्वा आसवा परिक्खीणा होन्ति। अय वुच्चति, भिक्खवे,
‘भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन
गतो पापिमतो, तिण्णो लोके विसत्तिक’ ति। सो विस्सत्थो गच्छति
विस्सत्थो तिट्ठति विस्सत्थो निसीदति विस्सत्थो सेय्य कप्पेति। तं
किस्स हेतु? अनापाथगतो भिक्खु’ पापिमतो ति – मच्चुराजा न
25 पस्सति। तेनाह भगवा –

“सुञ्जतो लोकं अवेक्खस्सु, मोघराज सदा सतो।

अत्तानुदिट्ठि ऊहच्च, एवं मच्चुतरो सिया।

एवं लोकं अवेक्खन्तं, मच्चुराजा न पस्सती’ ति ॥

सह गाथापरियोसाना . पे० सत्था मे, भन्ते भगवा, सावको-
हमस्मी ति ।

मोघराजमाणवपुच्छानिद्देशो पन्नरसमो ।

१६. पिङ्गयमाणवपुच्छानिद्देशो

८९. जिण्णोहमस्मि अबलो वीतवण्णो,^१ (इच्चायस्मा पिङ्गयो)
नेत्ता न सुद्धा सवनं न फासु ।
माहं^२ नस्सं^३ मोमुहो अन्तरा^४ व^५,
आच्चिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं ।
जातिजराय इध विप्पहानं ॥

6

B 189

जिण्णोहमस्मि अबलो वीतवण्णो ति । जिण्णोहमस्मी ति ।
जिण्णो बुद्धो महल्लको अद्धगतो वयोअनुप्पत्तो वीसवस्ससतिको
जातिया । अबलो ति । दुब्बलो अप्पबलो अप्पथामो । वीतवण्णो ति ।
वीतवण्णो विगतवण्णो विगच्छितवण्णो^६ । या सा पुरिमा सुभा
वण्णनिभा सा अन्तरहिता, आदीनवो पातुभूतो ति—जिण्णोहमस्मि
अबलो वीतवण्णो ।

10

इच्चायस्मा पिङ्गयो ति । इच्चा ति । पदसन्धि पे० ।
आयस्मा ति । पियवचन पे० । पिङ्गयो ति । तस्स ब्राह्मणस्स
नाम पे० अभिलापो ति—इच्चायस्मा पिङ्गयो ।

15

नेत्ता न सुद्धा सवनं न फासू ति । नेत्ता असुद्धा अविस्सुद्धा
अपरिसुद्धा अवोदाता । नो तथा चक्खुना रूपे^७ पस्सामी ति—नेत्ता
न सुद्धा । सवनं न फासू ति । सोत असुद्धं अविस्सुद्ध अपरिसुद्धं
अवोदात । नो तथा सोतेन सह सुणोमी ति—नेत्ता न सुद्धा सवन
न फासु ।

20

माहं नस्सं मोमुहो अन्तरावा ति । माहं नस्सं ति । माहं नस्स
माह विनस्स माह पनस्सं । मोमुहो ति । मोहमुहो अविज्जागतो अञ्जाणी^८
अविभावी दुप्पञ्जो । अन्तरावा ति । तुय्ह धम्म दिट्ठि पटिपद मग्गं अनञ्जाय

१ विवण्णो—स्या० । २-२ माहम्पनस्स—स्या० । ३-३ अन्तराय—स्या० । ४
स्या० पोत्थके नत्थि । ५ रूप—स्या० । ६ अत्राणी—स्या० ।

अनधिगन्त्वा^१ अविदित्वा^२ अप्पटिलभित्वा अफस्सयित्वा^३ असच्छिकरित्वा^४
अन्तरायेव कालं करेय्य ति - माह नस्स मोमुहो अन्तराव ।

आचिक्ख धम्मं यमहं विजञ्जं ति । धम्मं ति । आदिकल्याण
मज्जेकल्याण परियोसानकल्याण सात्थ सब्यञ्जन केवलपरिपुण्ण
5 परिसुद्ध ब्रह्मचारिय, चत्तारो सतिपट्टाने, चत्तारो सम्मप्पधाने, चत्तारो
इद्धिपादे, पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गे, अरिय
अट्टङ्गिक मग्ग, निब्बान च निब्बानगामिनि च पटिपद आचिक्खाहिं^५
देसेहि पञ्चपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि पकासेही
ति - आचिक्ख धम्म । यमहं विजञ्जं ति । यमह जानेय्य आजानेय्य^६
10 विजानेय्य पटिविजानेय्य पटिविज्झेय्य अधिगच्छेय्य फस्सेय्य सच्छि-
करेय्य ति - आचिक्ख धम्म यमह विजय्य ।

जातिजराय इध विप्पहानं ति । इधेव जातिजरामरणस्स
पहान वृपसम पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति -
जातिजराय इध विप्पहान । तेनाह सो ब्राह्मणो -

B 190 15

“जिण्णोहमस्मि अबलो वीतवण्णो, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
नेत्ता न सुद्धा सवन न फासु ।
माह नस्स मोमुहो अन्तराव,
आचिक्ख धम्म यमह विजञ्ज ।
जातिजराय इध विप्पहान” ति ॥

20 १०. दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने, (पिङ्गिया ति भगवा)
रूपन्ति रूपेसु जना पमत्ता ।
तस्मा तुवं पिङ्गिय अप्पमत्तो,
जहस्सु रूपं अपुनब्भवाय ॥

दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने ति । रूपं^७ ति । चत्तारो च
25 महाभूता चतुन्न च महाभूतान उपादाय रूप । सत्ता रूपहेतु
रूपप्पच्चया^८ रूपकारणा हञ्जन्ति विहञ्जन्ति उपहञ्जन्ति

१ अनाविकत्वा - स्या० । २ अविदितकत्वा - स्या० । ३ अफुसयित्वा - स्या० ।
४ असच्छिकत्वा - स्या० । ५ आचिक्ख - स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ रूपेसु -
स्या० । ८ रूपपच्चया - स्या० ।

उपघातियन्ति^१ । रूपे सति विविधकम्मकारणा कारेन्ति । कसाहि पि ताळेन्ति, वेत्तेहि पि ताळेन्ति, अड्डुदण्डकेहि पि ताळेन्ति, हत्थ पि छिन्दन्ति, पाद पि छिन्दन्ति, हत्थपाद पि छिन्दन्ति, कण्ण पि छिन्दन्ति, नास पि छिन्दन्ति, कण्णनास पि छिन्दन्ति, विलङ्गथालिक पि करोन्ति, सङ्खमुण्डक^२ पि करोन्ति, राहुमुखं पि करोन्ति, 5
जोतिमालिकं पि करोन्ति, हत्थपज्जोतिक पि करोन्ति, एरकवत्तिक पि करोन्ति, चीरकवासिक^३ पि करोन्ति, एणेत्यक पि करोन्ति, बलिसमसिक^४ पि करोन्ति, कहापणिक पि करोन्ति, खारापतच्छिक पि करोन्ति, पलिघपरिवत्तिक पि करोन्ति, पलालपीठक पि करोन्ति, तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चन्ति, सुनखेहि पि खादापेन्ति, जीवन्त पि 10
सूले उत्तासेन्ति, असिना पि^५ सीस छिन्दन्ति । एव सत्ता रूपहेतु रूपप्पच्चया रूपकारणा हञ्जन्ति विहञ्जन्ति उपहञ्जन्ति उपघातियन्ति । एव हञ्जमाने विहञ्जमाने उपहञ्जमाने उपघातिय-
माने दिस्वा पस्सित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा^६ विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने । 15

पिङ्गया ति भगवा ति । पिङ्गया ति । भगवा त ब्राह्मण नामेन आलपति । भगवा ति । गारवाधिवचनमेत पे० . सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - पिङ्गया ति भगवा ।

रुप्पन्ति रूपेसु जना पमत्ता ति । रुप्पन्ती ति । रुप्पन्ति कुप्पन्ति पीळयन्ति^७ घट्टयन्ति, व्याधिता^८ दोमनस्सिता होन्ति । 20
चक्खुरोगेन रुप्पन्ति कुप्पन्ति पीळयन्ति घट्टयन्ति, व्याधिता दोमनस्सिता होन्ति । सोतरोगेन पे० कायरोगेन पे० डसमकस-
वातातपसरीसपसम्फस्सेहि रुप्पन्ति कुप्पन्ति पीळयन्ति घट्टयन्ति, व्याधिता दोमनस्सिता होन्ती ति - रुप्पन्ति रूपेसु ।

अथ वा, चक्खुस्मि हीयमाने हायमाने परिहायमाने वेमाने 25
विगच्छमाने अन्तरधायमाने रुप्पन्ति पे० . दोमनस्सिता होन्ति ।
सोतस्मिं . घानस्मि जिब्हाय कायस्मिं रूपस्मि . सदस्मि . .

१ उपघातयन्ति - स्या० । २ सङ्खमुण्डक - स्या० । ३ चिरवासिक - स्या० ।

४ बलिसमसिक - स्या० । ५ स्या० पोत्यके नत्थि । ६ तिरयित्वा - स्या० । ७ पीळ-
यन्ति - स्या० । ८ व्यत्थिता - स्या० ।

गन्धस्मि . रसस्मि फोटुब्बस्मिं . कुलस्मिं गणस्मि आवासस्मिं
लाभस्मि . . यसस्मि . पससाय . सुखस्मि . . चीवरस्मि पिण्ड-
पातस्मि सेनासनस्मि गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारस्मि हीयमाने
हायमाने परिहायमाने वेमाने विगच्छमाने अन्तरधायमाने रूपन्ति
5 कुप्पन्ति पीळयन्ति घट्टयन्ति, ब्याधिता दोमनस्सिता होन्ती ति - एव
पि रूपन्ति रूपेसु ।

जना ति । खत्तिया च ब्राह्मणा च वेस्सा च सुद्धा च गहट्टा
च पब्बजिता च देवा च मनुस्सा च । पमत्ता ति । पमादो वत्तब्बो
कायदुच्चरितेन वा वचीदुच्चरितेन^१ वा मनोदुच्चरितेन वा पञ्चसु^२
10 कामगुणेषु चित्तस्स वोसग्गो^३ वोसग्गानुप्पदान कुसलान वा धम्मान
भावनाय असक्कच्चकिरियता^४ असातच्चकिरियता अनट्टितकिरियता
ओलीनवृत्तित्ता निक्खित्तच्छन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना
अभावना अबहुलीकम्मं अनधिट्टान अननुयोगो पमादो । यो एवरूपो
पमादो पमज्जना पमज्जित्त - अय वुच्चति पमादो । इमिना पमादेन
15 समन्नागता जना पमत्ता ति - रूपन्ति रूपेसु जना पमत्ता ।

तस्मा तुवं पिङ्गिय अप्पमत्तो ति । तस्मा ति । तस्मा
तकारणा तहेतु तप्पच्चया तनिदाना एव आदीनवं सम्पस्समानो
रूपेसू ति - तस्मा तुवं पिङ्गिय । अप्पमत्तो ति । सक्कच्चकारी सातच्च-
कारी पे० अप्पमादो कुसलेसु धम्मेषू ति - तस्मा तुवं पिङ्गिय
20 अप्पमत्तो ।

जहस्सु रूपं अपुनब्भवाया ति । रूपं ति । चत्तारो च महाभूता
चतुन्न च महाभूतान उपादाय रूप । जहस्सु रूपं ति । जहस्सु रूप,
पजहस्सु रूप, विनोदेहि रूप, व्यन्तीकरोहि रूप, अनभाव गमेहि
रूप । अपुनब्भवाया ति । यथा ते रूप इधेव निरुज्जेय्य, पुनपटि-
25 सन्धिको^५ भवो न निब्बत्तेय्य कामधातुया वा रूपधातुया वा अरूप-
धातुया वा, कामभवे वा रूपभवे वा अरूपभवे वा, सञ्जाभवे वा
असञ्जाभवे वा नेवसञ्जानासञ्जाभवे वा, एकवोकारभवे वा
चतुवोकारभवे वा पञ्चवोकारभवे वा, पुनगतिया वा उपपत्तिया

B 192

१ वचीदुच्चरिते - स्या०, एवमुपरि पि । २ पञ्चसु वा - स्या० । ३ वोस्सग्गो -
स्या०, एवमुपरि पि । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ पटिसन्धि - स्या० ।

वा पटिसन्धिया वा भवे वा संसारे वा वट्टे वा न जनेय्य न सञ्जनेय्य न निव्वत्तेय्य नाभिनिव्वत्तेय्य, इधेव निरुज्जेय्य वूपममेय्य अत्थ गच्छेय्य पटिप्पस्मम्भेय्या ति—जहस्सु रूप अपुनव्भवाय। तेनाह भगवा—

“दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने, (पिङ्गिया ति भगवा) 5
रुप्पन्ति रूपेसु जना पमत्ता।
तस्मा तुव पिङ्गिय अप्पमत्तो,
जहस्सु रूप अपुनव्भवाया” ति ॥

९१. दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो, 10
उद्धं अधो दस दिसा इमायो।
न तुय्हं अदिट्ठं अस्सुतं^१ अमुतं^२,
अथो अविज्जातं किञ्चि नमत्थि लोके।
आचिक्ख धम्मं यमहं विज्जञ्जं,
जातिजराय इध त्रिप्यहानं ॥

दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो उद्धं अधो दस दिसा इमायो 15
ति। दस दिसा।

न तुय्हं अदिट्ठं अस्सुतं^३ अमुतं^४ अथो^५ अविज्जातं किञ्चि नमत्थि लोके ति। न तुय्ह अदिट्ठ अस्सुतं अमुतं^६ अविज्जात किञ्चि अत्तत्थो वा परत्थो वा उभयत्थो वा दिट्ठधम्मिको वा अत्थो सम्परायिको वा अत्थो उत्तानो वा अत्थो गम्भीरो वा अत्थो गूळ्हो 20
वा अत्थो पटिच्छन्नो वा अत्थो नेय्यो वा अत्थो नीतो वा अत्थो अनवज्जो वा अत्थो निक्कलेसो वा अत्थो वोदानो वा अत्थो परमत्थो वा नत्थि न सति^७ न सविज्जति नुपलब्भती^८ ति—न तुय्ह अदिट्ठ अस्सुत अमुतं अथो अविज्जातं किञ्चि नमत्थि लोके।

आचिक्ख धम्मं यमहं विज्जञ्जं ति। धम्मं^९ ति। आदि- 25
कल्याण पे० निब्बान च निब्बानगामिनि च पटिपद आचिक्खाहि
देसेहि पञ्जपेहि पट्टपेहि विवराहि विभजाहि उत्तानीकरोहि

१-१. अमुतामृत वा—स्या०। २ अमुत—स्या०। ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि।
४-४ सन्ति न सविज्जन्ति नुपलब्भन्ती—स्या०। ५ आचिक्खधम्म—स्या०।

पकासेहि। यमहं विजञ्जं ति। यमह जानेय्य आजानेय्यं विजानेय्य
पटिविजानेय्य पटिविज्भेय्य अधिगच्छेय्य फस्सेय्यं सच्छिकरेय्य
ति - आचिक्ख धम्म यमह विजञ्ज।

जातिजराय इध विप्पहानं ति। इधेव जातिजरामरणस्स
5 प्हान वूपसमं पटिनिस्सग्ग पटिप्पस्सद्धिं अमत निब्बान ति -
जातिजराय इध विप्पहान। तेनाह सो ब्राह्मणो -

“दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो,
उद्ध अधो दस दिसा इमायो।
न तुय्ह अदिट्ठ अस्सुत अमुत,
10 अथो अविञ्जात किञ्चि नमत्थि लोके।
आचिक्ख धम्मं यमह विजञ्ज,
जातिजराय इध विप्पहान” ति ॥

१२. तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो, (पिङ्गिया ति भगवा)
सन्तापजाते जरसा परेते।
15 तस्मा तुवं पिङ्गिय अण्णमत्तो,
जहस्सु तण्हं अपुनब्भवाय ॥

तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो ति। तण्हा ति। रूपतण्हा
पे० धम्मतण्हा। तण्हाधिपन्ने ति। तण्हाधिपन्ने तण्हानुगे^१ तण्हानुगते
तण्हानुसटे तण्हाय पन्ने पटिपन्ने अभिभूते परियादिन्नचित्ते। मनुजे
20 ति - सत्ताधिवचन। पेक्खमानो ति। पेक्खमानो दक्खमानो ओलो-
कयमानो निज्झायमानो उपपरिक्खमानो ति - तण्हाधिपन्ने मनुजे
पेक्खमानो। पिङ्गिया ति भगवा ति। पिङ्गिया ति। भगवा तं
ब्राह्मण नामेन आलपति। भगवा ति। गारवाधिवचनमेत . पे०
सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति - पिङ्गिया ति भगवा।

25 सन्तापजाते जरसा परेते ति। सन्तापजाते ति। जातिया
सन्तापजाते, जराय सन्तापजाते, व्याधिना सन्तापजाते, मरणेन
सन्तापजाते, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासेहि सन्तापजाते, नेर-
यिकेन दुक्खेन सन्तापजाते . पे०... दिट्ठिव्यसनेन दुक्खेन सन्तापजाते

ईतिजाते उपद्वजाते उपसग्गजाते ति - सन्तापजाते । जरसा परेते ति । जराय फुट्टे परेते समोहिते समन्नागते^१ । जातिया अनुगते जराय अनुसटे ब्याधिना अभिभूते मरणेन अब्भाहते अताणे अलेणे असरणे असरणीभूते ति - सन्तापजाते जरसा परेते ।

तस्मा तुवं पिङ्गय अप्पमत्तो ति । तस्मा ति । तस्मा ५
तकारणा तंहेतु तप्पच्चया तनिदाना एव आदीनव सम्पस्समानो तण्हाया ति - तस्मा तुव पिङ्गय । अप्पमत्तो ति । सक्कच्चकारी . पे० अप्पमादो कुसलेसु धम्मसेसू ति - तस्मा तुव पिङ्गय अप्पमत्तो ।

जहस्सु तण्हं अपुनब्भवाया ति । तण्हा ति । रूपतण्हा पे०
धम्मतण्हा । जहस्सु तण्हं ति । जहस्सु तण्ह पजहस्सु तण्ह विनोदेहि 10
तण्हं व्यन्तीकरोहि तण्ह अनभाव गमेहि तण्ह । अपुनब्भवाया ति । यथा ते पे० पुनपटिसन्धिको भवो न निब्बत्तेय्य कामधातुया वा रूपधातुया वा अरूपधातुया वा, कामभवे वा रूपभवे वा अरूपभवे वा, सञ्जाभवे वा असञ्जाभवे वा नेवसञ्जानासञ्जाभवे वा, एकवोकारभवे वा चतुवोकारभवे वा पञ्चवोकारभवे वा, पुनगतिया 15
वा उपपत्तिया वा पटिसन्धिया वा भवे वा संसारे वा वट्टे वा न जनेय्य न सञ्जनेय्य न निब्बत्तेय्य नाभिनिब्बत्तेय्य, इधेव निरुज्जेय्य वूपसमेय्य अत्थं गच्छेय्य पटिप्पस्सम्भेय्या ति - जहस्सु तण्ह अपुन-
ब्भवाय । तेनाह भगवा -

“तण्हाधिपन्ने मनुजे पेक्खमानो, (पिङ्गया ति भगवा) 20
सन्तापजाते जरसा परेते ।
तस्मा तुव पिङ्गय अप्पमत्तो,
जहस्सु तण्ह अपुनब्भवाया” ति ॥

सह गाथापरियोसाना ये^२ ते^३ ब्राह्मणेन सद्धिं एकच्छन्दा
एकपयोगा एकाधिप्पाया एकवासनवासिता, तेसं अनेकपाणसहस्सान 25
विरज वीतमलं धम्मचक्खु उदपादि - “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब तं निरोधधम्म” ति । तस्स च ब्राह्मणस्स विरजं वीतमल धम्मचक्खु उदपादि - “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं त निरोधधम्म” ति ।

B 195

सह धम्मचक्खुस्स^१ पटिलाभा^२ अजिनजटावाकचीरतिदण्डकमण्डलुकेसा^३
च मस्सू च अन्तरहिता भण्डुकासायवत्थवसनो^४ सञ्जाटिपत्तचीवरधरो
अन्वत्थपटिपत्तिया पञ्जलिको भगवन्त नमस्समानो निसिन्नो होति -
“सत्था मे भन्ते भगवा, सावकोहमस्मी” ति ।

पिङ्गियमाणवपुच्छानिद्देशो सोळसमो ।

१७. पारायनत्थुतिगाथानिद्देशो

५ १३. इदमवोच भगवा मगधेसु विहरन्तो पासाणके चेतिये,
परिचारकसोळसानं^५ ब्राह्मणानं अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्हं ब्याकासि ।

इदमवोच भगवा ति । इदं पारायन अवोच । भगवा ति ।
गारवाधिवचनमेतं पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद भगवा ति -
इदमवोच भगवा । मगधेसु विहरन्तो ति । मगधनामके जनपदे
१० विहरन्तो इरियन्तो वत्तेन्तो पालेन्तो यपेन्तो यापेन्तो । पासाणके
चेतिये ति । पासाणकेचेतिय^६ वुच्चति बुद्धासन ति - मगधेसु विहरन्तो
पासाणके चेतिये । परिचारकसोळसानं ब्राह्मणानं ति । पिङ्गियो
ब्राह्मणो बावरिस्स ब्राह्मणस्स पट्ठो पट्ठचरो परिचारको सिस्सो ।
पिङ्गियेन ते सोळसा ति - एवं पि परिचारकसोळसान ब्राह्मणानं ।
१५ अथ वा, ते सोळस ब्राह्मणा बुद्धस्स भगवतो पट्ठा पट्ठचरा परिचारका
सिस्सा ति - एव पि परिचारकसोळसान ब्राह्मणान ।

अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्हं ब्याकासी ति । अज्झिट्ठो ति । अज्झिट्ठो
अज्झेसितो । पुट्ठो पुट्ठो ति । पुट्ठो पुट्ठो पुच्छितो पुच्छितो याचितो
याचितो अज्झेसितो अज्झेसितो पसादितो पसादितो । पञ्हं ब्याकासी
२० ति । पञ्हं ब्याकासि आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्ठपेसि विवरि
विभजि उत्तानीअकासि^७ पकासेसी ति - अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्ह
ब्याकासि । तेनेतं वुच्चति -

“इदमवोच भगवा मगधेसु विहरन्तो पासाणके चेतिये, परि-
चारकसोळसान ब्राह्मणानं अज्झिट्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्ह ब्याकासी” ति ।

१-१ चक्खुपटिलाभा - स्या० । २. अजिनजटावाकचीरदण्डकमण्डलुकेसा - स्या० ।
३. भण्डुकासाय० - स्या० । ४ परिचारिकसोळसन्न - स्या० । ५ इम - स्या० । ६ पासाण-
चेतिय - स्या० । ७ उत्तानीमकासि - स्या० ।

९४. एकमेकस्स चे पि पञ्हस्स अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय धम्मानुधम्मं पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव जरामरणस्स पारं। पारङ्गमनीया इमे धम्मा ति। तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स “पारायनं” तेव अधिवचनं।

एकमेकस्स चे पि पञ्हस्सा ति। एकमेकस्स चे पि अजित-
पञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि तिस्समेत्तेय्यपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि 5
पुण्णकपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि मेत्तगूपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि
धोतकपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि उपसीवपञ्हस्स, एकमेकस्स
चे पि नन्दकपञ्हस्स^१, एकमेकस्स चे पि हेमकपञ्हस्स, एकमेकस्स
चे पि तोदेय्यपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि कप्पपञ्हस्स, एकमेकस्स
चे पि जतुकण्णिपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि भद्रावुधपञ्हस्स, एकमे- 10
कस्स चे पि उदयपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि पोसालपञ्हस्स,
एकमेकस्स चे पि मोघराजपञ्हस्स, एकमेकस्स चे पि पिङ्गिय-
पञ्हस्सा ति - एकमेकस्स चे पि पञ्हस्स।

अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाया ति। स्वेव पञ्हो धम्मो,
विसज्जन अत्थो ति अत्थ अञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा 15
विभावयित्वा विभूत कत्वा ति - अत्थमञ्जाय। धम्ममञ्जाया ति।
धम्म अञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत
कत्वा ति - धम्ममञ्जाया ति - अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय। धम्मानुधम्मं
पटिपज्जेय्या ति। सम्पापटिपद अनुलोमपटिपद अपच्चनीकपटिपद
अन्वत्थपटिपद धम्मानुधम्मपटिपद पटिपज्जेय्या ति - धम्मानुधम्म 20
पटिपज्जेय्य। गच्छेय्येव जरामरणस्स पारं ति। जरामरणस्स पार
वुच्चति अमत निब्बान। यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिप्पटि-
निस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान। गच्छेय्येव जरामरणस्स
पारं ति। जरामरणस्स पार गच्छेय्य, पार अधिगच्छेय्य, पार
अधिफस्सेय्य^२, पार सच्छिकरेय्या ति - गच्छेय्येव जरामरणस्स पार। 25
पारङ्गमनीया^३ इमे धम्मा ति। इमे धम्मा पारङ्गमनीया। पार
पापेन्ति पार सम्पापेन्ति पार ससन्नुपापेन्ति, जरामरणस्स तरणाय^४
संवत्तन्ती ति - पारङ्गमनीया इमे धम्मा ति।

१ नन्दपञ्हस्स - स्या०। २ फुसेय्य - स्या०। ३ पारगमनीया - स्या०, एवमुपरि
पि। ४ तारणाय - स्या०।

B 197

तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्सा ति । तस्मा ति । तस्मा
 तकारणा तहेतु तप्पच्चया तनिदाना ति - तस्मा । इमस्स धम्मपरिया-
 यस्सा ति । इमस्स पारायनस्सा ति - तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स ।
 पारायनं तेव अधिवचनं ति । पार वुच्चति अमत निब्बान पे०
 5 निरोधो निब्बान । अयन^१ वुच्चति मग्गो, सेय्यथिद - सम्मादिट्ठि
 पे० सम्मासमाधि । अधिवचनं ति । सङ्घा समञ्जा पञ्चत्ति
 वोहारो नाम नामकम्मं नामधेय्यं निरुत्ति ब्यञ्जन अभिलापो ति -
 पारायन तेव अधिवचन । तेनेत^३ वुच्चति^३ -

“एकमेकस्स^३ चे पि पञ्हस्स अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय
 10 धम्मानुधम्म पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव जरामरणस्स पारं । पारङ्गमनीया
 इमे धम्मा ति । तस्मा इमस्स धम्मपरियायस्स ‘पारायन’ तेव
 अधिवचन^३” ति ।

९५. अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ।
 धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ॥

15 ९६. तोद्वेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो ।
 भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
 मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥

९७. एते बुद्धं उपागच्छुं^५, सम्पन्नचरणं इसिं ।
 पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे, बुद्धसेट्ठं उपागमुं ॥

20 एते बुद्धं उपागच्छुं ति । एते ति । सोळस^५ पारायनिया^५
 ब्राह्मणा । बुद्धो ति । यो सो भगवा सयम्भू अनाचरियको पुब्बे
 अननुस्सुतेसु धम्मसेसु साम सच्चानि अभिसम्बुज्झि, तत्थ च सब्बञ्जुत
 पत्तो बलेसु च वसीभाव । बुद्धो ति केनट्ठेन^६ बुद्धो ? बुज्झिता
 सच्चानी ति बुद्धो, बोधेता पजाया ति बुद्धो, सब्बञ्जुताय बुद्धो,
 25 सब्बदस्साविताय बुद्धो, अभिञ्जेय्यताय बुद्धो, विकसिताय बुद्धो,
 खीणासवसङ्घातेन बुद्धो, निरुपक्विकलेससङ्घातेन बुद्धो, एकन्तवीतरागो
 ति बुद्धो, एकन्तवीतदोसो ति बुद्धो, एकन्तवीतमोहो ति बुद्धो,

१ आयन - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४
 उपागच्छुं - स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ केनत्थेन - स्या०, एवमुपरि पि ।

एकन्तनिकिकलेसो ति बुद्धो, एकायनमग्ग गतो ति बुद्धो, एको
 अनुत्तर सम्मासम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति बुद्धो, अबुद्धिविहतत्ता
 बुद्धिपटिलाभा ति बुद्धो। बुद्धो ति। नेतं नाम मातरा कतं न पितरा
 कतं न भातरा कतं न भगिनिया कतं न मित्तामच्चेहि कत न
 आतिसालोहितेहि कत न समणब्राह्मणेहि कत न देवताहि कतं। 5
 विमोक्खन्तिकमेत बुद्धान भगवन्तान बोधिया मूले सह सब्बञ्चुत-
 जाणस्स पटिलाभा सच्छिका पञ्चत्ति, यदिद बुद्धो ति। एते
 बुद्ध उपागच्छुं ति। एते बुद्धं उपागमिंसु उपसङ्गमिंसु पयिरुपासिसु
 परिपुच्छिंसु परिपञ्चिंसू ति - एते बुद्धं उपागच्छु।

B. 14

सम्पन्नचरणं इसिं ति। चरणं वुच्चति सीलाचारनिब्बत्तिं। 10
 सीलसवरो पि चरण, इन्द्रियसवरो पि चरणं, भोजने मत्तञ्चुता पि
 चरण, जागरियानुयोगो पि चरणं, सत्त पि सद्धम्मा चरण, चत्तारि
 पि भानानि चरण। सम्पन्नचरणं ति। सम्पन्नचरणं सेट्टुचरण विसेट्टु-
 चरणं पामोक्खचरण उत्तमचरण पवरचरणं। इसी ति। इसि
 भगवा महन्त सीलक्खन्धं एसीं गवेसीं परियेसी ति इसि. पे० 15
 महेशक्खेहि वा सत्तेहि एसितो गवेसितो परियेसितो - "कह बुद्धो, कह
 भगवा, कह देवदेवो कहं नरासभो" ति - इसी ति - सम्पन्नचरण इसि।

पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे ति। पुच्छन्ता ति। पुच्छन्ता याचन्ता
 अज्झेसन्ता पसादेन्ता। निपुणे पञ्हे ति। गम्भीरे दुद्दसे दुरनुबोधे
 सन्ते पणीते अतक्कावचरे निपुणे पण्डितवेदनीये पञ्हे ति - पुच्छन्ता 20
 निपुणे पञ्हे।

बुद्धसेट्टु उपागमुं ति। बुद्धो ति। यो सो भगवा पे० .
 सच्छिका पञ्चत्ति, यदिद बुद्धो ति। सेट्टुं ति। अग्ग सेट्टु विसेट्टुं
 पामोक्ख उत्तम पवर बुद्ध उपागमु उपागमिंसु उपसङ्गमिंसु
 पयिरुपासिसु परिपुच्छिंसु परिपञ्चिंसू ति - बुद्धसेट्टु उपागमु। 25
 तेनेतं वुच्चति -

“एते बुद्धं उपागच्छु, सम्पन्नचरणं इसिं।

पुच्छन्ता निपुणे पञ्हे, बुद्धसेट्टुं उपागमु” ति ॥

१ सीलाचारनिष्फत्ति - स्या०। २ सेट्टुचरण - स्या०। ३ पवरचरण सम्पन्नचरण -
 स्या०। ४-४ एसि गवेसि - स्या०। ५ बुद्धा - स्या०।

९८. तेसं बुद्धो पब्याकासिं, पञ्हं पुट्टो यथातथ ।
पञ्हानं वेय्याकरणेन, तोसेसि ब्राह्मणे मुनि ॥

तेसं बुद्धो पब्याकासी ति । तेसं ति - सोळसानं पारायनियानं ब्राह्मणान । बुद्धो ति । यो सो भगवा पे० सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद
5 बुद्धो ति । पब्याकासी ति । तेस बुद्धो पब्याकासि आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरि विभजि उत्तानीअकासि पकासेसी ति - तेस बुद्धो पब्याकासि ।

B 199 10 पञ्हं पुट्टो यथातथं ति । पञ्हं पुट्टो ति । पञ्हं पुट्टो पुच्छितो याचितो अज्जेसितो पसादितो । यथातथं ति । यथा आचिक्खितब्ब तथा आचिक्खि, यथा देसितब्ब तथा देसेसि, यथा पञ्जपेतब्ब तथा पञ्जपेसि, यथा पट्टपेतब्ब^३ तथा पट्टपेसि, यथा विवरितब्ब तथा विवरि, यथा विभजितब्ब तथा विभजि, यथा उत्तानीकातब्ब तथा उत्तानीअकासि, यथा पकासितब्ब तथा पकासेसी ति - पञ्ह पुट्टो यथातथ ।

15 पञ्हानं वेय्याकरणेना ति । पञ्हानं वेय्याकरणेन आचिक्खनेन देसनेन पञ्जपनेन पट्टपनेन विवरणेन^४ विभजनेन उत्तानीकम्मेन पकासनेना ति - पञ्हानं वेय्याकरणेन ।

तोसेसि ब्राह्मणे मुनी ति । तोसेसी ति । तोसेसि वितोसेसि पसादेसि आराधेसि अत्तमने अकासि । ब्राह्मणे ति । सोळस पारा-
20 यनिये ब्राह्मणे । मुनी ति । मोन वुच्चति आण पे० सङ्गजालमत्तिच्च सो मुनी ति - तोसेसि ब्राह्मणे मुनि । तेनेत वुच्चति -

“तेस बुद्धो पब्याकासि, पञ्हं पुट्टो यथातथं ।

पञ्हानं वेय्याकरणेन, तोसेसि ब्राह्मणे मुनी” ति ॥

९९. ते तोसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।

25 ब्रह्मचरियमचरिसु, वरपञ्जस्स सन्तिके ॥

ते तोसिता चक्खुमता ति । ते ति । सोळस पारायनिया ब्राह्मणा । तोसिता ति । तोसिता वितोसिता पसादिता आराधिता

१ व्याकासि - स्या० । २ सोळसन्न - स्या० । ३ पकासेतब्ब - स्या० । ४ विवरेन - स्या० ।

अत्तमना कता ति - ते तोसिता । चक्खुमता ति । भगवा पञ्चहि चक्खूहि चक्खुमा - मंसचक्खुना पि चक्खुमा, दिब्बचक्खुना पि चक्खुमा, पञ्जाचक्खुना पि चक्खुमा, बुद्धचक्खुना पि चक्खुमा, समन्तचक्खुना पि चक्खुमा । कथं भगवा मसचक्खुना पि चक्खुमा पे० एव भगवा समन्तचक्खुना पि चक्खुमा ति - ते तोसिता 5 चक्खुमता ।

बुद्धेनादिच्चबन्धुना ति । बुद्धो' ति । यो सो भगवा पे० सच्छिका पञ्चत्ति, यदिद बुद्धो ति । आदिच्चबन्धुना ति । आदिच्चो वुच्चति सूरियो । सो गोतमो गोत्तेन, भगवा पि गोतमो गोत्तेन, भगवा सूरियस्स गोत्तजातको गोत्तबन्धु । तस्मा बुद्धो आदिच्चबन्धू 10 ति - बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।

ब्रह्मचरियमचरिंसू ति । ब्रह्मचरियं वुच्चति असद्धम्मसमा- पत्तिया आरति धिरति पटिविरति वेरमणी विरमण अकिरिया अकरण अनज्झापत्ति वेलाअनतिककमो सेतुघातो । अपि च, निप्परियायवसेन ब्रह्मचरियं वुच्चति अरियो अट्टङ्गिको मग्गो, 15 सेय्यधिदं - सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । ब्रह्म- चरियमचरिंसू ति । ब्रह्मचरियं चरिसु अचरिसु समादाय वत्तिसू ति - ब्रह्मचरियमचरिसु ।

वरपञ्जस्स सन्तिके ति । वरपञ्जस्स अग्गपञ्जस्स सेट्ट- 20 पञ्जस्स विसेट्टपञ्जस्स पामोक्खपञ्जस्स उत्तमपञ्जस्स पवरपञ्जस्स । सन्तिके ति । सन्तिके सामन्ता आसन्ने अविदूरे उपकट्टे ति - वरपञ्जस्स सन्तिके । तेनेत वुच्चति -

“ते तोसिता चक्खुमता, बुद्धेनादिच्चबन्धुना ।
ब्रह्मचरियमचरिसु, वरपञ्जस्स सन्तिके” ति ॥ 25

१००. एकमेकस्स पञ्हस्स, यथा बुद्धेन देसितं ।
तथा यो पटिपज्जेय्य, गच्छे पारं अपारतो ॥

एकमेकस्स पञ्हस्सा ति । एकमेकस्स अजितपञ्हस्स,
एकमेकस्स तिस्समेत्तेय्यपञ्हस्स पे० . एकमेकस्स पिङ्गियपञ्हस्सा
ति - एकमेकस्स पञ्हस्स ।

यथा बुद्धेन देसितं ति । बुद्धो ति । यो सो भगवा सयम्भू
5 .पे० . सच्छिका पञ्जत्ति, यदिद बुद्धो ति । यथा बुद्धेन देसितं ति ।
यथा बुद्धेन आचिक्खित देसित पञ्जपित पट्टपित विवरित विभजितं
उत्तानीकत पकासित ति - यथा बुद्धेन देसित ।

तथा यो पटिपज्जेय्या ति । सम्मापटिपदं अनुलोमपटिपदं
अपच्चनीकपटिपद अन्वत्थपटिपद धम्मानुधम्मपटिपदं पटिपज्जेय्या
10 ति - तथा यो पटिपज्जेय्य ।

गच्छे पारं अपारतो ति । पार वुच्चति अमतं निब्बान
.पे० . निरोधो निब्बान । अपार वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च
B 201 अभिसङ्गारा च । गच्छे पारं अपारतो ति । अपारतो पार गच्छेय्य,
पार अधिगच्छेय्य, पार फस्सेय्य, पारं सच्छिकरेय्या ति - गच्छे
15 पार अपारतो । तेनेतं वुच्चति -

“एकमेकस्स पञ्हस्स, यथा बुद्धेन देसित ।

तथा यो पटिपज्जेय्य, गच्छे पारं अपारतो” ति ॥

१०१. अपारा पारं गच्छेय्य, भावेन्तो मग्गमुत्तमं ।

मग्गो सो पारं गमनाय, तस्मा पारायनं इति ॥

20 अपारा पारं गच्छेय्या ति । अपार वुच्चन्ति किलेसा च
खन्धा च अभिसङ्गारा च । पार वुच्चति अमत निब्बान .पे०...
तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बानं । अपारा पारं गच्छेय्या ति ।
अपारा पार गच्छेय्य, पार अधिगच्छेय्य, पार फस्सेय्य, पारं सच्छि-
करेय्या ति - अपारा पारं गच्छेय्य ।

25 भावेन्तो मग्गमुत्तमं ति । मग्गमुत्तमं वुच्चति अरियो
अट्टङ्गिको मग्गो, सेय्यथिदं - सम्मादिट्ठि .पे० .. सम्मासमाधि । मग्ग-
मुत्तमं ति । मग्गं अगं सेट्ठं विसेट्ठं पामोक्खं उत्तमं पवरं । भावेन्तो
ति । भावेन्तो आसेवन्तो बहुलीकरोन्तो ति - भावेन्तो मग्गमुत्तमं ।

मग्गो सो पारं गमनाया ति -

मग्गो पन्थो पथो पज्जो, अञ्जस वटुमायन ।

नावा उत्तरसेतु च, कुल्लो^१ च भिसि^२ सङ्कमो ॥

पारं गमनाया ति । पारं गमनाय पारं सम्पापनाय पार
समनुपापनाय जरामरणस्स तरणाया ति - मग्गो सो पारं गमनाय । 5

तस्मा पारायनं इती ति । तस्मा ति । तस्मा तकारणा
तहेनु तप्पच्चया तनिदाना । पारं वुच्चति अमतं निब्बान पे०
निरोधो निब्बानं । अयन^३ वुच्चति मग्गो । इती ति । पदसन्धि .पे०
पदानुपुब्बतापेत इती ति - तस्मा पारायनं इति । तेनेत वुच्चति -

“अपारा पारं गच्छेय्य, भावेन्तो मग्गमुत्तमं । 10

मग्गो सो पारं गमनाय, तस्मा पारायनं इती” ति ॥

पारायनत्थुतिगाथानिद्देशो सत्तरसमो ।

१८. पारायनानुगीतिगाथानिद्देशो

१०२. पारायनमनुगायिस्सं, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)

यथाद्वक्ख तथाक्खासि, विमलो भूरिमेधसो ।

निक्कामो निब्बनो नागो, किस्स हेतु मुसा भणे ॥

B 202

पारायनमनुगायिस्सं ति । गीतमनुगायिस्सं कथितमनुकथ- 15
यिस्सं^३ भणितमनुभणिस्स लपितमनुलपिस्स भासितमनुभासिस्स
ति - पारायनमनुगायिस्स । इच्चायस्मा पिङ्गियो ति । इच्चा ति ।
पदसन्धि पे० . पदानुपुब्बतापेतं - इच्चा ति । आयस्मा ति । पियवचन
गरुवचन सगारवसप्पतिस्साधिवचनमेत - आयस्मा ति । पिङ्गियो ति ।
तस्स थेरस्स नाम सङ्घा समञ्जा पञ्जत्ति वोहारो नामं नामकम्म 20
नामधेय्य निरुत्ति व्यञ्जनं अभिलापो ति - इच्चायस्मा पिङ्गियो ।

यथाद्वक्ख तथाक्खासी ति । यथा अद्वक्ख तथा अक्खासि
आचिक्ख देसेसि पञ्जपेसि पटुपेसि विवरि विभजि उत्तानीअकासि
पकासेसि । “सब्बे सङ्घारा अनिच्चा” ति यथा अद्वक्ख तथा

१-१ पकुल्लो - स्या० । २ आयन - स्या० । ३ कथितमनुगायिस्स - स्या० पोत्थके
एव सब्बपदेसु अनुगायिस्स ति आगत ।

अक्खासि आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरि विभजि उत्तानीअकासि पकासेसि । “सब्बे सङ्घारा दुक्खा” ति “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति . “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्ब तं निरोधधम्म” ति यथा अट्ठक्खि तथा अक्खासि आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि 5 विवरि विभजि उत्तानीअकासि पकासेसी ति - यथाट्ठक्खि तथाक्खासि ।

विमलो भूरिमेधसो ति । विमलो ति । रागो मल, दोसो मलं, मोहो मल, कोधो उपनाहो . सब्बाकुसलाभिसङ्घारा मला । ते मला बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभाव-
कता आयति अनुप्पादधम्मा । अमलो बुद्धो^१ विमलो निम्मलो
10 मलापगतो मलविप्पहीनो मलविमुत्तो^२ सब्बमलवीतिवत्तो । भूरि
वुच्चति पथवी^३ । भगवा ताय^४ पथविसमाय पञ्जाय विपुलाय
वित्थताय समन्नागतो । मेधा वुच्चति पञ्जा । या पञ्जा पजानना .
अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि । भगवा इमाय मेधाय पञ्जाय
उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो,
15 तस्मा बुद्धो सुमेधसो ति - विमलो भूरिमेधसो ।

निक्कामो निब्बनो नागो ति । कामा ति । उदानतो द्वे कामा -
वत्थुकामा च किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा . पे०
इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । बुद्धस्स भगवतो वत्थुकामा परिञ्जाता
किलेसकामा पहीना वत्थुकामान परिञ्जातत्ता किलेसकामान पहीनत्ता ।
20 भगवा न कामे कामेति न कामे इच्छति न कामे पत्थेति न कामे
पिहेति न कामे अभिजप्पति । ये कामे कामेन्ति कामे इच्छन्ति कामे
पत्थेन्ति कामे पिहेन्ति कामे अभिजप्पन्ति ते कामकामिनो रागरागिनो
सञ्जसञ्जिनो । भगवा न कामे कामेति न कामे इच्छति न कामे
पत्थेति न कामे पिहेति न कामे अभिजप्पति । तस्मा बुद्धो अकामो
25 निक्कामो चत्तकामो वन्तकामो मुत्तकामो पहीनकामो पटिनिस्सट्ठ-
कामो वीतरागो विगतरागो चत्तरागो वन्तरागो मुत्तरागो पहीनरागो
पटिनिस्सट्ठरागो निच्छातो निब्बुतो सीतिभूतो सुखप्पटिसवेदी^५
ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरती ति - निक्कामो ।

१ तस्मा बुद्धो - स्या० । २ मलविप्पमुत्तो - स्या० । ३ पठवी - स्या० । ४
इमाय - स्या० । ५ सुखप्पटिसवेदी - स्या० ।

निब्वनो ति । रागो वनं, दोसो वनं, मोहो वनं, कोधो वन,
 उपनाहो वनं . सब्बाकुसलाभिसङ्घारा वना । ते वना बुद्धस्स भगवतो
 पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयति अनुप्पाद-
 धम्मा । तस्मा बुद्धो अवनो विवनो' निब्वनो वनापगतो वनविप्पहीनो
 वनविमुत्तो सब्बवनवीतिवत्तो ति - निब्वनो । नागो ति । नागो, 5
 भगवा आगुं न करोती ति नागो, न गच्छती ति नागो, न
 आगच्छती ति नागो . एव भगवा न आगच्छती ति नागो ति -
 निक्कामो निब्वनो नागो ।

किस्स हेतु मुसा भणे ति । किस्स हेतू ति । किस्स हेतु
 किहेतु^१ किकारणा किनिदाना किपच्चया ति - किस्स हेतु । मुसा 10
 भणे ति । मुसा^२ भणेत्य कथेत्य दीपेत्य वोहरेत्य - मुसा भणे^३ ति ।
 मोसवज्ज भणेत्य, मुसावाद भणेत्य, अनरियवाद भणेत्य । इधेकच्चो
 सभागतो^४ वा परिसागतो^५ वा जातिमज्झगतो वा पूगमज्झगतो^६
 वा^७ राजकुलमज्झगतो वा अभिनीतो सक्खिपुट्टो - "एहम्भो^८ पुरिस,
 यं जानासि त वदेही" ति, सो^९ अजान वा^{१०} आह - "जानामी" ति, 15 B 204
 जान वा आह - "न जानामी" ति, अपस्स वा आह - "पस्सामी" ति,
 पस्स वा आह - "न पस्सामी" ति । इति अत्तहेतु वा परहेतु वा
 आमिसकिञ्चिक्खहेतु वा सम्पजानमुसा भासति,^{१०} इद वुच्चति
 मोसवज्ज ।

अपि च, तीहाकारेहि मुसावादो होति । पुब्बेवस्स होति - 20
 "मुसा भणिस्स" ति, भणन्तस्स होति - "मुसा भणामी" ति, भणितस्स
 होति - "मुसा मया भणित" ति - इमेहि तीहाकारेहि मुसावादो होति ।
 अपि च, चतूहाकारेहि मुसावादो होति । पुब्बेवस्स होति - "मुसा
 भणिस्स" ति, भणन्तस्स होति - "मुसा भणामी" ति, भणितस्स
 होति - "मुसा मया भणितं" ति, विनिधाय दिट्ठि - इमेहि चतूहा- 25
 कारेहि मुसावादो होति । अपि च, पञ्चहाकारेहि छहाकारेहि
 सत्तहाकारेहि अट्टहाकारेहि मुसावादो होति । पुब्बेवस्स होति -

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
 ४ सभगतो-स्या० । ५ परिसगतो-स्या० । ६-६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ एहि
 भो-स्या० । ८ स्या० पोत्थके नत्थि । ९ स्या० पोत्थके नत्थि । १० भणति-स्या० ।

“मुसा भणित्सं” ति, भणन्तस्स होति—“मुसा भणामी” ति, भणितस्स होति—“मुसा मया भणित” ति, विनिधाय दिट्ठि, विनिधाय खन्ति, विनिधाय रुचि, विनिधाय सञ्ज, विनिधाय भाव—इमेहि अट्टहाकारेहि मुसावादो होति मोसवज्ज । किस्स हेतु मुसा भणेय्य कथेय्य 5 दीपेय्य वोहरेय्या ति—किस्स हेतु मुसा भणे । तेनाह थेरो पिङ्गियो—

“पारायनमनुगायिस्स, (इच्चायस्मा पिङ्गियो)
यथादक्खि तथाक्खासि, विमलो भूरिमेधसो ।
निक्कामो निब्बनो नागो, किस्स हेतु मुसा भणे” ति ॥

10 १०३. पहीनमलमोहस्स, मानमक्खप्पहायिनो ।
हन्दाहं कित्तयिस्सामि, गिरं वण्णूपसंहितं ॥

पहीनमलमोहस्सा ति । मलं ति । रागो मल, दोसो मलं, मोहो मल, मानो मल, दिट्ठि मल, किलेसो मल, सब्बदुच्चरित मलं, सब्बभवगामिकम्म^३ मलं^३ ।

15 मोहो ति । य दुक्खे अञ्जाण . अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-
मूल । अय वुच्चति मोहो । मल च मोहो च बुद्धस्स भगवतो पहीना
B 205 उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुष्पादधम्मा ।
तस्मा बुद्धो पहीनमलमोहो ति—पहीनमलमोहस्स ।

मानमक्खप्पहायिनो ति । मानो ति । एकविधेन मानो—या^१
चित्तस्स उन्नति^१ । दुविधेन मानो—अत्तुक्कसनमानो, परवम्भनमानो ।
20 तिविधेन मानो—सेय्योहमस्मी ति मानो, सदिसोहमस्मी ति मानो,
हीनोहमस्मी ति मानो । चतुब्बिधेन मानो—लाभेन मान जनेति,
यसेन मान जनेति, पससाय मान जनेति, सुखेन मान जनेति ।
पञ्चविधेन मानो—लाभिम्हि मनापिकान रूपान ति मान जनेति,
लाभिम्हि मनापिकान सद्धान गन्धान .. रसान फोट्टुब्बान ति मान
25 जनेति । छब्बिधेन मानो—चक्खुसम्पदाय मानं जनेति, सोतसम्पदाय
घानसम्पदाय . जिब्हासम्पदाय . कायसम्पदाय .. मनोसम्पदाय मान
जनेति । सत्तविधेन मानो—मानो, अतिमानो, मानातिमानो, ओमानो,

अवमानो, अस्मिमानो, मिच्छामानो । अट्टविधेन मानो — लाभेन मानं जनेति, अलाभेन ओमान जनेति, यसेन मानं जनेति, अयसेन ओमानं जनेति, पससाय मान जनेति, निन्दाय ओमान जनेति, सुखेन मानं जनेति, दुःखेन ओमान जनेति । नवविधेन मानो — सेय्यस्स सेय्योहमस्मी ति मानो, सेय्यस्स सदिसोहमस्मी ति मानो, सेय्यस्स हीनोहमस्मी ति मानो, सदिसस्स सेय्योहमस्मी ति मानो, सदिसस्स सदिसोहमस्मी ति मानो, सदिसस्स हीनोहमस्मी ति मानो, हीनस्स सेय्योहमस्मी ति मानो, हीनस्स सदिसोहमस्मी ति मानो, हीनस्स हीनोहमस्मी ति मानो । दसविधेन मानो — इधेकच्चो मान जनेति जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन^१ वा वण्णपोक्खरताय वा धनेन वा अज्जेनेन वा कम्मायतनेन वा सिप्पायतनेन वा विज्जाट्टानेन^२ वा सुतेन वा पटिभानेन^३ वा अञ्जतरञ्जतरेन वा वत्थुना । यो एवरूपो मानो मञ्जना मञ्जितत्तं उन्नति^४ उन्नमो^५ धजो सम्पग्गाहो केतुकम्यता चित्तस्स — अय वुच्चति मानो ।

मक्खो^६ ति । यो^७ मक्खो मक्खायना मक्खायित्तत्त निट्ठुरियं^८ निट्ठुरियकम्म — अय वुच्चति मक्खो । बुद्धस्स भगवतो मानो च मक्खो च पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो मानमक्खप्पहायी ति — मानमक्खप्पहायिनो ।

हन्दाहं कित्तयिस्सामि गिरं वण्णूपसंहितं ति । हन्दाहं ति । पदसन्धि पदससग्गो पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिल्लित्ता पदानुपुब्बतापेत — हन्दाह ति । कित्तयिस्सामि गिरं वण्णूपसंहितं ति । वण्णेन उपेत समुपेत उपागत समुपागतं उपपन्न समुपपन्न समन्नागत वाच गिर व्यप्पथ उदीरणं^९ कित्तयिस्सामि देसेस्सामि^{१०} पञ्जपेस्सामि पट्टपेस्सामि विवरिस्सामि विभजिस्सामि उत्तानीकरिस्सामि पकासेस्सामी ति — हन्दाह कित्तयिस्सामि गिर वण्णूपसंहितं । तेनाह थेरो पिड्डियो —

१ कोलपुत्तिकेन — स्या० । २ विज्जट्टानेन — स्या० । ३ पटिभाणेन — स्या० । ४-४ उण्णाति उन्नत्तो — स्या० । ५ मक्खा — स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ स्या० पोत्थके नत्थि । ८ ओदीरण — स्या० । ९ देसिस्सामि — स्या०, एवमुपरि पि ।

“पहीनमलमोहस्स, मानमक्खप्पहायिनो ।
हन्दाह कित्तयिस्सामि, गिर वण्णूपसंहितं” ति ॥

१०४. तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु,
लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ।
अनासवो सब्बदुक्खप्पहीनो,
सच्चव्हयो ब्रह्मे उपासितो मे ॥

5

तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खू ति । तमोनुदो ति । रागतम^१
दोसतम मोहतम मानतम दिट्ठितम किलेसतम दुच्चरिततम अन्धकरणं
अञ्जाणकरण^२ पञ्जानिरोधिक विघातपक्खिक अनिब्बानसवत्तनिकं
10 नुदि पनुदि पजहि^३ विनोदेसि^४ ब्यन्तीअकासि अनभावं गमेसि ।
बुद्धो ति । यो सो भगवा . पे० सच्छिका पञ्चत्ति, यदिद बुद्धो ति ।
समन्तचक्खु वुच्चति सब्बञ्जुतआण पे० . तथागतो तेन समन्तचक्खू
ति - तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु ।

लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ति । लोको ति । एको लोको -
15 भवलोको । द्वे लोका - भवलोको^५ च सम्भवलोको च^६, सम्पत्तिभव-
लोको^७ च सम्पत्तिसम्भवलोको च, विपत्तिभवलोको च विपत्तिसम्भव-
लोको च^८ । तयो लोका - तिस्सो वेदना । चत्तारो लोका - चत्तारो
आहारा । पञ्च लोका - पञ्चुपादानक्खन्धा । छ लोका - छ अज्झत्ति-
20 कानि आयतनानि । सत्त लोका - सत्तविञ्जाणट्टितियो । अट्ट लोका-
अट्ट लोकधम्मा । नव लोका - नव सत्तावासा । दस लोका - दस
आयतनानि^९ । द्वादस लोका - द्वादसायतनानि । अट्टारस लोका - अट्टारस
धातुयो । लोकन्तगू ति । भगवा लोकस्स अन्तगतो अन्तप्पत्तो
कोटिगतो कोटिप्पत्तो निब्बानगतो निब्बानप्पत्तो । सो वुत्थवासो^{१०}
चिण्णचरणो जातिमरणससारो^{११} नत्थि तस्स पुनब्भवो ति - लोकन्तगू ।

B 207

25 सब्बभवातिवत्तो ति । भवा ति । द्वे भवा - कम्मभवो च
पटिसन्धिको च पुनब्भवो । कतमो कम्मभवो ? पुञ्जाभिसङ्खारो

१ भगवा रागतम - स्या० । २ अचक्खुकरण अजाणकरण - स्या० । ३-३ जहि
विनोदयि - स्या० । ४-४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५-५ सम्पत्ति च भवलोको विपत्ति च
भवलोको - स्या० । ६ उपक्किलेसा एकादस लोका एकादस कामभवा - स्या० । ७ बुद्धु-
वासो - स्या० । ८ जातिजरामरणससारो - स्या० ।

अपुञ्जाभिसङ्घारो आनेञ्जाभिसङ्घारो - अय कम्मभवो । कतमो पटिसन्धिको पुनब्भवो ? पटिसन्धिका रूपा वेदना सञ्जा सङ्घारा विञ्जाण - अय पटिसन्धिको पुनब्भवो । भगवा कम्मभव च पटिसन्धिक च पुनब्भव अतिवत्तो अतिककन्तो वीतिवत्तो ति - लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ।

5

अनासवो सब्बदुक्खप्पहीनो ति । अनासवो ति । चत्तारो आसवा - कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो । ते आसवा बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अनासवो । सब्बदुक्खप्पहीनो ति । सब्ब तस्स पटिसन्धिक जातिदुक्ख जरादुक्ख व्याधिदुक्ख मरणदुक्ख मोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासदुक्ख पे० दिट्ठिव्यसनदुक्ख पहीन समुच्छिन्नं वूपसन्त पटिप्पस्सद्ध अभब्बुप्पत्तिकं जाणग्गिना दड्ढु । तस्मा बुद्धो सब्बदुक्खप्पहीनो ति - अनासवो सब्बदुक्खप्पहीनो ।

10

सच्चव्हयो ब्रह्मे उपासितो मे ति । सच्चव्हयो ति । सच्चव्हयो' सदिसनामो सदिसव्हयो' सच्चसदिसव्हयो । विपस्सी भगवा, सिखी भगवा, वेस्सभू भगवा, ककुसन्धो भगवा, कोणागमनो^३ भगवा, कस्सपो भगवा । ते बुद्धा भगवन्तो सदिसनामा सदिसव्हया^१ । भगवा पि सक्क्यमुनि तेस बुद्धान भगवन्तान सदिसनामो सदिसव्हयो ति - तस्मा बुद्धो सच्चव्हयो ।

20

ब्रह्मे उपासितो मे ति । सो मया भगवा आसितो उपासितो पयिरुपासितो परिपुच्छितो परिपञ्चितो ति - सच्चव्हयो ब्रह्मे उपासितो मे । तेनाह थेरो पिङ्गियो -

“तमोनुदो बुद्धो समन्तचक्खु,
लोकन्तगू सब्बभवातिवत्तो ।
अनासवो सब्बदुक्खप्पहीनो,
सच्चव्हयो ब्रह्मे उपासितो मे” ति ॥

25

१०५. दिजो यथा कुब्बनकं पहाय,
 बहुप्फलं काननमावसेय्य ।
 एवमहं^१ अप्पदस्से पहाय,
 महोदधिं हंसोरिव^२ अज्झपत्तो^३ ॥

5 दिजो यथा कुब्बनकं पहाय बहुप्फलं काननमावसेय्या
 ति । दिजो वुच्चति पक्खी । किकारणा दिजो वुच्चति पक्खी ?
 द्विक्खत्तु जायती ति दिजो, मात्तुकुच्छिम्हा च अण्डकोसम्हा च ।
 तकारणा दिजो वुच्चति पक्खी ति - दिजो । यथा कुब्बनकं पहाया ति ।
 यथा दिजो कुब्बनकं परित्तवनकं^४ अप्पफलं^५ अप्पभक्ख अप्पोदक
 10 पहाय जहित्वा अतिक्कमित्वा समतिक्कमित्वा^६ वीतिवत्तेत्वा अञ्ज
 बहुप्फलं बहुभक्खं बहूदकं^७ महन्तं काननं वनसण्डं अधिगच्छेय्य
 विन्देय्य पटिलभेय्य, तस्मिं च^८ वनसण्डे वासं कप्पेय्या ति - दिजो
 यथा कुब्बनकं पहाय बहुप्फलं काननं आवसेय्य ।

एवमहं अप्पदस्से पहाय महोदधिं हंसोरिव अज्झपत्तो ति ।
 15 एवं ति । ओपम्मसम्पटिपादनं । अप्पदस्से पहाया ति । यो च बावरी
 ब्राह्मणो ये चञ्जे तस्स आचरिया बुद्धं भगवन्तं उपादाय अप्पदस्सा
 परित्तदस्सा थोकदस्सा ओमकदस्सा लामकदस्सा छत्तुक्कदस्सा^९ वा ।
 ते अप्पदस्से परित्तदस्से ओमकदस्से लामकदस्से छत्तुक्कदस्से पहाय
 20 पजहित्वा अतिक्कमित्वा समतिक्कमित्वा वीतिवत्तेत्वा बुद्धं भगवन्तं
 अप्पमाणदस्स अग्गदस्स सेट्ठदस्स विसेट्ठदस्स पामोकखदस्स उत्तमदस्स
 पवरदस्स असमं असमसमं अप्पटिसमं अप्पटिभागं अप्पटिपुग्गलं
 देवातिदेवं नरासभं पुरिससीहं पुरिसनागं पुरिसाजञ्जं पुरिसनिसभं
 पुरिसधोरय्हं दसबलधारिं^{१०} अधिगच्छिं विन्दिं पटिलभिं । यथा च^{१०}
 25 हसो महन्तं मानसकं^{११} वा सरं अनोतत्तं वा दहं महासमुद्दं वा
 अक्खोभं^{१२} अमितोदकं जलरासिं^{१३} अधिगच्छेय्य विन्देय्य पटिलभेय्य,
 एवमेव^{१४} बुद्धं भगवन्तं अक्खोभं अमिततेजं पभिन्नजाणं विवट्चक्खुं

B. 209

१ एवमाह - स्या० । २ हसरिवज्झपत्तो - स्या० । ३ रित्तवनक - स्या० । ४-४
 स्या० पोत्थके नत्थि । ५ बहुभक्ख - स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ जत्तुक्कदस्सा -
 स्या०, एवमुपरि पि । ८ स्या० पोत्थके नत्थि । ९ दसबलं तादि - स्या० । १० व - स्या० ।
 ११ मानसक - स्या० । १२ अक्खोब्भ - स्या० । १३ स्या० पोत्थके नत्थि । १४ एवमेव
 पिङ्गियो ब्राह्मणो - स्या० ।

पञ्चापभेदकुसलं अधिगतपटिसम्भदं चतुर्वेसारज्जप्पत्तं सद्वाधिमुत्तं^१
 सेतपच्चत्त अद्वयभाणि तादि तथापटिञ्ज अपरित्तं महन्त गम्भीर
 अप्पमेय्य दुप्परियोगाह^२ पहूतरतन^३ सागरसम छळडगुपेक्खाय
 समन्नागत अतुल विपुल अप्पमेय्य, त तादिस पवदत मग्गवादिनं
 मेरुमिव^४ नगान गरुळमिव दिजानं सीहमिव मिगान उदधिमिव 5
 अण्णवान अधिगच्छि,^५ त सत्थार जिनपवर महेशिं ति^६—एवमह
 अप्पदस्से पहाय महोदधि हसोरिव अज्भपत्तो। तेनाह थेरो
 पिङ्गियो—

“दिजो यथा कुब्बनक पहाय,
 बहुप्फलं काननभावसेय्य।
 एवमह अप्पदस्से पहाय,
 महोदधि हसोरिव अज्भपत्तो” ति ॥

10

१०६. ये मे पुब्बे वियाकंसु, हुरं गोतमसासना।
 इच्चासि इति भविस्सति।
 सब्बं तं इतिहीतिहं, सब्बं तं तक्कवडुनं ॥

15

ये मे पुब्बे वियाकंसू ति। ये ति। यो च बावरी ब्राह्मणो
 ये चञ्जे तस्स आचरिया, ते सकं दिट्ठि सक खन्ति सक रुचि
 सक लद्धिं सकं अज्भासय सक अधिप्पायं ब्याकसु आचिक्खिसु
 देसयिसु पञ्जपिसु पट्ठपिसु विवरिसु विभजिसु उत्तानीअकसु पकासेसु
 ति—ये मे पुब्बे वियाकसु।

20

हुरं गोतमसासना ति। हुर गोतमसासना, पर गोतमसासना,
 पुरे गोतमसासना, पठमतर गोतमसासना बुद्धसासना जिनसासना
 तथागतसासना अरहन्तसासना^१ ति—हुर गोतमसासना।

इच्चासि इति भविस्सती ति। एव किर आसि^२, एव किर
 भविस्सती ति—इच्चासि इति भविस्सति। सब्बं तं इतिहीतिहं ति। 25
 सब्ब त इतिहीतिह इतिकिराय परम्पराय पिटकसम्पदाय तक्कहेत्तु

B 210

१ सुद्धाधिमुत्त—स्या०। २ दुप्परियोगाळह—स्या०। ३ बहुतरतन—स्या०। ४
 सिनेरुमिव—स्या०। ५-५ जिनपवर अधिगच्छि विन्दि पटिलभित्ति—स्या०। ६ देवसासना
 अरहन्तसासना—स्या०। ७ असि—स्या०।

नयहेतु आकारपरिवितक्केन दिट्ठिनिज्झानक्खन्तिया न साम सयअभि-
ज्जातं न अत्तपच्चक्ख धम्म य' कथयिसू ति - सब्बं त इतिहीतिह ।

सब्बं तं तक्कवड्डुनं ति । सब्ब त तक्कवड्डुनं वितक्कवड्डुन
सङ्कप्पवड्डुनं कामवितक्कवड्डुन ब्यापादवितक्कवड्डुन विहिसावितक्कवड्डुन
5 जातिवितक्कवड्डुन जनपदवितक्कवड्डुन अमरावितक्कवड्डुन^३ परानुदयता-
पटिसयुत्तवितक्कवड्डुन^३ लाभसक्कारसिलोकपटिसयुत्तवितक्कवड्डुन
अनवञ्जत्तिपटिसयुत्तवितक्कवड्डुन ति - सब्ब त तक्कवड्डुन । तेनाह
थेरो पिङ्गियो -

“ये मे पुब्बे वियाकंसु, हुरं गोतमसासना ।
10 इच्चासि इति भविस्सति ।
सब्ब त इतिहीतिह, सब्ब त तक्कवड्डुन” ति ॥

१०७. एको तमोनुदासीनो, जुतिमा सो पभङ्करो ।
गोतमो भूरिपञ्जाणो, गोतमो भूरिमेधसो ॥

एको तमोनुदासीनो ति । एको ति । भगवा पब्बज्जसङ्घातेन^१
15 एको, अदुतियट्ठेन एको, तण्हाय प्हानट्ठेन एको, एकन्तवीतरागो ति
एको, एकन्तवीतदोसो ति एको, एकन्तवीतमोहो ति एको, एकन्त-
निक्किलेसो ति एको, एकायनमग्ग गतो ति एको, एको अनुत्तरं
सम्मासम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति एको ।

कथं भगवा पब्बज्जसङ्घातेन एको ? भगवा दहरो व समानो
20 सुसु^४ काळकेसो^५ भद्रेन योब्बनेन^६ समन्नागतो पठमेन वयसा अकामकान
मातापितून अस्सुमुखान रोदन्तान विलपन्तान जातिसङ्घं सब्ब^७
घरावासपलिबोध छिन्दित्वा पुत्तदारपलिबोध छिन्दित्वा जातिपलिबोध
छिन्दित्वा मित्तामच्चपलिबोध छिन्दित्वा केसमस्सु ओहारेत्वा
कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारिय पब्बजित्वा
25 अकिञ्चनभाव उपगन्त्वा एको चरति विहरति^८ इरियति वत्तेति
पालेति यपेति यापेति । एवं भगवा पब्बज्जसङ्घातेन एको ।

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २ अमरवितक्कवड्डुन - स्या० । ३ परानुदयता० -
स्या० । ४ पब्बज्जासङ्घातेन - स्या०, एवमुपरि पि । ५-५ सुसुकाळकेसो - स्या० । ६.
योब्बञ्जेन - स्या० । ७. पहाय सब्ब - स्या० । ८. विचरति - स्या० ।

कथ भगवा अदुतियट्टेन एको? एवं^१ पब्बजितो समानो
 एको^२ अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति अप्पसद्धानि
 अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि^३ पटिसल्लान-
 सारुप्पानि। सो एको गच्छति एको तिट्ठति एको निसीदति एको
 सेय्यं कप्पेति एको गामं पिण्डाय पविसति एको^४ अभिक्कमति^५ 5
 एको पटिक्कमति एको रहो निसीदति एको चङ्कम अधिट्ठति
 एको चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेति। एव
 भगवा अदुतियट्टेन एको।

B. 211

कथ भगवा तण्हाय प्हानट्टेन एको? सो एव एको अदुतियो
 अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नज्जा नेरञ्जराय तीरे 10
 बोधिरुक्खमूले महापधान पदहन्तो मार ससेनं कण्ह नमुचि पमत्त-
 बन्धु विधमित्त्वा तण्हाजालिनि विसट^६ विसत्तिकं पजहि विनोदेसि
 ब्यन्तीअकासि अनभाव गमेसि।

“तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान ससरं।

इत्थभावञ्जथाभाव, ससार नातिवत्तति ॥

15

“एतमादीनव अत्त्वा, तण्ह दुक्खस्स सम्भव।

वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिब्बजे” ति ॥

एव भगवा तण्हाय प्हानट्टेन एको।

कथ भगवा एकन्तवीतरागो ति एको? रागस्स पहीनत्ता
 एकन्तवीतरागो ति एको, दोसस्स पहीनत्ता एकन्तवीतदोसो ति 20
 एको, मोहस्स पहीनत्ता एकन्तवीतमोहो ति एको, किलेसान पहीनत्ता
 एकन्तनिक्किलेसो ति एको।

कथ भगवा एकायनमग्ग गतो ति एको? एकायनमग्गो
 वुच्चति^७ चत्तारो सतिपट्टाना पे० अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो।

“एकायनं जातिखयन्तदस्सी,

मग्ग पजानाति हिताकुम्पी।

25 B 212

१ सो एव—स्या०। २ स्या० पोत्थके नत्थि। ३ मनुस्सराहस्सेय्यकानि—स्या०।
 ४-४ स्या० पोत्थके नत्थि। ५ सरित—स्या०। ६ वुच्चन्ति—स्या०।

एतेन मग्गेन तरिंसु पुब्बे,
तरिस्सन्ति ये' च' तरन्ति ओघं' ति ॥

एव भगवा एकायनमग्गं गतो ति एको ।

- कथ भगवा एको अनुत्तरं सम्मासम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति
5 एको ? बोधि वुच्चति चतूसु मग्गेसु ञ्णा पञ्जा पञ्चिन्द्रिय पञ्जाबल
धम्मविचयसम्बोज्झङ्गो वीमंसा विपस्सना सम्मादिट्ठि । भगवा तेन
बोधिजाणेन “सब्बे सङ्घारा अनिच्चा” ति बुज्झि, “सब्बे सङ्घारा
दुक्खा” ति बुज्झि, “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति बुज्झि . पे० . “य
किञ्चि समुदयधम्म सब्बं त निरोधधम्मं” ति बुज्झि । अथ वा,
10 य बुज्झितब्बं अनुबुज्झितब्बं पटिबुज्झितब्बं सम्बुज्झितब्बं अधि-
गन्तब्बं फस्सितब्ब सच्छिकातब्ब सब्बं तं तेन बोधिजाणेन बुज्झि
अनुबुज्झि पटिबुज्झि सम्बुज्झि अधिगच्छि फस्सेसि सच्छाकासि ।
एव भगवा एको अनुत्तरं सम्मासम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति एको ।

- तमोनुदो ति । भगवा रागतम दोसतमं मोहतम दिट्ठितम'
15 किलेसतम दुच्चरिततमं अन्धकरण अचक्खुकरण अञ्जाणकरणं
पञ्जानिरोधिक विघातपक्खिक अनिब्बानसवत्तनिक नुदि पनुदि
पजहि विनोदेसि व्यन्तीअकासि अनभाव गमेसि । आसीनो ति ।
निसिन्नो भगवा पासाणके चेतिये ति - आसीनो ।

नगस्स पस्से आसीन, मुनि दुक्खस्स पारगु ।

- 20 सावका पयिरुपासन्ति, तेविज्जा मच्चुहायिनो ति ॥

एव पि^३ भगवा आसीनो पे ०. . अथ वा, भगवा सब्बोस्सु-
क्कपटिप्पस्सद्धत्ता आसीनो सो वुत्थवासो^४ चिण्णचरणो पे०
जातिमरणससारो नत्थि तस्स पुनब्भवो ति, एव पि भगवा आसीनो
ति - एको तमोनुदासीनो ।

- 25 जुतिमा सो पभङ्करो ति । जुतिमा ति । जुतिमा मतिमा
पण्डितो पञ्जवा बुद्धिमा ञ्णी विभावी मेधावी । पभङ्करो ति ।
पभङ्करो आलोककरो ओभासकरो दीपङ्करो पदीपङ्करो^५ उज्जोतकरो
पज्जोतकरो ति - जुतिमा सो पभङ्करो ।

१-१ चैव - स्या० । २ मानतम दिट्ठितम - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
४ वुदुवासो - स्या० । ५ स्या० पोत्थके नत्थि ।

गोतमो भूरिपञ्चाणो ति । गोतमो भूरिपञ्चाणो ज्ञाण-
पञ्चाणो पञ्चाधजो पञ्चाकेतु पञ्चाधिपतेय्यो विचयबहुलो पविचय-
बहुलो ओक्खायनबहुलो समोक्खायनधम्मो विभूतविहारी तच्चरितो
तब्बहुलो तग्गरुको तन्नित्तो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधि-
पतेय्यो ।

5

धजो रथस्स पञ्चाण, धूमो^१ पञ्चाणमग्गिनो ।

राजा रट्टस्स पञ्चाण, भत्ता पञ्चाणमित्थिया ति ॥

एवमेव गोतमो भूरिपञ्चाणो ज्ञाणपञ्चाणो पञ्चाधजो
पञ्चाकेतु पञ्चाधिपतेय्यो विचयबहुलो पविचयबहुलो ओक्खायन-
बहुलो समोक्खायनधम्मो विभूतविहारी तच्चरितो तब्बहुलो तग्गरुको
तन्नित्तो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो ति - गोतमो
भूरिपञ्चाणो ।

10

गोतमो भूरिमेधसो ति । भूरि वुच्चति पथवी । भगवा ताय
पथविसमाय पञ्चाय विपुलाय वित्थताय समन्नागतो । मेधा वुच्चति
पञ्चा । या पञ्चा पजानना पे० . अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि ।
भगवा इमाय मेधाय उपेतो^२ समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो
समुपपन्नो समन्नागतो, तस्मा बुद्धो सुमेधसो^३ ति - गोतमो भूरिमेधसो ।
तेनाह थेरो पिङ्गियो -

15

“एको तमोनुदासीनो, जुतिमा सो पभङ्करो ।

गोतमो भूरिपञ्चाणो, गोतमो भूरिमेधसो” ति ॥

20

१०८. यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्ठिकमकालिकं ।

तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा व्वचि ॥

यो मे धम्ममदेसेसी ति । यो ति । यो सो भगवा सयम्भू
अनाचरियको पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु साम सच्चानि अभिसम्बुज्झि,
तत्थ च सब्बञ्जुत पत्तो बलेसु च वसीभाव । धम्ममदेसेसी ति ।
धम्मं ति । आदिकल्याण मज्जेकल्याण परियोसानकल्याण सात्थ
सव्यञ्जन केवलपरिपुण्ण पुरिसुद्ध ब्रह्मचरिय, चत्तारो सतिपट्टाने
.. पे० अरियं अट्ठङ्गिकं मग्गं निब्बान च निब्बानगामिनि च पटिपद

25

B 214

आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरि विभजि उत्तानीअकासि
पकासेसी ति - यो मे धम्ममदेसेसि ।

सन्दिट्टिकमकालिकं ति । सन्दिट्टिकं अकालिकं एहिपस्सिक
ओपनेय्यिकं^१ पच्चत्त वेदितब्ब विञ्जूही ति - एव सन्दिट्टिकं^२ । अथ
५ वा, यो दिट्ठेव धम्मे अरिय अट्टङ्गिक मग्ग भावेति, तस्स मग्गस्स
अनन्तरा समनन्तरा अधिगच्छतेव फल विन्दति पटिलभती ति,
एव पि सन्दिट्टिकमकालिक । यथा मनुस्सा कालिक धन दत्त्वा
अनन्तरा न लभन्ति काल आगमेन्ति, नेवाय धम्मो । यो दिट्ठेव
धम्मे अरियं अट्टङ्गिकं मग्ग भावेति, तस्स मग्गस्स अनन्तरा समन-
१० न्तरा अधिगच्छतेव फल विन्दति पटिलभति, न परत्थ न परलोके,
एव अकालिक ति - सन्दिट्टिकमकालिकं ।

तण्हक्खयमनीतिकं ति । तण्हा ति । रूपतण्हा . पे०
धम्मतण्हा । तण्हक्खयं ति । तण्हक्खय रागक्खय दोसक्खय मोहक्खय
गतिकक्खय उपपत्तिकक्खय पटिसन्धिकक्खय भवक्खय ससारक्खयं वट्टक्खय ।
१५ अनीतिकं ति । ईति वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च अभिसङ्खारा च ।
ईतिप्पहान ईतिवूपसम ईतिपटिनिस्सग्ग ईतिपटिप्पस्सद्धि अमत
निब्बान ति - तण्हक्खयमनीतिक ।

यस्स नत्थि उपमा क्वची ति । यस्सा ति । निब्बानस्स ।
नत्थि उपमा ति । उपमा नत्थि, उपनिधा नत्थि, सदिस नत्थि,
२० पटिभागो नत्थि न सति न सविज्जति नुपलब्भति । क्वची ति ।
क्वचि किम्हिचि कत्थचि अज्भत्त वा बहिद्धा वा अज्भत्तबहिद्धा
वा ति - यस्स नत्थि उपमा क्वचि । तेनाह थेरो पिङ्गियो -

“यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिक ।

तण्हक्खयमनीतिक, यस्स नत्थि उपमा क्वची” ति ॥

२५ १०९. किं नु तम्हा विप्पवसि,^३ मुहुत्तमपि पिङ्गिय ।
गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥

किं नु तम्हा विप्पवसी ति । किं नु बुद्धम्हा विप्पवसि
अपेसि अपगच्छि^४ विनाहोसी ति - किं नु तम्हा विप्पवसि ।

१ ओपनयिक - स्या० । २ सन्दिट्टिकमकालिक - स्या० । ३ विप्पवससि - स्या० ।
४ अपगच्छसि - स्या० ।

मुहुत्तमपि पिङ्गिया ति। मुहुत्तमपि खण पि लयं पि वयं^१ पि अद्धम्पी^२ ति—मुहुत्तमपि। पिङ्गिया ति। बावरी त नत्तार नामेन आलपति।

गोतमा भूरिपञ्जाणा ति। गोतमा भूरिपञ्जाणा जाण-पञ्जाणा पञ्जाधजा पञ्जाकेतुम्हा पञ्जाधिपतेय्यम्हा विचयबहुला^५ पविचयबहुला ओक्खायनबहुला समोक्खायनधम्मा विभूतविहारिम्हा तच्चरिता तब्बहुला तग्गरुका तन्निन्ना तप्पोणा तापम्भारा तदधि-मुत्ता तदधिपतेय्यम्हा ति—गोतमा भूरिपञ्जाणा।

गोतमा भूरिमेधसा ति। भूरि वुच्चति पथवी। भगवा ताय^३ पथविसमाय पञ्जाय विपुलाय वित्थताय समन्नागतो। मेधा^{१०} वुच्चति पञ्जा। या पञ्जा पजानना पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि। भगवा इमाय मेधाय पञ्जाय उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो, तस्मा बुद्धो सुमेधसो^४ ति—गोतमा भूरिमेधसा। तेनाह सो^५ ब्राह्मणो—

“किं नु तम्हा विप्पवसि, मुहुत्तमपि पिङ्गिय।^{१५}
गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा” ति॥

११०. यो ते धम्ममदेसेसि, सन्दिट्ठिकमकालिकं।
तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा व्वच्चि॥

यो ते धम्ममदेसेसी ति। यो^६ सो भगवा पे० तत्थ च सब्बञ्जुत पत्तो बलेसु च वसीभाव। धम्ममदेसेसी ति। धम्मं^७ ति।^{२०} आदिकल्याण मज्जेकल्याण पे० निब्बानं च निब्बानगामिनि च पटिपद आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरि विभजि उत्तानी-अकासि पकासेसी ति—यो ते धम्ममदेसेसि।

सन्दिट्ठिकमकालिकं ति। सन्दिट्ठिक अकालिक एहिपस्सिक ओपनेय्यिक पच्चत्त वेदितब्ब विञ्जूही ति—एव सन्दिट्ठिकं^८। अथ^{२५} वा, यो दिट्ठेव धम्मे अरिय अट्टङ्गिक मग्ग भावेति, तस्स मग्गस्स अनन्तरा समनन्तरा अधिगच्छतेव फल विन्दति पटिलभती ति—एव

१ वस्स—स्या०। २. अत्थम्पी ति—स्या०। ३ इमाय—स्या०। ४ भूरिमेधसो—स्या०। ५ सो बावरी—स्या०। ६ योति यो—स्या०। ७ सन्दिक्कमकालिक—स्या०।

पि सन्दिष्टिक। अकालिकं ति। यथा मनुस्सा कालिकं धनं दत्वा अनन्तरा न लभन्ति, कालं आगमेन्ति, नेवायं धम्मो। यो दिट्ठेव धम्मे अरियं अट्टङ्गिक मग्ग भावेति, तस्स मग्गस्स अनन्तरा समनन्तरा अधिगच्छतेव फल विन्दति पटिलभति, न परत्थ न 5 परलोके, एव अकालिक ति - सन्दिष्टिकमकालिक।

B. 216

तण्हक्खयमनीतिकं ति। तण्हा ति। रूपतण्हा .पे० धम्म- तण्हा। तण्हक्खयं ति। तण्हक्खय रागक्खय दोसक्खय मोहक्खय गतिकक्खय उपपत्तिकक्खय पटिसन्धिकक्खय भवक्खय ससारक्खय वट्टक्खय। अनीतिकं ति। ईति वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च 10 अभिसङ्घारा च। ईतिप्पहान ईतिवूपसमं ईतिपटिनिस्सग्ग ईति- पटिप्पस्सद्धिं अमत निब्बान ति - तण्हक्खयमनीतिकं।

यस्स नत्थि उपमा क्वची ति। यस्सा ति - निब्बानस्स। नत्थि उपमा ति। उपमा नत्थि, उपनिधा नत्थि, सदिस नत्थि, पटिभागो नत्थि न^१ सति^२ न संविज्जति नुपलब्भति^३। क्वची ति। 15 क्वचि किम्हिच्चि कत्थचि अज्भत्त वा बहिद्धा वा अज्भत्तबहिद्धा वा ति - यस्स नत्थि उपमा क्वचि। तेनाह सो ब्राह्मणो -

“यो ते धम्ममदेसेसि, सन्दिष्टिकमकालिक।

तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा क्वची” ति ॥

१११. नाहं तम्हा विप्पवसामि, मुहुत्तमपि ब्राह्मण।

20

गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा ॥

नाहं तम्हा विप्पवसामी ति। नाहं बुद्धम्हा^४ विप्पवसामि अपेमि अपगच्छामि विना होमी ति - नाहं तम्हा विप्पवसामि।

मुहुत्तमपि ब्राह्मणा ति। मुहुत्तं पि खण पि लय पि वयं पि अद्ध पी ति। मुहुत्तमपि। ब्राह्मणा ति। गारवेन मातुलं आलपति।

25

गोतमा भूरिपञ्जाणा ति। गोतमा भूरिपञ्जाणा ब्राण- पञ्जाणा पञ्जाधजा पञ्जाकेतुम्हा पञ्जाधिपतेय्यम्हा विचयबहुला

१. इतिवूपसमो - स्या०, एवमुपरि पि। २ इतिपटिप्पस्सद्धि - स्या०। ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि। ४ नुपलब्भती ति नत्थि उपमा - स्या०। ५-५ अहं तम्हा बुद्धम्हा न - स्या०।

पविचयबहुला ओक्खायनबहुला समोक्खायनधम्मा विभूतविहारिम्हा
तच्चरिता तब्बहुला तग्गरुका तन्निन्ना तप्पोणा तप्पभारा तदधिमत्ता
तदधिपतेय्यम्हा ति - गोतमा भूरिपञ्जाणा ।

गोतमा भूरिमेधसा ति । भूरि वुच्चति पथवी । भगवा ताय
पथविसमाय पञ्जाय विपुलाय वित्थताय समन्नागतो । मेधा वुच्चति 5
पञ्जा । या पञ्जा पजानना पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मा-
दिट्ठि । भगवा इमाय मेधाय पञ्जाय उपेतो समुपेतो उपागतो
समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो । तस्मा बुद्धो सुमेधसो
ति - गोतमा भूरिमेधसा । तेनाह थेरो पिङ्गियो -

“नाहं तम्हा विप्पवसामि, मुहुत्तमपि ब्राह्मण ।

10 B 21

गोतमा भूरिपञ्जाणा, गोतमा भूरिमेधसा” ति ॥

११२ यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्ठिकमकालिकं ।

तण्हक्खयमनीतिकं, यस्स नत्थि उपमा क्वच्चि ॥

यो मे धम्ममदेसेसी ति । यो सो भगवा सयम्भू अनाचरियको
पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मसेसु सामं सच्चानि अभिसम्बुज्झि, तत्थ च 15
सब्बञ्जुत पत्तो बलेसु च वसीभाव । धम्ममदेसेसी ति । धम्मं ति ।
आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जन
केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं, चत्तारो सतिपट्टाने चत्तारो
सम्मप्यधाने चत्तारो इद्धिपादे पञ्चिन्द्रियानि पञ्च बलानि सत्त
बोज्झङ्गे अरियं अट्टङ्गिकं मग्ग निब्बान च निब्बानगामिनि च 20
पटिपद आचिक्खि देसेसि पञ्जपेसि पट्टपेसि विवरि विभजि उत्तानी-
अकासि पकासेसी ति - यो मे धम्ममदेसेसि ।

सन्दिट्ठिकमकालिकं ति । सन्दिट्ठिकं अकालिक एहिपस्सिकं
ओपनेय्यिक^१ पच्चत्त वेदितब्बं विञ्जूही ति, एव सन्दिट्ठिक । अथ
वा, यो दिट्ठेव धम्मे अरिय अट्टङ्गिक मग्ग भावेति, तस्स मग्गस्स 25
अनन्तरा समनन्तरा अधिगच्छतेव फलं विन्दति पटिलभती ति,
एव पि सन्दिट्ठिकं । अकालिकं ति । यथा मनुस्सा कालिक धन
दत्त्वा अनन्तरा न लभन्ति, काल आगमेन्ति, नेवाय धम्मो । यो

दिद्वेव धम्मं अरिय अट्टङ्गिकं मगं भावेति, तस्स मग्गस्स अनन्तरा समनन्तरा अधिगच्छतेव फलं विन्दति पटिलभति, न परत्थ न परलोके, एव अकालिक ति - सन्दिट्टिकमकालिक ।

5 तण्हक्खयमनीतिकं ति । तण्हा ति । रूपतण्हा पे० धम्मतण्हा । तण्हक्खयं ति । तण्हक्खय रागक्खय दोसक्खय मोहक्खय गतिकक्खय उपपत्तिकक्खय पटिसन्धिकक्खय भवक्खय ससारक्खय वट्टक्खय । अनीतिकं ति । ईति वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च अभिसङ्गारा च । ईतिप्पहान ईतिवूपसम^१ ईतिपटिप्पस्सद्धि अमत निब्बान ति - तण्हक्खयमनीतिक ।

10 यस्स नत्थि उपमा क्वची ति - यस्सा ति - निब्बानस्स । नत्थि उपमा ति । उपमा नत्थि, उपनिधा नत्थि, सदिस नत्थि, पटिभागो नत्थि न सति न सविज्जति नुपलब्भति । क्वची ति । क्वचि किम्हिचि कत्थचि अज्भत्त वा बहिद्धा वा अज्भत्तबहिद्धा वा ति - यस्स नत्थि उपमा क्वचि । तेनाह थेरो पिङ्गियो -

B 218 15

“यो मे धम्ममदेसेसि, सन्दिट्टिकमकालिक ।

तण्हक्खयमनीतिक, यस्स नत्थि उपमा क्वची” ति ॥

११३. पस्सामि नं मनसा चक्खुना व,
रत्तिन्दिवं ब्राह्मण अप्पमत्तो ।
नमस्समानो विवसेमि^३ रत्तिं,
20 तेनेव मज्जामि अविप्पवासं ॥

पस्सामि नं मनसा चक्खुना वा ति । यथा चक्खुमा पुरिसो आलोके^३ रूपगतानि पस्सेय्य दक्खेय्य ओलोकेय्य निज्जायेय्य^४ उपपरिक्खेय्य, एवमेवाह बुद्ध भगवन्त मनसा पस्सामि दक्खामि ओलोकेमि निज्जायामि उपपरिक्खामी ति - पस्सामि न मनसा
25 चक्खुना व^५ ।

रत्तिन्दिवं ब्राह्मण अप्पमत्तो ति । रत्ति च दिवा च बुद्धा-
नुस्सति^६ मनसा भावेन्तो अप्पमत्तो ति - रत्तिन्दिव ब्राह्मण अप्पमत्तो ।

१ ईतिवूपसमो ईतिपटिनिस्सग्गो - स्या० । २ विवसामि - स्या० । ३ आलोकेय्य - स्या० । ४ निज्जापेय्य - स्या० । ५ वा - स्या० । ६ स्या० पोत्यके नत्थि ।

नमस्समानो विवसेमि रत्तिं ति । नमस्समानो ति । कायेन वा नमस्समानो, वाचाय वा नमस्समानो, चित्तेन वा नमस्समानो, अन्वत्थ-पटिपत्तिया वा नमस्समानो, धम्मानुधम्मपटिपत्तिया वा नमस्समानो सक्कारमानो गरुकारमानो मानयमानो पूजयमानो रत्तिन्दिव विवसेमि' अतिनामेमि अतिक्कमेमी' ति - नमस्समानो विवसेमि रत्ति । 5

तेनेव मञ्जामि अविप्पवासं ति । ताय बुद्धानुस्सतिया भावेन्तो अविप्पवासो ति त मञ्जामि, अविप्पवुट्ठो ति त मञ्जामि जानामि । एव जानामि एव आजानामि एव विजानामि एवं पटिविजानामि एव' पटिविज्झामी' ति - तेनेव मञ्जामि अविप्प-वास । तेनाह थेरो पिङ्गियो - 10

“पस्सामि न मनसा चक्खुना व,
रत्तिन्दिव ब्राह्मण अप्पमत्तो ।
नमस्समानो विवसेमि रत्तिं,
तेनेव मञ्जामि अविप्पवास” ति ॥

११४. सद्धा च पीति च मनो सति च,
नापेन्तिमे' गोतमसासनम्हा ।
यं यं दिसं वज्जति' भूरिपञ्जो,
स तेन तेनेव नतोहमस्मि ॥

15 B 219

सद्धा च पीति च मनो सति चा ति । सद्धा ति । या च भगवन्त आरब्भ सद्धा सद्वहना ओकप्पना अभिप्पसादो सद्धा 20 सद्धिन्द्रिय सद्धाबल । पीती ति । या भगवन्तं आरब्भ पीति पामोज्ज' मोदना आमोदना' पमोदना हासो' पहासो' वित्ति तुट्ठि' ओदग्य अत्तमनता चित्तस्स' । मनो ति । य च भगवन्तं आरब्भ चित्त मनो मानस हृदय पण्डर मनो मनायतनं मनिन्द्रियं विञ्जाण विञ्जाण-क्खन्धो तज्जा मनोविञ्जाणधातु । सती ति । या' भगवन्त आरब्भ 25 सति अनुस्सति सम्मासती ति - सद्धा च पीति च मनो सति च ।

१-१ वसामि वीतिनामेमि - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ नामे-न्तिमे - स्या० । ४ वज्जति - स्या० । ५ पामुज्ज - स्या० । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७-७ स्या० पोत्थके नत्थि । ८ स्या० पोत्थके नत्थि । ९ अतिप्पसादनता चित्तस्स - स्या० । १० या च - स्या० ।

नापेन्तिमे गोतमसासनम्हा ति । इमे चत्तारो धम्मा गोतम-
सासना बुद्धसासना जिनसासना तथागतसासना अरहन्तसासना
नापेन्ति न गच्छन्ति न विजहन्ति न विनासेन्ती ति - नापेन्तिमे
गोतमसासनम्हा ।

5 यं यं दिसं वजति भूरिपञ्जो ति । यं यं दिसं ति । पुरत्थिम
वा दिसं पच्छिम वा दिस दक्खिण वा दिस उत्तरं वा दिस
वजति गच्छति कमति अभिक्कमति^१ । भूरिपञ्जो ति । भूरिपञ्जो
महापञ्जो तिक्खपञ्जो पुथुपञ्जो हासपञ्जो जवनपञ्जो निब्बेधिक-
पञ्जो । भूरि^२ वुच्चति पथवी । भगवा ताय पथविसमाय पञ्जाय
10 विपुलाय वित्थताय समन्नागतो ति^३ - यं यं दिस वजति भूरिपञ्जो ।

स तेन तेनेव नतोहमस्मी ति । सो येन बुद्धो तेन तेनेव
नतो तन्नित्तो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो ति - स
तेन तेनेव नतोहमस्मि । तेनाह थेरो पिङ्गियो -

B. 220

15 “सद्धा च पीति च मनो सति च,
नापेन्तिमे गोतमसासनम्हा ।
य य दिस वजति भूरिपञ्जो,
स तेन तेनेव नतोहमस्मी” ति ॥

११५. जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्स,
तेनेव कायो न पलेति तत्था ।
20 सङ्कुप्पयन्ताय वजामि निच्चं,
मनो हि मे ब्राह्मण तेन युत्तो ॥

जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्सा ति । जिण्णस्स^१ वुद्धस्स महल-
कस्स अद्धगतस्स वयोअनुप्पत्तस्स^२ । दुब्बलथामकस्सा ति । दुब्बल-
थामकस्स अप्पथामकस्स परित्तथामकस्सा ति - जिण्णस्स मे दुब्बल-
25 थामकस्स ।

तेनेव कायो न पलेति तत्था ति । कायो येन बुद्धो तेन न पलेति
न वजति न गच्छति नातिक्कमती ति - तेनेव कायो न पलेति तत्था ।

१ अतिक्कमति - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ जिण्णस्साति जिण्णस्स -
स्या० । ४ वयो अनुप्पत्तस्सा ति जिण्णस्स - स्या० ।

सङ्कप्पयन्ताय वजामि निच्चं ति । सङ्कप्पगमनेन वितक्क-
गमनेन जाणगमनेन पञ्जागमनेन बुद्धिगमनेन वजामि गच्छामि
अतिक्कमामी ति - सङ्कप्पयन्ताय वजामि निच्च ।

मनो हि मे ब्राह्मण तेन युत्तो ति । मनो ति । य चित्त मनो
मानस पे० तज्जा मनोविञ्जाणधातु । मनो^१ हि मे ब्राह्मण तेन 5
युत्तो ति । मनो येन^२ बुद्धो तेन युत्तो पयुत्तो संयुत्तो ति - मनो हि
मे ब्राह्मण तेन युत्तो । तेनाह थरो पिङ्गियो -

“जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्स,
तेनेव कायो न पलेति तत्थ ।
सङ्कप्पयन्ताय वजामि निच्चं,
मनो हि मे ब्राह्मण तेन युत्तो” ति ॥

10

११६. पङ्के सयानो परिफन्दमानो, दीपा दीपं उपल्लविं ।
अथदसासिं सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं ॥

पङ्के सयानो परिफन्दमानो ति । पङ्के सयानो ति । कामपङ्के
कामकदमे कामकिलेसे कामबल्लिसे^३ कामपरिळाहे कामपलिबोधे 15
सेमानो सयमानो^४ वसमानो आवसमानो परिवसमानो^५ ति - पङ्के
सयानो । परिफन्दमानो ति । तण्हाफन्दनाय फन्दमानो, दिट्ठिफन्दनाय
फन्दमानो, किलेसफन्दनाय फन्दमानो, पयोगफन्दनाय फन्दमानो,
विपाकफन्दनाय फन्दमानो, मनोदुच्चरितफन्दनाय^६ फन्दमानो,
रत्तो रागेन फन्दमानो, दुट्ठो दोसेन फन्दमानो, मूळ्हो मोहेन 20
फन्दमानो, विनिबन्धो मानेन फन्दमानो, परामट्ठो दिट्ठिया फन्दमानो,
विकखेधंगतो उद्धच्चेन फन्दमानो, अनिट्ठुङ्गतो विचिकिच्छाय
फन्दमानो, थामगतो अनुसयेहि फन्दमानो, लाभेन फन्दमानो,
अलाभेन फन्दमानो, यसेन फन्दमानो, अयसेन फन्दमानो, पसंसाय
फन्दमानो, निन्दाय फन्दमानो, सुखेन फन्दमानो, दुक्खेन फन्दमानो, 25
जातिया फन्दमानो, जराय फन्दमानो, ब्याधिना फन्दमानो, मरणेन
फन्दमानो, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासेहि फन्दमानो, नेरियकेन

B 221

१-१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ मम येन - स्या० । ३ कामबल्लिसे - स्या० । ४-४
अवसेमानो परिसेमानो - स्या० । ५ दुच्चरितपन्दनाय - स्या० ।

- दुक्खेन फन्दमानो, तिरच्छानयोनिकेन दुक्खेन फन्दमानो, पेत्ति-
 विसयिकेन दुक्खेन फन्दमानो, मानुसिकेन^१ दुक्खेन . गब्भोक्कन्ति-
 मूलकेन दुक्खेन गब्भट्टिमूलकेन दुक्खेन . गब्भवुट्ठानमूलकेन दुक्खेन
 जातस्सूपनिबन्धकेन^२ दुक्खेन जातस्स पराधेय्यकेन दुक्खेन .. अत्तू-
 5 पक्कमेन^३ दुक्खेन परूपक्कमेन दुक्खेन . सङ्खारदुक्खेन^४ . विपरिणाम-
 दुक्खेन चक्खुरोगेन दुक्खेन सोतरोगेन दुक्खेन घानरोगेन दुक्खेन ..
 जिह्वारोगेन दुक्खेन कायरोगेन दुक्खेन सीसरोगेन दुक्खेन कण्ण-
 रोगेन दुक्खेन मुखरोगेन दुक्खेन दन्तरोगेन दुक्खेन ओट्टुरोगेन^५
 दुक्खेन^६ कासेन सासेन . पिनासेन . डाहेन^७ .. जरेन
 10 कुच्छिरोगेन मुच्छाय पक्खन्दिकाय .. सूलाय^८ . विसूचिकाय ...
 कुट्ठेन गण्डेन किलासेन सोसेन अपमारेन ... दद्दुया .
 कण्डुया कच्छुया रक्खसाय वितच्छिकाय . लोहितपित्तेन .
 मधुमेहेन असाय पिळकाय भगन्दलेन पित्तसमुट्ठानेन
 आबाधेन . सेम्हसमुट्ठानेन आबाधेन वातसमुट्ठानेन आबाधेन
 15 सन्निपातिकेन आबाधेन . उत्तुपरिणामजेन आबाधेन विसम-
 परिहारजेन आबाधेन . ओपक्कमिकेन आबाधेन कम्मविपाकजेन
 आबाधेन .. सीतेन उण्हेन जिघच्छाय पिपासाय ..
 उच्चारेन . पस्सावेन डसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सेन दुक्खेन^९
 मातुमरणेन दुक्खेन पित्तुमरणेन दुक्खेन . पुत्तमरणेन^{१०} दुक्खेन .
 20 धीतुमरणेन दुक्खेन जातिव्यसनेन दुक्खेन भोगव्यसनेन दुक्खेन ..
 रोगव्यसनेन दुक्खेन सीलव्यसनेन दुक्खेन दिट्ठिव्यसनेन दुक्खेन
 फन्दमानो परिफन्दमानो पवेधमानो सम्पवेधमानो ति - पङ्के सयानो
 परिफन्दमानो ।

दीपा दीपं उपल्लविं ति । सत्थारतो सत्थार धम्मक्खानतो

- 25 धम्मक्खानं गणतो गण दिट्ठिया दिट्ठि पटिपदाय^{११} पटिपद मगगतो
 मगं पल्लवि उपल्लवि^{१२} सम्पल्लवि^{१३} ति - दीपा दीप उपल्लविं ।

१ मानुसिकेन - स्या० । २ जातस्सुपनिबन्धकेन - स्या० । ३ अत्तुपक्कमेन - स्या० ।
 ४ दुक्ख दुक्खेन सङ्खारदुक्खेन - स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ डाहेन - स्या० ।
 ७ सुलाय - स्या० । ८ स्या० पोत्थके नत्थि । ९ भातुमरणेन दुक्खेन भगिनीमरणेन
 दुक्खेन पुत्तमरणेन - स्या० । १०. पटिपदातो - स्या० । ११ स्या० पोत्थके नत्थि । १२.
 समुपल्लवि - स्या० ।

अथहृसासिं सम्बुद्धं ति । अथा ति । पदसन्धि पदसंसर्गो
पदपारिपूरी अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता पदानुपुब्बतापेतं^१—
अथा ति । अहृसासिं ति । अहृसं अहृक्खि अपस्सिं पटिविज्झि ।
बुद्धो^२ ति । यो सो भगवा सयम्भू अनाचरियको . पे० सच्छिका
पञ्जत्ति, यदिद बुद्धो ति—अथहृसासि सम्बुद्ध ।

5

ओघतिण्णमनासवं^३ ति^४ । ओघतिण्णं ति । भगवा कामोघ
तिण्णो, भवोघ तिण्णो, दिट्ठोघं तिण्णो, अविज्जोघ तिण्णो, सब्बसार-
पथं^५ तिण्णो^६ उत्तिण्णो नित्थिण्णो^७ अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो
वीतिवत्तो, सो वुत्थवासो^८ चिण्णचरणो पे० जातिमरणससारो,
नत्थि तस्स पुनब्भवो ति—ओघतिण्ण । अनासवं ति । चत्तारो 10
आसवा—कामासवो, भवासवो, दिट्ठासवो, अविज्जासवो । ते आसवा
बुद्धस्स भगवतो पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता
आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा बुद्धो अनासवा ति—ओघतिण्णमनासवं ।
तेनाह थेरो पिङ्गियो—

“पद्धे सयानो परिफन्दमानो, दीपा दीपं उपल्लविं । 15
अथहृसासि सम्बुद्धं, ओघतिण्णमनासवं” ति ॥

११७. यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो,

भद्रावुधो आळविगोतमो च ।

एवमेव त्वं पि पमुञ्चस्सु सद्धं,

गमिस्ससि त्वं पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स पारं ॥ 20

यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो भद्रावुधो आळविगोतमो चा
ति । यथा वक्कलित्थेरो^१ सद्धो^२ सद्धागरुको सद्धापुब्बङ्गमो सद्धाधि-
मुत्तो सद्धाधिपतेय्यो अरहत्तप्पत्तो, यथा भद्रावुधो थेरो सद्धो
सद्धागरुको सद्धापुब्बङ्गमो सद्धाधिमुत्तो सद्धाधिपतेय्यो अरहत्तप्पत्तो,
यथा आळविगोतमो थेरो सद्धो सद्धागरुको सद्धापुब्बङ्गमो सद्धाधि- 25
मुत्तो सद्धाधिपतेय्यो अरहत्तप्पत्तो ति—यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो
भद्रावुधो आळविगोतमो च ।

१ पादानुपुब्बकमेत—स्या० । २ सम्बुद्ध—स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
४-४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ नित्तिण्णो—स्या० । ६ वुत्थवासो—स्या० । ७-७ वक्कलि
मुत्तसद्धो—स्या० ।

एवमेव त्वं पि पमुञ्चस्सु सद्धं ति । एवमेव त्वं सद्ध
 मुञ्चस्सु पमुञ्चस्सु सम्पमुञ्चस्सु अधिमुञ्चस्सु ओकप्पेहि । “सब्बे
 सङ्खारा अनिच्चा” ति सद्ध मुञ्चस्सु पमुञ्चस्सु सम्पमुञ्चस्सु
 अधिमुञ्चस्सु ओकप्पेहि । “सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति “सब्बे धम्मा
 5 अनत्ता” ति सद्ध मुञ्चस्सु पमुञ्चस्सु सम्पमुञ्चस्सु अधिमुञ्चस्सु
 ओकप्पेहि पे० “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब त निरोधधम्म”
 ति सद्ध मुञ्चस्सु पमुञ्चस्सु सम्पमुञ्चस्सु अधिमुञ्चस्सु ओकप्पेही
 ति - एवमेव त्व पि पमुञ्चस्सु सद्ध ।

गमिस्ससि त्वं पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स पारं ति । मच्चुधेय्य'
 10 वुच्चन्ति किलेसा च खन्धा च अभिसङ्खारा च । मच्चुधेय्यस्स पार
 वुच्चति अमत निब्बान, यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटि-
 निस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो निरोधो निब्बान । गमिस्ससि त्वं पिङ्गिय
 मच्चुधेय्यस्स पारं ति । त्वं पार गमिस्ससि, पार^१ अधिगमिस्ससि,
 पार फस्सिस्ससि^२, पार सच्छिरिस्ससी ति - गमिस्ससि त्व
 15 पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स पार । तेनाह भगवा -

“यथा अहू वक्कलि मुत्तसद्धो,
 भद्रावुधो आळविगोतमो च ।
 एवमेव त्व पि पमुञ्चस्सु सद्ध,
 गमिस्ससि त्व पिङ्गिय मच्चुधेय्यस्स पार” ति ॥

20 ११८. एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वान मुनिनो वचो ।
 विवटच्छदो सम्बुद्धो, अखिलो पटिभानवा” ॥

एस भिय्यो पसीदामी ति । एस भिय्यो पसीदामि, भिय्यो'
 भिय्यो^१ सद्दहामि, भिय्यो^२ भिय्यो^३ ओकप्पेमि, भिय्यो भिय्यो
 अधिमुच्चामि, “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति भिय्यो भिय्यो
 B. 224 25 पसीदामि, भिय्यो भिय्यो सद्दहामि, भिय्यो भिय्यो ओकप्पेमि,

१ मच्चुधेय्या - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि, एवमुपरि पि । ३ फूसिस्ससि -
 स्या० । ४. पटिभाणवा - स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि, एवमुपरि पि ।

भिय्यो भिय्यो अधिमुच्चामि, “सब्बे सङ्घारा दुक्खा” ति भिय्यो
 भिय्यो पसीदामि . पे० . “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति भिय्यो भिय्यो
 पसीदामि .. पे० .. “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्ब त निरोधधम्म”
 ति भिय्यो भिय्यो पसीदामि, भिय्यो भिय्यो सद्वहामि, भिय्यो
 भिय्यो ओकप्पेमि, भिय्यो भिय्यो अधिमुच्चामी ति - एस भिय्यो 5
 पसीदामि ।

सुत्वान मुनिदो वचो ति । मुनी ति । मोन वुच्चति आण
 . पे० . सङ्गजालमतिच्च सो मुनि । सुत्वान मुनिनो वचो ति । तुय्ह
 वचन व्यप्पथ^१ देसन अनुसासन अनुसिट्ठ सुत्वान^२ उग्गहेत्वान^३
 उपधारयित्वान उपलक्खयित्वाना ति - सुत्वान मुनिनो वचो । 10

विवटच्छदो सम्बुद्धो ति । छदं ति । पञ्च छदनानि - तण्हा-
 छदन, दिट्ठिछदन, किलेसछदन, दुच्चरितछदनं, अविज्जाछदन ।
 तानि छदनानि बुद्धस्स भगवतो विवटानि विद्धसितानि समुग्घा-
 टितानि पहीनानि समुच्छिन्नानि वूपसन्तानि पटिप्पस्सद्धानि
 अभब्बुप्पत्तिकानि आणग्गिना दड्डानि । तस्मा बुद्धो विवटच्छदो । 15
 बुद्धो ति । यो सो भगवा . पे० . सच्छिका पञ्चत्ति, यदिदं बुद्धो
 ति - विवटच्छदो सम्बुद्धो ।

अखिलो पटिभानवा ति । अखिलो ति । रागो खिलो,
 दोसो खिलो, मोहो खिलो, कोधो खिलो, उपनाहो . पे० सव्वा-
 कुसलाभिसङ्घारा खिला । ते खिला बुद्धस्स भगवतो पहीना 20
 उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आयति अनुप्पादधम्मा ।
 तस्मा बुद्धो अखिलो ।

पटिभानवा ति । तयो पटिभानवन्तो - परियत्तिपटिभानवा^१,
 परिपुच्छापटिभानवा, अधिगमपटिभानवा । कतमो परियत्तिपटि-
 भानवा ? इधेकच्चस्स बुद्धवचन परियापुत^२ होति सुत्त गेय्यं 25
 वेय्याकरण गाथा उदान इतिवुत्तक जातक अब्भुतधम्म वेदल्लं ।
 तस्स परियत्तिं निस्साय पटिभाति - अय परियत्तिपटिभानवा ।

१ व्यपथ - स्या० । २-२ अनुसन्धि सुत्वा सुणित्वा - स्या० । ३ उग्गहेत्वा - स्या० ;
 एवमुपरि पि । ४. पटिभाणवा च - स्या०, एवमुपरि पि । ५ परियापुट - स्या० ।

कतमो परिपुच्छापटिभानवा ? इधेकच्चो परिपुच्छिता
होति अत्थे च जाये च लक्खणे च कारणे च ठानाठाने च । तस्स
परिपुच्छ निस्साय पटिभाति—अय परिपुच्छापटिभानवा ।

B 225

कतमो अधिगमपटिभानवा ? इधेकच्चस्स अधिगता होन्ति
5 चत्तारो सतिपट्टाना, चत्तारो सम्मप्पधाना, चत्तारो इद्धिपादा,
पञ्चिन्द्रियानि, पञ्च बलानि, सत्त बोज्झङ्गा, अरियो अट्टङ्गिको
मग्गो, चत्तारो अरियमग्गा, चत्तारि सामञ्जफलानि, चतस्सो
पटिसम्भिदायो, छ अभिञ्जायो । तस्स अत्थो जातो, धम्मो जातो,
निरुत्ति जाता । अत्थे जाते अत्थो पटिभाति, धम्मो जाते धम्मो
10 पटिभाति, निरुत्तिया जाताय निरुत्ति पटिभाति । इमेसु तीसु
जाणेसु^१ जाणं पटिभानपटिसम्भिदा । भगवा इमाय पटिभान-
पटिसम्भिदाय उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुप-
पन्नो समन्नागतो । तस्मा बुद्धो पटिभानवा । यस्स परियत्ति नत्थि,
परिपुच्छा नत्थि, अधिगमो नत्थि, कि तस्स पटिभायिस्सती ति—
15 अखिलो पटिभानवा । तेनाह थेरो पिङ्गियो —

“एस भिय्यो पसीदामि, सुत्वान मुनिनो वचो ।
विवटच्छदो सम्बुद्धो, अखिलो पटिभानवा” ति ॥

११९. अधिदेवे अभिञ्जाय, सब्बं वेदि परोपरं ।
पञ्चानन्तकरो सत्था, कङ्खीनं पटिजानतं ॥

20 अधिदेवे अभिञ्जाया ति । देवा ति । तयो देवा — सम्मुत्तिदेवा^१,
उपपत्तिदेवा,^२ विसुद्धिदेवा । कतमे सम्मुत्तिदेवा ? सम्मुत्तिदेवा^३ वुच्चन्ति^४
राजानो च राजकुमारो च देवियो च । इमे वुच्चन्ति सम्मुत्तिदेवा ।
कतमे उपपत्तिदेवा ? उपपत्तिदेवा वुच्चन्ति चातुमहाराजिका^५ देवा
तावतिसा देवा पे० . ब्रह्माकायिका देवा, ये च देवा तदुत्तरि^६ । इमे
25 वुच्चन्ति उपपत्तिदेवा । कतमे विसुद्धिदेवा ? विसुद्धिदेवा वुच्चन्ति
तथागत^७ तथागतसावका अरहन्तो खीणासवा, ये च पच्चेकसम्बुद्धा ।
इमे वुच्चन्ति विसुद्धिदेवा । भगवा सम्मुत्तिदेवे अधिदेवा ति अभि-

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ सम्मुत्तिदेवा च—स्या० । ३ उपपत्तिदेवा च—स्या०,
एवमुपरि पि । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ चातुम्महाराजिका—
स्या० । ७ तत्रुपरि—स्या० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि ।

ञ्जाय उपपत्तिदेवे अधिदेवा ति अभिञ्जाय, विसुद्धिदेवे अधिदेवा
ति अभिञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं
कत्वा ति - अधिदेवे अभिञ्जाय ।

सब्वं वेदि परोपरं ति । भगवा अत्तनो च परेस च अधिदेवकरे
धम्मे वेदि अञ्जासि अफस्सि^१ पटिविज्झि । कतमे अत्तनो अधिदेवकरा 5
धम्मा, सम्मापटिपदा अनुलोमपटिपदा अपच्चनीकपटिपदा अन्वत्थ-
पटिपदा^२ धम्मानुधम्मपटिपदा सीलेसु परिपूरकारिता इन्द्रियेसु
गुत्तद्वारता भोजने मत्तञ्जुता जागरियानुयोगो सतिसम्पजञ्च
चत्तारो सतिपट्टाना ...पे० . अरियो अट्टङ्गिको मग्गो । इमे वुच्चन्ति
अत्तनो अधिदेवकरा धम्मा । 10

कतमे परेसं अधिदेवकरा धम्मा ? सम्मापटिपदा .. पे० ..
अरियो अट्टङ्गिको मग्गो । इमे वुच्चन्ति परेस अधिदेवकरा धम्मा । एव
भगवा अत्तनो च परेस च अधिदेवकरे धम्मे वेदि अञ्जासि
अफस्सि पटिविज्झी ति - सब्व वेदि परोपरं^३ ।

पञ्चानन्तकरो सत्था ति । भगवा पारायनिकपञ्चानं 15
अन्तकरो परियन्तकरो परिच्छेदकरो परिवटुमकरो, सभियपञ्चानं^४
अन्तकरो परियन्तकरो परिच्छेदकरो परिवटुमकरो^५; सक्कपञ्चानं
सुयामपञ्चानं^६ भिक्खुपञ्चानं भिक्खुनीपञ्चानं . उपासकपञ्चानं
. उपासिकापञ्चानं राजपञ्चानं . खत्तियपञ्चानं . ब्राह्मणपञ्चानं
. वेस्सपञ्चानं . सुद्धपञ्चानं देवपञ्चानं^७ ब्रह्मपञ्चानं अन्तकरो 20
परियन्तकरो परिच्छेदकरो परिवटुमकरो ति - पञ्चानन्तकरो । सत्था
ति । भगवा सत्थवाहो । यथा सत्थवाहो सत्थे कन्तार तारेति,
चोरकन्तार तारेति, वाळकन्तार तारेति, दुब्भक्खकन्तार तारेति,
निरुदककन्तार तारेति उत्तारेति नित्थारेति^८ पतारेति,^९ खेमन्तभूमिं
सम्पापेति, एवमेव भगवा सत्थवाहो सत्ते कन्तार तारेति, जाति- 25
कन्तारं तारेति, जराकन्तारं व्याधिकन्तारं. मरणकन्तारं सोक-
परिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासकन्तारं तारेति, रागकन्तारं तारेति, दोस-

१ अफुसि - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ परोवर - स्या० । ४ परिस-
पञ्चानं - स्या० । ५ परिवटुमकरो पिङ्गियपञ्चानं - स्या० । ६ अमनुस्सपञ्चानं - स्या० ।
७ स्या० पोत्थके नत्थि । ८ नित्तारेति - स्या० । ९ स्या० पोत्थके नत्थि ।

कन्तारं मोहकन्तारं . मानकन्तारं . दिट्टिकन्तारं .. किलेसकन्तार
 दुच्चरितकन्तारं तारेति, रागगहन तारेति, दोसगहन तारेति, मोह-
 गहन दिट्टिगहन किलेसगहन दुच्चरितगहनं तारेति उत्तारेति
 नित्थारेति पतारेति, खेमन्त^१ अमतं निब्बानं सम्पापेती ति - एव
 5 पि भगवा सत्थवाहो ।

B. 227

अथ वा, भगवा नेता विनेता अनुनेता पञ्जापेता निज्झापेता
 पेक्खता पसादेता ति, एव^२ भगवा सत्थवाहो । अथ वा, भगवा
 अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असञ्जातस्स मग्गस्स सञ्जनेता,
 अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता, मग्गञ्जू मग्गविदू मग्गकोविदो
 10 मग्गानुगा च पन एतरहि सावका विहरन्ति पच्छा समन्नागता ति,
 एव पि भगवा सत्थवाहो ति - पञ्चानन्तकरो सत्था ।

कङ्खीनं पटिजानतं ति । सकङ्खा आगन्त्वा निक्कङ्खा
 सम्पज्जन्ति, सल्लेखा आगन्त्वा निल्लेखा सम्पज्जन्ति, सट्टेळ्हका
 आगन्त्वा निट्टेळ्हका सम्पज्जन्ति, सविचिकिच्छा^३ आगन्त्वा निब्बि-
 15 चिकिच्छा^४ सम्पज्जन्ति, सरागा आगन्त्वा वीतरागा सम्पज्जन्ति,
 सदोसा आगन्त्वा वीतदोसा सम्पज्जन्ति, समोहा आगन्त्वा वीतमोहा
 सम्पज्जन्ति, सकिलेसा आगन्त्वा निक्किलेसा सम्पज्जन्ती ति -
 कङ्खीन पटिजानतं । तेनाह थेरो पिङ्गियो-

“अधिदेवे अभिञ्जाय, सब्ब वेदि परोपर ।
 20 पञ्चानन्तकरो सत्था, कङ्खीन पटिजानत” ति ॥

१२०. असंहीरं असंकुप्पं, यस्स नत्थि उपमा व्वच्चि ।
 अद्धा गमिस्सामि न मेत्थ कङ्खान,
 एवं मं धारेहि अधिमुत्तचित्तं ॥

असंहीरं असंकुप्पं ति । असहीर वुच्चति अमत निब्बान ।
 25 यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो विरागो
 निरोधो निब्बान । असंहीरं ति । रागेन दोसेन मोहेन कोधेन
 उपनाहेन मक्खेन पळासेन इस्साय मच्छरियेन मायाय साठेय्येन

१. खेमन्तभूमि - स्या० । २ एवम्पि - स्या० । ३ सवेचिकिच्छा - स्या० । ४.
 निब्बेचिकिच्छा - स्या० ।

थम्भेन सारम्भेन मानेन अतिमानेन मदेन पमादेन सब्बकिलेसेहि
 सब्बदुच्चरितेहि सब्बपरिळाहेहि सब्बासवेहि^१ सब्बदरथेहि^१ सब्ब-
 सन्तापेहि सब्बाकुसलाभिसङ्घारेहि असहारियं निब्बानं^२ निच्चं
 धुवं सस्सत अविपरिणामधम्मं ति - असहीर। असंकुप्पं ति।
 असकुप्पं वुच्चति अमत निब्बान। यो सो सब्बसङ्घार- 5
 समथो पे० निरोधो निब्बान। निब्बानस्स^३ न^३ उप्पादो
 पञ्जायति, वयो नत्थि, न तस्स अञ्जथत्तं^४ पञ्जायति।
 निब्बान निच्चं धुव सस्सत अविपरिणामधम्मं ति - असहीर
 असंकुप्पं।

यस्स नत्थि उपमा क्वची ति। यस्सा ति - निब्बानस्स। 10
 नत्थि उपमा ति। उपमा नत्थि, उपनिधा नत्थि, सदिस नत्थि,
 पटिभागो नत्थि, न सति न सविज्जात नुपलब्भति। क्वची ति।
 क्वचि किम्हिचि कत्थचि अज्भक्त वा बहिद्धा वा अज्भक्तबहिद्धा
 वा ति - यस्स नत्थि उपमा क्वचि।

अद्धा गमिस्सामि न मेत्थ कङ्घा ति। अद्धा^१ ति। एकसवचनं 15
 निस्संसयवचनं निक्कङ्घवचनं अद्वेज्भवचनं अद्वेब्बहकवचनं नियोगवचनं
 अपण्णकवचनं अविरद्धवचनं अवत्थापनवचनमेतं - अद्धा ति।
 गमिस्सामी ति। गमिस्सामि अधिगमिस्सामि फस्सिस्सामि सच्छि-
 करिस्सामी ति - अद्धा गमिस्सामि। न मेत्थ कङ्घा ति। एत्था ति।
 निब्बाने कङ्घा नत्थि, विचिकिच्छा नत्थि, द्वेब्बहक नत्थि, ससयो 20
 नत्थि, न सति न सविज्जति नुपलब्भति, पहीनो समुच्छिन्नो
 वूपसन्तो पटिप्पस्सद्धो अभब्बुप्पत्तिको जाणग्गिना दद्धो ति - अद्धा
 गमिस्सामि न मेत्थ कङ्घा।

एवं मं धारेहि अधिमुत्तचित्तं ति। एवं मं धारेही ति। एवं मं
 उपलक्खेहि। अधिमुत्तचित्तं ति। निब्बाननिन्न निब्बानपोण निब्बानपब्भार 25
 निब्बानाधिमुत्त ति - एव म धारेहि अधिमुत्तचित्तं ति। तेनाह थेरो
 पिङ्गियो -

१-१ स्या० पोत्थके नत्थि। २ स्या० पोत्थके नत्थि। ३-३ यस्स - स्या०। ४
 अञ्जदत्थु - स्या०। ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि।

“असहीर असंकुप्प, यस्स नत्थि उपमा क्वचि ।
अद्धा गमिस्सामि न मेत्थ कड्ढा,
एव मं धारेहि अधिमुत्तचित्त” ति ॥

पारायनानुगीतिगाथानिद्देशो अट्टारसमो ।
पारायनवग्गो समत्तो ।

— • —

३. खग्गविसाणसुत्तनिद्देशो

पठमो वग्गो

१. सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं,
अविहेठयं^१ अञ्जतरं पि तेसं ।
न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहायं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

B 22

सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं ति । सब्बेसू ति । सब्बेन सब्बं 5
सब्बथा सब्ब असेस निस्सेस परियादियनवचनमेतं — सब्बेसू ति ।
भूतेसू ति । भूता वुच्चन्ति तसा च थावरा च । तसा ति । येस
तसिततण्हा^२ अप्पहीना, येसं च भयभरेवा अप्पहीना । किकारणा
वुच्चन्ति तसा ? ते तसन्ति उत्तसन्ति परित्तसन्ति भासन्ति
मन्तास आपज्जन्ति, तंकारणा वुच्चन्ति तसा । थावरा ति । येसं 10
तसिततण्हा^३ पहीना, येस च भयभरेवा पहीना । किकारणा वुच्चन्ति
थावरा ? ते न तसन्ति न उत्तसन्ति न परित्तसन्ति न^४ भायन्ति^५
न सन्तासं आपज्जन्ति, तकारणा वुच्चन्ति थावरा । दण्डं^६ ति ।
तयो दण्डा — कायदण्डो^७, वचीदण्डो, मनोदण्डो । तिविध कायदुच्चरित
कायदण्डो, चतुब्बिधं वचीदुच्चरितं वचीदण्डो, तिविधं मनोदुच्चरित 15
मनोदण्डो । सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं ति । सब्बेसु भूतेसु दण्ड निधाय
निदहित्वा ओरोपयित्वा समोरोपयित्वा^८ निक्खित्वा पटिप्पस्सम्भित्वा
ति — सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्डं ।

अविहेठयं अञ्जतरस्मिं तेसं ति । एकमेकं^९ पि सत्त पाणिना
वा लेड्डुना वा दण्डेन वा सत्थेन वा अन्दुया^{१०} वा रज्जुया वा 20
अविहेठयन्तो, सब्बे पि सत्ते पाणिना वा लेड्डुना वा दण्डेन वा

१. अहेठय — स्या० । २ तण्हा — स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४. दण्डा —
स्या० । ५ कायदण्डो च — स्या०, एवमुपरि पि । ६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७ एकमत्त —
स्या० । ८ अरुया — स्या० ।

सत्येन वा अन्दुया वा रज्जुया वा अविहेठयन्तो ति—अविहेठयं
अञ्जतर पि तेस ।

न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहायं ति । ना ति—पटिक्खेपो ।
पुत्ता ति । चत्तागे पुत्ता—अत्रजो^१ पुत्तो, खेत्तजो पुत्तो, दिन्नको
5 पुत्तो, अन्तेवासिको पुत्तो । सहायं ति । सहाया वुच्चन्ति येहि सह
आगमन फासु, गमन फासु, गमनागमन फासु,^२ ठान^३ फासु, निसज्जन
फासु, सयन फासु, आलपन फासु, सल्लपन फासु, उल्लपन फासु,
समुल्लपन फासु । न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहायं ति । पुत्त पि न इच्छेय्य
न सादियेय्य न पत्थयेय्य न पिहयेय्य नाभिजप्पेय्य, कुतो मित्त
10 वा सन्दिट्ठ वा सम्भत्तं वा सहाय वा इच्छेय्य^४ सादियेय्य पत्थयेय्य
पिहयेय्य अभिजप्पेय्या ति—न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहाय ।

एको चरे खग्गविसाणकप्पो ति । एको ति । सो पच्चेक-
सम्बुद्धो पब्बज्जासङ्घातेन एको, अदुतियट्ठेन एको, तण्हाय प्हानट्ठेन
एको, एकन्तवीतरागो ति एको, एकन्तवीतदोसो ति एको, एकन्त-
15 वीतमोहो ति एको, एकन्तनिक्किलेसो ति एको, एकायनमग्ग गतो
ति एको, एको अनुत्तर पच्चेकसम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति एको ।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो पब्बज्जासङ्घातेन एको ? सो
पच्चेकसम्बुद्धो सब्बं^५ घरावासपलिबोध छिन्दित्वा पुत्तदारपलिबोध
छिन्दित्वा जातिपलिबोध छिन्दित्वा सन्निधिपलिबोध छिन्दित्वा
20 केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा
अनगारिय पब्बजित्वा अकिञ्चनभावं उपगन्त्वा एको चरति
विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति—एव सो
पच्चेकसम्बुद्धो पब्बज्जासङ्घातेन एको ।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो अदुतियट्ठेन एको ? सो एवं पब्बजितो
25 समानो एको अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति
अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि
पटिसल्लानसारुप्पानि । सो एको गच्छति, एको तिट्ठति, एको

१ अत्तजो—स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ इच्छिस्सति—स्या०, एवमी-
दिसेमु पदेसु अनागत विभक्तिया । ४ स्या० पोत्थके नत्थि ।

निसीदति, एको सेय्यं कप्पेति, एको गामं पिण्डाय पविसति, एको^१
अभिव्वकमति^२, एको पटिव्वकमति, एको र्हो निसीदति, एको चङ्कम
अधिट्ठाति, एको चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति
यापेती ति - एवं सो पच्चेकसम्बुद्धो अदुतियट्ठेन एको।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो तण्हाय प्हानट्ठेन एको? सो एव 5
एको अदुतियो अप्पमत्तो आतापी प्हितत्तो विहरन्तो महापधान
पदहन्तो मारं ससेनक^३ नमुचि कण्ह पमत्तबन्धु विधमेत्वा^४ च
तण्हाजालिनिं विसरितं^५ विसत्तिक पजहि विनोदेसि ब्यन्तीअकासि
अनभावं गमेसि।

तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान संसर। 10
इत्थभावञ्जथाभावं, संसार नातिवत्तति ॥
एतमादीनव^६ अत्वा, तण्ह^७ दुक्खस्स सम्भव।
वीततण्हो अनादानो, सतो भिक्खु परिब्बजे ति ॥

एवं सो पच्चेकसम्बुद्धो तण्हाय प्हानट्ठेन एको।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो एकन्तवीतरागो ति एको? रागस्स 15
पहीनत्ता एकन्तवीतरागो ति एको, दोसस्स पहीनत्ता एकन्तवीतदोसो
ति एको, मोहस्स पहीनत्ता एकन्तवीतमोहो ति एको, किलेसान
पहीनत्ता एकन्तनिक्किलेसो ति एको। एव सो पच्चेकसम्बुद्धो
एकन्तवीतरागो ति एको।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो एकायनमग्गं गतो ति एको? 20
एकायनमग्गो वुच्चति चत्तारो सतिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना
चत्तारो इड्ढिपादा पञ्चिन्द्रियाणि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा
अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो।

एकायनं जातिखयन्तदस्सी,
मग्ग पजानाति हितानुकम्पी। 25
एतेन मग्गेन तरिसु पुब्बे,
तरिस्सन्ति ये^८ च^९ तरन्ति ओघ ति ॥

एवं सो पच्चेकसम्बुद्धो एकायनमग्गं गतो ति एको।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो एको अनुत्तरं पच्चेकसम्बोधि
अभिसम्बुद्धो ति एको? बोधि वुच्चति चतूसु मग्गेषु जाणं। पञ्चा
पञ्चिन्द्रिय पञ्चाबलं धम्मविचयसम्बोज्झो वीमसा विपस्सना
5 सम्मादिट्ठि। सो पच्चेकसम्बुद्धो मग्गपच्चेकसम्बुद्धो^१ जाणपच्चेक-
सम्बुद्धो^१ “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा” ति बुज्झि, “सब्बे सङ्खारा
दुक्खा” ति बुज्झि, “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति बुज्झि, “अविज्जा-
पच्चया सङ्खारा” ति बुज्झि, “सङ्खारपच्चया विञ्जाण” ति बुज्झि,
“विञ्जाणपच्चया नामरूपं” ति बुज्झि, “नामरूपपच्चया सळायतन”
10 ति बुज्झि, “सळायतनपच्चया फस्सो” ति बुज्झि, “फस्सपच्चया
वेदना” ति बुज्झि, “वेदनापच्चया तण्हा” ति बुज्झि, “तण्हापच्चया
उपादान” ति बुज्झि, “उपादानपच्चया भवो” ति बुज्झि, “भव-
पच्चया जाती” ति बुज्झि, “जातिपच्चया जरामरण” ति बुज्झि;
“अविज्जानिरोधा सङ्खारनिरोधो” ति बुज्झि, “सङ्खारनिरोधा
15 विञ्जाणनिरोधो” ति बुज्झि, “विञ्जाणनिरोधा नामरूपनिरोधो”
ति बुज्झि, “नामरूपनिरोधा सळायतननिरोधो” ति बुज्झि,
“सळायतननिरोधा फस्सनिरोधो” ति बुज्झि, “फस्सनिरोधा
वेदनानिरोधो” ति बुज्झि, “वेदनानिरोधा तण्हानिरोधो” ति बुज्झि,
“तण्हा निरोधा उपादाननिरोधो” ति बुज्झि, “उपादाननिरोधा
20 भवनिरोधो” ति बुज्झि, “भवनिरोधा जातिनिरोधो” ति बुज्झि,
“जातिनिरोधा जरामरणनिरोधो” ति बुज्झि, “इदं दुक्ख” ति
बुज्झि, “अयं दुक्खसमुदयो” ति बुज्झि, “अयं दुक्खनिरोधो”
ति बुज्झि, “अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा” ति बुज्झि;
“इमे आसवा” ति बुज्झि, “अयं आसवसमुदयो” ति बुज्झि
25 .. पे० “अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा” ति बुज्झि, “इमे
धम्मा अभिञ्जेय्या” ति बुज्झि, “इमे धम्मा पहातब्बा” ति
बुज्झि, “इमे धम्मा सच्छिकातब्बा” ति बुज्झि, “इमे धम्मा
भावेतब्बा” ति बुज्झि, छन्नं फस्सायतनानं समुदयं च अत्थङ्गमं च
अस्सादं^३ च^३ आदीनवं च निस्सरणं च बुज्झि, पञ्चन्नं^३ उपादान-

१-१ पच्चेकबुद्धजाणेन सच्चानि बुज्झि - स्या०। २-२ स्या० पोत्यके नत्थि। ३
छन्न - स्या०।

क्खन्धानं समुदयं च पे० . निस्सरणं च बुज्झि, चतुन्नं महाभूतानं
समुदयं च अत्थङ्गमं च अस्सादं च आदीनव च निस्सरणं च
बुज्झि, “यं किञ्चि समुदयधम्मं सब्बं तं निरोधधम्मं” ति बुज्झि ।

अथ^१ वा^२, यं बुज्झितव्वं अनुबुज्झितव्वं पटिबुज्झितव्वं^३,
सम्बुज्झितव्वं अधिगन्तव्वं^४ फस्सितव्वं सच्छिकातव्वं, सब्बं तं तेन 5
पच्चेकबोधिजाणेन बुज्झि अनुबुज्झि पटिबुज्झि सम्बुज्झि अधिगच्छि
फस्सेसि सच्छाकासी ति । एव सो पच्चेकसम्बुद्धो एको अनुत्तरं
पच्चेकसम्बोधिं अभिसम्बुद्धो ति — एको ।

चरे ति । अट्ट चरियायो — इरियापथचरिया, आयतनचरिया,
सतिचरिया, समाधिचरिया, जाणचरिया, मग्गचरिया, पत्तिचरिया^५, 10
लोकथचरिया । इरियापथचरिया ति, चतूसु इरियापथेसु । आयतन-
चरिया ति, छसु अज्झत्तिकबाहिरेसु आयतनेसु । सतिचरिया ति,
चतूसु सतिपट्टानेसु । समाधिचरिया ति, चतूसु भानेसु । जाणचरिया
ति, चतूसु अरियसच्चेसु । मग्गचरिया ति, चतूसु अरियमग्गेसु^६ ।
पत्तिचरिया ति, चतूसु सामञ्जफलेसु । लोकथचरिया ति, तथागतेसु 15
अरहन्तेसु सम्मासम्बुद्धेसु पदेसतो पच्चेकसम्बुद्धेसु पदेसतो सावकेसु ।
इरियापथचरिया च पणिधिसम्पन्नान, आयतनचरिया च इन्द्रियेसु
गुत्तद्वारान, सतिचरिया च अप्पमादविहारीनं, समाधिचरिया च
अधिचित्तमनुयुत्तान, जाणचरिया च बुद्धिसम्पन्नानं, मग्गचरिया च
सम्मापटिपन्नान, पत्तिचरिया च अधिगतफलान, लोकथचरिया च 20
तथागतानं अरहन्तान सम्मासम्बुद्धान पदेसतो पच्चेकबुद्धानं पदेसतो
सावकानं । इमा अट्ट चरियायो ।

अपरा पि अट्ट चरियायो — अधिमुच्चन्तो सद्दयाय चरति,
पग्गण्हन्तो वीरियेन चरति, उपट्टपेन्तो सतिया चरति, अविक्खेपं करोन्तो
समाधिना चरति, पजानन्तो पञ्जाय चरति, विजानन्तो विञ्जाण- 25
चरियाय^७ चरति । एव पटिपन्नस्स कुसला धम्मा आयापेन्ती ति —
आयतनचरियाय चरति । एव पटिपन्नो विसेसमधिगच्छती ति —
विसेसचरियाय चरति । इमा अट्ट चरियायो ।

१-१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३. पटिपत्तिचरिया — स्या० ;
एवमपरि पि । ४ मग्गेसु — स्या० । ५ विञ्जाणेन — स्या० ।

अपरा पि अट्ट चरियायो - दस्सनचरिया च सम्मादिट्ठिया,
 अभिरोपनचरिया च सम्मासङ्खप्पस्स, परिग्गहचरिया च सम्मावाचाय,
 समुट्टानचरिया च सम्माकम्मन्तस्स, वोदानचरिया च सम्माआजोवस्स,
 पग्गहचरिया च सम्मावायामस्स, उपट्टानचरिया च सम्मासतिया,
 5 अविक्खेपचरिया च सम्मासमाधिस्स । इमा अट्ट चरियायो ।

खग्गविसाणकप्पो ति । यथा खग्गस्स नाम विसाण एक
 होति अट्टतिय, एवमेव सो पच्चकेसम्बुद्धो तक्कप्पो तस्सदिसो
 तप्पटिभागो । यथा अतिलोण वुच्चति लोणकप्पो, अतितित्तक^१
 वुच्चति तित्तकप्पो, अतिमधुरं वुच्चति मधुरकप्पो, अतिउण्ह
 10 वुच्चति अग्गिकप्पो, अतिसीतल वुच्चति हिमकप्पो, महाउदकक्खन्धो
 वुच्चति समुट्टकप्पो, महाभिञ्जाबलप्पत्तो सावको वुच्चति सत्थु-
 कप्पो ति, एवमेव सो पच्चकेसम्बुद्धो तत्थ^२ तक्कप्पो तस्सदिसो
 तप्पटिभागो एको अट्टतियो मुत्तबन्धनो सम्मा लोके चरति विहरति
 इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - एको चरे खग्गविसाण-
 15 कप्पो । तेनाह सो पच्चकेसम्बुद्धो -

“सब्बेसु भूतेसु निधाय दण्ड,
 अविहेठय अञ्जतर पि तेस ।
 न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहाय,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

B 234 20

२. संसग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा,
 स्नेहन्वयं दुक्खमिदं प्होति ।
 आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

संसग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा ति । संसग्गा ति । द्वे ससग्गा -
 25 दस्सनससग्गो च सवनसंसग्गो च । कतमो दस्सनसंसग्गो ? इधेकच्चो
 पस्सति इत्थि वा कुमारि वा अभिरूप दस्सनीय पासादिक परमाय
 वण्णपोक्खरताय समन्नागतं । दिस्वा पस्सित्वा अनुब्यञ्जनसो
 निमित्तं गण्हाति - केसा वा सोभना^३ मुखं वा सोभनं अक्खी^४ वा

१ अतितित्तिक - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ सोभणा - स्या०, एवमुपरि
 पि । ४ अक्खि - स्या० ।

सोभना कण्णा वा सोभना नासा वा सोभना ओट्टा वा सोभना दन्ता
 वा सोभना मुखं वा सोभन गीवा^१ वा सोभना थना वा सोभना
 उर वा सोभन उदरं वा सोभन कटि वा सोभना ऊरु^२ वा सोभना
 जङ्घा वा सोभना हत्था वा सोभना पादा^३ वा सोभना^४ अङ्गुलियो वा
 सोभना नखा वा सोभना ति । दिस्वा पस्सित्वा अभिनन्दति अभिवदति 5
 अभिपत्थेति अनुप्पादेति अनुबन्धति रागबन्धनं - अयं दस्सनससग्गो ।

कतमो सवनसंसग्गो ? इधेकच्चो सुणाति - "असुकस्मि^५
 नाम गामे वा निगमे वा इत्थी वा कुमारी वा अभिरूपा दस्सनीया
 पासादिका परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागता" ति । सुत्वा सुणित्वा
 अभिनन्दति अभिवदति अभिपत्थेति अनुप्पादेति अनुबन्धति रागबन्धन - 10
 अयं सवनसंसग्गो ।

स्नेहा ति । द्वे स्नेहा - तण्हास्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च । कतमो
 तण्हास्नेहो ? यावता तण्हासङ्घातेन सीमकत^६ ओधिकत परियन्तिकतं
 परिग्गाहितं ममायितं - "इद मम^७, एत मम, एत्तक मम, एत्तावता
 मम" । रूपा^८ सद्दा गन्धा रसा फोट्टुब्बा अत्थरणा पावुरणा^९ दासि- 15
 दासा^{१०} अजेळका कुक्कुटसूकरा हत्थिगवास्सवळवा खेत्त वत्थु हिरञ्जं
 सुवण्ण गामनिगमराजधानियो रट्ट च जनपदो च कोसो च कोट्टागारं
 च, केवल पि महापथविं तण्हावसेन ममायति, यावता अट्टसततण्हा-
 विचरित^{१०} - अयं तण्हास्नेहो ।

कतमो दिट्ठिस्नेहो ? वीसतिवत्थुका सक्कायदिट्ठि, दसवत्थुका 20
 मिच्छादिट्ठि, दसवत्थुका अन्तग्गाहिकादिट्ठि । या एवरूपा दिट्ठि
 दिट्ठिगत दिट्ठिगहन दिट्ठिकन्तारो दिट्ठिविसूकायिक दिट्ठिविप्फन्दितं
 दिट्ठिसयोजन गाहो पटिग्गाहो अभिनिवेशो परामासो कुम्मग्गो
 मिच्छापथो मिच्छत्तं तित्थायतन विपरियासग्गाहो^{१०} विपरीतग्गाहो
 विपल्लासग्गाहो मिच्छागाहो अयाथावकस्मिं याथावक ति गाहो, 25
 यावता द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि - अयं दिट्ठिस्नेहो ।

१ गिवा - स्या० । २ ऊरु - स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४ अमुकस्मि -
 स्या० । ५ सीमकत मरियादिकत - स्या० । ६ मम - स्या०, एवमुपरि पि । ७ मम
 रूपा - स्या० । ८-८ पापुरणा दासीदासा - स्या० । ९ अट्टसततण्हाविपरीता - स्या० । १०
 विपरियेसग्गाहो - स्या० ।

संसग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा ति । दस्सनससग्गपच्चया^१ च सवनससग्गपच्चया^१ च तण्हास्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च भवन्ति सम्भवन्ति^२ जायन्ति सञ्जायन्ति निब्बत्तन्ति अभिनिब्बत्तन्ति पातुभवन्ती ति - ससग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा ।

- 5 स्नेहन्वयं दुक्खमिदं प्पहोती ति । स्नेहो ति । द्वे स्नेहा - तण्हा- स्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च पे० . अय तण्हास्नेहो पे० अय दिट्ठिस्नेहो । दुक्खमिदं प्पहोती ति । इधेकच्चो कायेन दुच्चरित चरति, वाचाय दुच्चरित चरति, मनसा दुच्चरित चरति, पाणं पि हनति, अदिन्न पि आदियति, सन्धि पि छिन्दति, निल्लोप^३ पि हरति, एकागारिकं पि करोति, परिपन्थे पि तिट्ठति, परदार पि गच्छति, मुसा पि भणति । तमेनं गहेत्वा रञ्जो दस्सेन्ति - “अय, देव, चोरो आगुचारी । इमस्स य इच्छसि तं दण्डं पणेही” ति । तमेन राजा तं परिभासति । सो परिभासपच्चया पि दुक्ख दोमनस्स पटिसवेदेति । एत भयं दुक्ख दोमनस्स कुतो जात ? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च 15 रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जात ।

एत्तकेन पि राजा न तुस्सति । तमेन राजा बन्धापेति - अन्दुबन्धनेन वा रज्जुबन्धनेन वा सङ्खलिकबन्धनेन वा वेत्तबन्धनेन^४ वा लताबन्धनेन वा पेक्खबन्धनेन वा^५ परिक्खेपबन्धनेन वा गाभबन्धनेन वा निगमबन्धनेन वा रट्टबन्धनेन^६ वा जनपदबन्धनेन वा, अन्तमसो सवचनीय पि करोति - “न ते लब्भा इतो पक्कमित्तु” ति । सो बन्धनपच्चया पि दुक्ख दोमनस्स पटिसवेदेति । एत भयं दुक्खं दोमनस्स कुतो जात ? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जात ।

B 236

एत्तकेन पि राजा न तुस्सति । तमेन राजा तस्सेव^७ धनं 25 आहरापेति - सत वा सहस्स वा सतसहस्स^८ वा^९ । सो धनजानि- पच्चया पि दुक्ख दोमनस्स पटिसवेदेति । एत भयं दुक्ख दोमनस्स

१-१ विप्पल्लासपच्चया च दस्सनसवनससग्गपच्चया - स्या० । २ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ विलोप - स्या० । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ नगरबन्धनेन वा रट्टबन्धनेन - स्या० । ७ निक्खमित्तु - स्या० । ८ तस्स - स्या० । ९-९ स्या० पोत्थके नत्थि ।

कुतो जातं? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जातं।

एत्तकेन पि राजा न तुस्सति। तमेनं राजा विविधा कम्मकारणा कारापेति—कसाहि पि ताळेति, वेत्तेहि^१ पि ताळेति, अड्डुदण्डेहि^२ पि ताळेति, हत्थ पि छिन्दति, पाद पि छिन्दति, हत्थपादं 5 पि छिन्दति, कण्णं पि छिन्दति, नास पि छिन्दति, कण्णनासं पि छिन्दति, बिलङ्गथालिकं पि करोति, सङ्खमुण्डिक पि करोति, राहुमुखं पि करोति, जोतिमालिकं पि करोति, हत्थपज्जोतिकं पि करोति, एरकवत्तिकं^३ पि करोति, चीरकवासिकं^४ पि करोति, एण्येयकं पि करोति, बल्लिसमसिकं पि करोति, कहापणिक पि 10 करोति, खारापतच्छिकं पि करोति, पल्लिघपरिवत्तिकं पि करोति, पलालपीठकं पि करोति, तत्तेन पि तेलेन ओसिञ्चति, सुनखेहि^५ पि खादापेति, जीवन्त पि सूले उत्तासेति, असिना पि^६ सीसं छिन्दति। सो कम्मकारणपच्चया पि दुक्ख दोमनस्स पटिसंवेदेति। एत भय दुक्खं दोमनस्स कुतो जातं? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया 15 च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जात। राजा इमेस चतुन्न दण्डानं इस्सरो।

सो सकेन कम्मेन कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरय उपपज्जति। तमेन निरयपाला पञ्चविधबन्धनं नाम कम्मकारणं करोन्ति^७—तत्तं अयोखिल हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिल दुतिये 20 हत्थे गमेन्ति, तत्तं अयोखिल पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिल दुतिये पादे गमेन्ति, तत्तं अयोखिलं मज्जेउरस्मि गमेन्ति। सो तत्थ दुक्खा तिब्बा खराकटुका वेदना वेदंति, न च ताव काल करोति याव न त पापकम्म व्यन्तीहोति। एतं भय दुक्खं दोमनस्स कुतो जात? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जात। 25

तमेनं निरयपाला सवेसेत्वा^८ कुठारीहि तच्छन्ति पे० तमेनं निरयपाला उद्धंपाद अधोसिरं गहेत्वा वासीहि तच्छन्ति।

१ वेत्तेन—स्या०। २ अड्डुदण्डेन—स्या०। ३ एरकवट्टिक—स्या०। ४ चिरवासिक—स्या०। ५ सुनखेन—स्या०। ६ स्या० पोत्थके नत्थि। ७ कारेन्ति—स्या०। ८ सवेसित्वा—स्या०।

तमेनं निरयपाला रथे योजेत्वा आदिताय पथविया सम्पज्जलिताय
 सजोतिभूताय^१ सारंन्ति पि पच्चासारंन्ति पि । तमेन निरयपाला
 महत्तं अङ्गारपब्बतं आदित्तं सम्पज्जलित सजोतिभूत^१ आरोपेन्ति पि
 ओरोपेन्ति पि । तमेनं निरयपाला उद्धंपादं अधोसिरं गहेत्वा
 5 तत्ताय लोहकुम्भिया पक्खिपन्ति आदिताय सम्पज्जलिताय
 सजोतिभूताय । सो तत्थ फेणुद्देहकं पच्चति । सो तत्थ फेणुद्देहकं
 पच्चमानो सकि पि उद्ध गच्छति, सकिं पि अधो गच्छति, सकिं
 पि तिरियं गच्छति । सो तत्थ दुक्खा तिब्बा^३ खरा^५ कटुका वेदना
 वेदेति^५; न च ताव काल करोति याव न त पापकम्म ब्यन्ती-
 10 होति । एतं भयं दुक्खं दोमनस्मं कुतो जात ? तस्स स्नेहपच्चया च
 नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जातं ।

तमेन निरयपाला महानिरये^५ पक्खिपन्ति । सो खो पत्त
 महानिरयो —

चतुक्कण्णो चतुद्धारो, विभत्तो भागसो मितो ।
 15 अयोपाकारपरियन्तो, अयसा पटिकुज्जितो ॥
 तस्स अयोमया भूमि, जलिता तेजसा युता ।
 समन्ता योजनसतं, फरित्वा तिट्ठति सब्बदा ॥
 कदरियातपना घोरा, अच्चिमन्तो दुरासदा ।
 लोमहसनरूपा च, भेस्मा^६ पटिभया दुखा^७ ॥
 20 पुरत्थिमाय च भित्तिया, अच्चिक्खन्धो समुट्ठितो ।
 डहन्तो पापकम्मन्ते, पच्छिमाय पटिहञ्जति ॥
 पच्छिमाय च भित्तिया, अच्चिक्खन्धो समुट्ठितो ।
 डहन्तो पापकम्मन्ते, पुरिमाय^८ पटिहञ्जति ॥
 दक्खिणाय च भित्तिया, अच्चिक्खन्धो समुट्ठितो ।
 25 डहन्तो पापकम्मन्ते, उत्तराय पटिहञ्जति ॥
 उत्तराय च भित्तिया, अच्चिक्खन्धो समुट्ठितो ।
 डहन्तो पापकम्मन्ते, दक्खिणाय पटिहञ्जति ॥

१. सज्जोतिभूताय — स्या० । २ तिप्पा — स्या० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि ।
 पटिसवेदेति — स्या० । ५. निरये — स्या० । ६ भिस्मा — स्या० । ७ दुक्खा — स्या० ।
 पुरत्थिमाय — स्या० ।

हेदुतो च समुट्ठाय^१, अच्चिक्खन्धो भयानको ।
 डहन्तो पापकम्मन्ते, छदनस्मि पटिहञ्जति ॥
 छदनम्हा समुट्ठाय, अच्चिक्खन्धो भयानको ।
 डहन्तो पापकम्मन्ते, भूमियं पटिहञ्जति ॥
 अयोकपालमादित्तं, सन्तत्तं जलितं यथा ।
 एवं अवीचिनिरयो, हेट्ठा उपरि पस्सतो ॥
 तत्थ सत्ता महालुट्ठा, महाकिब्बिसकारिनो ।
 अच्चन्तपापकम्मन्ता, पच्चन्ति न च मिय्यरे ॥
 जातवेदसमो कायो, तेसं निरयवासिनं ।
 पस्स कम्मान दब्भत्तं, न भस्मा होति^३ न पि मसि ॥
 पुरत्थिमेन पि धावन्ति, ततो धावन्ति पच्छिम^४ ।
 उत्तरेन पि धावन्ति, ततो धावन्ति दक्खिणं ॥
 यं यं दिस^५ पधावन्ति^५, तं तं द्वारं पिधीयति^६ ।
 अभिनिक्खमितासा ते, सत्ता मोक्खगवेसिनो ॥
 न ते ततो निक्खमित्तुं, लभन्ति कम्मपच्चया ।
 तेसं च पापकम्मन्तं^७, अविपक्कं कत बहुं ति ॥

5

10

15

एत भयं दुक्खं दोमनस्सं कुतो जातं ? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च जातं ।

यानि च नेरयिकानि दुक्खानि यानि च तिरच्छानयोनिकानि
 दुक्खानि यानि च पेट्तिविसयिकानि दुक्खानि यानि च मानुसिकानि^८
 दुक्खानि, तानि कुतो जातानि कुतो सञ्जातानि कुतो निब्बत्तानि कुतो
 अभिनिब्बत्तानि कुतो पातुभूतानि ? तस्स स्नेहपच्चया च नन्दिपच्चया
 च रागपच्चया च नन्दिरागपच्चया च भवन्ति सम्भवन्ति जायन्ति
 सञ्जायन्ति निब्बत्तन्ति अभिनिब्बत्तन्ति पातुभवन्ती ति - स्नेहन्वय
 दुक्खमिद पहीति ।

25

१. समुट्ठितो - स्या०; एवमुपरि पि । २. होन्ति - स्या० । ३. पच्छतो - स्या० ।
 ४-४. दिसम्पि धावन्ति - स्या० । ५. पिथिय्यति - स्या० । ६. पापक कम्म - स्या० । ७.
 मानुसकानि - स्या० ।

आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो ति । स्नेहो ति । द्वे स्नेहा - तण्हा-
स्नेहो च दिट्ठिस्नेहो च . पे० . तण्हास्नेहो . पे० . अयं दिट्ठिस्नेहो ।
आदीनवं स्नेहजं पेक्खमानो ति । तण्हास्नेहो^१ च दिट्ठिस्नेहो^१ च आदी-
नव स्नेहज पेक्खमानो दक्खमानो ओलोकयमानो निज्झायमानो
५ उपपरिक्खमानो ति - आदीनव स्नेहज पेक्खमानो एको चरे खग्ग-
विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“ससग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा,
स्नेहन्वय दुक्खमिद प्होति ।
आदीनव स्नेहज पेक्खमानो,
१० एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

३. मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो,
हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो ।
एतं भयं सन्थवे पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

१५ मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो ति ।
मित्ता^३ ति । द्वे मित्ता - अगारिकमित्तो^३ च अनागारिकमित्तो च ।
कतमो अगारिकमित्तो^३ ? इधेकच्चो दुद्दं ददाति, दुच्चजं चजति,
दुक्करं करोति, दुक्खम खमति, गुय्हमस्स आचिक्खति, गुय्हमस्स परि-
गूहति,^४ आपदासु न विजहति, जीवित पिस्स अत्थाय परिच्चत्त होति,
२० खीणे नातिमञ्जति - अयं अगारिकमित्तो ।

कतमो अनागारिकमित्तो ? इध भिक्खु पियो च हीति मनापो
च गरु च भावनीयो च वत्ता^५ च^५ वचनक्खमो च गम्भीरं च कथ कत्ता,
नो च अट्टाने नियोजेति अधिसीले समादपेति, चतुन्नं सत्तिपट्टानान
भावनानुयोगे समादपेति, चतुन्नं सम्मप्पधानानं . पे० चतुन्नं इद्धि-
२५ पादान . पच्चन्नं इन्द्रियान .. पच्चन्नं बलान सत्तन्नं बोज्झङ्गानं ..
अरियस्स अट्ठङ्गिक्कस्स मग्गस्स भावनानुयोगे समादपेति - अयं अना-
गारिकमित्तो ।

१-१. तण्हास्नेहे च दिट्ठिस्नेहे - स्या० । २. मित्तो - स्या० । ३. आगारिकमित्तो -
स्या० । ४. परिगूहति - स्या० । ५-५. स्या० पोत्यके नत्थि ।

सुहज्जा वुच्चन्ति येहि सह आगमनं फासु गमनं फासु ठान फासु निसज्जनं फासु सयनं फासु आलपनं फासु सल्लपनं फासु उल्लपनं फासु समुल्लपनं फासु । मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो हापेति अत्थं ति । मित्ते च सुहज्जे च सन्दिट्ठे च सम्भत्ते च सहाये च अनुकम्पमानो अनुपेक्ख-
मानो अनुगग्ग्हमानो^१ अत्तत्थं पि परत्थं पि उभयत्थं पि हापेति, दिट्ठ- 5
धम्मिकं पि अत्थं हापेति, सम्परायिकं पि अत्थं हापेति, परमत्थं पि हापेति पहापेति^२ परिहापेति^३ परिधसेति परिवज्जेति^३ अन्तरधापेती ति - मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो हापेति अत्थं ।

पटिबद्धचित्तो ति । द्वीहि कारणेहि पटिबद्धचित्तो होति - अत्तानं वा नीचं ठपेन्तो पर उच्चं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति, अत्तानं वा उच्चं 10
ठपेन्तो पर नीचं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति । कथं अत्तानं नीचं ठपेन्तो पर उच्चं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ? “तुम्हे मे बहूपकारा”, अहं तुम्हे निस्सायं लभामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारं । यं पि मे अञ्जे दातुं वा कातुं वा मञ्चन्ति तुम्हे निस्सायं तुम्हे सम्पस्सन्ता । यं पि मे पोरणं मातापेत्तिकं नामगोत्तं, तं पि मे^४ अन्तरहितं । तुम्हेहि 15
अहं ब्रायामि - “असुकस्स कुलुपको, असुकायं कुलुपको” ति । एवं अत्तानं नीचं ठपेन्तो पर उच्चं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ।

कथं अत्तानं उच्चं ठपेन्तो पर नीचं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ? “अहं तुम्हाकं बहूपकारो, तुम्हे म आगम्मं बुद्धं सरणं गतां, धम्मं सरणं गतां, सङ्घं सरणं गतां, पाणातिपाता पटिविरता, अदिन्नादाना 20
पटिविरता, कामेसुभिच्छाचारा पटिविरता, मुसावदा पटिविरता, सुरा-मेरयमज्जपमादट्ठाना पटिविरता, अहं तुम्हाकं उद्देसं देमि, परिपुच्छं देमि, उपोसथं आचिक्खामि, नवकम्मं अधिट्ठामि । अथ पणं तुम्हे मं उज्झित्वा^५ अञ्जे सक्करोथं गरुं करोथं मानेथं पूजेथा” ति । एव अत्तानं उच्चं ठपेन्तो परं नीचं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होती ति - मित्ते सुहज्जे 25
अनुकम्पमानो, हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो ।

एतं भयं सन्थवे पेक्खमानो ति । भयं ति । जातिभयं जराभयं ब्याधिभयं मरणभयं राजभयं चोरभयं अग्निभयं उदकभयं अत्तानुवाद-

१. अनुगग्ग्हमानो - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३. परिसज्जेति - स्या० ।

४. बहूपकारका - स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. परिचञ्जित्वा - स्या० ।

भय परानुवादभय दण्डभय दुग्गतिभयं ऊमिभयं कुम्भिलभय आवट्टभयं
 सुसुमारभय^१ आजीविकभय^२ असिलोकभयं परिससारज्जभय मदनभय^३
 भयानक छम्भितत लोमहसो चेतसो उब्बेगो^४ उत्रासो । सन्थवे ति ।
 द्वे सन्थवा – तण्हासन्थवो च दिट्ठिसन्थवो च ... पे० .. अयं तण्हासन्थवो
 ५ . पे० अयं दिट्ठिसन्थवो । एतं भयं सन्थवे पेक्खमानो ति । एत
 भयं सन्थवे पेक्खमानो दक्खमानो ओलोकयमानो निज्झायमानो उप-
 परिक्खमानो ति – एतं भयं सन्थवे पेक्खमानो एको चरे खग्गविसाण-
 कप्पो । तेनाहं सो पच्चेकसम्बुद्धो –

“मित्ते सुहज्जे अनुकम्पमानो,
 10 हापेति अत्थं पटिबद्धचित्तो ।
 एतं भयं सन्थवे पेक्खमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

४. वंसो विसालो व यथा विसत्तो,
 पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा ।
 15 वंसक्कळीरो^५ व^६ असज्जमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

वंसो विसालो व यथा विसत्तो ति । वंसो वुच्चति वेळुगुम्बो ।
 यथा वेळुगुम्बस्मिं पोरणका^७ वसा सत्ता विसत्ता आसत्ता^८ लग्गा
 लग्गिता पलिबुद्धा, एवमेव विसत्तिका वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो
 20 अनुनयो अनुरोधो नन्दी नन्दिरागो चित्तस्स सारागो इच्छा मुच्छा
 अज्झोसानं गेधो पल्लिगेधो सङ्गो पङ्को एजा माया जनिका सञ्जननी
 सिम्बिनी जालिनी सरिता विसत्तिका सुत्तं^९ विसटां^{१०} आयूहनी दुतिया
 पणिधि भवनेत्ति वनं वनथो सन्थवो सिनेहो अपेक्खा पटिबन्धुं^{११} आसा
 आसीसनां^{१२} आसीसितत्तं^{१३} रूपासा सद्दासा गन्धासा रसासा फोट्टुब्बासा
 25 लाभासा धनासा पुत्तासा जीवितासा जप्पा पजप्पा अभिजप्पा जप्पनां^{१४}

१ सुसुमारभय – स्या० । २. आजीविकाभय – स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
 ४ उब्बेगो – स्या० । ५-५. वसक्कळीरोव – स्या० । ६-६ कण्टका जटिला ससिम्बिता विसत्ता –
 स्या० । ७-७ सोत्त विसत्ता – स्या० । ८. पटिबद्धा – स्या० । ९-९. आसिसना आसिसितत्त –
 स्या० । १०. जप्पायना – स्या० ।

जप्पितत्त लोलुप्पं^१ लोलुप्पायना लोलुप्पायितत्त^२ पुच्छञ्जिकता^३
 साधुकम्यता^४ अधम्मरागो विसमलोभो^५ निकन्ति निकामना पत्थना
 पिहना सम्पत्थना कामतण्हा भवतण्हा विभवतण्हा रूपतण्हा अरूपतण्हा
 निरोधतण्हा रूपतण्हा सद्दतण्हा गन्धतण्हा रसतण्हा फोट्टुब्ब-
 तण्हा धम्मतण्हा ओघो योगो गन्थो उपादान आवरण नीवरणं छदन 5
 बन्धनं उपक्किलेसो अनुसयो परियुट्ठानं लता वेविच्छ दुक्खमूलं दुक्ख-
 निदान दुक्खप्पभवो मारपासो मारबळिस मारविसयो मारनिवासो
 मारबन्धन तण्हानदी तण्हाजालं तण्हागद्दुल^६ तण्हासमुद्दो अभिज्झा
 लोभो अकुसलमूलं ।

विसत्तिका ति । केनट्ठेन विसत्तिका ? विसाला ति विसत्तिका 10
 विसता ति विसत्तिका, विसटा ति विसत्तिका, विसमा^१ ति विसत्तिका^२,
 विसक्कती ति विसत्तिका, विसहरती ति विसत्तिका, विसंवादिका ति
 विसत्तिका, विसमूला ति विसत्तिका, विसफला ति विसत्तिका, विस-
 परिभोगा ति विसत्तिका । विसाला वा पन तण्हा रूपे सद्दे गन्धे रसे
 फोट्टुब्बे कुले गणे आवासे लाभे यसे पससाय सुखे चीवरे पिण्डपाते 15
 सेनासने गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारे कामधातुया रूपधातुया अरूप-
 धातुया कामभवे रूपभवे अरूपभवे सञ्जाभवे असञ्जाभवे नेवसञ्जा-
 नासञ्जाभवे एकवोकारभवे चतुवोकारभवे पञ्चवोकारभवे अतीते
 अनागते पच्चुप्पन्ने दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मेसु विसता^३ वित्थता
 ति - विसत्तिका ति - वसो विसालो व यथा विसत्तो । 20

पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा ति । पुत्ता ति । चत्तारो पुत्ता
 - अत्रजो पुत्तो, खेत्तजो^४ पुत्तो, दिन्नको पुत्तो, अन्तेवासिको पुत्तो ।
 दारा वुच्चन्ति भरियायो । अपेक्खा वुच्चन्ति तण्हा । यो रागो
 सारागो पे० . अभिज्झा लोभो अकुसलमूल ति - पुत्तेसु दारेसु च
 या अपेक्खा । 25

वंसक्कळीरो व असज्जमानो ति । वंसो वुच्चति
 वेळुगुम्बो । यथा वेळुगुम्बस्मि तरुणका^१ कळीरका^२ असत्ता अलग्गा

१ लोलुप्पा - स्या० । २ लोलुप्पित्त - स्या० । ३-३ पुच्छञ्जिकता असाधुकम्यता -
 स्या० । ४ विसमरागो विसमलोभो - स्या० । ५. तण्हागद्दुल - स्या० । ६-६ स्या० पोत्यके
 नत्थि । ७. विसटा - स्या० । ८. खेत्रजो - स्या० । ९-९ तरुणकळीरा - स्या० ।

B 243

अगधिता^१ अपलिबुद्धा निक्खन्ता निस्सटा विप्पमुत्ता एवमेव । सज्जा^२
 ति^३ । द्वे सज्जना - तण्हासज्जना च दिट्ठिसज्जना च पे० अय तण्हा-
 सज्जना पे० . अय दिट्ठिसज्जना । तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स तण्हा-
 सज्जना पहीना, दिट्ठिसज्जना पटिनिस्सट्ठा । तण्हासज्जनाय पहीनत्ता
 5 दिट्ठिसज्जनाय पटिनिस्सट्ठत्ता सो पच्चेकसम्बुद्धो रूपे न सज्जति
 षट्ठे न सज्जति गन्धे न सज्जति रसे न सज्जति फोट्टुब्बे न सज्जति
 कुले गणे .. आवासे लाभे यसे पससाय सुखे चीवरे
 पिण्डपाते .. सेनासने . गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारे काम-
 धातुया रूपधातुया अरूपधातुया कामभवे . रूपभवे . अरूप-
 10 भवे . सञ्जाभवे असञ्जाभवे . नेवसञ्जानासञ्जाभवे . एक-
 वोकारभवे . चतुवोकारभवे पञ्चवोकारभवे अतीते अनागते
 पच्चुप्पन्ने दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मसेसु न सज्जति न गण्हाति^४
 न बज्जति न पलिबज्जति न^५ मुच्छति^६, निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो
 विसञ्जुत्तो^७ विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - वसक्कळीरो व
 15 असज्जमानो एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“वसो विसालो व यथा विसत्तो,
 पुत्तेसु दारेसु च या अपेक्खा ।
 वसक्कळीरो व असज्जमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

20 ५. मिगो अरञ्जम्हि यथा अबद्धो^१,
 येनिच्छकं गच्छति गोचराय ।
 विञ्जू नरो सेरितं^२ पेक्खमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

मिगो अरञ्जम्हि यथा अबद्धो येनिच्छकं गच्छति गोचराया
 25 ति । मिगो ति । द्वे मिगा - एणिमिगो च पसदमिगो च । यथा आर-
 ञ्जिको मिगो अरञ्जे पवने^३ चरमानो^४ विस्सत्थो गच्छति विस्सत्थो
 तिट्ठति विस्सत्थो निसीदति विस्सत्थो सेय्यं कप्पेति ।

१ अपलिबुद्धिता - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ गह्ति - स्या० । ४-४
 स्या० पोत्थके नत्थि । ५ विसयुत्तो - स्या० । ६ अबन्धो - स्या० । ७ सेरित - स्या० ।
 ८. सरभमिगो - स्या० । ९-९ वसमानो - स्या० ।

वृत्तं हेतं भगवता —“सेय्यथापि, भिक्खवे, आरञ्जिको मिगो अरञ्जे पवने चरमानो विस्सत्थो गच्छति विस्सत्थो तिट्ठति विस्सत्थो निसीदति विस्सत्थो सेय्य कप्पेति । त किस्स हेतु ? अनापाथगतो, भिक्खवे, लुट्ठस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, भिक्खु विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्क सविचार विवेकजं पीतिसुख 5 पठम ज्ञान उपसम्पज्ज विहरति । अय वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मार, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो ।

“पुन चपर, भिक्खवे, भिक्खु वितक्कविचारान वूपसमा अज्जत्त सम्पसादन चेतसो एकोदिभाव अवितक्कं अविचार समाधिज पीतिसुख दुतिग ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अय वुच्चति, भिक्खवे, 10 भिक्खु अन्धमकासि मार, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो ।

“पुन चपर, भिक्खवे, भिक्खु पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पजानो सुख च कायेन पटिसवेदेति, य तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञान उप- 15 सम्पज्ज विहरति । अय वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मारं, अपदं वधित्वा मारचक्खु अदस्सनं गतो पापिमतो ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खु सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुख उपेक्खा- सतिपारिसुद्धि चतुत्थ ज्ञान उपसम्पज्ज विहरति । अय वुच्चति, 20 भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि मार, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो ।

“पुन चपर, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो रूपसञ्जान समतिककमा पटिघसञ्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसञ्जानं अमनसिकारा ‘अनन्तो आकासो’ ति आकासानञ्चायतन उपसम्पज्ज विहरति । अय वुच्चति, भिक्खवे, 25 भिक्खु अन्धमकासि मार, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो ।

“पुन चपर, भिक्खवे, भिक्खु सब्बसो आकासानञ्चायतनं समतिककम्म ‘अनन्तं विञ्जाण’ ति विञ्जाणञ्चायतनं उपसम्पज्ज विहरति .. पे० . ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, सब्बसो विञ्जाणञ्चायतन समतिक्कम्म
‘नत्थि किञ्ची’ ति आकिञ्चञ्चायतन उपसम्पज्ज विहरति
.. पे० ... ।

5 “पुन चपरं, भिक्खवे, सब्बसो आकिञ्चञ्चायतन सम-
तिक्कम्म नेवसञ्जानासञ्चायतन उपसम्पज्ज विहरति पे० .।

B 245

“पुन चपर, भिक्खवे, सब्बसो नेवसञ्जानासञ्चायतन समति-
क्कम्म सञ्जावेदयितनिरोध उपसम्पज्ज विहरति, पञ्जाय चस्स दिस्वा
आसवा परिक्खीणा होन्ति । अय वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अन्धमकासि
मारं, अपद वधित्वा मारचक्खु अदस्सन गतो पापिमतो, तिण्णो लोके
10 विसत्तिक । सो विस्सत्थो गच्छति विस्सत्थो तिट्ठति विस्सत्थो निसी-
दति विस्सत्थो सेय्य कप्पेति । त किस्स हेतु ? अनापाथगतो, भिक्खवे,
पापिमतो” ति – मिगो अरञ्जम्हि यथा अबद्धो येनिच्छक गच्छति
गोचराय ।

विञ्जू नरो सेरितं पेक्खमानो ति । विञ्जू ति । पण्डितो
15 पञ्जवा बुद्धिमा ाणी विभावी मेधावी । नरो ति । सत्तो माणवो^१
पोसो पुग्गलो जीवो जागु^२ जन्तु इन्दगु मनुजो । सेरी ति । द्वे सेरी –
धम्मो पि सेरी पुग्गलो पि सेरी । कतमो धम्मो सेरी ? चत्तारो सति-
पट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा^३ पञ्चिन्द्रियानि पञ्च
बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो – अय धम्मो सेरी ।
20 कतमो पुग्गलो सेरी ? यो इमिना सेरिना धम्मेन समन्नागतो, सो वुच्चति
पुग्गलो सेरी । विञ्जू नरो सेरितं पेक्खमानो ति । विञ्जू नरो सेरितं
धम्मं पेक्खमानो दक्खमानो^४ ओलोकयमानो निज्जायमानो उपपरिक्ख-
मानो ति – विञ्जू नरो सेरित पेक्खमानो एको चरे खग्गविसाणकप्पो ।
तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो –

25 “मिगो अरञ्जम्हि यथा अबद्धो,
येनिच्छकं गच्छति गोचराय ।
विञ्जू नरो सेरितं पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

१ मानवो – स्या० । २ जानु – स्या० । ३ इद्धिपादा – स्या०, एवमुपादा पि ।
४ स्या० पोत्यके नत्थि ।

६. आमन्तना होति सहायमज्झे,
 वासे ठाने गमने चारिकाय ।
 अनभिज्झितं सेरितं पेक्खमानो,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

आमन्तना होति सहायमज्झे वासे ठाने गमने चारिकाया ति । 5
 सहाया वुच्चन्ति येहि सह आगमन फासु गमन फासु गमनागमन फासु
 ठान फासु निसज्जन^१ फासु सयनं फासु आलपन फासु सल्लपन फासु
 उल्लपन फासु समुल्लपनं फासु । आमन्तना होति सहायमज्झे वासे
 ठाने गमने चारिकाया ति । सहायमज्झे वासे पि ठाने पि गमने पि
 चारिकाय पि अत्तत्थमन्तना परत्थमन्तना उभयत्थमन्तना दिट्ठधम्मि- 10
 कत्थमन्तना सम्परायिकत्थमन्तना परमत्थमन्तना ति - आमन्तना होति
 सहायमज्झे वासे ठाने गमने चारिकाय ।

अनभिज्झितं सेरितं पेक्खमानो ति । अनभिज्झित एतं
 वत्थु बालान असप्पुरिसान तित्थियान तित्थयसावकान, यदिदं -
 भण्डुकासायवत्थवसनता^१ । अभिज्झित एतं वत्थु पण्डितानं 15
 सप्पुरिसान बुद्धसावकान पच्चेकबुद्धान, यदिद - भण्डुकासायवत्थ-
 वसनता । सेरी ति । द्वे सेरी - धम्मो पि सेरी पुग्गलो पि सेरी ।
 कतमो धम्मो सेरी? चत्तारो सतिपट्टाना पे० . अरियो
 अट्ठङ्गिको मग्गो - अय धम्मो सेरी । कतमो पुग्गलो सेरी? यो
 इमिना सेरिना धम्मेन समन्नागतो, सो वुच्चति पुग्गलो सेरी । 20
 अनभिज्झितं सेरितं पेक्खमानो ति । सेरितं धम्म पेक्खमानो दक्ख-
 मानो ओलोकयमानो निज्जायमानो उपपरिक्खमानो ति - अन-
 भिज्झितं सेरित पेक्खमानो एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो
 पच्चेकसम्बुद्धो -

“आमन्तना होति सहायमज्झे,
 वासे ठाने गमने चारिकाय ।
 अनभिज्झित सेरित पेक्खमानो,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ।

25

७. खिड्डा रती होति सहायमज्झे,
पुत्तेसु च विपुलं होति पेमं ।
पियविप्पयोगं विज्जिगुच्छमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

- 5 खिड्डा रती होति सहायमज्झे ति । खिड्डा ति । द्वे खिड्डा -
कायिका च खिड्डा वाचसिका च खिड्डा । कतमा कायिका खिड्डा ?
हत्थीहि पि कीळन्ति, अस्सेहि पि कीळन्ति, रथेहि पि कीळन्ति, धनूहि
पि कीळन्ति, थरूहि^१ पि कीळन्ति,^२ अट्टपदेहि पि कीळन्ति, दसपदेहि
पि कीळन्ति, आकासे पि कीळन्ति, परिहारपथे पि कीळन्ति, सन्तिकाय
B 247 10 पि कीळन्ति, खलिकाय पि कीळन्ति, घटिकाय पि कीळन्ति, सलाक-
हत्थेन पि कीळन्ति, अक्खेन पि कीळन्ति, पङ्गचीरेन^३ पि कीळन्ति,
वङ्गकेन पि कीळन्ति, मोक्खच्चिकाय पि कीळन्ति, चिडगुलकेन पि
कीळन्ति, पत्ताळहकेन पि कीळन्ति, रथकेन पि कीळन्ति, धनुकेन पि
कीळन्ति, अक्खरिकाय पि कीळन्ति, मनेसिकाय पि कीळन्ति, यथा-
15 वज्जेन पि कीळन्ति । अय कायिका खिड्डा ।

कतमा वाचसिका खिड्डा ? मुखभेरिक^३ मुखालम्बर मुख-
डिण्डिमक^४ मुखचलिमक^५ मुखकेरक^६ मुखदहरिक नाटक^७ लास गीत
दवकम्मं । अय वाचसिका खिड्डा ।

- रती ति । अनुक्कण्ठिताधिवचनमेत^८ रती ति । सहाया वुच्च-
20 न्ति येहि सह आगमनं फासु गमन फासु गमनागमन फासु ठान फासु
निसज्जन फासु सयन फासु आलपन फासु सल्लपन फासु उल्लपन फासु
समुल्लपन फासु । खिड्डा रती होति सहायमज्झे ति । खिड्डा च
रति च सहायमज्झे होती ति - खिड्डा रती होति सहायमज्झे ।

- पुत्तेसु च विपुलं होति पेमं ति । पुत्ता ति । चत्तारो -
26 पुत्ता - अत्रजो पुत्तो, खेत्तजो पुत्तो दिन्नको पुत्तो, अन्तेवासिको पुत्तो ।
पुत्तेसु च विपुलं होति पेमं ति । पुत्तेसु च अधिमत्त होति पेम ति -
पुत्तेसु च विपुल होति पेमं ।

१-१ स्या० पोत्यके नत्थि । २ पङ्गचीरेन - स्या० । ३-३ मुखभेरिय मुखालम्बर
मुखडिण्डिमक - स्या० । ४-४ मुखचलिमक मुखभेरुळक - स्या० । ५ नाटक - स्या० । ६
अनुक्कण्ठितावचनमेत - स्या० ।

पियविप्पयोगं विजिगुच्छमानो ति । द्वे पिया – सत्ता वा सङ्घारा^१ वा । कतमे सत्ता पिया ? इध यस्स ते होन्ति अत्थकामा हितकामा फासुकामा योगक्खेमकामा माता वा पिता वा भाता वा भगिनी वा पुत्तो वा धीता वा मित्ता^२ वा अमच्चा वा जाती वा सालोहिता वा, इमे सत्ता पिया ।

5

कतमे सङ्घारा पिया ? मनापिका रूपा मनापिका सद्दा मनापिका गन्धा मनापिका रसा मनापिका फोट्टब्बा, इमे सङ्घारा पिया । पियविप्पयोगं विजिगुच्छमानो ति । पियान विप्पयोगं विजिगुच्छमानो अट्टियमानो हरायमानो ति – पियविप्पयोगं विजिगुच्छमानो एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो –

10

“खिड्डा रती होति सहायमज्जे,
पुत्तेसु च विपुलं होति पेम ।
पियविप्पयोगं विजिगुच्छमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

८. चातुद्दिसो अप्पट्ठिघो च होति,
सन्तुस्समानो इतरीतरेन ।
परिस्सयानं सहिता अछम्भी,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

15

चातुद्दिसो अप्पट्ठिघो च होती ति । चातुद्दिसो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो मेत्तासहगतेन चेतसा एक दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतिय, तथा ततिय, तथा चतुत्थ । इति उद्धमधो तिरिय सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्त लोक मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन^३ फरित्वा नविहरति । करुणासहगतेन . पे० . मुदितासहगतेन पे० . उपेक्खासहगतेन चेतसा एक दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततिय .. पे० .. अब्यापज्जेन फरित्वा विहरति । चातुद्दिसो अप्पट्ठिघो च होती ति । मेत्ताय भावितत्ता ये पुरत्थिमाय दिसाय सत्ता ते अप्पट्ठिकूला^४ होन्ति, ये दक्खिणाय

25

१ पिया सङ्घारा – स्या० । २ मित्तो – स्या० । ३ अब्यापज्जेन – स्या०, एवमुपरि पि । ४ अप्पट्ठिकूला – स्या०, एवमुपरि पि ।

दिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, ये पच्छिमाय दिसाय सत्ता ते
 अप्पटिकूला होन्ति, ये उत्तराय दिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला
 होन्ति, ये पुरत्थिमाय अनुदिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति,
 ये दक्खिणाय अनुदिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, ये पच्छि-
 5 माय अनुदिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, ये उत्तराय अनुदिसाय
 सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, ये हेट्ठिमाय दिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला
 होन्ति, ये उपरिमाय दिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, ये दिसासु
 विदिसासु सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति, करुणायभावितत्ता मुदिताय
 भावितत्ता उपेक्खाय भावितत्ता ये पुरत्थिमाय दिसाय सत्ता ते अप्पटि-
 10 कूला होन्ति . पे० . ये दिसासु विदिसासु सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ती
 ति - चातुद्दिसो अप्पटिघो च होति ।

B. 249

सन्तुस्समानो इतरीतरेना ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो सन्तुट्ठो
 होति इतरीतरेन चीवरेन, इतरीतरचीवरसन्तुट्ठिया च वण्णवादी, न च
 चीवरहेतु अनेसनं अप्पतिरूपं आपज्जति अलद्धा च चीवर न परि-
 15 तस्सति लद्धा च चीवर अगधितो अमुच्छितो अनज्झापन्नो^१ आदीनव-
 दस्सावी निस्सरणपञ्चो परिभुञ्जति । ताय च पन इतरीतरचीवरसन्तु-
 ट्ठिया नेवत्तानुककसेति न पर वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो
 सम्पजानो पतिस्सतो^२, अयं वुच्चति पच्चेकसम्बुद्धो पोराने अग्गञ्जे
 अरियवसे ठितो सन्तुट्ठो होति इतरीतरेन पिण्डपातेन . पे० . सन्तुट्ठो
 20 होति इतरीतरेन सेनासनेन . पे० सन्तुट्ठो होति इतरीतरेन गिलान-
 पच्चयभेसज्जपरिक्खारेन, इतरीतरगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार-
 सन्तुट्ठिया च वण्णवादी, न च गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारहेतु अनेसन
 अप्पतिरूप आपज्जति । अलद्धा च गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारान
 न परितस्सति । लद्धा च गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारं अगधितो
 25 अमुच्छितो अनज्झापन्नो आदीनवदस्सावी निस्सरणपञ्चो परिभुञ्जति^३ ।
 ताय च इतरीतरगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारसन्तुट्ठिया नेवत्तानुकक-
 सेति न परं वम्भेति । यो हि तत्थ दक्खो अनलसो सम्पजानो पतिस्सतो,
 अयं वुच्चति पच्चेकसम्बुद्धो पोराने अग्गञ्जे अरियवसे ठितो ति -
 सन्तुस्समानो इतरीतरेन ।

१. अप्पटिरूप - स्या० । २. अनज्झापन्नो - स्या० । ३. पटिस्सतो - स्या० । ४.
 भुञ्जति - स्या० ।

परिस्सयानं सहिता अछम्भी ति । परिस्सया ति । द्वे परि-
 स्सया — पाकटपरिस्सया च पटिच्छन्नपरिस्सया च । कतमे पाकटपरि-
 स्सया ? सीहा व्यग्घा दीपी अच्छा तरच्छा कोका महिसा^१ हत्थी अहि
 विच्छिका सत्तपदी, चोरा वा अस्सुमाणवा वा कतकम्मा वा अकतकम्मा
 वा, चक्खुरोगो सौतरोगो घानरोगो जिह्वारोगो कायरोगो सीसरोगो 5
 कण्णरोगो मुखरोगो दन्तरोगो कासो सासो पिनासो डाहो^२ जरो कुच्छि-
 रोगो मुच्छा पक्खन्दिका सूला विसूचिका कुट्टु गण्डो किलासो सोसो
 अपमारो दद्दु कण्डु कच्छु रक्खसा वितच्छिका लोहितपित्त मधुमेहो
 अंसा पिळका भगन्दला, पित्तसमुट्टाना आबाधा सेम्हसमुट्टाना
 आबाधा वातसमुट्टाना आबाधा सन्निपातिका आबाधा उत्तुपरिणामजा 10
 आबाधा विसमपरिहारजा आबाधा ओपक्कमिका आबाधा
 कम्मविपाकजा आबाधा, सीत उण्हं जिघच्छा पिपासा उच्चारो
 पस्सावो डसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सा इति वा । इमे वुच्चन्ति
 पाकटपरिस्सया ।

कतमे पटिच्छन्नपरिस्सया ? कायदुच्चरित वचीदुच्चरित मनो- 15
 दुच्चरितं कामच्छन्दनीवरणं व्यापादनीवरणं थिनमिद्धनीवरणं उद्धच्च-
 कुक्कुच्चनीवरणं विचिकिच्छानीवरणं रागो दोसो मोहो कोधो उपनाहो
 मक्खो पळासो इस्सा मच्छरियं माया साठेय्य थम्भो सारम्भो मानो
 अतिमानो मदो पमादो, सब्बे किलेसा सब्बे दुच्चरिता सब्बे दरथा सब्बे
 परिळाहा सब्बे संन्तापा सब्बाकुसलाभिसङ्घारा । इमे वुच्चन्ति पटि- 20
 च्छन्नपरिस्सया ।

परिस्सया ति । केनट्टेन परिस्सया ? परिसहन्ती ति परिस्सया,
 परिहानाय संवत्तन्ती ति परिस्सया, तत्रासया ति परिस्सया । कथं
 परिसहन्ती ति परिस्सया ? ते परिस्सया त पुग्गल सहन्ति परिसहन्ति
 अभिभवन्ति अज्झोत्थरन्ति परियादियन्ति मद्दन्ति^३ । एवं परिसहन्ती 25
 ति — परिस्सया ।

कथं परिहानाय संवत्तन्ती ति परिस्सया ? ते परिस्सया कुस-
 लानं धम्मानं अन्तरायाय परिहानाय संवत्तन्ति । कतमेसं कुसलानं
 धम्मानं सम्मापटिपदाय अनुलोमपटिपदाय अपच्चनीकपटिपदाय अन्वत्थ-

१ गोमहिसा — स्या० । २. डहो — स्या० । ३. पीळेन्ति — स्या० ।

पटिपदाय धम्मानुधम्मपटिपदाय सीलेसु परिपूरकारिताय इन्द्रियेसु
 गुत्तद्वारताय भोजने मत्तञ्जुताय जागरियानुयोगस्स सतिसम्पजञ्चस्स
 चतुन्न सतिपट्टानान भावनानुयोगस्स चतुन्नं सम्मप्पधानान चतुन्न
 इद्धिपादान पञ्चन्न इन्द्रियान पञ्चन्न बलान सत्तन्न बोञ्जङ्गान
 5 अरियस्स अट्टङ्गिकस्स मग्गस्स भावनानुयोगस्स । इमेसं कुसलान
 धम्मान अन्तरायाय परिहानाय संवत्तन्ति । एव परिहानाय संवत्तन्ती
 ति – परिस्सया ।

कथ तत्रासया ति परिस्सया ? तत्थेते पापका अकुसला धम्मा
 उप्पज्जन्ति अत्तभावसन्निस्सया । यथा बिले बिलासया पाणा सयन्ति,
 10 दके^१ दकासया^२ पाणा सयन्ति, वने वनासया पाणा सयन्ति, रुक्खे रुक्खा-
 सया पाणा सयन्ति, एवमेव तत्थेते पापका अकुसला धम्मा उप्पज्जन्ति
 अत्तभावसन्निस्सया ति । एव पि तत्रासया ति – परिस्सया ।

B 251

वुत्तं हेतं भगवता – “सान्तेवासिको, भिक्खवे, भिक्खु साचरियको
 दुक्खं न फासु विहरति । कथ च, भिक्खवे, भिक्खु सान्तेवासिको साचरि-
 15 यको^३ दुक्खं न फासु विहरति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु^४ चक्खुना रूप
 दिस्वा उप्पज्जन्ति ये पापका अकुसला धम्मा, सरसङ्कप्पा सञ्जोजनीया,
 त्यस्स अन्तो वसन्ति अन्वास्सवन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा
 सान्तेवासिको वुच्चति । तेन^५ समुदाचरेन^६ समुदाचरन्ति न पापका
 अकुसला धम्मा ति । तस्मा साचरियको ति वुच्चति ।

20 “पुन चपरं, भिक्खवे, भिक्खुनो सोतेन सद् सुत्वा ... पे० ...
 घानेन गन्ध घायित्वा ... पे० .. जिव्हाय रस सायित्वा . पे० ...
 कायेन फोट्ठब्बं फुसित्वा .. पे० ... मनसा धम्म विञ्जाय उप्पज्जन्ति
 ये पापका अकुसला धम्मा सरसङ्कप्पा सञ्जोजनीया, त्यस्स अन्तो
 वसन्ति अन्वास्सवन्ति पापका अकुसला धम्मा ति । तस्मा सान्तेवासिको
 25 ति वुच्चति । तेन समुदाचरेन समुदाचरन्ति न पापका अकुसला धम्मा
 ति । तस्मा साचरियको ति वुच्चति । एव खो, भिक्खवे, भिक्खु सान्ते-
 वासिको साचरियको दुक्खं न फासु विहरती ति । एवं पि, तत्रासया ति –
 परिस्सया ।

१-१. उदके उदकासया – स्या० । २. स्या० पोत्यके नत्थि । ३. भिक्खुनो – स्या० ।
 ४. ते – स्या० । ५. स्या० पोत्यके नत्थि ।

वुत्तं हेतं भगवता—“तयोमे, भिक्खवे, अन्तरामला अन्तरामित्ता
 अन्तरासपत्ता अन्तरावधका अन्तरापच्चत्थिका । कतमे तयो? लोभो,
 भिक्खवे, अन्तरामलो^१ अन्तरामित्तो अन्तरासपत्तो अन्तरावधको
 अन्तरापच्चत्थिको, दोसो, भिक्खवे .. पे० मोहो, भिक्खवे, अन्त-
 रामलो अन्तरामित्तो अन्तरासपत्तो अन्तरावधको अन्तरापच्चत्थिको । 5
 इमे खो, भिक्खवे, तयो अन्तरामला अन्तरामित्ता अन्तरासपत्ता अन्तरा-
 वधका अन्तरापच्चत्थिका” ति ।

अनत्थजननो लोभो, लोभो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

लुद्धो अत्थं न जानाति, लुद्धो धम्मं न पस्सति । 10

अन्धतमं तदा होति, यं लोभो सहते नर ॥

अनत्थजननो दोसो, दोसो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

दुद्धो अत्थं न जानाति, दुद्धो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं दोसो सहते नरं ॥ 15

अनत्थजननो मोहो, मोहो चित्तप्पकोपनो ।

भयमन्तरतो जातं, तं जनो नावबुज्झति ॥

मूळ्हो अत्थं न जानाति, मूळ्हो धम्मं न पस्सति ।

अन्धतमं तदा होति, यं मोहो सहते नरं ति ॥

एव पि, तत्रासया ति - परिस्सया । 20

वुत्तं हेतं भगवता—‘तयो खो, महाराज, पुरिसस्स^२ धम्मा
 अज्झत्तं उप्पज्जमाना उप्पज्जन्ति अहिताय दुक्खाय अफासुविहाराय ।
 कतमे तयो? लोभो खो, महाराज, पुरिसस्स धम्मो अज्झत्तं उप्पज्ज-
 मानो उप्पज्जति अहिताय दुक्खाय अफासुविहाराय; दोसो खो, महा-
 राज .. पे० . मोहो खो, महाराज, पुरिसस्स धम्मो अज्झत्तं उप्पज्ज- 25
 मानो उप्पज्जति अहिताय दुक्खाय अफासुविहाराय । इमे खो, महाराज,
 तयो पुरिसस्स धम्मा अज्झत्तं उप्पज्जमाना उप्पज्जन्ति अहिताय दुक्खाय
 अफासुविहाराय ।

लोभो दोसो च मोहो च, पुरिसं पापचेतसं ।
हिसन्ति अत्तसम्भूता, तचसार व सम्फल ति ॥

एवं पि, तत्रासया ति - परिस्सया ।

वुत्तं हेत भगवता -

5 “रागो^१ च दोसो च^२ इतोनिदाना,
अरती रती लोमहंसो इतोजा ।
इतो समुट्ठाय मनोवितक्का,
कुमारका धङ्कमिवोस्सजन्ती^३” ति ॥

एव पि, तत्रासया ति - परिस्सया ।

10 परिस्सयानं सहिता ति । परिस्सये सहिता आराधिता^४ अज्झोत्थ-
रिता परियादिता^५ पटिनिस्सता^६ ति - परिस्सयान सहिता । अछम्भी
B. 253 ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो अभीरु^७ अछम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीन-
भयभेरवो विगतलोमहसो विहरती ति - परिस्सयान सहिता अछम्भी
एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

15 “चातुद्दिसो अप्पटिघो च होति,
सन्तुस्समानो इतरीतरेन ।
परिस्सयानं सहिता अछम्भी
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

९. दुस्सङ्गहा पब्बजिता पि एके,
20 अथो गहट्ठा घरमावसन्ता ।
अप्पोस्सुक्को परपुत्तेसु हुत्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

दुस्सङ्गहा पब्बजिता पि एके ति । पब्बजिता पि इधेकच्चे
निस्सये पि दिव्यमाने उट्ठेसे पि दिव्यमाने परिपुच्छाय पि दिव्यमाने^८
25 चीवरे पि दिव्यमाने पत्ते पि दिव्यमाने लोहथालके पि दिव्यमाने धम्म-

१-१ रागो दोसो च मोहो च-स्या० । २. धकमिवोस्सजन्ती-स्या० । ३.
अगधिता-स्या० । ४-४ पीळवा घातवा-स्या० । ५ अभिरु-स्या० । ६. दिव्यमानाय-
स्या० ।

करणे^१ पि दिव्यमाने परिस्सावने पि दिव्यमाने थविके^२ पि दिव्यमाने^३
उपाहने पि दिव्यमाने कायबन्धने पि दिव्यमाने न सुणन्ति न
सोतं ओदहन्ति न अञ्जाचित्त उपट्टपेन्ति, अनस्सवा अवचनकरा
पटिलोमवुत्तिनो अञ्जेनेव मुखं करोन्ती ति - दुस्सङ्गहा पब्बजिता
पि एके ।

5

अथो गहट्टा घरमावसन्ता ति । गहट्टा पि इधेकच्चे हत्थिम्हि
पि दिव्यमाने . पे० . रथे पि खेत्ते पि वत्थुम्हि पि हिरञ्जे पि सुवण्णे
पि दिव्यमाने गामे पि . निगमे^३ पि^३ नगरे पि रट्टे^३ पि^३ जनपदे पि
दिव्यमाने न सुणन्ति न सोत ओदहन्ति न अञ्जाचित्त उपट्टपेन्ति, अन-
स्सवा अवचनकरा पटिलोमवुत्तिनो अञ्जेनेवमुखं करोन्ती ति - अथो 10
गहट्टा घरमावसन्ता ।

अप्पोस्सुक्को परपुत्तेसु हुत्वा ति । अत्तान ठपेट्वा सब्बे
इमस्मि अत्थे परपुत्ता^४ । तेसु परपुत्तेसु अप्पोस्सुक्को हुत्वा अब्यावटो
हुत्वा अनपेक्खो हुत्वा ति - अप्पोस्सुक्को परपुत्तेसु हुत्वा एको चरे
खगविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

15

“दुस्सङ्गहा पब्बजिता पि एके,
अथो गहट्टा घरमावसन्ता ।
अप्पोस्सुक्को परपुत्तेसु हुत्वा,
एको चरे खगविसाणकप्पो” ति ॥

B. 21

१०. ओरोपयित्वा^५ गिहिब्यञ्जनानि, 20
सञ्छिन्नपत्तो यथा कोविळारो ।
छेत्वान वीरो गिहिबन्धनानि,
एको चरे खगविसाणकप्पो ॥

ओरोपयित्वा गिहिब्यञ्जनानी ति । गिहिब्यञ्जनानि वुच्चन्ति
केसा च मस्सू च माला च गन्धं च विलेपनं च आभरणं च पिलन्धनं^६ च 25
वत्थं च पारुपन च वेठनं^७ च उच्छादनं परिमद्दं न्हापनं सम्बाहनं आदासं

१ धम्मकरके - स्या० । २-२ कुञ्चिकाय पि दिव्यमानाय - स्या० । ३-३ स्या०
पोत्थके नत्थि । ४ वुत्ता - स्या० । ५. वीरोपयित्वा - स्या०, एवमुपरि पि । ६ पिलन्धन -
स्या० । ७ वेठन - स्या० ।

अञ्जनं मालागन्धविलेपनं^१ मुखचुण्णं^२ मुखलेपनं हृत्थबन्धं^३ सिखाबन्ध
दण्डं नाळिकं खग्ग छत्त चित्रुपाहनं^४ उण्हीस मणिं^५ वाळवीजनिं^६ ओदा-
तानि वत्थानि दीघदसानि^७ इति वा । ओरोपयित्वा गिहिब्यञ्जनानी
ति । गिहिब्यञ्जनानि^८ ओरोपयित्वा^९ समोरोपयित्वा^{१०} निक्खपित्वा
५ पटिपस्सम्भयित्वा^{११} ति - ओरोपयित्वा गिहिब्यञ्जनानि ।

सञ्छिन्नपत्तो यथा कोविळारो ति । यथा कोविळारस्स पत्तानि
छिन्नानि^{१२} सञ्छिन्नानि पतितानि परिपतितानि, एवमेव तस्स पच्चेक-
सम्बुद्धस्स गिहिब्यञ्जनानि छिन्नानि सञ्छिन्नानि पतितानी ति -
सञ्छिन्नपत्तो यथा कोविळारो ।

१० छेत्वान वीरो गिहिबन्धनानी ति । वीरो^{१३} ति^{१४} । वीरियवा ति
वीरो, पहू ति वीरो, विसवी ति वीरो, अलमत्तो ति वीरो, सूरु ति वीरो,
विक्कन्तो अभीरू अच्छम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीनभयभेरवो ति
वीरो, विगतलोमहसो ति वीरो ।

१५ विरतो^{१५} इध सब्बपाकेहि^{१६},
निरयदुक्खं अतिच्च वीरियवा सो ।
सो वीरियवा पधानवा,
धीरो तादि पवुच्चते^{१७} तथत्ता ॥

B 255

गिहिबन्धनानि वुच्चन्ति पुत्ता च भरिया च दासा च दासी च
अजेळका च कुक्कुटसूकरा च हत्थिगवास्सवळवा च खेत्त च वत्थु च
२० हिरञ्च च सुवण्ण च गामनिगमराजधानियो च रट्टं च जनपदो च कोसो
च कोट्टागारं च, यं किञ्चि रजनीयवत्थु ।

छेत्वान वीरो गिहिबन्धनानी ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो वीरो
गिहिबन्धनानि छिन्दित्वा समुच्छिन्दित्वा जहित्वा विनोदेत्वा व्यन्ती-
करित्वा अनभाव गमेत्वा ति - छेत्वान वीरो गिहिबन्धनानि एको चरे
२५ खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

१ मालाविलेपन - स्या० । २-२ मुखचुण्णक मुखलेप हृत्थबद्धन - स्या० । ३ उपा-
हना - स्या० । ४-४ मणि वालविजनी - स्या० । ५ दीघरस्सानि - स्या० । ६ स्या० पोत्थके
नत्थि । ७ वीरोपेत्वा - स्या० । ८. पटिपस्सम्भयित्वा - स्या० । ९. सीनानि - स्या० । १०-१०.
स्या० पोत्थके नत्थि । ११-११ आरतो इधेव सब्बपापकेहि - स्या० । १२ वुच्चते - स्या० ।

“ओरोपयित्वा गिहिव्यञ्जनानि,
सञ्छिन्नपत्तो यथा कोविळारो,
छेतवान वीरो गिहिवन्धनानि ।
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

पठमो वग्गो ।

द्वुतियो वग्गो

११. सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा^१ ॥

5

सचे लभेथ निपकं सहायं ति । सचे निपक पण्डित पञ्चवन्तं बुद्धिमन्तं ब्राण विभावि मेधावि सहायं लभेय्य पटिलभेय्य अधिगच्छेय्य विन्देय्या ति – सचे लभेथ निपक सहाय । 10

सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ति । सद्धिं चरं ति । एकतो चर । साधुविहारिं ति । पठमेन पि ज्ञानेन साधुविहारि दुतियेन पि ज्ञानेन . ततियेन पि ज्ञानेन . चतुत्थेन पि ज्ञानेन साधुविहारि, मेत्ताय पि चेतो-विमुत्तिया साधुविहारि, करुणाय पि मुदिताय पि . उपेक्खाय पि चेतो-विमुत्तिया साधुविहारि, आकासानञ्चायतनसमापत्तिया पि साधुविहारि, विञ्जाणञ्चायतनसमापत्तिया पि पे० आकिञ्चञ्चायतनसमापत्तिया पि.. पे० नेवसञ्जानासञ्चायतनसमापत्तिया पि साधुविहारि, निरोधासमापत्तिया पि साधुविहारि, फलसमापत्तिया पि साधुविहारि । धीरं ति । धीर पण्डितं पञ्चवन्त बुद्धिमन्त ब्राण विभावि मेधावि ति – सद्धि चर साधुविहारि धीरं । 20

अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानी ति । परिस्सया ति । द्वे परिस्सया – पाकटपरिस्सया च पटिच्छन्नपरिस्सया च . पे० . इमे वुच्चन्ति पाकट-परिस्सया . पे० इमे वुच्चन्ति पटिच्छन्नपरिस्सया पे० . एवं पि, तत्रासया ति – परिस्सया । अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानी ति । सब्बे 25

परिस्सये अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा परियादियित्वा मद्धित्वा
ति - अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि ।

चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो तेन निपक्केन
पण्डितेन पञ्चवन्तेन बुद्धिमन्तेन जाणिना विभाविना मेधाविना
5 सहायेन सद्धि अत्तमनो तुट्टमनो हट्टमनो पहट्टमनो उदग्गमनो मुदित-
मनो^१ चरेय्य विहरेय्य^२ इरियेय्य वत्तेय्य पालेय्य यपेय्य यापेय्या ति -
चरेय्य तेनत्तमनो । सतीमा ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो सतिमा होति
परमेन सतिनेपक्केन समन्नागतो, चिरकतं पि चिरभासित पि
सरिता अनुस्सरिता ति - चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा । तेनाह सो
10 पच्चेकसम्बुद्धो -

“सचे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चर साधुविहारि धीर ।
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि,
चरेय्य तेनत्तमनो सतीमा” ति ॥

15 १२. नो चे लभेथ निपकं सहायं,
सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ।
राजा व रट्टं विजितं पहाय,
एको चरे खग्गविसाणकण्पो ॥

नो चे लभेथ निपकं सहायं ति । नो चे निपकं पण्डित पञ्च-
20 वन्तं बुद्धिमन्तं जाणि विभावि मेधावि सहायं लभेय्य पटिलभेय्य अधि-
गच्छेय्य विन्देय्या ति - नो चे लभेथ निपकं सहायं ।

B 257

सद्धिं चरं साधुविहारि धीरं ति । सद्धिं चरं ति । एकतो चरं ।
साधुविहारिं ति । पठमेन पि ज्ञानेन साधुविहारि .. पे० .. निरोध-
समापत्तिया पि साधुविहारि, फलसमापत्तिया पि साधुविहारि । धीरं
25 ति । धीर पण्डित पञ्चवन्तं बुद्धिमन्तं जाणि विभावि मेधाविं ति - सद्धि
चर साधुविहारि धीरं ।

राजा व रट्टं विजितं पहाया ति । राजा खत्तियो मुद्धाभिसित्तो
विजितसङ्गामो निहतपच्चामित्तो लद्धाधिप्पायो परिपुण्णकोसकोट्टागारो^३

१. पमुदितमनो - स्या० । २ विचरेय्य - स्या० । ३ परिपुण्णकोट्टागारो - स्या० ।

रट्टु च जनपद च कोस च कोट्टागारं च पहूतहिरञ्जसुवण्ण नगरं
 च परिच्चजित्वा केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा
 अगारस्सा अनगारियं पब्बजित्वा अकिञ्चनभावं उपगन्त्वा एको चरति
 विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेति । एवं पच्चेकसम्बुद्धो
 पि सब्ब घरावासपलिबोधं छिन्दित्वा पुत्तदारपलिबोधं छिन्दित्वा जाति- 5
 पलिबोधं छिन्दित्वा मित्तामच्चपलिबोधं छिन्दित्वा केसमस्सु ओहारेत्वा
 कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्सा अनगारियं पब्बजित्वा अकि-
 ञ्चनभावं उपगन्त्वा एको चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति
 यापेती ति — राजा व रट्टु विजितं पहाय एको चरे खग्विसाणकप्पो ।
 तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो — 10

“नो चे लभेथ निपक सहायं,
 सद्धि चर साधुविहारि धीर ।
 राजा व रट्टुं विजितं पहाय,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

१३. अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं, 15
 सेट्टा समा सेवितब्बा सहाया ।
 एते अलद्धा अनवज्जभोजी,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं ति । अद्धा ति । एकसवचनं निस्सं-
 सयवचनं निक्कल्लवचनं अट्टेज्जवचनं अट्टेब्बहकवचनं नियोगवचनं अपण्णक- 20
 वचनं अविरद्धवचनं^१ अवत्थापनवचनमेतं^२ — अद्धा ति । सहायसम्पदं ति ।
 सहायसम्पदा वुच्चति यो सो सहायो असेक्खेन सीलक्खन्धेन समन्नागतो
 होति, असेक्खेन समाधिकक्खन्धेन असेक्खेन पञ्जाक्खन्धेन . असेक्खेन
 विमुत्तिक्खन्धेन असेक्खेन विमुत्तिजाणदस्सनक्खन्धेन समन्नागतो
 होति । अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं ति । सहायसम्पदं पसंसाम थोमेम 25
 कित्तेम वण्णेमा ति — अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं ।

सेट्टा समा सेवितब्बा सहाया ति । सेट्टा होन्ति सहाया सीलेन
 समाधिना पञ्जाय विमुत्तिया विमुत्तिजाणदस्सनेन, समा सदिसा^३ होन्ति

सहाया सीलेन समाधिना पञ्जाय विमुत्तिया विमुत्तिजाणदस्सनेन । सेट्ठा वा सहाया सदिसा वा सहाया सेवितब्बा भजितब्बा पयिरुपासितब्बा परिपुच्छितब्बा परिपञ्चितब्बा ति - सेट्ठा समा सेवितब्बा सहाया ।

एते अलद्धा अनवज्जभोजी ति । अत्थि पुग्गलो सावज्जभोजी
 5 अत्थि पुग्गलो अनवज्जभोजी ति । कतमो च पुग्गलो सावज्जभोजी ?
 इधेकच्चो पुग्गलो कुहनाय लपनाय नेमित्तिकताय^१ निप्पेसिकताय
 लाभेन लाभं निजिगीसनताय^२ दारुदानेन वेळुदानेन पत्तदानेन पुप्फदानेन
 फलदानेन^३ सिनानदानेन चुण्णदानेन मत्तिकादानेन दन्तकट्टदानेन मुखो-
 दकदानेन चाटुकम्यताय^४ मुग्गसूप्यताय^५ पारिभट्टयताय पीठमट्टिकताय^६
 10 वत्थुविज्जाय तिरच्छानविज्जाय अङ्गविज्जाय नक्खत्तविज्जाय दूत-
 गमनेन पहिणगमनेन^७ जङ्घपेसनियेन वेज्जकम्मेन नवकम्मेन^८ पिण्ड-
 पटिपिण्डकेन दानानुप्पदानेन, अधम्मेन विसमेन लद्धा लभित्वा अधि-
 गन्त्वा विन्दित्वा पटिलभित्वा जीविक कप्पेति । अयं वुच्चति पुग्गलो
 सावज्जभोजी ।

15 कतमो च पुग्गलो अनवज्जभोजी ? इधेकच्चो पुग्गलो न कुह-
 नाय न लपनाय न नेमित्तिकताय न निप्पेसिकताय न लाभेन लाभ निजि-
 गीसनताय न दारुदानेन न वेळुदानेन न पत्तदानेन न पुप्फदानेन न फल-
 दानेन न सिनानदानेन न चुण्णदानेन न मत्तिकादानेन न दन्तकट्टदानेन न
 मुखोदकदानेन न चाटुकम्यताय न मुग्गसूप्यताय न पारिभट्टयताय न
 B. 259 20 पीठमट्टिकताय न वत्थुविज्जाय न तिरच्छानविज्जाय न अङ्गविज्जाय न
 नक्खत्तविज्जाय न दूतगमनेन न पहिणगमनेन न जङ्घपेसनियेन न वेज्ज-
 कम्मेन न नवकम्मेन न पिण्डपटिपिण्डकेन न दानानुप्पदानेन, धम्मेन
 समेन लद्धा लभित्वा अधिगन्त्वा विन्दित्वा पटिलभित्वा जीविक कप्पेति ।
 अयं वुच्चति पुग्गलो अनवज्जभोजी ।

25 एते अलद्धा अनवज्जभोजी ति । एते अनवज्जभोजी अलद्धा
 अलभित्वा अनधिगन्त्वा अविन्दित्वा अप्पटिलभित्वा ति - एते अलद्धा
 अनवज्जभोजी एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

१ नेमित्तिकताय - स्या० । २ निजिगीसनताय - स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।
 ४-४ पाटुकम्यताय मुग्गसूपताय - स्या० । ५ परपिट्टिमसिकताय - स्या० । ६ पहीनगम-
 नेन - स्या० । ७ दूतकम्मेन - स्या० ।

“अद्धा पसंसाम सहायसम्पदं,
सेट्ठा समा सेवितब्बा सहाया ।
एते अलद्धा अनवज्जभोजी,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

१४. दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि,
कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानि ।
सङ्खट्टयन्तानि दुवे भुजस्मिं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

5

दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानी ति । दिस्वा पस्सित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभाजयित्वा विभूत कत्वा । सुवण्णस्सा ति । जातरूपस्स । 10
पभस्सरानी ति । परिसुद्धानि परियोदातानी ति – दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि ।

कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानी ति । कम्मारपुत्तो वुच्चति सुवण्णकारो । कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानी ति । कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानि सुकतानि सुपरिकम्मकतानी^१ ति – कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानि । 15

सङ्खट्टयन्तानि दुवे भुजस्मिं ति । भुजो वुच्चति हत्थो । यथा एकस्मिं हत्थे द्वे नूपुरानि^२ घट्टेन्ति^३, एवमेव सत्ता तण्हावसेन दिट्ठिवसेन निरये घट्टेन्ति, तिरच्छानयोनियं घट्टेन्ति, पेत्तिविसये घट्टेन्ति, मनुस्सलोके घट्टेन्ति, देवलोके घट्टेन्ति, गतिया गति उपपत्तिया उपपत्ति पटिसन्धिया पटिसन्धि भवेन भव ससारेण संसारं वट्टेन वट्ट घट्टेन्ति सङ्खट्टेन्ति^४ सङ्खट्टेन्ता^५ चरन्ति विहरन्ति इरियन्ति वत्तेन्ति पालेन्ति यपेन्ति यापेन्ती ति – सङ्खट्टयन्तानि दुवे भुजस्मिं एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो –

B 260

20

“दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि,
कम्मारपुत्तेन सुनिट्ठितानि ।
सङ्खट्टयन्तानि दुवे भुजस्मिं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ॥

25

१ सुपरिकम्मानी - स्या० । २-२ धुवरानि घट्टेन्ति - स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

१५. एवं दुतीयेन सहा^१ ममस्स,
वाचाभिलापो अभिसज्जना वा ।
एतं भयं आयतिं पेक्खमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

5 एवं दुतीयेन सहा ममस्सा ति । तण्हादुतियो वा होति पुग्गल-
दुतियो वा । कथं तण्हादुतियो होति ? तण्हा ति रूपतण्हा पे० .
धम्मतण्हा । यस्सेसा तण्हा अप्पहीना, सो वुच्चति तण्हादुतियो ।

तण्हादुतियो पुरिसो, दीघमद्धान ससर ।
इत्थभावञ्जथाभाव, ससार नातिवत्तती ति ॥

10 एवं तण्हादुतियो वा होति ।

कथं पुग्गलदुतियो होति ? इधेकच्चो न अत्थहेतु^२ न कारणहेतु
उद्धतो अवूपसन्तचित्तो एकस्स वा दुतियो होति, द्विन्न वा ततियो होति,
तिण्णं वा चतुत्थो होति । तत्थं बहुं सम्फप्पलापं पलपति, सेय्यथिद^३ -
राजकथं चोरकथं महामत्तकथं सेनाकथं भयकथं युद्धकथं अन्नकथं पान-
15 कथं वत्थकथं सयनकथं मालाकथं गन्धकथं जातिकथं यानकथं गामकथं
निगमकथं नगरकथं जनपदकथं इत्थिकथं सूरकथं विसिखाकथं कुम्भ-
ट्टानकथं पुब्बपेतकथं^४ नानत्तकथं^५ लोकक्खायिकं समुद्दक्खायिकं इति-
B. 261 भवाभवकथं कथेति^६ । एवं पुग्गलदुतियो होती ति - एवं दुतीयेन सहा
ममस्स ।

20 वाचाभिलापो अभिसज्जना वा ति । वाचाभिलापो वुच्चति
वात्तिस^७ तिरच्छानकथा, सेय्यथिदं - राजकथं पे० . इतिभवाभवकथं ।
अभिसज्जना वा ति । द्वे सज्जना - तण्हासज्जना च दिट्ठिसज्जना च
... पे० अयं तण्हासज्जना .. पे० . अयं दिट्ठिसज्जना ति - वाचाभि-
लापो अभिसज्जना वा ।

25 एतं भयं आयतिं पेक्खमानो ति । भयं ति । जातिभयं जराभयं
व्याधिभयं मरणभयं राजभयं चोरभयं अग्निभयं उदकभयं अत्तानुवादभयं
परानुवादभयं दण्डभयं दुग्गतिभयं ऊमिभयं कुम्भिलभयं आवट्टभयं

१ सह - म० । २ अत्तहेतु - स्या० । ३ सेय्यथिद - स्या० । ४-४ स्या० पौत्थके
नत्थि । ५ इति वा कथेति - स्या० । ६ वत्तिस - स्या० ।

सुसुमारभयं^१ आजीवकभयं^२ असिलोकभयं परिससारज्जभयं मदनभयं^३
भयानकं छम्भितत्तं लोमहंसो चेतसो उब्बेगो उत्रासो । एतं भयं आयतिं
पेक्खमानो ति । एतं भय आयति पेक्खमानो दक्खमानो ओलोकयमानो
निज्जायमानो उपपरिक्खमानो ति — एतं भय आयति पेक्खमानो एको
चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो —

5

“एवं दुतीयेन सहा ममस्स,
वाचाभिलापो अभिसज्जना वा ।
एत भयं आयति पेक्खमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ॥

१६. कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा,
विरूपरूपेण मथेन्ति चित्तं ।
आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

10

कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे
कामा — वत्थुकामा च किलेसकामा च पे० इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा 15
.. पे०. इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । चित्रा ति । नानावण्णा रूपा
नानावण्णा सद्दा नानावण्णा गन्धा नानावण्णा रसा नानावण्णा फोट्टुब्बा
इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया । मधुरा ति ।
वुत्त हेतं भगवता — “पञ्चमे, भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खु-
विञ्जेय्या रूपा इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया, सोत- 20
विञ्जेय्या सद्दा .. पे०. . घानविञ्जेय्या गन्धा .. जिब्हाविञ्जेय्या रसा .
कायविञ्जेय्या फोट्टुब्बा इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रज-
नीया । इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । यं खो, भिक्खवे, इमे
पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, इद वुच्चति कामसुखं
मिळ्हसुखं पुथुज्जनसुखं अनरियसुखं, न सेवित्तव्वं न भावेत्तव्वं^३ न बहुली- 25
कात्तव्वं, ‘भायित्तव्वं एतस्स सुखस्सा’ ति वदामी” ति — कामा हि चित्रा
मधुरा मनोरमा ति । मनो ति । यं चित्तं .. पे० .. तज्जा मनोविञ्जाण-

25

धातु। मनो रमेन्ति थोमेन्ति तोसेन्ति पहासेन्ती ति—कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा।

विरूपरूपेण मथेन्ति चित्तं ति। नानावर्णेहि रूपेहि ... पे०
नानावर्णेहि फोटुब्बेहि चित्तं मथेन्ति तोसेन्ति^१ पहासेन्ती^२ ति—विरूप-
रूपेण मथेन्ति चित्तं।

आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा ति। वृत्त हेतं भगवता—“को च, भिक्खवे, कामान आदीनवो ? इध, भिक्खवे, कुलपुत्तो येन सिप्पट्टानेन जीविकं कप्पेति, यदि मुद्दाय^३ यदि गणनाय यदि सङ्घानेन^४ यदि कसिया यदि वणिज्जाय यदि गोरक्खेन यदि इस्सत्थेन^५ यदि राजपोरिसेन यदि सिप्पञ्जतरेन^६, सीतस्स पुरक्खतो उण्हस्स पुरक्खतो डसमकसवातात्तप-
सरीसपसम्फस्सेहि सम्फस्समानो^७ खुप्पिपासाय मीयमानो, अय, भिक्खवे, कामान आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामा-
धिकरणं कामानमेव हेतु।

“तस्स चे, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स एव उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा नाभिनिप्फज्जन्ति, सो सोचति किलमति परिदेवति उरत्ताळि कन्दति, सम्मोह आपज्जति—‘मोघ वत मे उट्ठान, अफलो वत मे वायामो’ ति। अय पि, भिक्खवे, कामान आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु।

B 263

“तस्स चे, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स एव उट्ठहतो घटतो वायमतो ते भोगा अभिनिप्फज्जन्ति, सो तेस भोगानं आरक्खाधिकरण दुक्ख दोमनस्स पटिसंवेदेति—‘किन्ति मे भोगे नेव राजानो हरेय्यु, न चोरा हरेय्यु, न अग्गि डहेय्य, न उदक वहेय्य, न अप्पिया दायादा हरेय्यु’ ति। तस्स एव आरक्खतो गोपयतो ते भोगे राजानो वा हरन्ति चोरा वा हरन्ति अग्गि वा डहति उदक वा वहति अप्पिया वा दायादा हरन्ति। सो सोचति .. पे०.. सम्मोहं आपज्जति—‘य पि मे अहोसि तं पि नो नत्थी’ ति। अयं पि, भिक्खवे, कामान आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु।

१ तासेन्ति—स्या०। २ पहापेन्ति—स्या०। ३ मुद्दाय—स्या०। ४ सखाय—
स्या०। ५ इस्सट्ठेन—स्या०। ६ सिप्पायतनेन—स्या०। ७ सिस्समानो—स्या०।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु राजानो पि राजूहि विवदन्ति, खत्तिया ति खत्तियेहि विवदन्ति, ब्राह्मणा पि ब्राह्मणेहि विवदन्ति, गहपती पि गहपतीहि विवदन्ति, माता पि पुत्तेन विवदति, पुत्तो पि मातरा विवदति, पिता पि पुत्तेन विवदति, पुत्तो पि पितरा विवदति, भाता पि भगिनिया विवदति, भगिनी पि भातरा विवदति, सहायो पि सहायेन विवदति । ते तत्थ कलह्विग्गह-
विवादापन्ना^१ अञ्जमञ्ज पाणीहि पि उपक्कमन्ति लेड्डुहि पि उपक्क-
मन्ति दण्डेहि पि उपक्कमन्ति सत्थेहि पि उपक्कमन्ति । ते तत्थ मरणं
पि निगच्छन्ति मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदी-
नवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामान-
मेव हेतु ।

“पुन चपर, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु असिचम्म गहेत्वा धनुकलाप सन्नय्हित्वा उभतोव्यूळ्ह^२ सङ्गामं पक्खन्दन्ति, उसूसु पि खिप्पमानेसु सत्तीसु पि खिप्पमानासु असीसु पि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहि पि विज्जन्ति सत्तीहि पि विज्जन्ति असिना पि^३ सीस छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामान आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु ।

“पुन चपर, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु असिचम्म गहेत्वा धनुकलाप सन्नय्हित्वा अद्दावलेपना उपकारियो पक्खन्दन्ति, उसूसु पि खिप्पमानेसु सत्तीसु पि खिप्पमानासु, असीसु पि विज्जोतलन्तेसु । ते तत्थ उसूहि पि विज्जन्ति सत्तीहि पि विज्जन्ति छकणकायं^४ पि ओसिञ्चन्ति अभिवग्गेन पि ओमद्दन्ति असिना पि सीस छिन्दन्ति । ते तत्थ मरणं पि निगच्छन्ति मरणमत्तं पि दुक्खं । अयं पि, भिक्खवे, कामान आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदान कामाधिकरण कामानमेव हेतु सन्धि पि छिन्दन्ति निल्लोपं पि हरन्ति^५ एकागारिकं पि

१ कलह्विवादापन्ना—स्या० । २ उभतोव्यूळ्ह—स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

४ छकणटिया—स्या० । ५ निहरन्ति—स्या० ।

करोन्ति परिपन्थे पि तिष्ठन्ति परदारं पि गच्छन्ति । तमेनं राजानो गहेत्वा
विविधा कम्मकारणा^१ कारेन्ति - कसाहि पि ताळेन्ति, वेत्तेहि^२ पि
ताळेन्ति, अड्डुदण्डकेहि पि ताळेन्ति, हत्थं पि छिन्दन्ति .. पे०
असिना पि सीस छिन्दन्ति । ते तत्थ मरण पि निगच्छन्ति मरणमत्त पि
5 दुक्ख । अयं पि, भिक्खवे, कामानं आदीनवो सन्दिट्ठिको दुक्खक्खन्धो
कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामानमेव हेतु ।

“पुन चपरं, भिक्खवे, कामहेतु कामनिदानं कामाधिकरणं कामा-
नमेवहेतु कायेन दुच्चरितं चरन्ति वाचाय दुच्चरित चरन्ति मनसा
दुच्चरितं चरन्ति । ते कायेन दुच्चरितं चरित्वा वाचाय दुच्चरित
10 चरित्वा मनसा दुच्चरितं चरित्वा कायस्स भेदा परं मरणा अपायं
दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जन्ति । अयं पि, भिक्खवे, कामानं
आदीनवो सम्परायिको दुक्खक्खन्धो कामहेतु कामनिदानं कामाधि-
करण कामानमेव हेतु” ।

आदीनवं कामगुणेषु दिस्वा ति । कामगुणेषु आदीनवं दिस्वा
15 पस्सित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं क्त्वा ति - आदी-
नवं कामगुणेषु दिस्वा एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेक-
सम्बुद्धो -

“कामा हि चित्रा मधुरा मनोरमा,
विरूपरूपेण मथेन्ति चित्तं ।

20 आदीनव कामगुणेषु दिस्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

B. 265

१७. ईती च गण्डो च उपह्वो च,
रोगो च सल्लं च भयं च मेतं ।
एतं भयं कामगुणेषु दिस्वा,
25 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

ईती च गण्डो च उपह्वो च रोगो च सल्लं च भयं च मेतं ति ।
वुत्तं हेत भगवता - “भयं ति, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचन । दुक्ख
ति, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचन । रोगो ति, भिक्खवे, कामानमेतं

अधिवचनं । गण्डो ति, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । सल्लं^१ ति,
 भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । सङ्गो^२ ति, भिक्खवे, कामानमेतं
 अधिवचनं । पङ्को ति, भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । गब्भो ति,
 भिक्खवे, कामानमेतं अधिवचनं । कस्मा^३ च, भिक्खवे, भयं ति कामान-
 5 मेतं अधिवचनं ? यस्मा च कामरागरत्तायं, भिक्खवे, छन्दरागविनि-
 बद्धो^४ दिट्ठधम्मिका पि भया न परिमुच्चति, सम्परायिका पि भया न
 परिमुच्चति, तस्मा भयं ति कामानमेतं अधिवचनं । कस्मा च, भिक्खवे,
 दुक्खं ति रोगो ति ... गण्डो ति ... सल्लं ति . सङ्गो ति ... पङ्को
 ति .. गब्भो ति कामानमेतं अधिवचनं ? यस्मा च कामरागरत्तायं,
 भिक्खवे, छन्दरागविनिबद्धो दिट्ठधम्मिका पि गब्भा न परिमुच्चति,
 10 सम्परायिका पि गब्भा न परिमुच्चति, तस्मा गब्भो ति कामानमेतं
 अधिवचनं” ति ।

भयं^५ दुक्खं च रोगो च, गण्डो^६ सल्लं च सङ्गो च^७ ।

पङ्को^८ गब्भो च उभयं^९, एते कामा पवुच्चन्ति ॥

यत्थ सत्तो पृथुज्जनो ॥

15

ओत्तिण्णो सातरूपेण, पुन^{१०} गब्भाय गच्छति^{११} ।

यतो^{१२} च भिक्खु आतापी, सम्पजञ्च न रिच्चति^{१३} ॥

सो इमं पलिपथं दुग्गं, अतिककम्म तथाविधो^{१४} ।

पजं जातिजरूपेत, फन्दमानं अवेक्खती ति ॥

ईती च गण्डो च उपद्दो च रोगो च सल्लं च भयं 20
 च मेत ।

एतं भयं कामगुणेषु दिस्वा ति । एतं भयं कामगुणेषु दिस्वा
 पस्सित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूतं कत्वा ति – एतं
 भयं कामगुणेषु दिस्वा एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो
 पच्चेकसम्बुद्धो –

B. 266

25

१. लग्ग – स्या० । २. सत्तो – स्या० ; एवमुपरि पि । ३. यस्मा – स्या० । ४
 छन्दरागविनिबद्धो – स्या० । ५. भयं च – स्या० । ६-६ स्या० पोत्थके नत्थि । ७-७ सत्तोपङ्को
 च उभयं – स्या० । ८-८. गब्भाय च निगच्छति – स्या० । ९-९. यतो च भिक्खवे भिक्खु
 ज्ञानञ्च न रिच्चति – स्या० । १०. तथाविध – स्या० ।

“ईती च गण्डो च उपद्द्वो च,
रोगो च सल्ल च भय च मेत ।
एत भय कामगुणेषु दिस्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

- 5 १८. सीतं च उण्हं च खुदं पिपासं,
वातातपे डंससरीसपे^१ च ।
सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

सीतं च उण्हं च खुदं पिपासं ति । सीतं ति । द्वीहि कारणेहि
10 सीतं होति - अब्भन्तरधातुप्पकोपवसेन^२ वा सीतं होति बहिद्धा उत्तुवसेन
वा सीतं होति । उण्हं ति । द्वीहि कारणेहि उण्हं होति - अब्भन्तर-
धातुप्पकोपवसेन वा उण्हं होति बहिद्धा उत्तुवसेन वा उण्हं होति । खुदा^३
वुच्चति छातको । पिपासा वुच्चति उदकपिपासा^४ ति - सीतं च उण्हं
च खुदं पिपासं ।

- 15 वातातपे डंससरीसपे चा ति । वाता ति । पुरत्थिमा वाता
पच्छिमा वाता उत्तरा वाता दक्खिणा वाता सरजा वाता अरजा वाता
सीता वाता उण्हा वाता परित्ता वाता अधिमत्ता वाता वेरम्भवाता
पक्खवाता^५ सुपण्णवाता तालपण्णवाता विधूपनवाता । आतपो वुच्चति
सूरियसन्तापो । डसा वुच्चन्ति पिङ्गलमक्खिका । सरीसपा वुच्चन्ति
20 अही ति - वातातपे डंससरीसपे च ।

सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा ति । अभिभवित्वा अज्झो-
त्थरित्वा परियादियित्वा मद्दित्वा ति - सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा
एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

B. 267

25

“सीतं च उण्हं च खुदं पिपासं,
वातातपे डंससरीसपे च ।
सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

१ डंससिरिसपे - स्या० । २ अब्भन्तरधातुपकोप० - स्या० । ३. खुदा - स्या० ।
४. उदकम्पी - स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

१९. नागो व यूथानि विवज्जयित्वा,
सञ्जातखन्धो पटुमी उळारो।
यथाभिरन्तं विहरे अरञ्चे,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

नागो व यूथानि विवज्जयित्वा ति । नागो वुच्चति हृत्थि- 5
नागो । पच्चेकसम्बुद्धो पि नागो । किकारणा पच्चेकसम्बुद्धो नागो ?
आगु न करोती ति नागो, न गच्छती ति नागो, न आगच्छती ति
नागो । कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो आगु न करोती ति नागो ? आगु
वुच्चति पापका अकुसला धम्मा सकिलेसिका पो नो भविका' सदरा
दुक्खविपाका आयति जातिजरामरणिया । 10

आगु न करोति किञ्चि लोके,
सब्बसंयोगे विसज्ज बन्धनानि ।
सब्बत्थ न सज्जति विमुत्तो',
नागो तादि पवुच्चते तथत्ता ॥

एवं सो पच्चेकसम्बुद्धो आगुं न करोती ति नागो । 15

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो न गच्छती ति नागो ? सो पच्चेक-
सम्बुद्धो न छन्दागति गच्छति, न दोसागति गच्छति, न मोहागति गच्छति,
न भयागति गच्छति, न रागवसेन गच्छति, न दोसवसेन गच्छति, न
मोहवसेन गच्छति, न मानवसेन गच्छति, न दिट्ठिवसेन गच्छति, न
उद्धच्चवसेन गच्छति, न विचिकिच्छावसेन गच्छति, न अनुसयवसेन 20
गच्छति, न वग्गेहि कप्पेहि' यायति नीयति' वुह्ति संहरीयति । एव सो
पच्चेकसम्बुद्धो न गच्छती ति नागो ।

कथं सो पच्चेकसम्बुद्धो न आगच्छती ति नागो ? सोतापत्ति-
मग्गेन ये किलेसा पहीना ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छति,
सकदागामिमग्गेन . पे० . अनागामिमग्गेन पे० . अरहत्तमग्गेन 25
ये किलेसा पहीना ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छति । एवं
सो पच्चेकसम्बुद्धो न आगच्छती ति नागो ।

नागो व यूथानि विवज्जयित्वा ति । यथा सो हत्थिनागो यूथानि विवज्जेत्वा परिवज्जेत्वा अभिनिवज्जेत्वा एको व अरञ्जवनमज्झोगाहेत्वा चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेति, पच्चेकसम्बुद्धो पि गणं विवज्जेत्वा^१ परिवज्जेत्वा अभिवज्जेत्वा एको^२ अरञ्जवन-
 5 पत्थानि पन्तानि सेनासनानि पटिसेवति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्यकानि पटिसल्लानसारूपानि । सो एको गच्छति एको तिट्ठति एको निसीदति एको सेय्य कप्पेति एको गामं पिण्डाय पविसति एको पटिक्कमति एको रहो निसीदति एको चङ्कम अधिट्ठाति एको चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती
 10 ति - नागो व यूथानि विवज्जयित्वा ।

सञ्जातखन्धो पदुमी उळारो ति । यथा सो हत्थिनागो सञ्जा-
 तखन्धो^१ सत्तरतनो वा होति अट्टरतनो वा, पच्चेकसम्बुद्धो पि सञ्जात-
 क्खन्धो असेक्खेन सीलक्खन्धेन असेक्खेन समाधिक्खन्धेन असेक्खेन
 पञ्चाक्खन्धेन असेक्खेन विमुत्तिक्खन्धेन असेक्खेन विमुत्तिजाणदस्सन-
 15 क्खन्धेन । यथा सो हत्थिनागो पदुमी, पच्चेकसम्बुद्धो पि सत्तहि बोज्झङ्ग-
 पुप्फेहि पदुमी, सतिसम्बोज्झङ्गपुप्फेन धम्मविचयसम्बोज्झङ्गपुप्फेन
 वीरियसम्बोज्झङ्गपुप्फेन पीतिसम्बोज्झङ्गपुप्फेन पस्सद्विसम्बोज्झङ्ग-
 पुप्फेन समाधिसम्बोज्झङ्गपुप्फेन उपेक्खासम्बोज्झङ्गपुप्फेन । यथा सो
 हत्थिनागो उळारो थामेन बलेन जवेन सूरेन, पच्चेकसम्बुद्धो पि उळारो
 20 सीलेन समाधिना पञ्चाय विमुत्तिया विमुत्तिजाणदस्सनेना ति -
 सञ्जातखन्धो पदुमी उळारो ।

यथाभिरन्तं विहरे अरञ्जे ति । यथा सो हत्थिनागो यथा-
 भिरन्तं अरञ्जे विहरति, पच्चेकसम्बुद्धो पि यथाभिरन्तं अरञ्जे विह-
 B. 269 रति । पठमेन पि ज्ञानेन यथाभिरन्तं अरञ्जे विहरति, दुत्तियेन पि
 25 ज्ञानेन .. ततियेन पि ज्ञानेन ... चतुत्थेन पि ज्ञानेन यथाभिरन्तं अरञ्जे
 विहरति, मेत्ताय पि चेतोविमुत्तिया यथाभिरन्तं अरञ्जे विहरति,
 करुणाय पि चेतोविमुत्तिया ... मुदिताय पि चेतोविमुत्तिया ... उपेक्खाय
 पि चेतोविमुत्तिया यथाभिरन्तं अरञ्जे विहरति; आकासानञ्चायतन-

समापत्तिया पि यथाभिरन्तं अरञ्जे विहरति, विञ्जाणञ्चायतनसमा-
पत्तिया पि . आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिया पि . नेवसञ्जाना-
सञ्जायतनसमापत्तिया पि . निरोधसमापत्तिया पि फलसमापत्तिया
पि यथाभिरन्तं अरञ्जे विहरती ति - यथाभिरन्तं विहरे अरञ्जे एको
चरे खगविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

5

“नागो व यूथानि विवज्जयित्वा,
सञ्जातखन्धो पदुमी उळारो ।
यथाभिरन्तं विहरे अरञ्जे,
एको चरे खगविसाणकप्पो” ति ॥

२०. अट्टानतं सङ्गणिकारतस्स,
यं फस्सये^१ सामयिकं विमुत्तिं ।
आदिच्चबन्धुस्स वचो निसम्म,
एको चरे खगविसाणकप्पो ॥

10

अट्टानतं सङ्गणिकारतस्स यं फस्सये सामयिकं विमुत्तिं ति ।
वुत्तं हेतं भगवता - “यावतानन्द, भिक्खु सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो 15
सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो, गणारामो गणरतो गणसम्मुदितो गणारामतं
अनुयुत्तो, यं त नेक्खम्मसुखं पविवेकसुख उपसमसुख सम्बोधिसुख, तस्स
सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छलाभी अकसिरलाभी ति - नेतं
ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्टो
विहरति, तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं । य त नेक्खम्मसुखं पविवेकसुखं 20
उपसमसुखं सम्बोधिसुखं, तस्स सुखस्स निकामलाभी भविस्सति अकिच्छ-
लाभी अकसिरलाभी ति - ठानमेतं विज्जति । यावतानन्द, भिक्खु
सङ्गणिकारामो सङ्गणिकरतो सङ्गणिकारामतं अनुयुत्तो, गणारामो
गणरतो गणसम्मुदितो गणारामतं अनुयुत्तो, सामायिक^२ वा कन्तं^३ चेतो-
विमुत्तिं उपसम्पज्ज विहरिस्सति, असामायिकं वा अकुप्पति - नेतं 25
ठानं विज्जति । यो च खो सो, आनन्द, भिक्खु एको गणस्मा वूपकट्टो विह-
रति, तस्सेतं भिक्खुनो पाटिकङ्खं सामायिक वा कन्तं चेतोविमुत्ति उप-

B 270

25

सम्पज्ज विहरिस्सति, असामायिकं वा अकुप्प ति, ठानमेतं विज्जती”
ति - अट्टानत सङ्गणिकारतस्स य फस्सये सामयिक विमुत्ति ।

आदिच्चबन्धुस्स वचो निसम्मा ति । आदिच्चो वुच्चति
सूरियो । सो गोतमो गोत्तेन । पच्चेकसम्बुद्धो पि गोतमो गोत्तेन ।
5 सो पच्चेकसम्बुद्धो सूरियस्स गोत्तजातको गोत्तबन्धु, तस्मा पच्चेक-
सम्बुद्धो आदिच्चबन्धु । आदिच्चबन्धुस्स वचो निसम्मा ति ।
आदिच्चबन्धुस्स वचन ब्यप्पथ देसन अनुसासन अनुसिट्ठ सुत्वा
सुणित्वा उग्गहेत्वा उपधारयित्वा उपलक्खयित्वा ति - आदिच्च-
बन्धुस्स वचो निसम्म एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो
10 पच्चेकसम्बुद्धो -

“अट्टानतं सङ्गणिकारतस्स,
यं फस्सये सामयिक विमुत्ति ।
आदिच्चबन्धुस्स वचो निसम्म,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

दुतियो वग्गो ।

ततियो वग्गो

15 २१. दिट्ठीविसूकानि उपातिवत्तो,
पत्तो नियामं पटिलद्धमग्गो ।
उप्पन्नजाणोम्हि अनञ्जनेय्यो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

दिट्ठीविसूकानि उपातिवत्तो ति । दिट्ठीविसूकानि वुच्चन्ति
20 वीसति वत्थुका सक्कायदिट्ठी । इध अस्सुतवा पृथुज्जनो अरियान अद-
B. 271 स्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसान
अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूप
अत्ततो समनुपस्सति रूपवन्त वा अत्तानं अत्तनि वा रूप रूपस्मि वा
अत्तानं, वेदन .. सञ्जं ... सङ्खारे विञ्जाण अत्ततो समनुपस्सति
25 विञ्जाणवन्तं वा अत्तानं अत्तनि वा विञ्जाणं विञ्जाणस्मि वा अत्तान ।
या एवरूपा दिट्ठी दिट्ठीगतं दिट्ठीगहन दिट्ठीकन्तारो दिट्ठीविसूकायिकं
दिट्ठीविप्फन्दितं दिट्ठीसंयोजनं गाहो पटिग्गाहो अभिनिवेसो परामासो

कुम्मग्गो मिच्छापथो मिच्छत्त तित्थायतन विपरियासग्गाहो^१ विपरीत-
ग्गाहो विपल्लासग्गाहो मिच्छागाहो, अयाथावकस्मि याथावक ति गाहो,
यावता द्वासट्ठि दिट्ठिगतानि – इमानि दिट्ठिविसूकानि । दिट्ठिविसूकानि^२
उपातिवत्तो ति । दिट्ठिविसूकानि उपातिवत्तो अतिक्कन्तो समतिक्कन्तो
वीतिवत्तो ति – दिट्ठिविसूकानि उपातिवत्तो ।

5

पत्तो नियामं पटिलद्धमग्गो ति । नियामा वुच्चन्ति चत्तारो
मग्गा, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो, सेय्यथिद – सम्मादिट्ठि सम्मासङ्कप्पो
सम्मावाचा सम्माकम्मन्तो सम्माआजीवो सम्मावायामो सम्मासति
सम्मासमाधि । चतूहि अरियमग्गेहि समन्नागतो नियाम पत्तो सम्पत्तो
अधिगतो फस्सितो सच्छिकतो ति – पत्तो नियामं । पटिलद्धमग्गो ति । 10
लद्धमग्गो पटिलद्धमग्गो अधिगतमग्गो फस्सितमग्गो सच्छिकतमग्गो
ति – पत्तो नियाम पटिलद्धमग्गो ।

उप्पन्नजाणोम्हि अनञ्जनेय्यो ति । तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स जाण
उप्पन्न समुप्पन्न निब्बत्त अभिनिब्बत्त पातुभूत । “सब्बे सङ्खारा अनिच्चा”
ति जाण उप्पन्न समुप्पन्नं निब्बत्तं अभिनिब्बत्त पातुभूत, “सब्बे सङ्खारा 15
दुक्खा” ति ... “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति . “यं किञ्चि समुदयधम्म सब्ब
तं निरोधधम्म” ति जाण उप्पन्न समुप्पन्न निब्बत्त अभिनिब्बत्त पातुभूत
ति – उप्पन्नजाणोम्हि । अनञ्जनेय्यो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो न
परनेय्यो न परप्पत्तियो^३ न परप्पच्चयो^३ न परपटिबद्धगू, यथाभूत
जानाति पस्सति असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो । “सब्बे सङ्खारा 20
अनिच्चा” ति न परनेय्यो न परप्पत्तियो न परप्पच्चयो न परपटि-
बद्धगू, यथाभूत जानाति पस्सति असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो ।
“सब्बे सङ्खारा दुक्खा” ति .. “सब्बे धम्मा अनत्ता” ति
पे० “य किञ्चि समुदयधम्म सब्ब तं निरोधधम्म” ति न
परनेय्यो न परप्पत्तियो न परप्पच्चयो न परपटिबद्धगू, यथाभूत 25
जानाति पस्सति असम्मूळ्हो सम्पजानो पटिस्सतो ति – उप्पन्न-
जाणोम्हि अनञ्जनेय्यो एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो
पच्चेकसम्बुद्धो –

25 B. 272

१ विपरियेसग्गाहो – स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ परपत्तियो न पर-
पच्चयो – स्या० ।

“दिट्ठीविसूकानि उपातिवत्तो,
पत्तो नियाम पटिलद्धमग्गो ।
उप्पन्नव्राणोम्हि अनञ्जनेय्यो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

- 5 २२. निल्लोलुपो निक्कुहो निष्पिपासो,
निम्मक्खो निद्धन्तकसावमोहो ।
निराससो^१ सब्बलोके भवित्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

निल्लोलुपो निक्कुहो निष्पिपासो ति । लोलुप्प वुच्चति तण्हा ।
10 यो रागो सारागो . पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । सा
लोलुप्पा तण्हा तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स पहीना उच्छिन्नमूला ताला-
वत्थुकता अनभावकता^२ आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा पच्चेकसम्बुद्धो
निल्लोलुपो ।

निक्कुहो ति । तीणि कुहनवत्थूनि - पच्चयपटिसेवनसङ्घातं
15 कुहनवत्थु, इरियापथसङ्घात कुहनवत्थु, सामन्तजप्पनसङ्घातं कुहनवत्थु ।

कतम पच्चयपटिसेवनसङ्घात कुहनवत्थु? इध गहपतिका
भिक्खुं निमन्तेन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्ज-
परिक्खारेहि । सो पापिच्छो इच्छापकतो अत्थिको चीवरपिण्डपात-
सेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारानं भिय्योकम्यत उपादाय
20 चीवरं पच्चक्खाति पिण्डपातं पच्चक्खाति सेनासनं पच्चक्खाति
गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारं पच्चक्खाति । सो एवमाह - “कि
समणस्स महग्घेन चीवरेण ! एतं सारुप्यं यं समणो सुसाना वा
सङ्कारकूटा वा पापणिका वा नन्तकानि उच्चिनित्वा सङ्घाटिकं^३
करित्वा^४ धारेय्य । किं समणस्स महग्घेन पिण्डपातेन ! एतं
25 सारुप्यं यं समणो उच्छाचरियाय पिण्डयालोपेण जीविकं कप्पेय्य । किं
समणस्स महग्घेन सेनासनेन ! एतं सारुप्यं यं समणो रुक्खमूलिको वा
अस्स सोसानिको^५ वा^६ अब्भोकासिको वा । किं समणस्स महग्घेन

B. 273

१ निरासयो - सी० । २ अनभावगता - स्या० । ३-३ सघाटि कत्वा - स्या० ।
४-४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारेन । एतं सारुप्यं यं सम्मणो पूत्तिमुत्तेन वा हरितकीखण्डेन^१ वा ओसधं^२ करेय्या^३” ति । तदुपादाय लूखं^४ चीवरं धारेति लूखं पिण्डपातं परिभुञ्जति^५ लूखं सेनासनं पटिसेवति लूखं गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारं पटिसेवति । तमेनं गहपतिका एवं जानन्ति — “अयं सम्मणो अप्पिच्छो सन्तुट्ठो पविवित्तो असंसट्ठो आरद्धवीरियो धुतवादो”^६ ति । भिय्यो^७ भिय्यो निमन्तेन्ति चीवरपिण्डपातसेनासनगिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारेहि । सो एवमाह — “तिण्ण सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहु पुञ्ज पसवति । सद्धाय सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहु पुञ्जं पसवति, देय्यधम्मस्स सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहु पुञ्ज पसवति, दक्खिण्येय्यान सम्मुखीभावा सद्धो कुलपुत्तो बहु पुञ्ज पसवति । तुम्हाकञ्चेवायं सद्धा अत्थि, देय्यधम्मो च सविज्जति, अहं च पटिग्गाहको । सचेहं^८ न पटिग्गहेस्सामि, एव तुम्हे पुञ्जेन परिबाहिरा भविस्सथ । न मय्हं^९ इमिना अत्थो । अपि च, तुम्हाकयेव^{१०} अनुकम्पाय पटिग्गण्हामी” ति । तदुपादाय बहु पि चीवर पटिग्गण्हाति, बहु पि पिण्डपात पटिग्गण्हाति, बहुं पि सेनासन पटिग्गण्हाति, बहुं पि गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खार पटिग्गण्हाति । या एवरूपा भाकुटिका भाकुटियं कुहना कुहायना कुहितत्तं — इदं^{११} पच्चयपटिसेवनसङ्घातं कुहनवत्थु ।

कतमं इरियापथसङ्घातं कुहनवत्थु ? इधेकच्चो पापिच्छो इच्छापकतो सम्भावनाधिप्पायो, “एव मं जनो सम्भावेस्सती” ति, गमनं सण्ठपेत्ति ठानं सण्ठपेत्ति निसज्जं^{१२} सण्ठपेत्ति सयनं^{१३} सण्ठपेत्ति, पणिधाय गच्छति पणिधाय तिट्ठति पणिधाय निसीदति पणिधाय सेय्य कप्पेत्ति, समाहितो विय गच्छति समाहितो विय तिट्ठति समाहितो विय निसीदति समाहितो विय सेय्य कप्पेत्ति, आपाथकज्झायी व होति । या एवरूपा इरियापथस्स आठपना ठपना सण्ठपना भाकुटिका भाकुटियं कुहना कुहायना कुहितत्तं^{१४} — इदं इरियापथसङ्घातं कुहनवत्थु ।

कतमं सामन्तजप्पनसङ्घातं कुहनवत्थु ? इधेकच्चो पापिच्छो इच्छापकतो सम्भावनाधिप्पायो, “एव मं जनो सम्भावेस्सती” ति,

१-१ हरितकीखण्डेन वा ओसध — स्या० । २ भुञ्जति — स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि । ४ सचाह — स्या० । ५ तुम्हाकञ्चेव — स्या० । ६ इदं वुच्चति — स्या० । ७ निसज्ज — स्या० । ८ सेय्य — स्या० । ९ कुहायितत्त — स्या० ।

अरियधम्मं सन्निस्सितवाच भासति । “यो एवरूप चीवर धारेति सो समणो महेसक्खो” ति भणति, यो एवरूप पत्त धारेति . लोहथालक धारेति . धम्मकरकं धारेति परिस्सावन धारेति कुञ्चिक धारेति .. उपाहन धारेति कायबन्धन धारेति आयोगं धारेति सो
 5 समणो महेसक्खो ति भणति, “यस्स एवरूपा उपज्जायो सो समणो महेसक्खो” ति भणति, यस्स एवरूपो आचरियो एवरूपां समानु-
 पज्जायका . समानाचरियका मित्ता सन्दिट्ठा . सम्भत्ता सहाया सो समणो महेसक्खो ति भणति, यो एवरूपे विहारे वसति*
 अड्डयोगे वसति .. पासादे^१ वसति^२ . हम्मिये वसति गुहाय वसति
 10 लेणे^३ वसति^४ . कुटिय^५ वसति कूटागारे वसति .. अट्टे वसति .
 माळे वसति . उट्टण्डे वसति . उपट्टानसालाय वसति . मण्डपे वसति .
 रुक्खमूले वसति सो समणो महेसक्खो ति भणति ।

अथ वा, कोरजिककोरजिको भाकुटिकभाकुटिको कुहककुहको^६
 लपकलपको मुखसम्भाविको^७ “अय समणो इमास एवरूपान सन्तानं
 15 विहारसमापत्तीन लाभी” ति तादिस गम्भीर गूळ्ह निपुण पटिच्छन्न
 लोकुत्तर सुञ्जतापटिसञ्जुत्त कथ कथेति । या एवरूपा भाकुटिका
 भाकुटिय कुहना कुहायना कुहितत्तं, इद सामन्तजप्पनसञ्जात कुहनवत्थु ।
 तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स इमानि तीणि कुहनवत्थूनि पहीनानि समु-
 च्छिन्नानि वूपसन्तानि पटिप्पस्सद्धानि अभब्बुप्पत्तिकानि आणग्गिना
 20 दड्डानि । तस्मा सो पच्चेकसम्बुद्धो निक्कुहो ।

निप्पिपासो ति । पिपासा वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो
 ... पे० ... अभिज्जा लोभो अकुसलमूल । सा पिपासा तण्हा तस्स पच्चेक-
 सम्बुद्धस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता आर्याति
 अनुप्पादधम्मा । तस्मा^८ पच्चेकसम्बुद्धो निप्पिपासो ति — निल्लोलुपो
 25 निक्कुहो निप्पिपासो ।

B. 276

निम्मक्खो निद्धन्तकसावमोहो ति । **मक्खो**^९ ति । यो मक्खो
 मक्खायना मक्खायितत्तं निट्ठुरिय निट्ठुरियकम्मं । **कसावो** ति । रागो

१. धम्मकरण — म० । २ आयोगबन्धन — स्या० । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

* ‘सो समणो महेसक्खो ति भणति यो एवरूपे’ ति स्या० पोत्थके अधिको पाठो दिस्सति ।
 ४-४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५ कुटिया — स्या० । ६-६ कुहकुहो लपलपो मुखसम्भावितो —
 स्या० । ७ तस्मा सो — स्या० । ८ मक्खा — स्या० ।

कसावो, दोसो कसावो, मोहो कसावो, कोधो . उपनाहो .. मक्खो
 पळासो पे० सब्बाकुसलाभिसङ्घारा कसावा । मोहो ति । दुक्खे
 अञ्जाण, दुक्खसमुदये अञ्जाणं, दुक्खनिरोधे अञ्जाण, दुक्खनिरोध-
 गामिनिया पटिपदाय अञ्जाण, पुब्बन्ते अञ्जाण, अपरन्ते अञ्जाण,
 पुब्बन्तापरन्ते अञ्जाण, इदप्पच्चयतापटिच्चसमुप्पन्नेसु धम्मेषु अञ्जाण । 5
 य एवरूप अञ्जाण अदस्सन अनभिसमयो अननुबोधो^१ अप्पटिवेधो अस-
 गाहना अपरियोगाहना असमपेक्खना अपच्चवेक्खणा^२ अपच्चक्खकम्मं
 दुम्मेज्झ बाल्य असम्पजञ्जं मोहो पमोहो^३ मम्मोहो अविज्जा^४ अविज्जोघो
 अविज्जायोगो अविज्जानुसयो अविज्जापरियुट्ठानं अविज्जालङ्गी^५
 मोहो अकुसलमूल । तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स मक्खो च कसावो च मोहो 10
 च वन्ता संवन्ता^६ निद्वन्ता पहीना समुच्छिन्ना वूपसन्ता पटिप्पस्सद्धा
 अभब्बुप्पत्तिका जाणग्गिना दड्ढा ति । तस्मा^७ सो पच्चेकसम्बुद्धो
 निम्मक्खो निद्वन्तकसावमोहो ।

निराससो सब्बलोके भवित्वा ति । आसा वुच्चति तण्हा ।
 यो रागो सारागो पे० अभिज्जा लोभो अकुसलमूलं । सब्बलोके 15
 ति । सब्बअपायलोके सब्बमनुस्सलोके सब्बदेवलोके सब्बखन्धलोके
 सब्बधातुलोके सब्बआयतनलोके । निराससो सब्बलोके भवित्वा ति ।
 सब्बलोके निराससो भवित्वा नित्तण्हो भवित्वा निप्पिपासो भवित्वा
 ति – निराससो सब्बलोके भवित्वा एको चरे खगविसाणकप्पो । तेनाह
 सो पच्चेकसम्बुद्धो – 20

“निल्लोलुपो निक्कुहो निप्पिपासो,
 निम्मक्खो निद्वन्तकसावमोहो ।
 निराससो सब्बलोके भवित्वा,
 एको चरे खगविसाणकप्पो” ति ॥

२३. पापं सहायं परिवज्जयेथ,
 अनत्थदस्सिं विसमे निविट्ठं ।
 सयं न सेवे पसुतं पमत्तं,
 एको चरे खगविसाणकप्पो ॥

25

१ अननुरोधो असम्बोधो – स्या० । २ अपच्चवेक्खना – स्या० । ३. स्या० पोत्यके
 नत्थि । ४ अविज्जाजाल अविज्जालङ्गी – स्या० । ५ स्या० पोत्यके नत्थि । ६ म० पोत्यके नत्थि ।

B. 276

पापं सहायं परिवज्जयेथा ति । पापसहायो वुच्चति यो सो सहायो दसवत्थुकाय मिच्छादिद्विया समन्नागतो – नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुत्तं, नत्थि सुकतदुक्कटानं कम्मानं फलं विपाको, नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता 5 ओपपातिका, नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता सम्मापटिपन्ना ये इमं च लोक पर च लोक सय अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती ति । अय पापसहायो । पापं सहायं परिवज्जयेथा ति । पापं सहायं वज्जेय्यं परिवज्जेय्या ति – पाप सहाय परिवज्जयेथ ।

अनत्थदस्सिं विसमे निविट्ठं ति । अनत्थदस्सी वुच्चति यो सो 10 सहायो दसवत्थुकाय मिच्छादिद्विया समन्नागतो – नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं . पे० . ये इमं च लोकं परं च लोक सयं अभिञ्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ती ति । विसमे निविट्ठं ति । विसमे कायकम्मे निविट्ठं, विसमे वचीकम्मे निविट्ठं, विसमे मनोकम्मे निविट्ठं, विसमे पाणातिपाते निविट्ठं, विसमे अदिन्नादाने निविट्ठं, विसमे कामेसुमिच्छाचारे निविट्ठं, 15 विसमे मुसावादे निविट्ठं, विसमाय पिसुणाय वाचाय निविट्ठं, विसमाय फरुसाय वाचाय निविट्ठं, विसमे सम्फप्पलापे निविट्ठं, विसमाय अभिज्जाय निविट्ठं, विसमे ब्यापादे निविट्ठं, विसमाय मिच्छादिद्विया निविट्ठं, विसमेसु सङ्घारेसु निविट्ठं विसमेसु पञ्चसु कामगुणेसु निविट्ठं, विसमेसु पञ्चसु नीवरणेसु निविट्ठं विनिविट्ठं^३ सत्तं अल्लीनं उपगतं 20 अज्झोसितं अधिमुत्त ति – अनत्थदस्सिं विसमे निविट्ठं ।

सयं न सेवे पसुतं पमत्तं ति । पसुतं ति । यो पि कामे एसति गवेसति परियेसति तच्चरितो तब्बहुलो तग्गरुको तन्निन्नो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो^१, सो पि कामप्पसुतो । यो पि तण्हावसेन रूपे परियेसति, सद्दे . गन्धे ... रसे ... फोट्टुब्बे परियेसति 25 तच्चरितो तब्बहुलो तग्गरुको तन्निन्नो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो, सो पि कामप्पसुतो । यो पि तण्हावसेन रूपे पटिलभति, सद्दे ... गन्धे .. रसे ... फोट्टुब्बे पटिलभति तच्चरितो तब्बहुलो तग्गरुको तन्निन्नो तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो, सो पि कामप्पसुतो । यो पि तण्हावसेन रूपे परिभुञ्जति, सद्दे ... गन्धे ...

१. परिवज्जयेथ विवज्जेय्य – स्या० । २-२ स्या० पोत्यके नत्थि । ३. तदाधिपतेय्यो – स्या० ।

रसे .. फोटुब्बे परिभुञ्जति तच्चरितो तब्बहुलो तग्गस्को तन्नित्तो
 तप्पोणो तप्पभारो तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो, सो पि कामप्पसुतो ।
 यथा कलहकारको कलहप्पसुतो, कम्मकारको कम्मप्पसुतो, गोचरे चरन्तो
 गोचरप्पसुतो, ज्ञायी ज्ञानप्पसुतो, एवमेव यो कामे एसति गवेसति
 परियेसति तच्चरितो तब्बहुलो तग्गस्को तन्नित्तो तप्पोणो तप्पभारो 5
 तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो, सो पि कामप्पसुतो । यो पि तण्हावसेन रूपे
 परियेसति . पे० .. यो पि तण्हावसेन रूपे पटिलभति पे० यो
 पि तण्हावसेन रूपे परिभुञ्जति, सद्दे गन्धे . रसे फोटुब्बे परि-
 भुञ्जति तच्चरितो तब्बहुलो तग्गस्को तन्नित्तो तप्पोणो तप्पभारो
 तदधिमुत्तो तदधिपतेय्यो, सो पि कामप्पसुतो । पमत्तं ति । पमादो 10
 वत्तब्बो कायदुच्चरिते वा वचीदुच्चरिते वा मनोदुच्चरिते वा पञ्चसु
 कामगुणेषु वा चित्तस्स वोसग्गो^१ वोसग्गानुप्पदानं कुसलानं धम्मानं
 भावनाय असक्कच्चकिरियता असातच्चकिरियता अनट्टितकिरियता
 ओलीनवुत्तिता निक्खित्तच्छन्दता निक्खित्तधुरता अनासेवना अभावना
 अबहुलीकम्मं अनधिट्टानं अननुयोगो, यो एवरूपो पमादो पमज्जना 15
 पमज्जित्तं - अयं वुच्चति पमादो ।

सयं न सेवे पसुतं पमत्तं ति । पसुतं^२ न सेवेय्य पमत्तं च सयं न
 सेवेय्य साम न सेवेय्य न निसेवेय्य न संसेवेय्य न परिसंसेवेय्य^३ न आचरेय्य
 न समाचरेय्य न समादाय वत्तेय्या ति - सयं न सेवे पसुतं पमत्तं एको
 चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो - 20

“पापं सहायं परिवज्जयेथ,
 अनत्थदस्सि विसमे निविट्ठं ।
 सयं न सेवे पसुतं पमत्तं,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

२४. बहुस्सुतं धम्मधरं भजेथ,
 मित्तं उल्लारं पटिभानवन्तं^४ ।
 अञ्जाय अत्थानि विनेय्य कङ्कं,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

25

१ वोसग्गो-स्या०, एवमुपरि पि । २ पसुतञ्च-स्या० । ३ पटिसेवेय्य-स्या० ।

४. पटिभाणवन्तं-स्या० ।

B 278

बहुस्सुतं धम्मधरं भजेथा ति । बहुस्सुतो^१ होति मित्तो सुत-
धरो सुतसन्निचयो । ये ते धम्मा आदिकल्याणा मज्झेकल्याणा परियो-
सानकल्याणा सात्थ^२ सब्यञ्जन^३ केवलपरिपुण्ण परिसुद्ध ब्रह्मचरिय अभि-
वदन्ति, तथारूपास्स धम्मा बहुस्सुता होन्ति धाता^४ वचसा परिचिता
५ मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पटिविद्धा^५ । धम्मधरं ति । धम्म धारेन्त -
सुत्त गेय्य वेय्याकरण गाथ^६ उदान इतिवुत्तक जातक अब्भुतधम्म
वेदल्ल । बहुस्सुतं धम्मधरं भजेथा ति । बहुस्सुत च धम्मधर च मित्त
भजेय्य सभजेय्य सेवेय्य निसेवेय्य ससेवेय्य पटिसेवेय्या ति - बहुस्सुत
धम्मधर भजेथ ।

१० मित्तं उळारं पटिभानवन्तं ति । उळारो होति मित्तो सीलेन
समाधिना पञ्जाय विमुत्तिया विमुत्तिवाणदस्सेन । पटिभानवन्तं ति ।
तयो पटिभानवन्तो - परियत्तिपटिभानवा, परिपुच्छापटिभानवा, अधि-
गमपटिभानवा । कतमो परियत्तिपटिभानवा ? इधेकच्चस्स बुद्ध-
वचनं परियापुत्^७ होति सुत्तं गेय्य वेय्याकरण गाथा उदान इतिवुत्तक
१५ जातक अब्भुतधम्मं वेदल्ल । तस्स परियत्ति निस्साय पटिभाति - अय
परियत्तिपटिभानवा ।

कतमो परिपुच्छापटिभानवा ? इधेकच्चो परिपुच्छितो^८ पि^९
होति अत्थे च जाये च लक्खणे च कारणे च ठानाठाने च । तस्स परि-
पुच्छं निस्साय पटिभाति - अयं परिपुच्छापटिभानवा ।

२० कतमो अधिगमपटिभानवा ? इधेकच्चस्स अधिगता होन्ति
चत्तारो सत्तिपट्टाना चत्तारो सम्मप्पधाना चत्तारो इद्धिपादा^{१०} पञ्चि-
न्द्रियानि पञ्च बलानि सत्त बोज्झङ्गा अरियो अट्टुङ्गिको मग्गो चत्तारो
अरियमग्गा चत्तारि सामञ्जफलानि चतस्सो पटिसम्भिदायो छ^{११} अभि-
ञ्जायो^{१२} । तस्स अत्थो जातो धम्मो जातो निरुत्ति जाता । अत्थे जाते
२५ अत्थो पटिभाति, धम्मो जाते धम्मो पटिभाति, निरुत्तिया जाताय निरुत्ति
पटिभाति । इमेसु तीसु जाणं पटिभानपटिसम्भिदा । सो पच्चेक-
सम्बुद्धो इमाय पटिभानपटिसम्भिदाय उपेतो समुपेतो उपागतो

१ बहुस्सुतन्ति बहुस्सुतो - स्या० । २-२ सात्था सब्यञ्जना - स्या० । ३. धता -
स्या० । ४. सुपटिविद्धा - स्या० । ५ गाथा - स्या० । ६ परियापुट - स्या० । ७-७ परि-
पुच्छिता - स्या० । ८. इद्धिप्पादा - स्या० । ९-९ छल्लभिञ्जायो - स्या० ।

समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो । तस्मा पच्चेकसम्बुद्धो पटि-
भानवा । यस्स परियत्ति नत्थि परिपुच्छा नत्थि अधिगमो नत्थि, कि
तस्स पटिभायिस्सती ति — मित्त उळार पटिभानवन्त ।

अञ्जाय अत्थानि विनेय्य कङ्खं ति । अत्तत्थ अञ्जाय परत्थ
अञ्जाय उभयत्थ अञ्जाय दिट्ठधम्मिकत्थ अञ्जाय सम्परायिकत्थं 5
अञ्जाय परमत्थं अञ्जाय अभिञ्जाय जानित्वा तुलयित्वा तीरयित्वा-
विभावयित्वा विभूतं कत्वा । कङ्ख विनेय्य पटिविनेय्य पजहेय्य विनो-
देय्य ब्यन्तीकरेय्य अनभावं गमेय्या ति — अञ्जाय अत्थानि विनेय्य कङ्ख
एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो — 10

“बहुस्सुत धम्मधरं भजेथ,
मित्त उळार पटिभानवन्तं ।
अञ्जाय अत्थानि विनेय्य कङ्ख,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

२५. खिड्डं रतिं कामसुखं च लोके,
अनलङ्करित्वा अनपेक्खमानो ।
विभूसट्टाना विरतो सच्चवादी,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥ 15

खिड्डं रतिं कामसुखं च लोके ति । खिड्डा ति । द्वे खिड्डा —
कायिका खिड्डा च वाचसिका खिड्डा च पे० अय कायिका 20
खिड्डा . पे० अय वाचसिका खिड्डा । रती ति । अनुक्कण्ठिताधि-
वचनमेत — रती ति । कामसुखं ति । वुत्त हेत भगवता — “पञ्चमे,
भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्टा कन्ता
मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया, सोतविञ्जेय्या सट्टा घान-
विञ्जेय्या गन्धा जिह्वाविञ्जेय्या रसा कायविञ्जेय्या फोट्टब्बा 25
इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया । इमे खो, भिक्खवे,
पञ्च कामगुणा । य खो, भिक्खवे, इमे पञ्च कामगुणे पटिच्च उप्प-
ज्जति सुख सोमनस्स, इद वुच्चति कामसुख” । लोके ति । मनुस्सलोके
ति — खिड्ड रति कामसुख च लोके ।

अनलङ्करित्वा अनपेक्खमानो ति । खिड्डु च रति च कामसुख
च लोके अनलङ्करित्वा अनपेक्खो' हुत्वा पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्ती-
करित्वा अनभाव गमेत्वा ति - अनलङ्करित्वा अनपेक्खमानो ।

विभूसट्टाना विरतो सच्चवादी ति । विभूसा ति । द्वे विभूसा -
5 अत्थि अगारिकविभूसा' अत्थि अनागारिकविभूसा । कतमा अगारिक-
विभूसा' केसा च मस्सू' च मालागन्ध च विलेपनं च आभरणं च
पिलन्धन' च वत्थ च पारुपन' च वेठन' च उच्छादन परिमद्दनं न्हापन'
सम्बाहन आदासं अञ्जन मालागन्धविलेपन' मुखचुण्णं' मुखलेपन हत्थ-
बन्ध सिखाबन्ध'^{१०} दण्ड नाळिक खग्ग छत्त चित्रुपाहन'' उण्हीस मणि
10 वाळबीजनि'' ओदातानि वत्थानि दीघदसानि इति वा - अयं अगारिक-
विभूसा ।

कतमा अनागारिकविभूसा ? चीवरमण्डना पत्तमण्डना सेना-
सनमण्डना इमस्स वा पूत्तिकायस्स बाहिरान वा परिक्खारानं मण्डना
विभूसना केळना परिकेळना गद्धिकता'' गद्धिकत्तं चपलता'' चापल्यं -
15 अयं अनागारिकविभूसा ।

सच्चवादी ति । सो पच्चकेकसम्बुद्धो सच्चवादी सच्चसन्धो
थेतो पच्चयिको अविसवादको'' लोकस्स, विभूसट्टाना आरतो विरतो''
पटिविरतो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो, विमरियादिक-
तेन चेतसा विहरती ति - विभूसट्टाना विरतो सच्चवादी एको चरे
20 खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चकेकसम्बुद्धो -

“खिड्डु रति कामसुख च लोके,
अनलङ्करित्वा अनपेक्खमानो ।
विभूसट्टाना विरतो सच्चवादी,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

१ अनपेक्खा - स्या० । २ आगारिकविभूसा - स्या० । ३ मस्सु - स्या० । ४. पिल-
न्दन - स्या० । ५ पसाधन - स्या० । ६ वेठन - स्या० । ७ नहापन - स्या० । ८ माला-
विलेपन - स्या० । ९ मुखचुण्णक - स्या० । १० विसिक्खाबन्ध - स्या० । ११-११ उपाहना
उण्हीस बालविज्जनी - स्या० । १२-१२ गेधिकता गेधिकत्तं चपलता - स्या० । १३ स्या०
पोत्थके नत्थि ।

२६. पुत्तं च दारं पितरं च मातरं,
धनानि धञ्जानि च बन्धवानि ।
हित्वान कामानि यथोधिकानि,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

पुत्तं च दारं पितरं च मातरं ति । पुत्ता ति । चत्तारो
पुत्ता — अत्रजो पुत्तो, खेतजो पुत्तो, दिन्नको पुत्तो, अन्तेवासिको पुत्तो ।
दारा वुच्चन्ति भरियायो । पिता ति । यो सो जनको । माता ति ।
या सा जनिका ति — पुत्त च दार पितरं च मातरं ।

धनानि धञ्जानि च बन्धवानी ति । धनानि वुच्चन्ति हिरञ्जं^१
सुवण्णं^२ मुत्ता मणि वेळुरियो सङ्घो सिला पवाळं रजतं जातरूपं लोहि- 10
तङ्घो मसारगल्लं^३ । धञ्जानि वुच्चन्ति पुब्बण्णं अपरण्णं । पुब्बण्ण
नाम सालि वीहि यवो गोधुमो कडगु वरको कुद्रूसको^४ । अपरण्ण नाम
सूपेय्य । बन्धवानी ति । चत्तारो बन्धवा^५ — आतिबन्धवा पि बन्धु, गोत्त-
बन्धवा पि बन्धु, मित्तबन्धवा पि बन्धु, सिप्पबन्धवा पि बन्धू ति —
धनानि धञ्जानि च बन्धवानि । 15

हित्वान कामानि यथोधिकानी ति । कामा ति । उद्दानतो द्वे
कामा — वत्थुकामा च किलेसकामा च . पे० . इमे वुच्चन्ति वत्थुकामा
. पे० . इमे वुच्चन्ति किलेसकामा । हित्वान कामानी ति । वत्थु-
कामे परिजानित्वा, किलेसकामे पहाय पजहित्वा विनोदेत्वा ब्यन्ती-
करित्वा अनभावं गमेत्वा । हित्वान कामानि यथोधिकानी ति । 20
सोतापत्तिमग्गेन ये किलेसा पहीना, ते किलेसे न पुनेति न
पच्चेति न पच्चागच्छति, सकदागामिमग्गेन ये किलेसा पहीना ..
अनागामिमग्गेन ये किलेसा पहीना . अरहत्तमग्गेन ये किलेसा
पहीना, ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छती ति — हित्वान
कामानि यथोधिकानि एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो 25
पच्चेकसम्बुद्धो —

१ पुत्त—स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३. मसारगल्लो—स्या० । ४ कुद्रु-
सको—स्या० । ५ बन्धवो—स्या० ।

“पुत्त च दारं पितर च मातर,
धनानि धञ्जानि च बन्धवानि ।
हित्वान कामानि यथोधिकानि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

B 282

5

२७. सङ्गो एसो परित्तमेत्थ सोख्यं,
अप्पस्सादो दुक्खमेत्थ भिय्यो ।
गळो^१ एसो इति जत्वा मतिमा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ।

सङ्गो एसो परित्तमेत्थ सोख्यं ति । सङ्गो ति वा बळिस ति
10 वा आमिस ति वा लग्गन ति वा पल्लिबोधो ति वा, पञ्चत्तेत कामगुणान
अधिवचन । परित्तमेत्थ सोख्यं ति । वुत्त हेत भगवता— “पञ्चमे,
भिक्खवे, कामगुणा । कतमे पञ्च ? चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्ठा कन्ता
मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया पे० कायविञ्जेय्या
फोट्टब्बा इट्ठा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसहिता रजनीया ।
15 इमे खो, भिक्खवे, पञ्च कामगुणा । य खो, भिक्खवे, इमे पञ्च
कामगुणे पटिच्च उप्पज्जति सुख सोमनस्स, इद वुच्चति कामसुख ।
अप्पक एत सुख, परित्तक^२ एत सुख, थोकक एत सुख^३, ओमक
एत सुख, लामक एत सुख, छतुकक^४ एत सुख” ति—सङ्गो एसो
परित्तमेत्थ सोख्य ।

20 अप्पस्सादो दुक्खमेत्थ भिय्यो ति । “अप्पस्सादा कामा वुत्ता
भगवता बहुदुक्खा बहुपायासा^५, आदीनवो एत्थ भिय्यो । अट्टिकङ्क-
लूपमा कामा वुत्ता भगवता, मसपेसूपमा कामा वुत्ता भगवता, तिणु-
क्कूपमा कामा वुत्ता भगवता, अङ्गारकासूपमा कामा वुत्ता भगवता,
सुपिनकूपमा कामा वुत्ता भगवता, याचित्तकूपमा कामा वुत्ता भगवता,
25 रुक्खफलूपमा कामा वुत्ता भगवता, असिसूनूपमा कामा वुत्ता भगवता,
सत्तिसूलूपमा कामा वुत्ता भगवता, सप्पसिरूपमा^६ कामा वुत्ता भगवता
बहुदुक्खा बहुपायासा, आदीनवो एत्थ भिय्यो” ति—अप्पस्सादो दुक्ख-
मेत्थ भिय्यो ।

१ गण्डो—स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ दुक्ख—स्या० । ४ बहूपायासा—
स्या० । ५ सपसिरूपमा—स्या० ।

गळो एसो इति अत्वा मतिमा ति । गळो ति वा बळिस ति वा
 आमिस ति वा लग्गनं ति वा बन्धन ति वा पलिबोधो ति वा, पञ्चनेत
 कामगुणानं अधिवचन । इती ति । पदसन्धि पदससग्गो पदपारिपूरी
 अक्खरसमवायो व्यञ्जनसिलिट्ठता पदानुपुब्बतापेत इती ति^१ । मतिमा^२
 ति । पण्डितो^३ पञ्चवा बुद्धिमा आणी विभावी मेधावी । गळो एसो इति 5
 अत्वा मतिमा ति । मतिमा गळो ति अत्वा बळिसं ति अत्वा आमिस ति
 अत्वा लग्गनं ति अत्वा बन्धन ति अत्वा पलिबोधो ति अत्वा जानित्वा
 तुलयित्वा तीरयित्वा विभावयित्वा विभूत कत्वा ति — गळो एसो इति
 अत्वा मतिमा एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पञ्चेकसम्बुद्धो —

“सङ्गो एसो परित्तमेत्थ सोख्यं, 10
 अप्पस्सादो दुक्खमेत्थ भिय्यो ।
 गळो एसो इति अत्वा मतिमा,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

२८. सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि,
 जालं व भेत्वा सलिलम्बुचारी । 15
 अग्गी व दड्ढं अनिवत्तमानो,
 एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

सन्दालयित्वान सञ्जोजनानी ति । दस सञ्जोजनानि —
 कामरागसञ्जोजनं, पटिघसञ्जोजनं, मानसञ्जोजन, दिट्ठिसञ्जोजनं,
 विचिकिच्छासञ्जोजन, सीलम्बतपरामाससञ्जोजनं, भवरागसञ्जो- 20
 जन, इस्सासञ्जोजन, मच्छरियसञ्जोजनं, अविज्जासञ्जोजन । सन्दा-
 लयित्वान सञ्जोजनानी ति । दस सञ्जोजनानि दालयित्वा सन्दा-
 लयित्वा पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभावं गमेत्वा ति —
 सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि ।

जालं व भेत्वा सलिलम्बुचारी ति । जालं वुच्चति सुत्तजालं । 25
 सलिल वुच्चति उदकं । अम्बुचारी वुच्चति मच्छो । यथा मच्छो जालं
 भिन्दित्वा पभिन्दित्वा^१ दालयित्वा^२ पदालयित्वा सम्पदालयित्वा चरति^३

१ पदानुपुब्बतामेत — स्या० । २ गण्डो एसो इति अत्वा मतिमा — स्या० । ३ मतिमा
 पण्डितो — स्या० । ४-४ सभिन्दित्वा फालयित्वा — स्या० ।

विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेति, एवमेव । द्वे जाला -
 तण्हाजाल च दिट्ठिजालं च . पे० . इदं तण्हाजाल . पे० .. इदं
 दिट्ठिजाल । तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स तण्हाजाल पहीनं, दिट्ठिजाल पटि-
 निस्सट्ठं । तण्हाजालस्स पहीनत्ता दिट्ठिजालस्स पटिनिस्सट्ठत्ता सो
 5 पच्चेकसम्बुद्धो रूपे न सज्जति सद्दे न सज्जति गन्धे न सज्जति पे० .
 दिट्ठिसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मेषु न सज्जति न गण्हाति^१ न बज्झति
 न^२ पलिबज्झति^३, निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरिया-
 दिकतेन चेतसा विहरती ति - जाल व भेत्वा सलिलम्बुचारी ।

B. 284

अग्गी व दड्ढं अनिवत्तमानो ति । यथा अग्गि तिणकट्ठुपादान
 10 दहन्तो गच्छति अनिवत्तन्तो, एवमेव तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स सोतापत्ति-
 मग्गेन ये किलेसा पहीना ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छति,
 सकदागामिमग्गेन .. अनागामिमग्गेन अरहत्तमग्गेन ये किलेसा
 पहीना ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छती ति - अग्गी व दड्ढं
 अनिवत्तमानो एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

15

“सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि,
 जाल व भेत्वा सलिलम्बुचारी ।
 अग्गी व दड्ढं अनिवत्तमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

20

२९. ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो,
 गुत्तिन्द्रियो रक्खित्तमानसानो ।
 अनवस्सुतो अपरिड्य्हमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो ति । कथं खित्तचक्खु होति ?
 इधेकच्चो भिक्खु^१ चक्खुलोलो चक्खुलोलियेन समन्नागतो होति ।
 25 अदिट्ठं दक्खित्तब्बं दिट्ठं समत्तिककमित्तब्बं ति - आरामेन आराम उय्यानेन
 उय्यानं गामेन गामं निगमेन निगम नगरेत्तं नगरं रट्ठेन रट्ठं जनपदेन
 जनपदं दीघचारिक अनवट्ठितचारिक^२ अनुयुत्तो होति रूपदस्सनाय ।
 एवं खित्तचक्खु होति ।

१ गह्मति - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

४ अन्वत्वथचारिक - स्या०

अथ वा, भिक्खु अन्तरघरं पविट्ठो वीथि पटिपन्नो असंवृतो गच्छति । हत्थि ओलोकन्तो अस्स ओलोकन्तो रथं ओलोकन्तो पत्ति ओलोकन्तो कुमारके ओलोकन्तो कुमारिकायो ओलोकन्तो इत्थियो ओलोकन्तो पुरिसे ओलोकन्तो अन्तरापणं ओलोकन्तो घरमुखानि ओलोकन्तो उद्ध ओलोकन्तो अधो ओलोकन्तो दिसाविदिस विपेक्खमानो 5 गच्छति । एव पि खित्तचक्खु होति ।

अथ वा, भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा निमित्तग्गाही होति अनुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेन चक्खुन्द्रिय असवुत विहरन्त अभिज्जादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अग्वास्सवेय्यु, तस्स सवराय न पटिपज्जति, न रक्खति चक्खुन्द्रियं, चक्खुन्द्रिये न सवर आपज्जति । 10 एव पि खित्तचक्खु होति ।

यथा वा पनेके भोन्तो समणब्राह्मणा सद्दादेय्यानि भोजनानि भुञ्जित्वा ते एवरूप विसूकदस्सनं अनुयुत्ता विहरन्ति, सेय्यथिद - नच्च गीत वादित पेक्ख अक्खान पाणिस्सर वेताळं कुम्भथूण सोभनकं चण्डालं वसं धोवन हत्थियुद्ध अस्सयुद्धं महिसपुद्धं 3 उसभयुद्ध अजयुद्धं 15 मेण्डयुद्ध कुक्कुटयुद्ध वट्टकयुद्धं दण्डयुद्धं मुट्ठियुद्धं निब्बुद्ध उय्योधिक बलग्ग सेनाब्यूहं अणीकदस्सनं 4 इति वा । इति एवरूप विसूकदस्सन अनुयुत्तो होति । एवं पि खित्तचक्खु होति ।

कथं ओक्खित्तचक्खु होति ? इधेकच्चो 5 भिक्खु न चक्खु-लोलो न चक्खुलोलियेन समन्नागतो होति । अदिट्ठं दक्खित्तब्बं दिट्ठ 20 समतित्कमित्तब्ब ति - नआरामेन आराम न उय्यानेन उय्यानं न गामेन गामं न निगमेन निगम न नगरेन नगर न रट्ठेन रट्ठं न जनपदेन जनपद दीघचारिकं 6 अनवट्ठित्तचारिकं अनुयुत्तो होति रूपदस्सनाय । एव ओक्खित्तचक्खु होति ।

अथ वा, भिक्खु अन्तरघरं पविट्ठो वीथि पटिपन्नो संवृतो गच्छति । 25 न हत्थिं ओलोकन्तो न अस्सं ओलोकन्तो न रथ ओलोकन्तो न पत्ति ओलोकन्तो न कुमारके आलोकन्तो न कुमारिकायो ओलोकन्तो न

१ पेक्खमानो - स्या० । २ सोभनगरक - स्या० । ३ महिसपुद्ध - स्या० । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५ अणीकदस्सन - स्या० । ६ इध - स्या० । ७ न दीघचारिक - स्या० ।

इत्थियो ओलोकेन्तो न पुरिसे ओलोकेन्तो न अन्तरापणं ओलोकेन्तो न घरमुखानि ओलोकेन्तो न उद्ध ओलोकेन्तो न अधो ओलोकेन्तो न दिसाविदिस विपेक्खमानो गच्छति । एव पि ओक्खित्तचक्खु होति ।

अथ वा, भिक्खु चक्खुना रूप दिस्वा न निमित्तग्गाही होति
 5 नानुब्यञ्जनग्गाही । यत्वाधिकरणमेन चक्खुन्द्रिय असवुत विहरन्त
 अभिज्झादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यु, तस्स
 सवराय पटिपज्जति, रक्खति चक्खुन्द्रिय, चक्खुन्द्रिये सवर आपज्जति ।
 एव पि ओक्खित्तचक्खु होति ।

B 286

यथा वा पनेके भोन्तो समणब्राह्मणा सद्दादेय्यानि भोजनानि
 10 भुञ्जित्वा ते एवरूप विसूकदस्सन अनुयुत्ता विहरन्ति, सेय्यथिद – नच्चं
 गीतं वादितं पे० अनीकदस्सनं इति वा । इति एवरूपा विसूक-
 दस्सना^१ पटिविरतो । एव पि ओक्खित्तचक्खु होति ।

न च पादलोलो ति । कथ पादलोलो होति ? इधेकच्चो
 भिक्खु पादलोलो पादलोलियेन समन्नागतो होति – आरामेन आराम
 15 उय्यानेन उय्यान गामेन गामं निगमेन निगम नगरेन नगर रट्ठेन रट्ठ
 जनपदेन जनपद दीघचारिक अनवट्ठितचारिक अनुयुत्तो होति । एव पि
 पादलोलो होति ।

अथ वा, भिक्खु अन्तोसङ्घारामे पादलोलो पादलोलियेन समन्ना-
 गतो होति न अत्थहेतु न कारणहेतु उद्धतो अवूपसन्तचित्तो परिवेणतो
 20 परिवेणं गच्छति विहारतो विहार गच्छति अड्ढयोगतो अड्ढयोग
 गच्छति पासादतो पासाद गच्छति हम्मियतो हम्मिय गच्छति गुहतो
 गुह गच्छति लेणतो लेण गच्छति कुटिया कुटि गच्छति कूटागारतो
 कूटागार गच्छति अट्टतो अट्ट गच्छति माळतो माळ गच्छति उट्टण्डतो
 उट्टण्ड गच्छति* उपट्टानसालतो उपट्टानसाल गच्छति मण्डपतो मण्डपं
 25 गच्छति रक्खमूलतो रक्खमूल गच्छति, यत्थ वा पन भिक्खू निसीदन्ति
 वा गच्छन्ति वा तत्थ एकस्स वा दुतियो ह्येति द्विन्न वा ततियो होति
 तिण्णं वा चतुत्थो होति । तत्थ बहु सम्फप्पलाप पलपति^२, सेय्यथिद –

१ विसूकदस्सनानुयोगा – स्या० । * उद्धोसिततो उद्धोसित गच्छती ति स्या० पोत्थके
 अधिको पाठो दिस्सति । २ सल्लपति – स्या० ।

राजकथं चोरकथं .. पे० इति भवाभवकथ कथेति । एवं पि पादलोलो होति ।

न च पादलोलो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो पादलोलिया आरतो विरतो पटिविरतो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्चुत्तो विमरिया-
दिकतेन चेतसा^१ पटिसल्लानारामो होति पटिसल्लानरतो अज्झत्त 5
चेतो सम्भयमनुयुत्तो अनिराकतज्झानो विपस्सनाय समन्नागतो ब्रूहेता
सुञ्जागार^२ ज्ञायी ज्ञानरतो एकत्तमनुयुत्तो सदत्थगरुको ति - ओक्खित्त-
चक्खु न च पादलोलो ।

गुत्तिन्द्रियो^३ रक्खितमानसानो ति^४ । गुत्तिन्द्रियो ति । सो पच्चेक-
सम्बुद्धो चक्खुना रूप दिस्वा न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जनग्गाही । 10
यत्वाधिकरणमेनं चक्खुन्द्रिय असवुत्त विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा पापका
अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यु, तस्स संवराय पटिपज्जति, रक्खति
चक्खुन्द्रिय, चक्खुन्द्रिये सवरं आपज्जति । सोतेन सह सुत्वा पे०
घानेन गन्ध घायित्वा जिव्हाय रस सायित्वा कायेन फोटुब्ब
फुसित्वा मनसा धम्मं विञ्जाय न निमित्तग्गाही होति नानुब्यञ्जन- 15
ग्गाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असवुत्त विहरन्तं अभिज्झादोमनस्सा
पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्यु, तस्स सवराय पटिपज्जति,
रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये सवरं आपज्जती ति - गुत्तिन्द्रियो ।
रक्खितमानसानो ति । गोपितमानसानो^५ ति - गुत्तिन्द्रियो रक्खितमान-
सानो । 20

अनवस्सुतो परिड्यहमानो^६ ति । वुत्त हेत आयस्मता महा-
मोग्गल्लानेन - “अवस्सुत्परियाय च वो, आवुसो, देसेस्सामि^७ अनवस्सुत्-
परियाय च । त सुणाय, साधुकं मनसिकरोथ; भासिस्सामी” ति ।
“एवमावुसो” ति खो ते भिक्खू आयस्मतो महामोग्गल्लानस्स पच्च-
स्सोसुं । आयस्सा महामोग्गल्लानो एतदवोच - 25

“कथं च, आवुसो, अवस्सुतो होति ? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना
रूपं दिस्वा पियरूपे रूपे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे ब्यापज्जति,

१ चेतसा विहरति - स्या० । २ सुञ्जागारान - स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके
नत्थि । ४ गोपितमानसानो रक्खितचित्तो - स्या० । ५ अपरिड्यहमानो - स्या० । ६
देसेस्सामि - स्या० ।

- अनुपद्वितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो । तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूत नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्जन्ति । सोतेन सद्दं सुत्वा पे० .. मनसा धम्म विञ्जाय पियरूपे धम्मे अधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे
- 5 व्यापज्जति, अनुपद्वितकायस्सति च विहरति परित्तचेतसो । तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूत नप्पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्जन्ति । अयं वुच्चतावुसो, भिक्खु अवस्सुतो चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु पे० . अवस्सुतो मनो-विञ्जेय्येसु धम्मेसु । एवविहारि^१ चावुसो^२, भिक्खुं चक्खुतो चे पि न
- B 288 10 मारो उपसङ्कमति, लभेथेव^३ मारो ओतारं लभेथ^४ मारो आरम्मणं, सोततो चे पि न . पे० मनतो चे पि न मारो उपसङ्कमति, लभेथेव मारो ओतार लभेथ मारो आरम्मण ।

- “सेय्यथापि, आवुसो, नळागारं वा तिणागार वा सुक्खं कोळापं^५ तेरोवस्सिक^६ । पुरत्थिमाय चे पि न दिसाय पुरिसो आदित्ताय तिणु-
 15 क्काय उपसङ्कमेय्य, लभेथेव अग्गि ओतार लभेथ अग्गि आरम्मण । पच्छिमाय चे पि न दिसाय पे० उत्तराय चे पि न दिसाय . दक्खिणाय चे पि न दिसाय हेट्ठिमतो^७ चे पि न दिसाय उपरिमतो^८ चे पि न दिसाय यतो कुतोचि^९ चे पि न पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, लभेथेव अग्गि ओतारं लभेथ अग्गि आरम्मण । एवमेव
 20 खो, आवुसो, एवविहारि भिक्खुं चक्खुतो चे पि न मारो उपसङ्कमति, लभेथेव मारो ओतारं लभेथ मारो आरम्मणं । सोततो चे पि न . पे० . मनतो चे पि न मारो उपसङ्कमति, लभेथेव मारो ओतारं लभेथ मारो आरम्मण ।

- “एवविहारि चावुसो, भिक्खु रूपा अधिभसु^१, न भिक्खु रूपे
 25 अधिभोसि । सद्दा भिक्खु अधिभसु, न भिक्खु सद्दे अधिभोसि । गन्धा भिक्खु अधिभंसु, न भिक्खु गन्धे अधिभोसि । रसा भिक्खु अधिभसु, न भिक्खु रसे अधिभोसि । फोट्टब्बा भिक्खु अधिभंसु, न भिक्खु फोट्टब्बे

१-१ एवविहारी आवुसो-स्या० । २ लभतेव-स्या० । ३ लभति-स्या० । ४ कोलाप-स्या० । ५ चोरोवस्सिक-स्या० । ६ पच्छतो-स्या० । ७ उपरितो-स्या० । ८ कुतो-स्या० । ९ अभिभविसु-स्या०, एवमुपरि पि ।

अधिभोसि । धम्मा भिक्खु अधिभसु, न भिक्खु धम्मे अधिभोसि । अय वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभूतो^१ सद्दाधिभूतो गन्धाधिभूतो रसाधिभूतो फोट्टुब्बाधिभूतो धम्माधिभूतो^२ अधिभू अनधिभूतो अधिभसु न^३ पापका^४ अकुसला धम्मा सकिलेसिका पो नो भविका सदरा दुक्खविपाका आयति जातिजरामरणिया । एव खो, आवुसो, अवस्सुतो होति ।

5

“कथं चावुसो, अनवस्सुतो होति ? इधावुसो, भिक्खु चक्खुना रूप दिस्वा पियरूपे रूपे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे रूपे न व्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो । तं च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूत पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । सोतेन सद् सुत्वा पे० मनसा 10 धम्म विञ्जाय पियरूपे धम्मे नाधिमुच्चति, अप्पियरूपे धम्मे न व्यापज्जति, उपट्ठितकायस्सति च विहरति अप्पमाणचेतसो । त च चेतोविमुत्ति पञ्जाविमुत्ति यथाभूत पजानाति, यत्थस्स ते उप्पन्ना पापका अकुसला धम्मा अपरिसेसा निरुज्झन्ति । अय वुच्चतावुसो, भिक्खु अनवस्सुतो चक्खुविञ्जेय्येसु रूपेसु .पे० अनवस्सुतो मनोविञ्जे- 15 य्येसु धम्मेसु । एवविहारि चावुसो, भिक्खु चक्खुतो चे पि न मारो उपसङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतार, न लभेथ मारो आरम्मण । सोततो चे पि न पे० मनतो चे पि न मारो उपसङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतार, न लभेथ मारो आरम्मण ।

सेय्यथापि, आवुसो, कूटागारा^५ वा कूटागारसाला^६ वा बहल- 20 मत्तिका अद्दावलेपना^७ पुरत्थिमाय चे पि न दिसाय पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतार, न लभेथ अग्गि आरम्मण । पच्छिमाय चे पि न दिसाय उत्तराय चे पि न दिसाय . दक्खिणाय चे पि न दिसाय हेट्ठिमतो चे पि न दिसाय उपरिमतो चे पि नं दिसाय यतो कुतोचि चे पि न पुरिसो आदित्ताय तिणुक्काय 25 उपसङ्कमेय्य, नेव लभेथ अग्गि ओतार न लभेथ अग्गि आरम्मण । एवमेव खो, आवुसो, एवंविहारि भिक्खु चक्खुतो चे पि न मारो उप-

१ रूपाभिभूतो—स्या०, एवमुपरि पि । २-२ अभिभूतो तेहि किलेसेहि न अभिभू ही सो—स्या० । ३ पापके—स्या० ; एवमुपरि पि । ४-४ कूटागारसाला वा सन्धागारसाला—स्या० । ५ अल्लावलेपना—स्या० ।

सङ्कमति, नेव लभेथ मारो ओतार न लभेथ मारो आरम्मण । सोततो चे पि न . पे० . मनतो चे पि न मारो उपसङ्कमति नेव लभेथ मारो ओतार न लभेथ मारो आरम्मण ।

“एवविहारी^१ चावुसो, भिक्खु रूपे अधिभोसि, न रूपा भिक्खुं
 5 अधिभसु । सद्दे भिक्खु अधिभोसि, न सद्दा भिक्खु अधिभसु । गन्धे
 भिक्खु अधिभोसि, न गन्धा भिक्खु अधिभसु । रसे भिक्खु अधि-
 भोसि, न रसा भिक्खु अधिभसु । फोट्टब्बे भिक्खु अधिभोसि, न
 फोट्टब्बा भिक्खु अधिभसु । धम्मो भिक्खु अधिभोसि, न धम्मा भिक्खु
 अधिभसु । अय वुच्चतावुसो, भिक्खु रूपाधिभू सद्दाधिभू गन्धाधिभू
 B 290 रसाधिभू फोट्टब्बाधिभू धम्माधिभू अधिभू अनधिभूतो । अधिभोसि ते
 10 पापके अकुसले धम्मो सकिलेसिके पोतोभविके सदरे दुक्खविपाके
 आर्यति जातिजरामरणिये । एव खो, आवुसो, अनवस्सुतो होती ति -
 अनवस्सुतो ।

अपरिड्य्हमानो ति । रागजेन^२ परिळाहेन^३ अपरिड्य्हमानो,
 15 दोसजेन परिळाहेन अपरिड्य्हमानो, मोहजेन परिळाहेन अपरिड्य्हमानो
 ति - अनवस्सुतो अपरिड्य्हमानो एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह
 सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो,
 गुत्तिन्द्रियो रक्खित्तमानसानो ।
 20 अनवस्सुतो अपरिड्य्हमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

३०. ओहारयित्वा गिहिव्यञ्जनानि,
 सञ्छन्नपत्तो^४ यथा पारिछत्तको^५ ।
 कासायवत्थो अभिनिक्वमित्वा,
 25 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

ओहारयित्वा गिहिव्यञ्जनानी ति । गिहिव्यञ्जनानि वुच्चन्ति
 केसा च मस्सु च . पे० ... दीघदसानि^६ इति वा । ओहारयित्वा गिहि-

१ एवविहारि - स्या० । २-२ रागग्गिना - स्या० ; एवमुपरि पि । ३ सञ्छि-
 न्नपत्तो - स्या० । ४ पारिछत्तो - स्या० । ५ दीघरस्सानि - स्या० ।

व्यञ्जनानी ति । गिहिव्यञ्जनानि ओरोपयित्वा समोरोपयित्वा निक्खि-
पित्वा^१ पटिप्पस्सम्भित्वा ति - ओहारयित्वा गिहिव्यञ्जनानि ।

सञ्छन्नपत्तो यथा पारिछत्तको ति । यथा सो^२ पारिछत्तको
कोविळारो बहलपत्तपलासो सन्दच्छायो^३, एवमेव सो पच्चेकसम्बुद्धो
परिपुण्णपत्तचीवरधरो ति - सञ्छन्नपत्तो यथा पारिछत्तको ।

5

कासायवत्थो अभिनिक्खमित्वा ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो सब्ब
घरावासपलिबोध छिन्दित्वा पुत्तदार पलिबोध छिन्दित्वा जातिपलिबोधं
छिन्दित्वा मित्तामच्चपलिबोध छिन्दित्वा सन्निधिपलिबोध छिन्दित्वा
केसमस्सु ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्सा
अनगारिय पब्बजित्वा अकिञ्चनभाव उपगन्त्वा एको चरति विहरति
इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - कासायवत्थो अभिनिक्ख-
मित्वा एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

B 2'

“ओहारयित्वा गिहिव्यञ्जनानि,
सञ्छन्नपत्तो यथा पारिछत्तको ।
कासायवत्थो अभिनिक्खमित्वा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

15

३१. रसेसु गेधं अकरं अलोलो,
अनञ्जपोसी सपदानचारी ।
कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

20

रसेसु गेधं अकरं अलोलो ति । रसो^१ ति । मूलरसो खन्धरसो
तचरसो पत्तरसो पुप्फरसो फलरसो, अम्बिल मधुरं तित्तकं^४ कटुकं
लोणिकं खारिक लम्बिकं^५ कसावो सादु^६ असादु^७ सीत उण्ह । सन्तेके^८
समणब्राह्मणा रसगिद्धा । ते जिव्हग्गेन रसग्गानि^९ परियेसन्ता आहि-
ण्डन्ति । ते^{१०} अम्बिलं लभित्वा अनम्बिल परियेसन्ति, अनम्बिलं लभित्वा
अम्बिल परियेसन्ति; मधुर लभित्वा अमधुर परियेसन्ति, अमधुरं

25

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २ सण्डच्छायो - स्या० । ३ रसेसु - स्या० । ४ तित्तिक -
स्या० । ५ लम्बिल - स्या० । ६-६ सादु असादु - स्या० । ७ सन्ति लोके - स्या० । ८
रसे - स्या० । ९ स्या० पोत्थके नत्थि ।

B 292

लभित्वा मधुर परियेसन्ति, तित्तक लभित्वा अतित्तकं परियेसन्ति, अतित्तकं लभित्वा तित्तक परियेसन्ति, कटुक लभित्वा अकुटक परियेसन्ति, अकुटक लभित्वा कटुक परियेसन्ति, लोणिक लभित्वा अलोणिक परियेसन्ति, अलोणिक लभित्वा लोणिक परियेसन्ति, खारिक लभित्वा अखारिक परियेसन्ति, अखारिक लभित्वा खारिक परियेसन्ति, कसाव लभित्वा अकसाव परियेसन्ति, अकसाव लभित्वा कसाव परियेसन्ति, लम्बिक लभित्वा अलम्बिक परियेसन्ति, अलम्बिक लभित्वा लम्बिक परियेसन्ति, सादु लभित्वा असादु परियेसन्ति, असादु लभित्वा सादु परियेसन्ति, सीत लभित्वा उण्ह परियेसन्ति, उण्ह लभित्वा सीतं परियेसन्ति । ते य प्र लभन्ति तेन तेन न तुस्सन्ति, अपरापरं परियेसन्ति । मनापिकेसु^१ रसेसु रत्ता^२ गिद्धा गधिता मुच्छिता अज्झोसन्ना^३ लग्गा लग्गिता पलिबुद्धा । सा रसतण्हा तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स पहीना उच्छिन्न-मूला तालावत्युकता अनभावकता आर्याति अनुप्पादधम्मा । तस्मा सो पच्चेकसम्बुद्धो पटिसङ्घायोनिस्सो आहार आहारेति - “नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिसूपरतिया ब्रह्मचरियानुग्गहाय । इति पुराण च वेदन पटिहङ्गामि नव च वेदन न उप्पादेस्सामि यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो चा” ति ।

यथा वण आलिम्पेय्य यावदेव आरुहणत्थाय^४, यथा वा अक्ख^५ अब्भञ्जेय्य यावदेव भारस्स नित्थरणत्थाय, यथा^६ पुत्तमस आहार^७ आहारेय्य यावदेव कन्तारस्स नित्थरणत्थाय, एवमेव सो पच्चेकसम्बुद्धो पटिसङ्घायोनिस्सो आहार आहारेति - “नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय, यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिसूपरतिया ब्रह्मचरियानुग्गहाय । इति पुराण च वेदन पटिहङ्गामि नव च वेदन न उप्पादेस्सामि यात्रा च मे भविस्सति अनवज्जता च फासुविहारो चा” ति । रसतण्हाय आरतो विरतो पटिविरतो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्चुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - रसेसु गेध अकरं ।

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ रता-स्या० । ३ पज्जायन्ता-स्या० । ४ रोप-नत्थाय-स्या० । ५ सत्थो अक्ख-स्या० । ६ यथा वा-स्या० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

अलोलो ति । लोलुप्पं^१ वुच्चति तण्हा । यो रागो सारागो
 . पे० अभिज्झा लोभो अकुसलमूल । सा लोलुप्पा तण्हा तस्स
 पच्चेकसम्बुद्धस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावकता
 आयति अनुप्पादधम्मा । तस्मा पच्चेकसम्बुद्धो अलोलो ति - रसेसु गोधं
 अकर अलोलो ।

5

अनञ्जपोसी सपदानचारी ति । **अनञ्जपोसी** ति । सो पच्चेक-
 सम्बुद्धो अत्तानञ्जेव पोसेति, न पर ति ।

अनञ्जपोसिमञ्जात, दन्त^२ सारे पतिट्ठित^३ ।

खीणासव वन्तदोस, तमह ब्रूमि ब्राह्मण ति ॥

अनञ्जपोसी सपदानचारी ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो पुब्बण्ह- 10
 समय निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय गाम वा निगम वा पिण्डाय पविसति
 रक्खितेनेव कायेन रक्खिताय वाचाय रक्खितेन चित्तेन उपट्ठिताय
 सतिया सवुतेहि इन्द्रियेहि । ओक्खित्तचक्खु इरियापथसम्पन्नो कुला
 कुल अनतिकमन्तो^३ पिण्डाय चरती ति - अनञ्जपोसी सपदानचारी ।

कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो ति । द्वीहि कारणेहि पटिबद्धचित्तो 15
 होति - अत्तान वा नीच ठपेन्तो पर उच्च ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति,
 अत्तानं वा उच्च ठपेन्तो पर नीच ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति । कथ
 अत्तान नीच ठपेन्तो पर उच्चं ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ? “तुम्हे
 मे बहूपकारा, अह तुम्हे निस्साय लभामि चीवरपिण्डपातसेनासनगिलान-
 पच्चयभेसज्जपरिक्खार । य पि अञ्जे दातुं वा कातु वा मञ्जन्ति 20
 तुम्हे निस्साय तुम्हे पस्सन्ता^४ । य पि मे पोराण मातापेत्तिक नामगोत्त
 तं पि मे अन्तरहित । तुम्हेहि अह जायामि - ‘असुकस्स कुलुपको,
 असुकाय कुलुपको,” ति । एवं अत्तान नीचं ठपेन्तो पर उच्चं ठपेन्तो
 पटिबद्धचित्तो होति ।

कथ अत्तान उच्च ठपेन्तो पर नीच ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ? 25
 “अहं तुम्हाकं बहूपकारो, तुम्हे म आगम्म बुद्ध सरण गता धम्म सरण
 गता सङ्घ सरण गता, पाणातिपाता पटिविरता, अदिन्नादाना पटिविरता,

१. लोलति वा लोलुप्पाति वा - स्या० । २-२ सारेसु सुपतिट्ठित - स्या० । ३
 अभिक्कमन्तो - स्या० । ४ सम्पस्सन्ता - स्या० ।

कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता, मुसावादा पटिविरता, सुरामेरयमज्ज-
पमादट्टाना पटिविरता, तुम्हाक अहं उद्देस देमि परिपुच्छ देमि उपोसथ
आचिक्खामि^३ नवकम्म अधिट्टामि, अथ च पन तुम्हे म उज्झित्वा^४
अज्जे^५ सक्करोथ गरु करोथ मानेथ पूजेथा” ति । एवं अत्तान उच्च
5 ठपेन्तो पर नीच ठपेन्तो पटिबद्धचित्तो होति ।

कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो कुलपलि-
बोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होति, गणपलिबोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होति,
आवासपलिबोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होति, चीवरपलिबोधेन अप्पटि-
बद्धचित्तो होति, पिण्डपातपलिबोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होति, सेनासन-
B 294 पलिबोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होति, गिलानपच्चयभेसज्जपरिक्खारपलि-
10 बोधेन अप्पटिबद्धचित्तो होती ति – कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो एको
चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो –

“रसेसु गेध अकर अलोलो,
अनञ्जपोसी सपदानचारी ।
55 कुले कुले अप्पटिबद्धचित्तो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ॥

ततियो वग्गो ।

चतुत्थो वग्गो

३२. पहाय पञ्चावरणानि चेतसो,
उपक्किलेसे व्यपनुज्ज सब्बे ।
अनिस्सितो छेत्व^१ सिनेहदोसं^२,
20 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

पहाय पञ्चावरणानि चेतसो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो काम-
च्छन्दनीवरणं पहाय पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा,
ब्यापादनीवरणं धिनमिद्धनीवरणं, उद्धच्चकुक्कुच्चनीवरणं, विचिकिच्छा-
नीवरणं पहाय पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २ अक्खामि – स्या० । ३ परिच्चजित्वा – स्या० ।
४ अज्ज – स्या० । ५-५ छेत्वा स्नेहदोस – स्या० ।

विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवित्तकं सविचारं
विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरती ति - पहाय पञ्चा-
वरणानि चेतसो ।

उपक्किलेसे व्यपनुज्ज सब्बे ति । रागो चित्तस्स उपक्किलेसो,
दोसो चित्तस्स उपक्किलेसो, मोहो चित्तस्स उपक्किलेसो, कोधो उपनाहो 5
पे० सब्बाकुसलाभिसङ्खारा चित्तस्स उपक्किलेसा । उपक्किलेसे
व्यपनुज्ज सब्बे ति । सब्बे चित्तस्स उपक्किलेसे व्यपनुज्ज पनुदित्वा^१
पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा ति - उपक्किलेसे
व्यपनुज्ज सब्बे ।

अनिस्सितो छेत्व सिनेहदोसं ति । अनिस्सितो ति । द्वे 10 B 29
निस्सया - तण्हानिस्सयो च दिट्ठिनिस्सयो च पे० अयं तण्हानिस्सयो
. पे० .. अयं दिट्ठिनिस्सयो । सिनेहो ति । द्वे स्नेहा - तण्हास्नेहो च
दिट्ठिस्नेहो च पे० .. अयं तण्हास्नेहो . पे० . अयं दिट्ठिस्नेहो ।
दोसो ति । यो चित्तस्स आघातो पटिघातो पटिघं^३ पटिविरोधो कोपो
पकोपो सम्पकोपो दोसो पदोसो सम्पदोसो चित्तस्स व्यापत्ति मनोपदोसो 15
कोधो कुज्झना कुज्झतत्त दोसो दुस्सना दुस्सितत्त व्यापत्ति व्यापज्जना
व्यापज्जितत्त चण्डिक्क^१ असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स । अनिस्सितो
छेत्व सिनेहदोसं ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो तण्हास्नेहं च दिट्ठिस्नेहं च
दोसं च छेत्वा उच्छिन्दित्वा^२ समुच्छिन्दित्वा^३ पजहित्वा विनोदेत्वा
व्यन्तीकरित्वा अनभावं गमेत्वा चक्खु अनिस्सितो, सोत अनिस्सितो 20
पे० दिट्ठसुतमुतविज्जातब्बे धम्मे अनिस्सितो अनल्लीनो अनुपगतो
अनज्झोसितो अनधिमुत्तो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो
विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - अनिस्सितो छेत्व सिनेहदोसं
एको चरे खगविसाणकप्पो । तेनाहु सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“पहाय पञ्चावरणानि चेतसो,

उपक्किलेसे व्यपनुज्ज सब्बे ।

अनिस्सितो छेत्व सिनेहदोसं,

एको चरे खगविसाणकप्पो” ति ॥

25

१ पनुदित्वा - स्या० । २ पटिघो - स्या० । ३ विरोधो पटिविरोधो चण्डिक्कं -
स्या० । ४-४ उच्छेत्वा समुच्छेत्वा - स्या० ।

३३. विपिट्टिकत्वान सुखं दुखं च,
पुब्बेव च सोमनस्सदोमनस्सं ।
लद्धानुपेक्खं समथं विसुद्धं,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

6 विपिट्टिकत्वान सुखं दुखं च पुब्बेव च सोमनस्सदोमनस्सं ति ।
सो पच्चेकसम्बुद्धो सुखस्स च पहाणा दुक्खस्स च पहाणा पुब्बेव सोम-
नस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुख उपेक्खासतिपारिसुद्धि चतुत्थं
ज्ञान उपसम्पज्ज विहरती ति - विपिट्टिकत्वान सुख दुख च पुब्बेव
च सोमनस्सदोमनस्स ।

B 296

10 लद्धानुपेक्खं समथं विसुद्धं ति । उपेक्खा ति । या चतुत्थज्ज्ञाने
उपेक्खा उपेक्खना अज्झुपेक्खना चित्तसमता' चित्तप्पस्सद्धता मज्झत्तता
चित्तस्स । समथो ति । या वित्तस्स ठिति सण्ठिति अवट्टिति अविसा-
हारो अविक्खेपो अविसाहटमानसता समथो समाधिन्द्रिय समाधिबल
सम्मासमाधि, चतुत्थज्ज्ञाने उपेक्खा च समथो च सुद्धा होन्ति विसुद्धा
15 परियोदाता अनङ्गणा विगतूपक्किलेसा मुदुभूता कम्मनिया ठिता
आनेञ्जप्पत्ता । लद्धानुपेक्खं समथं विसुद्धं ति । चतुत्थज्ज्ञान उपेक्खं
च समथ च लद्धा लभित्वा विन्दित्वा पटिलभित्वा ति - लद्धानुपेक्ख समथं
विसुद्ध एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

20 “विपिट्टिकत्वान सुख दुख च,
पुब्बेव च सोमनस्सदोमनस्स ।
लद्धानुपेक्ख समथ विसुद्ध,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

३४. आरद्धविरियो परमत्थपत्तिया,
अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।
25 दळ्हनिककमो थामबलूपपन्नो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

आरद्धविरियो परमत्थपत्तिया ति । परमत्थं वुच्चति अमतं
निब्बान । यो सो सब्बसङ्खारसमथो सब्बूपधिपटिनिस्सग्गो तण्हक्खयो

विरागो निरोधो निब्बान । परमत्थस्स पत्तिया लाभाय पटिलाभाय अधिगमाय फस्सनाय सच्चिकिरियाय आरद्धवीरियो' विहरति अकुसलानं धम्मान पहानाय कुसलान धम्मान सम्पदाय थामवा दळ्हपरक्कमो अनिक्खित्तधुरो कुसलेसु धम्मेसू ति - आरद्धविरियो परमत्थपत्तिया ।

अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ती ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो अनुप्पन्नानं 5
पापकान अकुसलान धम्मान अनुप्पादाय छन्द जनेति वायमति वीरियं
आरभति चित्त पग्गण्हाति पदहति, उप्पन्नान पापकान अकुसलान
धम्मान पहानाय . पे० अनुप्पन्नान कुसलान धम्मान उप्पादाय
.. पे० . उप्पन्नान कुसलान धम्मान ठितिया असम्मोसाय भिय्यो-
भावाय वेपुल्लाय भावनाय पारिपूरिया छन्द जनेति वायमति 10
वीरियं आरभति चित्तं पग्गण्हाति पदहती ति - एव अलीनचित्तो
अकुसीतवुत्ति ।

अथ वा, "काम तचो च न्हारु च अट्टि च अवसिस्सतु^१, सरीरे^२
उपसुस्सतु^३ मंसलोहित, य त पुरिसथामेन पुरिसबलेन पुरिसवीरियेन
पुरिसपरक्कमेन पत्तब्ब न त अपापुणित्वा^४ वीरियस्स^५ सण्ठान^६ भवि- 15
स्सती" ति चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव पि अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

नासिस्स न पिविस्सामि, विहारतो न निक्खमे^६ ।

न पि पस्स निपातेस्सं, तण्हासल्ले अनूहते ति ॥

चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव पि अलीनचित्तो अकुसीत-
वुत्ति । 20

"न तावाह इम^१ पल्लङ्क भिन्दिस्सामि^२ याव मे न अनुपादाय
आसवेहि चित्त विमुच्चिस्सती" ति चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव
पि अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

"न तावाह इमम्हा आसना वुट्टहिस्सामि याव मे न अनुपादाय
आसवेहि चित्तं विमुच्चिस्सती" ति चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव पि 25
अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

१ आरद्धविरियो - स्या० । २ अवसुस्सतु - स्या० । ३-३ स्या० पोत्थके नत्थि ।

४. पापुणित्वा - स्या० । ५-५ विरियस्स ठान - स्या० । ६ निक्खमि - स्या० । ७-७
इमम्हा आसना उट्टहिस्सामि - स्या० ।

न तावाह इमम्हा चङ्कमा ओरोहिस्सामि विहारा निक्ख-
 मिस्सामि अङ्कुयोगा निक्खमिस्सामि पासादा निक्खमिस्सामि
 हम्मिया निक्खमिस्सामि गुहाय निक्खमिस्सामि लेणा निक्ख-
 मिस्सामि कुटिया निक्खमिस्सामि कूटागारा निक्खमिस्सामि .
 5 अट्टा निक्खमिस्सामि माळा निक्खमिस्सामि उट्टण्डा निक्खमि-
 स्सामि उपट्टानसालाय निक्खमिस्सामि मण्डपा निक्खमिस्सामि.
 रुक्खमूला निक्खमिस्सामि याव मे न अनुपादाय आसवेहि चित्त विमुच्चि-
 स्सती ति चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव पि अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

“इमस्मि येव पुब्बण्हसमये अरियधम्म आहरिस्सामि समाह-
 10 रिस्सामि अधिगच्छिस्सामि फस्सयिस्सामि सच्छिकरिस्सामी” ति चित्त
 पग्गण्हाति पदहति । एव पि अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति । इमस्मि येव
 मज्झन्टिहकसमये^१ पे० सायन्हसमये पुरेभत्त पच्छाभत्त
 पुरिमयाम मज्झिमयाम पच्छिमयाम काळे जुण्हे वस्से
 हेमन्ते . गिम्हे पुरिमे वयोखन्धे मज्झिमे वयोखन्धे पच्छिमे
 15 वयोखन्धे अरियधम्म आहरिस्सामि समाहरिस्सामि अधिगच्छिस्सामि
 फस्सयिस्सामि सच्छिकरिस्सामी ति चित्त पग्गण्हाति पदहति । एव पि
 अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

दळहनिककमो थामबलूपपन्नो ति^२ । सो पच्चेकसम्बुद्धो दळह-
 सभादानो अहोसि कुसलेसु धम्मसेसु अवट्टितसभादानो कायसुचरिते वची-
 20 सुचरिते मनोसुचरिते दानसत्तिभागे सीलसभादाने उपोसथुपवासे मत्ते-
 य्यताय^३ पत्तेय्यताय सामञ्जताय ब्रह्मञ्जताय कुलेजेट्टापचायिताय^४
 अञ्जतरञ्जतरसेसु अधिकुसलेसु धम्मसेसू ति - दळहनिककमो । थामबलूप-
 पन्नो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो थामेन च बलेन च वीरियेन च परक्कमेन
 च पञ्जाय च उपेतो होति समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुप-
 25 पन्नो समन्नागतो ति - दळहनिककमो थामबलूपपन्नो एको चरे खग्ग-
 विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“आरद्धविरियो परमत्थपत्तिर्या,
 अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ति ।

१ मज्झन्तिकसमये - स्या० । २ दळहनिककमो ति - स्या० । ३ मेत्तेय्यताय -
 स्या० । ४ कुलेजेट्टापचायिकाय - स्या० ।

दळ्हनिक्कमो थामबलूपपन्नो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

३५. पटिसल्लानं भानमरिञ्चमानो,
धम्मेषु निच्चं अनुधम्मचारी ।
आदीनवं सम्मसिता भवेसु,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

5

पटिसल्लानं भानमरिञ्चमानो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो पटि-
सल्लानारामो होति पटिसल्लानरतो अञ्जत्तं चेतोसमथमनुयुत्तो अनि-
राकतज्झानो विपस्सनायं समन्नागतो ब्रूहेना सुञ्जागार ज्ञायी ज्ञानरतो
एकत्तमनुयुत्तो सदत्थगरुको ति । पटिसल्लानं ज्ञानमरिञ्चमानो ति । 10
सो पच्चेकसम्बुद्धो द्वीहि कारणेहिं ज्ञानं न रिञ्चति^३ - अनुप्पन्नस्स वा
पठमस्स ज्ञानस्स उप्पादाय युत्तो पयुत्तो सयुत्तो आयुत्तो समायुत्तो, अनु-
प्पन्नस्स वा दुतियस्स ज्ञानस्स अनुप्पन्नस्स वा ततियस्स ज्ञानस्स .
अनुप्पन्नस्स वा चतुत्थस्स ज्ञानस्स उप्पादाय युत्तो पयुत्तो सयुत्तो
आयुत्तो समायुत्तो ति - एव पि ज्ञान न रिञ्चति । 15

B 299

अथ वा, उप्पन्न वा पठम ज्ञान आसेवति भावेति बहुलीकरोति,
उप्पन्न वा दुतिय ज्ञान उप्पन्नं वा ततियं ज्ञान उप्पन्न वा चतुत्थ
ज्ञान आसेवति भावेति बहुलीकरोति । एव पि ज्ञान न रिञ्चती ति -
पटिसल्लान ज्ञानमरिञ्चमानो ।

धम्मेषु निच्चं अनुधम्मचारी ति । धम्मा वुच्चन्ति चत्तारो 20
सतिपट्टाना पे० अरियो अट्टङ्गिको मग्गो । कतमे अनुधम्मा ?
सम्मापटिपदा^१ अपच्चनीकपटिपदा अन्वत्थपटिपदा धम्मानुधम्मपटि-
पदा सीलेसु परिपूरकारिता इन्द्रियेसु गुत्तद्वारता भोजने मत्तञ्जुता
जागरियानुयोगो सतिसम्पजञ्ज - इमे वुच्चन्ति अनुधम्मा । धम्मेषु
निच्चं अनुधम्मचारी ति । धम्मेषु निच्चकालं ध्रुवकालं सतत समित 25
अवोकिण्ण^४ पोद्धानुपोद्द्व उदकूमिकजात अवीचिसन्ततिसहित^५ फस्सित
पुरेभत्तं पच्छाभत्त पुरिमयामं मज्झिमयाम पच्छिमयाम काळे जुण्हे

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २-२ ज्ञानमरिञ्चति - स्या० । ३ सम्मापटिपदा
अनुलोमपटिपदा - स्या० । ४ स्या० पोत्थके नत्थि । ५-५ अब्बोकिण्ण पोखानुपोख उद-
कुम्मिजात अविचिसन्ततिसहित - स्या० ।

वस्से हेमन्ते गिम्हे पुरिमे वयोखन्धे मज्झिमे वयोखन्धे पच्छिमे वयोखन्धे
चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - धम्मेषु
निच्चं अनुधम्मचारी ।

आदीनवं सम्मसिता भवेसू ति । “सब्बे सङ्घारा अनिच्चा” ति
5 आदीनव सम्मसिता भवेसु, “सब्बे सङ्घारा दुक्खा” ति . “सब्बे
धम्मा अनत्ता’ ति पे० “य किञ्चि समुदयधम्म, सब्ब त निरोध-
धम्म” ति आदीनव सम्मसिता भवेसू ति - आदीनव सम्मसिता भवेसु
एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“पटिसल्लान ज्ञानमरिञ्चमानो,
10 धम्मेषु निच्च अनुधम्मचारी ।
आदीनव सम्मसिता भवेसु,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

B. 300

3६. तण्हक्खयं पत्थयमप्पमत्तो,
अनेळमूगो^१ सुतवा सतीमा^२ ।
15 सङ्घातधम्मो नियतो पधानवा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

तण्हक्खयं पत्थयमप्पमत्तो ति । तण्हा ति । रूपतण्हा .. पे० ..
धम्मतण्हा । तण्हक्खयं^३ ति । रागक्खय दोसक्खय मोहक्खयं गतिक्खयं
उपपत्तिक्खय पटिसन्धिक्खय भवक्खयं संसारक्खयं वट्टक्खयं पत्थयन्तो
20 इच्छन्तो सादियन्तो पिहयन्तो अभिजप्पन्तो ति - तण्हक्खयं पत्थय ।
अप्पमत्तो ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो सक्कच्चकारी सातच्चकारी ... पे०
अप्पमादो^४ कुसलेसु धम्मेषु ति - तण्हक्खय पत्थयमप्पमत्तो ।

अनेळमूगो सुतवा सतीमा ति । अनेळमूगो ति । सो पच्चेक-
सम्बुद्धो पण्डितो पञ्जवा बुद्धिमा जाणी विभावी मेधावी । सुतवा ति ।
25 सो पच्चेकसम्बुद्धो बहुस्सुतो होति सुतधरो सुतसन्निच्चयो । ये ते धम्मा
आदिकल्याणा मज्जेकल्याणा परियोसानकल्याणा सात्थ सब्यञ्जनं
केवलपरिपुणं परिसुद्ध ब्रह्मचरियं अभिवदन्ति तथारूपास्स धम्मा बहु-

१ अनेळमूगो - स्या० । २ सतीमा - स्या० ; एवमुपरि पि । ३ तण्हक्खयं पत्थयं -
स्या० । ४ अप्पमत्तो - स्या० ।

स्सुता होन्ति धाता' वचसा परिचिता मनसानुपेक्खिता दिट्ठिया सुप्पट्टि-
विद्धा'। सतीमा ति। सो पच्चेकसम्बुद्धो सतिमा होति परमेन सति-
नेपक्केन समन्नागतता', चिरकत पि चिरभासित पि सरिता अनुस्सरिता'
ति - अनेळमूगो सुतवा सतीमा।

सङ्घातधम्मो नियतो पधानवा ति। सङ्घातधम्मो वुच्चति 5
वाण। या पञ्चा पजानना . पे० अमोहो धम्मविचयो सम्मादिट्ठि।
सङ्घातधम्मो ति। सो पच्चेकसम्बुद्धो सङ्घातधम्मो जातधम्मो
तुलितधम्मो तीरितधम्मो विभूतधम्मो विभावितधम्मो, "सव्वे सङ्घारा
अनिच्चा" ति सङ्घातधम्मो पे० "य किञ्चि समुदयधम्म सव्व
तं निरोधधम्म" ति सङ्घातधम्मो जातधम्मो तुलितधम्मो 10
विभूतधम्मो विभावितधम्मो। अथ वा, तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स च'
खन्धा सखित्ता' धातुयो सखित्ता आयतनानि सखित्तानि गतियो सखित्ता
उपपत्तियो सखित्ता पटिसन्धियो सखित्ता भवा सखित्ता ससारा सखित्ता
वट्टा सखित्ता। अथ वा, सो पच्चेकसम्बुद्धो खन्धपरियन्ते ठितो
धातुपरियन्ते ठितो आयतनपरियन्ते ठितो गतिपरियन्ते ठितो उपपत्ति- 15
परियन्ते ठितो पटिसन्धिपरियन्ते ठितो भवपरियन्ते ठितो ससार-
परियन्ते ठितो वट्टपरियन्ते ठितो सङ्घारपरियन्ते ठितो अन्तिमभवे
ठितो अन्तिमसमुस्सये' ठितो' अन्तिमदेहधरो पच्चेकसम्बुद्धो।

तस्साय पच्छिमको भवो, चरिमोय समुस्सयो।

जातिमरणससारो', नत्थि तस्स पुनब्भवो ति।। 20

तकारणा पच्चेकसम्बुद्धो' सङ्घातधम्मो। नियतो ति। नियामा
वुच्चन्ति चत्तारो अरियमग्गा। चतूहि अरियमग्गेहि समन्ना-
गतो ति नियतो'। नियाम पत्तो सम्पत्तो अधिगतो फस्सितो सच्छिकतो
पत्तो नियामं। पधानवा ति। पधान वुच्चति वीरिय। सो चेतसो
वीरियारम्भो निक्कमो परक्कमो उय्यामो वायामो' उस्साहो उस्सोळ्ही 25
थामो धिति असिथिलपरक्कमो अनिक्खित्तच्छन्दता अनिक्खित्तधुरता

१ धता-स्या०। २ सुपट्टिविद्धा-स्या०। ३ समन्नागतो-स्या०। ४ स्या०
पोत्थके नत्थि। ५ स्या० पोत्थके नत्थि। ६ सङ्घाता-स्या०; एवमुपरि पि। ७-७ स्या०
पोत्थके नत्थि। ८ जातिजरामरणससारो-स्या०। ९ स्या० पोत्थके नत्थि। १० नियतो
अरियमग्गेहि-स्या०।

धुरसम्पगाहो वीरियं वीरियिन्द्रिय वीरियबल सम्मावायामो । सो पच्चेकसम्बुद्धो इमिना पधानेन उपेतो समुपेतो उपागतो समुपागतो उपपन्नो समुपपन्नो समन्नागतो । तस्मा सो पच्चेकसम्बुद्धो पधानवा ति - सङ्घातधम्मो नियतो पधानवा एको चरे खग्गविसाणकप्पो ।

5 तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“तण्हक्खय पत्थयमप्पमत्तो,
अनेळमूगो सुतवा सतीमा ।
सङ्घातधम्मो नियतो पधानवा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

10 ३७. सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो,
वातो व जालम्हि असज्जमानो ।
पट्टमं व तोयेन अलिम्पमानो,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

B 302 15 सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो ति । यथा सीहो भिगराजा सद्देसु असन्तासी अपरिसन्तासी अनुत्रासी अनुब्बिग्गो अनुस्सङ्की^१ अनुत्रासो अभीरू अच्छम्भी अनुत्रासी अपलायी, पच्चेकसम्बुद्धो पि सद्देसु असन्तासी अपरिसन्तासी अनुत्रासी अनुब्बिग्गो अनुस्सङ्की अनुत्रासो अभीरू अच्छम्भी अनुत्रासी अपलायी पहीनभयभेरवो विगतलोमहसो विहरती ति - सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो ।

20 वातो व जालम्हि असज्जमानो ति । वातो ति । पुरत्थिमा वाता पच्छिमा वाता उत्तरा वाता दक्खिणा वाता सरजा वाता अरजा^१ वाता^२ सीता वाता उण्हा वाता परित्ता वाता अधिमत्ता वाता वेरम्भवाता^३ पक्खवाता^४ सुपण्णवाता तालपण्णवाता विधूपनवाता । जाल वुच्चति सुत्तजालं । यथा वातो जालम्हि न सज्जति न गण्हाति न बज्जति न पलिबज्जति, एवमेव । द्वे जाला - तण्हाजाल च दिट्ठिजाल च .. पे० .
25 इद तण्हाजाल . पे० . इद दिट्ठिजाल । . तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स तण्हाजाल पहीन दिट्ठिजाल पटिनिस्सट्ठ, तण्हाजालस्स पहीनत्ता दिट्ठि-

१ अनुस्सुकी - स्या० । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३ कालवाता वेरम्भवाता पक्खिवाता - स्या० ।

जालस्स पटिनिस्सट्ठत्ता सो पच्चेकसम्बुद्धो रूपे न सज्जति सद्दे न सज्जति पे० दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मेषु न सज्जति न गण्हाति न बज्झति न पलिबज्झति निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - वातो व जालम्हि असज्जमानो ।

5

पदुमं व तोयेन अलिम्पमानो ति । पदुम वुच्चति पदुमपुप्फं । तोय वुच्चति उदक । यथा पदुमपुप्फ तोयेन न लिम्पति^१ न पलिम्पति न उपलिम्पति, अलित्त अपलित्त अनुपलित्त, एवमेव । द्वे लेपा - तण्हालेपो च दिट्ठिलेपो च पे० अय तण्हालेपो पे० अयं दिट्ठिलेपो । तस्स पच्चेकसम्बुद्धस्स तण्हालेपो पहीनो, दिट्ठिलेपो पटिनिस्सट्ठो । तण्हालेपस्स पहीनत्ता दिट्ठिलेपस्स पटिनिस्सट्ठत्ता सो पच्चेकसम्बुद्धो रूपे न लिम्पति सद्दे न लिम्पति . पे० दिट्ठसुतमुतविञ्जातब्बेसु धम्मेषु न लिम्पति न^१ पलिम्पति^१ न उपलिम्पति, अलित्तो अपलित्तो अनुपलित्तो निक्खन्तो निस्सटो विप्पमुत्तो विसञ्जुत्तो विमरियादिकतेन चेतसा विहरती ति - पदुम व तोयेन अलिम्पमानो एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

10

15

“सीहो व सद्देसु असन्तसन्तो,
वातो व जालम्हि असज्जमानो ।
पदुम व तोयेन अलिम्पमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥

20

३८. सीहो यथा दाठबली पसय्ह,
राजा मिगानं अभिभुय्य चारी ।
सेवेथ पन्तानि सेनासनानि,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

25

सीहो यथा दाठबली पसय्ह राजा मिगानं अभिभुय्य चारी ति । यथा सीहो मिगराजा दाठबली दाठावुधो सब्बे तिरच्छानगते पाणे अभिभुय्य अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा परियादियित्वा महित्वा

चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेति, पच्चेकसम्बुद्धो^१
 पि पञ्जाबली पञ्जावुधो सब्बपाणभूते पुग्गले^३ पञ्जाय अभिभुय्य
 अभिभवित्वा अज्झोत्थरित्वा परियादियित्वा मद्धित्वा चरति विहरति
 इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - सीहो यथा दाठबली पसय्ह
 5 राजा मिगान अभिभुय्य चारी ।

सेवेथ पन्तानि सेनासनानी ति । यथा सीहो मिगराजा अरञ्ज-
 वनमज्झोगाहेत्वा^१ चरति विहरति इरियति वत्तेति पालेति यपेति
 यापेति, पच्चेकसम्बुद्धो पि अरञ्जवनपत्थानि पन्तानि सेनासनानि
 पटिसेवति अप्पसद्धानि अप्पनिग्घोसानि विजनवातानि मनुस्सराहस्सेय्य-
 10 कानि पटिसल्लानसारुप्पानि । सो एको गच्छति एको तिट्ठति एको
 निसीदति एको सेय्य कप्पेति एको गाम पिण्डाय पविसति एको पटिक्क-
 मति एको रहो निसीदति एको चङ्कम अधिट्ठति एको चरति विहरति
 इरियति वत्तेति पालेति यपेति यापेती ति - सेवेथ पन्तानि सेनासनानि
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

15 “सीहो यथा दाठबली पसय्ह,
 राजा मिगान अभिभुय्य चारी ।
 सेवेथ पन्तानि सेनासनानि,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

B. 304

३९. मेत्तं उपेक्खं करुणं विमुत्तिं,
 20 आसेवमानो मुदितं च काले ।
 सब्बेन लोकेन अविहज्जमानो,
 एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

मेत्तं उपेक्खं करुणं विमुत्तिं आसेवमानो मुदितं च काले ति ।
 सो पच्चेकसम्बुद्धो मेत्तासहगतेन चेतसा एक दिस फरित्वा विहरति
 25 तथा दुत्तियं तथा तत्तिय तथा चतुत्थ, इति उद्धमधो त्तिरिय सब्बधि
 सब्बत्ताय सब्बावन्त लोक मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन
 अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन^१ फरित्वा विहरति, करुणासहगतेन

१. एवमेव पच्चेकसम्बुद्धो - स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. अरञ्जवनपत्थानि
 अज्झोगाहेत्वा - स्या० । ४. अब्यापज्जेन - स्या० ।

चेतसा .. पे० . मुदितासहगतेन चेतसा . पे० .. उपेक्खासहगतेन चेतसा विपुलेन महग्गतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यापज्जेन फरित्वा विहरती ति - मेत्तं उपेक्ख करुणं विमुत्ति आसेवमानो मुदित च काले ।

सब्बेन लोकेन अविरुज्झमानो ति । मेत्ताय^१ भावितत्ता ये पुरत्थिमाय दिसाय सत्ता ते अप्पटिकूला^२ होन्ति, ये पच्छिमाय दिसाय सत्ता .. ये उत्तराय दिसाय सत्ता ये दक्खिणाय दिसाय सत्ता . ये पुरत्थिमाय अनुदिसाय सत्ता ये पच्छिमाय अनुदिसाय सत्ता . ये उत्तराय अनुदिसाय सत्ता ये दक्खिणाय अनुदिसाय सत्ता . ये हेट्ठिमाय^३ दिसाय सत्ता ये उपरिमाय दिसाय सत्ता ये दससु दिसासु सत्ता^४ ते अप्पटिकूला होन्ति । करुणाय^५ भावितत्ता मुदिताय भावितत्ता ... उपेक्खाय भावितत्ता ये पुरत्थिमाय दिसाय सत्ता . पे० .. ये दससु दिसासु सत्ता ते अप्पटिकूला होन्ति^६ । सब्बेन लोकेन अविरुज्झमानो ति । सब्बेन लोकेन^७ अविरुज्झमानो अप्पटिविरुज्झमानो अनाघातियमानो^८ अप्पटिहञ्जमानो ति - सब्बेन लोकेन अविरुज्झमानो एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“मेत्तं उपेक्ख करुण विमुत्ति,
आसेवमानो मुदित च काले ।
सब्बेन लोकेन अविरुज्झमानो,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ।

४०. रागं च दोसं च पहाय मोहं,
सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि ।
असन्तसं जीवितसङ्गयम्हि,
एको चरे खग्विसाणकप्पो ॥

रागं च दोसं च पहाय मोहं ति । रागो^१ ति । यो रागो सारागो ... पे० ... अभिज्झा लोभो अकुसलमूलं । दोसो^२ ति । यो चित्तस्स आघातो ... पे० ... चण्डिककं असुरोपो अनत्तमनता चित्तस्स । मोहो ति । दुक्खे अञ्जाणं .. पे० ... अविज्जालङ्गी मोहो अकुसल-

१. मेत्तादीन - स्या० । २ अप्पटिकुला - स्या० । ३ अधोगमाय - स्या० । ४ विदिसासु सत्ता - स्या० । ५-५ स्या० पोत्थके नत्थि । ६ सत्तलोकेन - स्या० । ७

मूल । रागं च दोसं च पहाय मोहं ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो रागं च दोसं च मोहं च पहाय पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा अनभाव गमेत्वा ति - रागं च दोसं च पहाय मोह ।

सन्दालयित्वान सञ्जोजनानी ति । दस सञ्जोजनानि - काम-
5 रागसञ्जोजनं पटिघसञ्जोजन . पे० . अविज्जासञ्जोजन । सन्दा-
लयित्वान सञ्जोजनानी ति । दस' सञ्जोजनानि सन्दालयित्वा पदाल-
यित्वा सम्पदालयित्वा पजहित्वा विनोदेत्वा व्यन्तीकरित्वा' अनभाव
गमेत्वा ति - सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि ।

असन्तसं जीवितसङ्ख्यम्ही ति । सो पच्चेकसम्बुद्धो जीवित-
10 परियोसाने असन्तासी' अनुत्रासी अनुब्बिगगो अनुस्सङ्की अनुत्रासो
अभीरू अच्छम्भी अनुत्रासी अपलाथी पहीनभयभेरवो विगतलोमहंसो
विहरती' ति' - असन्तस जीवितसङ्ख्यम्हि एको चरे खग्गविसाणकप्पो ।
तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“राग च दोसं च पहाय मोह,
15 सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि ।
असन्तस जीवितसङ्ख्यम्हि,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो” ति ॥

४१. भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था,
निक्कारणा दुल्लभा अज्ज मित्ता ।
20 अत्तत्थपञ्जा असुची मनुस्सा,
एको चरे खग्गविसाणकप्पो ॥

B 306

भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था ति । अत्तत्थकारणा परत्थ-
कारणा उभयत्थकारणा दिट्ठधम्मिकत्थकारणा सम्परायिकत्थकारणा
परमत्थकारणा भजन्ति सम्भजन्ति सेवन्ति निसेवन्ति' ससेवन्ति' पटि-
25 सेवन्ती ति - भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था ।

निक्कारणा दुल्लभा अज्ज मित्ता ति । द्वे मित्ता - अगारिक-
मित्तो' च अनागारिकमित्तो च ... पे० ... अयं अगारिकमित्तो पे० ..
अयं अनागारिकमित्तो । निक्कारणा दुल्लभा अज्ज मित्ता ति । इमे

१ स्या० पोत्यके नत्थि । २ व्यन्तीकरित्वान - स्या० । ३ असन्तासी अपरिसन्तासी -
स्या० । ४-४ स्या० पोत्यके नत्थि । ५-५ स्या० पोत्यके नत्थि । ६. आगारिकमित्ता - स्या० ।

द्वे भित्ता अकारणा निक्कारणा^१ अहेतू अप्पच्चया दुल्लभा दुल्लद्धा^२ सुदुल्लद्धा^३ ति - निक्कारणा दुल्लभा अज्ज भित्ता ।

अत्तत्थपञ्जा असुची मनुस्सा ति । अत्तत्थपञ्जा ति । अत्तनो अत्थाय अत्तनो हेतु अत्तनो पच्चया अत्तनो कारणा भजन्ति सम्भजन्ति सेवन्ति निसेवन्ति ससेवन्ति पटिसेवन्ति आचरन्ति समाचरन्ति पयि- 5
रुपासन्ति परिपुच्छन्ति^४ परिपञ्हन्ती ति - अत्तत्थपञ्जा । असुची मनुस्सा ति । असुचिना कायकम्मेन समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिना वचीकम्मेन समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिना मनोकम्मेन समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिना पाणातिपातेन . असुचिना अदिन्नादानेन . असुचिना कामेसुभिच्छाचारेण असुचिना मुसा- 10
वादेण असुचिया पिसुणाय वाचाय समन्नागता^५ असुचिया फरुसाय वाचाय समन्नागता^६ .. असुचिना सम्फप्पलापेण समन्नागता^७ . असु-
चिया अभिज्झाय समन्नागता^८ असुचिना व्यापादेण समन्नागता^९ ति असुची^{१०} मनुस्सा, असुचिया मिच्छादिट्ठिया समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिया चेतनाय समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिया 15
पत्थनाय समन्नागता ति असुची मनुस्सा, असुचिना पणिधिना समन्ना-
गता ति असुची मनुस्सा, असुची^{११} हीना निहीना^{१२} ओमका लामका छतुक्का^{१३} परित्ता ति - अत्तत्थपञ्जा असुची मनुस्सा ।

एको चरे खग्विसाणकप्पो ति । एको ति । सो पच्चेक-
सम्बुद्धो पब्बज्जासङ्घातेण एको ... पे० .. चरेति अट्ठ चरियायो .. पे० 20
खग्विसाणकप्पो ति । यथा खग्वस्स नाम विसाण एकं होति अदुतियं
. पे० . एको चरे खग्विसाणकप्पो । तेनाह सो पच्चेकसम्बुद्धो -

“भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था,
निक्कारणा दुल्लभा अज्ज भित्ता ।
अत्तत्थपञ्जा असुची मनुस्सा,
एको चरे खग्विसाणकप्पो” ति ॥ 25

चतुत्थो वग्गो ।

खग्विसाणसुत्तनिद्देशो निट्ठितो ।

१ स्या० पोत्थके नत्थि । २-२ स्या० पोत्थके नत्थि । ३ पुच्छन्ति - स्या० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५-५ स्या० पो थके नत्थि । ६ निहीना परिहीना - स्या० । ७ जतुक्का - स्या० ।

5

अजितो तिस्समेत्तेय्यो, पुण्णको अथ मेत्तगू ।
 धोतको उपसीवो च, नन्दो च अथ हेमको ॥
 तोदेय्यकप्पा दुभयो, जतुकण्णी च पण्डितो ।
 भद्रावुधो उदयो च, पोसालो चा पि ब्राह्मणो ।
 मोघराजा च मेधावी, पिङ्गियो च महाइसि ॥
 सोळसानं^१ पनेतेस, ब्राह्मणान व सासनं ।
 पारायनान निद्देसा^२, तत्तका च भवन्ति हि ॥
 खग्गविसाणसुत्तानं, निद्देसा पि तथेव^३ च ।
 निद्देसा दुविधा ज्ञेय्या, परिपुण्णा सुलक्खिता^४ ति ॥

चुल्लनिद्देसपालि निट्ठिता ।

— • —

१ सोळसन्न - स्या० । २ निद्देसो - स्या० । ३ तथेव - स्या० । ४ सुलक्खिता - स्या० ।

निद्देशपदानं
अनुवकमणिका

अ		
अकङ्क्षो		अत्तत्थपञ्जा
अकामकामि		—असुची मनुस्सा
अकालिक	२२८,	अत्तानुदिट्ठि ऊहच्च
अकिञ्चन	१०, १८,	अत्थङ्गतस्स न पमाणमत्थि
—अनादान		अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय
—कामभवे असत्त	१०,	अत्थि पञ्हेन आगम
—ब्राह्मणभिरियमान		अत्थ पलेति
अकित्तयी नो		— —न उपेति सङ्ख
अखिलो	१२,	अथ
—पटिभानवा		—को चरहि देवमनुस्सलोके,
अग्गी व दङ्ख अनिवत्तमानो		अतारि जाति च जर च मारिस
अच्चि		अत्थङ्गतो सो उद वा सो नत्थि
—यथा वातवेगेन खित्ता		अथद्दसासि सम्बुद्ध
अच्छम्भी		अथो गहट्ठा घरमावसन्ता
अजित त वदामि ते		अद्दसासि
अजितो	२६, २७, ३२,	अद्दा
अज्जत्त च बहिद्धा च, नत्थि किञ्ची		—गमिस्सामि न मेत्थ कङ्खा
ति पस्सतो		—पससाम सहायसम्पद
— — वेदनं नाभिनन्दतो		—हि भगवा पहासि दुक्ख
अज्झिट्ठो		—हि सो ओघमिम अतारी
—पुट्ठो पुट्ठो पञ्ह व्याकासि		अधिदेवे अभिञ्जाय
अञ्जाय	१३६,	अधिमुत्तचित्त
—अत्थानि विनेय्य कङ्ख		अधिवचन
अञ्जाविमोक्ख पन्नूमि		अघो
—पन्नूहि		अनञ्जनेय्यो
अञ्ज त पुच्छाम तदिद्ध ब्रूहि		अनञ्जपोसी
अट्टानत सङ्गणिकारतस्स य		—सपदानचारी
फस्सये सामयिक विमुत्ति		अनत्थवस्सि विसमे निविट्ठ
अट्ठित ओवदेय्य		अनभिज्झित सेरित पेक्खमानो
अतारी		अनलङ्घरित्वा अनपेक्खमानो
अतारु जाति च जर च मारिस	५८,	अनवस्सुतो परिडग्गहमानो
अतीत आदिसति		अनादान
		अनानुयायी

अनापर	१४७
अनासवो	१२९, १३१, २१९, २३५
—सब्वदुक्खप्पहायिनो	२१९
अनिस्सितो	१०८, ३११
—छेत्व सिनेहदोस	३११
—नो विसहामि तारित्तु	१०८
अनीघो	६५, ९४
अनीतिक	२२८, २३०
अनीतिह	८०, १०४
अनुसास ब्रह्मो करुणायमानो	१०२
अनेकरूपा	७२, ७४
अनेकरूपेन वदन्ति सुद्धि	१२३, १२५, १२६
अनेकरूप पि पहाय सब्व	१२८, १३१
अनेजो छिन्नससयो	१७४
अनेज मूलदस्सावि	४९
अनेळमूगो	३१६
—सुतवा सतीमा	३१६
अन्तरा व	१९९
अन्ता	४७
अपरिड्हमानो	३४६
अपारा पार गच्छेय्य	२१२
अपुच्छि	३५
अपुनब्भवाय	२०२
अप्पदस्से पहाय	२२०
अप्पमत्तो	५७, ८५, २०२, २०५
अप्पस्सादो दुक्खमेत्थ भिय्यो	२९८
अप्पेव म भगवा अट्टित ओवदेय्य	८९
अप्पोस्सुक्को परपुत्तेसु हुत्वा	२६९
अभिजञ्जा	९०
अभिजप्पन्ति	६०
अभिजान	१७७
—तथागतो	१७७
अभिनिब्बुता	१३६, १४८
अभिभुय्य सब्बानि परिस्सयानि	२७१
अभियाचे	१५७
अभिसज्जना वा	२७६
अय लोको	१८९
— —परो लोको	१८९
अलीनचित्तो अकुसीतवुत्ती	३१३
अलोलो	३०९

अविज्जा	२७, १६८
अविज्जाय निवुतो लोको	२७
—पभेदन	१६५, १६८
अविद्धा	७५
अविहेठय अञ्जतरस्मि तेस	२४३
असन्तस जीवितसङ्खयग्ग्हि	३२२
असितो	१०३
असुची मनुस्सा	३२३
असेस	३५
असकुप्प	२४१
असहीर	२४०
—असकुप्प	२४०
अस्स	१५५
अहो	१११

आ

आकिञ्चञ्जासम्भव वत्त्वा	१८०
आकिञ्चञ्च निस्सितो हित्वा	
मञ्ज	११२, ११३
—पेक्खमानो सतिमा	१०९
आच्चिक्ख धम्म यमह विजञ्ज	१५२, २००, २०३
आदानतण्ह विनयेथ सब्व	१५९
आदानसत्ते इति पेक्खमानो	१६१
आदिच्चबन्धुना	२११
आदिच्चबन्धुस्स वचो निसम्म	२८६
आदिच्चो व पथवि तेजी तेजसा	१५२
आदीनव कामगुणेसु दिस्वा	२७८, २८०
—सम्मसिता भवेसु	३१६
—स्नेहज पेक्खमानो	२५४
आमन्तना होति सहायमज्जे	
वासे ठाने गमने चारिकाय	२६१
आयस्सा	२६, ४३, ९५, ११२, ११९,
	१२२, १३२, १३८, १४५,
	१५०, १६४, १८३, २१३
आरद्धविरियो परमत्थपत्तियो	३१२
आरम्मण ब्रूहि समन्तक्खु	१०९
आसवा	१५५, १६४
आसवास्स न विज्जन्ति	१५५
आसीन	१६३

आसीसन्ति	५९
—थोमयन्ति अभिजप्पन्ति जुहन्ति	५९
आसीसमाना	५६
—पुण्णक इत्यत्त	५६

इ

इच्चा	२६, ३१, ४३, ५१, ६१, ९५, १०८, ११२, ११९, १२२, १२६, १३२, १३८, १४५, १५०, १५७, १६४, १७४, १८३, १९९, २१३

इच्चायस्मा अजितो	२६, ३१
—उदयो	१६४
—उपसीवो	१०८, ११२
—कप्पो	१४५
—जतुकण्णी	१५०
—तिस्समेत्तेय्यो	४३
—तोदेय्यो	१३८
—धोतको	९५
—नन्दो	११९, १२२, १२६
—पिङ्गियो	१९९, २१३
—पुण्णको	५१, ६१
—पोसालो	१७४
—भद्रावुधो	१५४
—मेत्तगू	६८
—मोधराजा	१८३
—हेमको	१३२
इच्चासि इति भविस्सति	१३३, २२१
इञ्जिता	४६
इञ्जित	६३
इति	१४७, १६१, २९९, २१३
इतो सुत्वान निग्घोस	९७
इदमवोच भगवा	२०६
— —मगधेसु विहरन्तो पासाणके चेत्तिये, परिचारकसोळसान ब्राह्मणान अञ्जित्ठो पुट्ठो पुट्ठो पञ्च व्याकासि	२०६
इध	८६, ९२, ९७
—दिट्ठसुतमुतविञ्जातेसु	१३४
—लोके	५३, ५६
इधेव निपको सतो	९७
—सन्तो	१०३

— — असितो चरेय्य	१
इमस्स धम्मपरियायस्स	२
इरियमान	
इसयो	५२,
इसी	२

ई

ईती च गण्डो च उपद्दवो च रोगो च सल्ल च भय च मेत	२८

उ

उग्गहित	१५
—निरत्त वा	१५
उण्ह	२८
उत्तम	८२, १०
उदपञ्चकप्पी	१४
उदया ति भगवा	१६
उदयो	१६४, १६
उदाहु वे जीवितेनूपपन्न	१२
— —सस्सतिया अरोगो	११
उद्ध	८३, ८४, १०७, १६
—अधो तिरिय चा पि मञ्जे	८३, १०७, १६
उपक्किलेसे व्यपनुज्ज सब्बे	३१
उपधिनिदाना पभवन्ति दुक्खा	७
उपाधि करोति	७
—न कयिरा	७
उपरुञ्जति	३
उपसन्ता	१३
—च ते सदा	१३
उपसन्तो चरिस्ससि	१५
उपसीवा ति भगवा	११०, ११३, ११५, ११
उपसीवो	१०८, ११०, ११
	११३, ११५, ११
उपेक्खा	१६७, ३१
उपेक्खासतिसमुद्ध	१६
उप्पन्नजाणस्मिह अनञ्चनेय्यो	२८

ए

एकमेकस्स चे पि पञ्चस्स	२०
— — — — अत्थमञ्जाय धम्ममञ्जाय	

धम्ममानुभ्रम्म पटिपज्जेय्य, गच्छेय्येव	
जरामरणस्स पार। पारङ्गमनीया इमे	
धम्मा ति। तस्मा इमस्स धम्मपरियायास्स	
“पारायन” तेव अधिवचन	२०७
—पञ्चस्स	२१२
एको १०८, २२२, २४४, ३२३	
—अह सक्क महन्तमोध	१०८
—चरे खग्गविसाणकप्पो	२४४, ३२३
—तमोनुदासीनो	२२२
एतदञ्जाय मे सता	१३६, १४८
एताभिनन्दामि वचो महेसिनो	८६, १३०
एते	२०८
—अलद्धा अनवज्जभोजी	२७४
—बुद्ध उपागच्छु	२०८, २०९
एतेसु	८४
—नन्दि च निवेसन च पनुज्ज विञ्जाण	
भवे न तिट्ठे	८४
एत ८६, १३७, १४८	
—आण तथ तस्स	१८१
—दीप अनापर	१४७
—भय आयाति पेक्खमानो	२७६, २७७
— —कामगुणेषु दिस्वा	२८१
— —सन्थवे पेक्खमानो	२५५
—मे	३५
— —पुट्टो पब्रूहि	३५
—विदित्वा सङ्गो ति लोके	१०७
—सन्थवे पेक्खमानो	२५६
एत्थ २४१	
एवमह अप्पदस्से पहाय महोदाधि	
हसोरिव अञ्जपत्तो	२२०
एवमेत अभिञ्जाय	१८१
एवमेव त्व पि पमुञ्चस्सु सद्ध	२३६
एव ११६, २२०	
—अभिकन्तदस्सावि	१९०
—तुव ओघमिम तरेसि	१०२
—दुतीयेन सहा ममस्स	२७६
—पि तोदेय्य मुनि विजान	१४१
—मच्चुतरो सिया	१९७
—मुनी नामकाया विमुत्तो	११६
—म धारेहि	२४१

— — —अधिमुत्तचित्त	२४१
—लोक अवेक्खन्त	१९७
एत्रविहारी	८५
—सतो अप्पमत्तो	८५
—सतस्स चरतो	१७२
एस भिय्यो पमीदामि	२३६

ओ

ओकञ्जह	१५६
—तण्हच्छिद अनेज	१५६
ओक्खित्तचक्खु न च पादलोलो	३००
ओघतिण्णमनासव	२३५
ओघतिण्ण	१५७, २३५
ओघातिग	१५०
—पुट्ठुमकाममागम	१५०
ओघे जाते मह्भय्ये	१४५, १४६
ओघ	७७, ९०
ओरोपयित्वा गिहिव्यञ्जनानि	२६९, २७०
ओहारयित्वा गिहिव्यञ्जनानि	३०६

क

कह्वीन पटिजानत	२४०
कच्चिसु	५७, १२३
— ते भगवा तत्थ यता चरन्ता	१२३
— —यञ्जपथे अप्पमत्ता	५७
कच्चि	१०१
कतकिच्च अनासव	१६४
कतमा अनगारिकविभूसा	२९६
कथकथा	९९
—च यो तिण्णो	१३८, १३९
कथकथि घोटक कच्चि लोके	१०१
कथ नु	७६
— —धीरा वितरन्ति ओघ जाति	
जर सोकपरिह्व च	७६, ७७
—नेयो तथाविधो	१७६
—लोक अवेक्खन्त	१९०
—सतस्स चरतो	१७०
कप्पञ्जह अभियाचे सुमेघ	१५७
कप्पा	१४६
—ति भगवा	१४६

चरेय्य	१०३
चर	८०, ८५, १०५, १०६, १३४
चातुर्दिसो	२६३
— अप्पटिघो च होति	२६३

छ

छद	२३७
छन्दरागविनोदन	१३४
छन्दरागो	१३५
छन्दो	१६५
छिन्नससयो	१७४
छेत्वान वीरो गिहिवन्धनानि	२७०

ज

जतुकण्णी	१५०, १५३
जनपदेहि सङ्गता	१५८
जना	११९, २०२
— वदन्ति तयिद कथसु	११९
जन्तु	१६०
जप्पाभिलेपन ब्रूमि	२९
जरसा परेते	२०५
जरा	७७, ९४
जरामच्चुपरिक्खय	१४८
जरामच्चुपरेतान	१४५, १४६
जर	८६
— सिता यञ्जमकप्पयिसु	५६
जहस्सु तण्ह	२०५
— रूप	२०२
— — अपुनञ्जभावाय	२०२
जाति	८६, ९४
जातिजराय इध विप्पहान	१५२, २००, २०४
जातिं जर सोकपरिद्वं च इधेव विद्वा पजहेय्य दुक्ख	८६
जाल व भेत्वा सलिलम्बुचारि	२९९
जिण्णस्स मे दुब्बलथामकस्स	२३२
जिण्णोहमस्मि	१९९
— अबलो वीतवण्णो	१९९
जुतिमा	२२४
— सो पमङ्करो	२२४

झ

झायि	१६२
— विरजमासीन	१६२

ञ

बाणूपपन्न मुनिनो वदन्ति	११९
बाण सक्कानुपुच्छामि	१७६

त

तञ्चाह अभिनन्दामि	८१, १०५
तण्हक्खयमनीतिक	२२६, २२८, २३०
तण्हक्खय	२२६, २२८, २३०, ३१६
— नत्तमहाभिपस्स	१११
— पत्थयमप्पमत्तो	३१६
तण्हच्छिद	१५६
तण्हा	४५, ९४, १०७, १११, १२८, १३१, १३४, १३९, १५६, २०४, २२८, ३१६
तण्हाधिपन्ने	२०४
— मनुजे पेक्खमानो	२०४
तण्हानिग्घातन मुनि	१३४
तण्हाय विप्पहानेन, निब्बान इति वुच्चति	१६९
तण्हा यस्स न विज्जति	१३८, १३९
तण्ह परिञ्जाय	१२८, १२९, १३१
— — अनासवासे, अह पि ते ओघतिण्णा ति ब्रूमि	१३१
— — — ते वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि	१२८
ततो तत्थ विपस्सति	१८१
तत्थ ११२, — ११४, १२३, १२५, १८१	१८१
— यता चरन्ता	१२३
तत्थेव सो सीतिसिया विमुत्तो, चवेथ विञ्जाण तथाविधस्स	११४
तथा यो पटिपञ्जेय्य	२१२
तथाविधो	१७६
तथा हि ते विदितो एस धम्मो ७९, ८७, ११७, १५९	१५९
तदिञ्च ब्रूहि	७६
तप्परायण	१८०
तमोनुदो	२२४

— बुद्धो समन्तचक्रु	२१८
तयिद कथसु	११९
तरे लोके विसत्तिक	८०, ८१, ८३, १०५, १०६, १३४
तव वीर वाक्य अभिकङ्क्षमाना	१५८
तव सुत्वान निग्घोस	९६
तसा	२४३
तस्मा ७५, १६१, २०२, २०५, २०८, २१३	
— इमस्स धम्मपरियायस्स	२०८
— तुव पिङ्गिय अप्पमतो	२०२, २०५
— पजान उपाधि न कयिरा	७५
— पजान न उपादियेथ	१६१
— पारायन इति	२१३
तस्स	४६
— नो सन्ति इञ्जिता	४६
तिट्ठन्तमेन जानाति	१७८
तिट्ठे चे सो तत्थ अनानुयायी	११४
— नु	११२
— सो तत्थ अनानुयायी	११२
तिट्ठेय्य	११३
— सो तत्थ अनानुयायी	११३
तिण्णा लोके विसत्तिक	१३७
तिण्णो	९०
— च पार	९२
— — — अखिलो अकङ्क्षो	९०
तिरिय चा पि मज्जे	८३, ८४, १०७, १६०
तिस्सो	४३
तुव	१५९
ते	५७, १३७, २१०
— चा पि	८७
— — — नूनप्पजहेय्यु दुक्ख	८७
— चे	१२६
— — नातरिसु याजयोगा	६१
— — मुनी ब्रूसि अनोघतिण्णे	१२६
— तोसिता चक्खुमता	२१०
तेन हातप्प करोहि	९६
तेनेव कायो न पलेति तत्थ	२३२
— पञ्जामि अविप्पवास	२३१
— मारो अन्वेति जन्तु	१६०
ते याजयोगा भवरागरत्ता नातरिसु	

जातिजर ति ब्रूमि	६०
— वे नरा ओघतिण्णा ति ब्रूमि	१२९
तेस	१५९, २१०
— तुव साधु वियाकरोहि	१५९
— बुद्धो पब्ब्याकासि	२१०
— मे निपको इरिय, पुट्ठो पब्रूहि मारिस	३८
तोदेय्य	१३८
तोदेय्या ति भगवा	१३८
तोसिता	२१०
तोसेसि	२१०
— ब्राह्मणे मुनी	२१०
त	३५, ७७, ८१, १०५, ११७, १७०
— ते पववखामि यथा पजान	७३
त त नमस्सामि समन्तचक्रु	९९
— — — समेच्च नाग	८८
— ब्रूमि महापुरिसो	४८
— मे मुनी साधु वियाकरोहि	७७, ११७
— — वियाचिक्ख समन्तचक्रु	१४०
— सुणोम वचो तव	१७०
त्व	८८, १३३, १४५
— च मे दीपमक्खाहि	१४५
— — — धम्ममक्खाहि	१३३

थ

थामबलूपपन्नो	३१४
थावरा	२४३
थिनस्स च पनूदन	१६६
थिन	१६६
थोमयन्ति	५९

द

दण्ड	२४३
दळ्हनिककमो थामबलूपपन्नो	३१४
दिजो	२२०
— यथा कुब्बनक पहाय बहुप्फल	
काननमावसेय्य	२२०
दिट्ठधम्मा	१३६, १४८
दिट्ठधम्माभिनिब्बुता	१३६, १४८
दिट्ठस्सुतेना पि वदन्ति सुद्धि	१२४-१२६
दिट्ठि ते नाभिजानाति	१८९

दिट्टीविसूकानि उपातिवत्तो	२८६, २८७
दिट्टे धम्म	८०, १०४
— — अनीतिह	८०, १०४
दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो	
उद्ध अधो दस दिसा इमायो	२०३
दिस्वान रूपेसु विहञ्जमाने	२००
दिस्वा सुवण्णस्स पभस्सरानि	२७५
दीपा दीप उपल्लवि	२३४
दीप पन्नूमि कप्प ते	१४७
— पन्नूहि मारिस	१४५
दुक्खमस्स महब्भय	३०
दुक्खमिद पहोति	२५०
दुक्खस्स वे म पभव अपुच्छसि	७३
दुक्ख	३०, ७१, ७४, ७५, ८६
दुब्बलथामकस्स	२३२
दुस्सङ्गहा पञ्चजिता पि एके	२६८
देव	९८, २३८
देवतान	५२, ५५
दोमनस्सान चूभय	१६६
दोमनस्स	१६६
दोसो	३११, ३२१
द्वाह सक्क अपुच्छिस्स	१८२

ध

धनानि धञ्जानि च बन्धवानि	२९७
धम्मतक्कपुरेजव	१६८
धम्मधर	२९४
धम्ममक्खाहि	१३३
धम्ममञ्जाय	२०७
धम्ममदेसेसि	२२९, २५५
धम्ममुत्तम	८२
धम्मनानुधम्म पटिपज्जेय्य	२०७
धम्मेषु निच्च अनुधम्मचारी	३१५
धम्म १३३, १५२, २००, २०३, २२५, २२९	
— च सेट्ट आजानमानो	१०१
धिमुत्तो	१८०
धिमुत्त तप्परायण	१८०
धीरा	७७, २७२
धोतका ति भगवा	१०४, १०७
धोतको	९५, ९७, १०४, १०७

न

न	२४४
— उपादियेथ	१६१
— उपेति सङ्घ	११५, ११६
— च पञ्चकप्पी	१४१
— च पादलोको	३०२, ३०३
— जाणेन	१२०
— तुय्ह अदिट्ट अस्सुत्त अमुत्त अथो	
अविञ्जात किञ्चि नमत्थि लोके	२०३
— ते मारवसानुगा	१४८
— — मारस्स पद्धगू	१४९
नत्त	१११
नत्थि उपमा	२२६, २२८, २३०, २४१
नत्थी ति निस्साय तरस्सु ओघ	११०
न दिट्ठिया	१२०
— — न सुतिया न जाणेन	१२०
नन्दा	१२४
— ति भगवा	१२४
नन्दामि	८१
नन्दिञ्जह ओघतिण्ण विमुत्त	१५७
नन्दिसयोजनो लोको	१६९
नन्दिसयोजन इति	१८१
नन्दो	१२२
न पस्सति	१९७
न पुत्तमिच्छेय्य कुतो सहाय	२४४
नमस्समानो विवसेमि रत्ति	२३१
नमस्सामि	८८, ९९
न मेत्थ कङ्खा	२४१
न मे व्याकासि	१८३
— — — चक्खुमा	१८३
नरो	९३, २६०
न विज्जन्ति	१५५
— सुतिया	१२०
नागस्स	१५८
नागो	२१५
— व यूथानि विवज्जयित्वा	२८३, २८४
नाग	८८
नातरिस्सु जातिजर ति ब्रूमि	६०, १२५
नानाजना	१५८

— जनपदेहि सङ्गता	१५८	पजहेय्यु दुक्ख	८८
नापेन्ति मे गोतमसासनम्हा	२३१	पजा	१६२
नामकाया विमुत्तो	११६	पजान	७५, १६१
नामरूप च मारिस	३४	पज इम मच्चुधेय्ये विसत्त	१६२
नाम	३४, ३५, १५५	पञ्जा	३२, ३४
नाह तत्थ अभिरमि	१३३	— चेव सति चा पि	३४
— तम्हा विप्पवसामि	२२८	पञ्जाणवा	१४१
— सब्बे समणब्राह्मणासे, नन्दा ति भगवा		— सो	१४०
जातिजराय निवुता	१२८	— — उद पञ्जकप्पी	१४०
— सहिस्सामि पमोचनाय	१००	— — न च पञ्जकप्पी	१४१
निक्कामो निब्बनो नागो	२१४	पञ्जायेते पिधीयरे	३२
निक्कारणा दुल्लभा अज्ज मित्ता	३२२	पञ्जानन्तकरो सत्था	२३९
निक्कुहो	२८८	पञ्जान वेय्याकरणेन	२१०
निपको सतो	९७	पञ्ह पुट्ठो	२१०
निपुणे पञ्हे	२०९	— — यथातथ	२१०
निप्पिपासो	२९०	पटिबद्धचित्तो	२५५
निब्बनो	२१५	पटिभानवन्त	२९४
निब्बानपदमच्चुत	१३६	पटिभानवा	२३७
निब्बानमत्तनो	९६, ९७	पटिसल्लान ज्ञानमरिञ्चमानो	३१५
निब्बान इति न ब्रूमि	१४७	पत्तो नियाम पटिलद्धमग्गो	२८७
निब्बुतो	४६	पटुम व तोयेन अलिम्पमानो	३१९
निम्मक्खो निद्धन्तकसावमोहो	२९०	पधानवा	३१७
नियतो	३१७	पनुज्ज विञ्जाण	८४
निरत्त वा	१५३	पनूदन	१६६
निराससो सब्बलोके भवित्वा	२९१	पव्याकासि	२१०
— सो उद आससानो	१३९	पब्रूहि	३५, ३८
— — न च आससानो	१४१	पभङ्करो	२२४
निरासो	६५, ९४	पभवानुपस्सी	७५
निल्लोलुपो निक्कुहो निप्पिपासो	२८८	पभस्सरानि	२७५
निवारण	३२	पभेदन	१६८
निवेशन	८४	पमत्तो	२०२, २९३
नेक्खम्म	१५३	पमुञ्च म सक्क कथकथाहि	९९, १००
— दट्ठु खेमतो	१५३	परिचारकसोळसान ब्राह्मणान	२०६
नेत्ता न सुद्धा सवन न फासु	१९९	परित्तपञ्जस्स मे भूरिपञ्जो	१५२
नो चे लभेथ निपक सहाय	२७२	परित्तमेत्थ सोख्य	२९८
		परिदेवो	७७, ८६
		परिफन्दमानो	२३३
		परिस्सया	२६५, २७१
		परिस्सयान सहित्ता	२६८
		— — अच्छम्भी	२६५
प			
पङ्के सयानो	२३३		
— — परिफन्दमानो	२३३		
पच्छा ते माह किञ्चन	१५४		

परोपरानि	६२	पुनपुन दुक्खमुपेति मन्दो	७५
परो लोको	१८९	पुग पि वस्सानि समन्तचक्खु	११४
पसुत	२९२	पेक्खमानो	१६१, २०४
पस्सामह देवमनुस्सलोके	९८	पोमाला ति भगवा	१७७
पस्सामि न मनसा चवखुना वा	२३०	पोमालो	१७७
पहान कामच्छन्दान	१६५		
पहाय पञ्चावरणानि चेतसो	३१	ब	
पहासि दुक्ख	८७	बन्धवानि	२९७
पहीनमलमोहस्स	२१६	बहुस्सुत धम्मधर भजेथ	२९४
पाप सहाय परिवज्जयेथ	२९२	बुद्धसेट्ट उपागमु	२०९
पारगु सव्वधम्मान	१६४, १७४	बुद्धेनादिच्चबन्धुना	२११
पारङ्गमनीया इमे धम्मा	२०७	ब्रह्मचरियमचरिस्सु	२११
पारायनमनुगायिस्स	२१३	ब्रह्मलोको सदेवको	१८९
पारायन तेव अधिवचन	२०८	ब्रह्मो उपासितो मे	२१९
पार गमनाय	२१३	ब्राह्मणस्स वुसीमतो	१८१
पासाणके चेतिये	२०६	ब्राह्मणो	५२, ५५, ८९, ९८, १२२, १२४, १२६, १८१, २१०
पिङ्गिया ति भगवा	२०१, २०४	ब्रूमि	१४८
पिङ्गियो	१९९, २०१, २०४, २१३, २२७	ब्रूसि	१२७
पिता	२९७	— अनोधतिण्णे	१२६
पियरूपेसि हेमका	१३५	ब्रूहि मेत	५५, ५८, ६२, ६७, ९५, १२३, १५१
पियविप्पयोग विजिगुच्छमानो	२६२		
पीति	२३१	भ	
पुच्छन्ता	२०९	भगवन्त पुट्ठुमागमा	१७०
—तिपुणे पञ्हे	२०९	भगवा २७, ४५, ५५, ५७, ५८, ६२, ६३, ६७, ७३, ८३, ८७, ९५, ९७, १०७, ११०, ११३, ११८, १२३, १२४, १२७, १३८, १४६, १५१, १५३, १६०, १६५, १७७, २०१, २०४, २०६	
पुच्छा	५३	— हि कामे अभिभुय्य इरियति	१५१
पुच्छामि	६६, ९५	भजन्ति सेवन्ति च कारणत्था	३२२
—त्त	५४, ५८, ६२, ६७, १२३, १२७	भद्रावुधा	१६०
— — भगवा ब्रूहि मेत	५३, ५८, ६२, ६६, ९५, १२३, १२७	— ति भगवा	१६०
पुट्ठु	१५०	भय	२७६
पुट्ठो	३८	भवरागरस्ता	६०
पुण्णक इत्थत्तं	५६	भवा	८४, १४१
पुण्णका	६३	भवाभवाय माकासि तण्ह	१०७
— ति भगवा	६३	भवाभवे	९३
पुत्ता	२४४, २५७, २६२	— सङ्गमिम विसज्ज	९३
पुत्तेसु च विपुल होति पेम	२६२	भवे न तिट्ठे	८४
— दारेसु च या अपेक्खा	२५७		
पुत्तो	२९६		
पुत्त च दार पितर च मातर	२९७		
पुथू	५६		

यथातथ	२१०	— — ओषमिम तरेय्य	१०९
यथाद्दक्खि तथाक्खामि	२१३	— पुव्वे त विमोमेहि	१५४
यथा पजान	७३	— ब्राह्मण वेदगुमाभिजञ्जा	८९
— बुद्धेन देमित	२१२	— यञ्चिह लोक्स्मिमुपादियन्ति	१६०
यथाभिरन्त विहरे अरञ्जे	२८४	— य दिस	२३२
यथायिद नापर मिया	१४५	— — — वजति भूरिपञ्जो	२३२
यथाह आकासो व अव्यापज्जमानो	१०२	— विदित्वा सतो चर	८०, ८२, १०५, १०६, १३४
यमह विजञ्ज	१०२, १५२, २००, २०४		
यमेत	३५		
— पञ्च अपुच्छि	३५		
यस्मिं कामा न वमन्ति	१३८		
यस्स	२२६, २२८, २३०, २४१		
— नत्थि उपमा क्वचि	२२६, २२८, २३०, २४१		
यस्सा	६३, १३९		
यस्सिञ्जित नत्थि कुहिञ्चि लोके	६३		
याजयोगा	६०		
यानि सोतानि लोकस्मि	३२		
यावततिय च देवीसि व्याकरोती ति			
	मे सुत १८८		
ये	८८, १३६, १४८, २२१		
— केचि ५५, ७२, ७४, १२२, १२४, १२६			
— केचिमे इसयो मनुजा	५५		
— — समणब्राह्मणासे	१२२, १२४, १२६		
— केचि लोकस्मिमनेकरूपा	७२, ७४		
— च सङ्घातधम्मामासे	३६		
— — — ये च सेखा पुथू इध	३७		
— त्व मुनी अट्टित ओवदेय्य	८८		
येन न वज्जु त तस्स नत्थि	११८		
ये मे पुव्वे वियाकसु	१३२, २२१		
— सीध दिट्ठ वा सुत मुत वा,			
सीलव्वत वा पि पहाय सब्ब	१२८, १३०		
येहि मच्चुवस वजे	१५५		
यो	७४, १३९, १७२		
— अतीत आदिसति	१७२		
— ते धम्ममदेसेसि	२२७		
— मे धम्ममदेसेसि	२२५, २२९		
— वे अविद्धा उपाधि करोति	७४		
य किञ्चि सम्पजानासि	८३, १०६		
— त अपुच्छिम्ह अकित्तयी नो	७६		
— निस्सितो	१०९		
		र	
		रक्खितमानसानो	३०३
		रती	२९५
		रत्तिन्दिव ब्राह्मण अप्पमत्तो	२३०
		रागो	३२१
		राग च दोस च पहाय मोह	३२१
		राजा व रट्ठ विजित पहाय	२७२
		रसेसु गोध अकर अलोलो	३०७
		रसो	३०७
		रप्पन्ति	२०१
		— रूपेसु जना पमत्ता	२०१
		रूप	३४, ३५, १५५, २००, २०२
		ल	
		लद्धानुपेक्ख समथ विमुद्ध	३१२
		लेपा	४७
		लोक्स्मि	३२, ७२, ७४, १६०
		लोकन्तगू	२१८
		— सब्बभवातिवत्तो	२१८
		लोके	६३, ८१, ८३, १०१, १०५, १०६, ११९, १३४, १३७, २९५
		लोको	२६, २७, २१८
		व	
		वदन्ति	११९
		वदामि	३५
		वरपञ्चस्स	२११
		वाचाभिकङ्खामि महेसि तुय्ह	९५
		वाचाभिलापो अभिसज्जना वा	२७६
		वातवेगेन खित्ता	११५
		वाता	११५, २८२

वातातपे डससरीसपे च	२८२	— भाषित्तो	६८
वातो	३१८	वेविच्छा पमादा नपकासति	२८, २९
— व जालम्हि असज्जमानो	३१८	वसदकळीरो व असज्जमानो	२५७
विञ्जाणट्टित्तियो सब्वा	१७६	वसो विसालो व यथा विसत्तो	२५६
विञ्जाणस्स निरोधेन, एत्थेत् उपरुञ्जति	३५		
विञ्जाण उपरुञ्जति	१७०, १७२		
विञ्जात	१३४		
विञ्जू	२६०		
— नरो सेरित पेक्खमानो	२६०		
वितक्कस्स विचारणा	१६९		
वितक्का	१६९		
विद्धा	८६, ९३		
— च यो वेदगू नरो इध	९३		
विधूमो	६३		
विपिट्टिकत्वान सुख दुक्ख च			
पुब्बेव च सोमनस्सदोमनस्स	३१२		
विभूतरूपसञ्जिस्स	१७५		
विभूसट्टाना विरतो सच्चवादी	२९६		
विभूसा	२९६		
विमलो	२१४		
— भूरिमेधसो	२१४		
विमुत्त	१५७		
विमोक्खो तस्स कीदिसो	१३८		
— — नापरो	१३९		
वियाचिक्ख	१४०		
विरज	१६३		
विरतो कथाहि	१११		
विरूपरूपेन मथेन्ति चित्त	२७८		
विवटच्छदो सम्बुद्धो	२३७		
विवेकधम्म यमह विजञ्ज	१०२		
विसज्जा	९३		
विसत्तिका	८०, ८३, १०५, १०६, १३४, १३७, २५७		
विसमे निविट्ट	२९२		
विसेनिकत्वा अनीघा निरासा,			
चरन्ति ये ते मुनयो ति ब्रूमि	१२०, १२१		
वीततण्हो सदा सतो	४५		
वीतवण्णो	१९९		
वीर	१४९, १५८, २७०		
वेदगू	६८, ९०		
		स	
		सक्का	९९, १०८, १४०, १७६, १८२
		सङ्खप्पयन्ताय वजामि निच्च	२३३
		सङ्घातधम्मो	३१७
		— नियतो पधानवा	३१७
		सङ्घाय	४६
		— निव्वुतो भिक्खु	४६
		— लोकस्मि परोपरानि	६२, ६३
		सङ्गता	१५८
		सङ्गा	९३
		सङ्गो एसो परित्तमेत्थ सोख्य	२९८
		सङ्घट्टयन्तानि दुवे भुजस्मि	२७५
		सचे लभेथ निपक सहाय	२७१
		सच्चवादी	२९६
		सच्चव्हयो	२१९
		— ब्रह्मो उपासितो मे	२१९
		सञ्छिन्नपत्तो यथा कोविळारो	२७०
		— — पारिच्छत्तको	३०७
		सञ्जातखन्धो पटुमी उळारो	२८४
		सञ्जाविमोक्खे परमेधिमुत्तो	११२, ११३
		सता	१३६, १४८
		सति	३२, ३४, १६७, २३१
		— तेस निवारण	३२
		सतीमा	११०, २७२, ३१७
		स तेन तेनेव नतोहमस्मि	२३२
		सतो ४१, ४६, ८०, ८५, १०५, १३४, १६१, १९६	
		— भिक्खु परिब्बजे	४१, ४२
		सत्या	२३९
		सदा	४५, १३७
		सद्धा	२३१
		— च पीति च मनो सति च	२३१
		सद्धि चर	२७१, २७२
		— — साधुविहारि धीर	२७१, २७२
		सन्तापजाते	२०४
		— जरसा परेते	२०४

सन्ति	११३, १५०	सहायमम्पद	२७२
सन्तिके	२११	महाय	२४४
सन्तिपद ब्रूहि सहजनेत्त	१५०	साधु वियाकरोहि	४९, ११७, १५९
सन्तिमुत्तम	१०६	— विहारि	२७१
सन्ति लोके मुनयो	११९	सिक्खा	९६, ९७
सन्तुस्ममानो इतरीनरेन	२६४	गिक्खे निब्बानमत्तनो	९६, ९७
सन्तो	६३	मिनेहो	३११
— विधूमो अनीघो निरासो, अतारि सो		सीत	२८२
जातिजर ति ब्रूमि	६३, ६५	— च उण्ह च खुद पिपास	२८२
सन्थवे	२५६	सीलव्वतेना पि वदन्ति सुद्धि	१२२, १२४, १२६
सन्दालयित्वान सञ्जोजनानि	२९९, ३२२	सीहो यथा दाठबली पसय्ह राजा भिगान	
सन्दिट्टिकमकालिक	२२६, २२७, २२९	अभिमुय्य चारी	३१९
सब्बकायप्पहायिनो	१७५	— व सहेसु असन्तसन्तो	३१८
सब्बदुक्खप्पहीनो	२१९	सुकित्ति	८७, १३०
सिब्बधि	३१	— गोतमनूपधीक	८७, १३०
सब्बभवातिवत्तो	२१८	सुञ्जतो लोक अवेक्खस्सु	१९०, १९१, १९६
सब्बलोके	१६१, २९१	सुतवा	३१६
सब्बसो	१५५	सुत	१३४
— नामरूपस्मि वीतगेधस्स ब्राह्मण	१५५	सुत्वान नागस्स अपनमिस्सन्ति इतो	१५८
सब्बानिपेतानि अभिसम्भवित्वा	२८२	— मुनिनो वचो	२३७
सब्बेन लोकेन अविरुञ्जमानो	३२१	सुत्वानह वीर अकामकामि	१४९
सब्बेसु	११, ११३, २४३	सुवण्णस्स	२७५
— कामेसु यो वीतरागो	१११, ११३	सेखा	३७
— धम्मेसु समूहतेसु	११८	सेट्टा समा सेवितव्वा सहाया	२७३
— भूतेसु निधाय दण्डं	२४३	सेट्ट	२०९
सब्ब त इतिहीतिह	१३३, २२१	सेरी	२६०
— — तक्कवड्डन	१३३, २२२	सेवेथ पन्तानि सेनासनानि	३२०
— वेदि परोपर	२३९	सो इध सिब्बिनिमच्चगा	४९
समण	१२२, १२४, १२६	सो उभन्तमभिञ्जाय, मज्जे मन्ता न	
समथो	३१२	लिप्पति	४७, ४८
समन्तचक्खु	९९, १०९, १४०	सोको	७७, ८६
समूहता वादपथा पि सब्बे	११८	सोता	३१
समेच्च	८८	सोतान कि निवारण	३१
सम्पन्नचरण	२०९	— सवर ब्रूहि	३१, ३२
— इंसि	२०९	सो वीततण्हो अनीघो निरासो अतारि सो	
सय न सेवे पसुत पमत्त	२९२	जातिजर ति ब्रूमि	९४
सवन न फासु	१९९	ससग्गजातस्स भवन्ति स्नेहा	२४८
सवन्ति	३१	ससग्गा	२४८, २५०
— सब्बधि सोता	३१	स्नेहन्वय दुक्खमिदं प्होति	२५०
सहजनेत्ता	१५१	स्नेहो	२४९, २५०, २५४

ह
 हन्दाह
 — कित्तयिस्सामि गिर वण्णूपसहित
 हित्वान कामानि

	— — यथोधिकानि	२९७
२१७	हुंर गोत्तमसासना	१३२, २२१
२१७	हेमको	१३२
२९७		